

הסף נחצה

הרשויות הישראליות ופשעי האפרטהייד והרדיפה

HUMAN
RIGHTS
WATCH

הסף נחצה

הרשויות הישראליות ופשעי האפרטהייד והרדיפה

זכויות יוצרים © 2021 ארגון Human Rights Watch
כל הזכויות שמורות.

הודפס בארה"ב

ISBN: 978-1-62313-902-5

עיצוב הכריכה: רפאל חימנס

ארגון Human Rights Watch מגן על זכויותיהם של אנשים ברחבי העולם. אנו חוקרים בדקדקנות הפרות של זכויות האדם, דואגים לחשיפה נרחבת של העובדות, ומפעילים על בעלי השררה לחץ לכבד זכויות ולוודא שהצדק ייעשה. ארגון Human Rights Watch הוא ארגון עצמאי, בינלאומי, הפועל כחלק מתנועה נמרצת לשמירה על הכבוד האנושי ולקידום המטרה של זכויות אדם לכל.

Human Rights Watch הוא ארגון בינלאומי, שצוותו פרוש על פני יותר מארבעים מדינות. הארגון מפעיל משרדים בערים אמסטרדם, בירות, בריסל, ברלין, גומא, ג'נבה, וושינגטון, טוקיו, טורונטו, יוהנסבורג, לונדון, לוס אנג'לס, מוסקבה, ניו יורק, ניירובי, סידני, סן פרנסיסקו, פריז, ציריך, שיקגו, ותוניס.

למידע נוסף אנא בקרו באתר שלנו: <http://www.hrw.org>

ISBN: 978-1-62313-902-5

אפריל 2021

הסף נחצה הרשויות הישראליות ופשעי האפרטהייד והרדיפה

i מפה

1 תקציר

2 הגדרות האפרטהייד והרדיפה

3 תחולת ההגדרות על מדיניותה של ישראל כלפי פלסטינים

4 ממצאי הדוח

5 חתירה למקסימום שטח עם מינוי מום פלסטינים

8 הגבלות מפלות על תושבות ואזרחות

9 הצדקותיה של ישראל למדיניותה ולפרקטיקות שהיא נוקטת

10 המלצות

12 מתודולוגיה

13 א. רקע

15 א. הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה

15 אפרטהייד

20 רדיפה

21 השלכות משפטיות של הקביעה כי בוצעו פשעים נגד האנושות

22 ב. הכוונה לשמר את השליטה

22 דמוגרפיה

26 שליטה באדמות

28 ישראל (הגליל והנגב)

31 ירושלים

32 הגדה המערבית

36 רצועת עזה

38 פיצול

39 IV. דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת

40 דיכוי שיטתי בשטח הפלסטיני הכבוש

40 הגדה המערבית

55 מזרח ירושלים

65 רצועת עזה

75 אפליה ממוסדת בישראל

87	V. מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד . . .
88	מעשים לא-אנושיים בשטח הפלסטיני הכבוש
88	הגבלות על תנועה
90	הפקעת אדמות ויצירתן של מובלעות נפרדות (הגדה המערבית, מזרח ירושלים)
93	העברה בכפייה והזכות למקום מגורים (שטח C של הגדה המערבית, מזרח ירושלים)
95	שליטת תושבות ואזרחות
98	השעיה המונית של זכויות אזרח (הגדה המערבית, רצועת עזה)
99	הפרות אחרות בישראל
99	הפקעת קרקעות והטלת הגבלות
101	פרקטיקות של כפייה בנגב
102	שליטת תושבות ואזרחות
105	המלצות . . .
109	תודות
110	נספח: מכתב מארגון Human Rights Watch לראש ממשלת ישראל

מפה

ישראל והשטח הפלסטיני הכבוש, המורכב מהגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, ומרצועת עזה, וכן רמת הגולן הכבושה.

תקציר

כ-6.8 מיליון יהודים-ישראלים וכ-6.8 מיליון פלסטינים חיים כיום בין הים לירדן, אזור הכולל את ישראל ואת השטח הפלסטיני הכבוש – המורכב מהגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, ומרצועת עזה. ברוב השטח הזה, ישראל היא הכוח השולט היחיד; בשאר השטח, ישראל מפעילה שליטה עיקרית, לצד שלטון עצמי פלסטיני מוגבל. ברחבי האזורים הללו, וברוב תחומי החיים, הרשויות הישראליות מעניקות לישראלים בשיטתיות טובות-יתר ומפלות פלסטינים לרעה. חוקים, קווי מדיניות והצהרות של בכירים ישראלים מובילים, מבהירים כי המטרה של שימור השליטה היהודית-ישראלית מבחינת דמוגרפיה, כוח פוליטי וקרקעות מנחה זה מכבר את מדיניות הממשלה. בחתירתן למטרה זו, הרשויות נישלו פלסטינים, כלאו אותם, הפרידו אותם בכוח ודיכאו אותם בשל עצם זהותם, בדרגות עוצמה שונות. באזורים מסוימים, כמתואר בדוח זה, הפגיעות ושליטת הזכויות הן כה חמורות שהן עולות לכדי הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה.

כמה הנחות רווחות, הסוו את מציאות השלטון הישראלי על הפלסטינים, המבוסס על אפלייתם המושרשת לרעה. אלה כוללות את ההנחה כי הכיבוש הוא זמני, כי "תהליך השלום" יביא בקרוב לסיום הפרת הזכויות בידי ישראל, כי לפלסטינים יש שליטה משמעותית על חייהם בגדה המערבית וברצועת עזה וכי ישראל היא דמוקרטיה שוויונית בתוך גבולותיה, הסוו את מציאות השלטון הישראלי על הפלסטינים, המבוסס על אפלייתם המושרשת לרעה. ישראל קיימה שלטון צבאי על חלק מהאוכלוסייה הפלסטינית במשך כל 73 שנותיה, למעט שישה חודשים בלבד: היא קיימה שלטון כזה על הרוב המכריע של הפלסטינים בתוך ישראל משנת 1948 ועד שנת 1966; ומאז 1967 ועד היום היא מקיימת שלטון צבאי על הפלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש, למעט במזרח ירושלים. לעומת זאת, מאז היווסדה ישראל מושלת בכל היהודים-ישראלים, כולל מתנחלים בשטח הפלסטיני הכבוש מאז תחילת הכיבוש בשנת 1967, מכוח חוקיה האזרחיים, המכבדים יותר את זכויות האדם.

במשך 54 השנים האחרונות, הרשויות הישראליות סייעו בהעברתם של יהודים-ישראלים לשטח הפלסטיני הכבוש, והעניקו להם מעמד עליון על-פי חוק בהשוואה לפלסטינים החיים באותו שטח. הדבר נכון בכל הנוגע לזכויות אזרח, לגישה לקרקעות ולחופש לנוע, לבנות ולהעביר זכויות תושבות לבני משפחה קרובים. בעוד לפלסטינים יש מידה מוגבלת של שלטון עצמי בחלקים מהשטח הפלסטיני הכבוש, ישראל הותירה בידיה את עיקר השליטה בגבולות, במרחב האווירי, בתנועת אנשים וסחורות, בביטחון ובמרשם האוכלוסין של כל האוכלוסייה, אשר הרישום בו מכריע בסוגיות כגון מעמד משפטי וזכאות לתעודות זהות.

מספר גורמים ישראלים רשמיים הצהירו בבירור על הכוונה לשמר שליטה זו לנצח, וגיבו אותה במעשים, לרבות הרחבה מתמשכת של התנחלויות במהלך "תהליך שלום" שנמשך עשרות שנים. סיפוח חד צדדי של חלקים נוספים מהגדה המערבית, שממשלתו של ראש הממשלה בנימין נתניהו התחייבה לבצע, ימסד את המציאות של שליטה ודיכוי שיטתיים בידי ישראל השוררת בגדה זה מכבר. זאת, מבלי לשנות את העובדה שהגדה המערבית כולה היא בגדר שטח כבוש על-פי דיני הכיבוש הבינלאומיים, ובכלל זה מזרח ירושלים, שישראל סיפחה לשטחה באופן חד צדדי בשנת 1967.

המשפט הפלילי הבינלאומי פיתח הגדרות לשני פשעים נגד האנושות עבור מצבים של אפליה ודיכוי שיטתיים: אפרטהייד ורדיפה. פשעים נגד האנושות הם בין הפשעים המחרדים ביותר במשפט הבינלאומי.

במהלך השנים, הקהילה הבינלאומית ניתקה את המונח אפרטהייד מהקשרו המקורי בדרום אפריקה, פיתחה איסור משפטי אוניברסלי על יישומו, והכירה בו כפשע נגד האנושות. הגדרותיו של פשע זה מופיעות באמנה הבינלאומית בדבר דיכוי וענישה של פשע האפרטהייד ("אמנת האפרטהייד") משנת 1973 ובאמנת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי (ICC) משנת 1998 ("אמנת רומא").

הפשע נגד האנושות של רדיפה, שגם הוא עוגן באמנת רומא, הוגדר כשליטה מכוונת וחמורה של זכויות יסוד מטעמים גזעיים, אתניים ואחרים. הגדרת הפשע התגבשה כפועל יוצא של המשפטים שבאו בעקבות מלחמת העולם השנייה, והוא מהווה את אחד הפשעים הבינלאומיים החמורים ביותר, הנהנה בחומרתו לאפרטהייד.

מדינת פלסטין היא מדינה חברה הן באמנת רומא והן באמנת האפרטהייד. בפברואר 2021 קבע בית הדין הפלילי הבינלאומי כי יש לו סמכות שיפוט על פשעים בינלאומיים חמורים שבוצעו בכל השטח הפלסטיני הכבוש, כולל מזרח ירושלים. סמכות שיפוט זו חלה על הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד או רדיפה שבוצעו בשטח זה. בחודש מארס 2021, הכריז משרד התביעה של בית הדין הפלילי הבינלאומי על פתיחה בחקירה רשמית של המצב בפלסטין.

השימוש במונח אפרטהייד ביחס לישראל ולשטח הפלסטיני הכבוש הלך וגבר עם הזמן, אך בדרך כלל הוא נעשה במובן תיאורי או השוואתי, ולא משפטי. לעתים קרובות הוא נועד להזהיר שהמצב מתקדם לכיוון לא רצוי. בעלי תפקידים רשמיים ישראלים, פלסטינים, אמריקאים ואירופאים, כמו גם פרשני תקשורת בולטים וגורמים אחרים, טענו, בפרט, כי אם המדיניות והפרקטיקות שישראל נוקטת כלפי הפלסטינים ימשכו באותו כיוון, המצב, בגדה המערבית לפחות, יהפוך לשווה ערך לאפרטהייד¹. יש שטענו כי המציאות הנוכחית כבר עולה לכדי אפרטהייד². אולם, רק מעטים ערכו ניתוח משפטי מפורט המבוסס על הפשעים הבינלאומיים של אפרטהייד או רדיפה³.

בדוח זה, ארגון Human Rights Watch בוחן באיזו מידה סף זה כבר נחצה בחלק מהאזורים שבהם הרשויות הישראליות מפעילות שליטה.

הגדרות האפרטהייד והרדיפה

האיסור על אפליה ממוסדת, ובמיוחד מטעמי גזע או מוצא אתני, הוא אחד ממרכיבי היסוד של המשפט הבינלאומי. מרבית המדינות הסכימו להתייחס לצורות הגרועות ביותר של אפליה כזו, כלומר רדיפה ואפרטהייד, כפשעים נגד האנושות. הן העניקו לבית הדין הפלילי הבינלאומי את הסמכות להעמיד לדין בגין פשעים אלה, כאשר רשויות המדינות הרלוונטיות אינן מסוגלות או אינן רוצות לעשות כן. פשעים נגד האנושות מורכבים ממעשים פליליים ספציפיים שבוצעו במסגרת מתקפה נרחבת או שיטתית, או ממעשים שבוצעו על-פי מדיניות ממלכתית או ארגונית, ואשר כוונו נגד אוכלוסייה אזרחית.

אמנת האפרטהייד מגדירה את הפשע נגד האנושות של אפרטהייד כ"מעשים לא-אנושיים שבוצעו במטרה לבסס ולשמור על שליטה של קבוצה גזעית אחת של בני אדם על כל קבוצה גזעית אחרת של בני אדם ולדכא אותם באופן שיטתי". אמנת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי אימצה הגדרה דומה: "מעשים לא-אנושיים... המבוצעים בהקשר של משטר ממוסד של דיכוי שיטתי ושליטה של קבוצה גזעית אחת על כל קבוצה גזעית אחרת או קבוצות גזעיות אחרות והמבוצעים בכוונה לקיים משטר זה". אמנת רומא אינה מגדירה מה מהווה "משטר ממוסד".

¹ ראו, למשל, *Times of Israel*, "In 1976 interview, Rabin likens settler ideologues to 'cancer,' warns of 'apartheid'", 25 בספטמבר 2015, M.S., "Ehud Barak breaks the apartheid barrier," *The Economist*, 15 בפברואר 2010, <https://www.economist.com/democracy-in-america/2010/02/15/ehud-barak-breaks-the-apartheid-barrier>; Rory McCarthy, "Israel Risks Apartheid-like Struggle If Two-State Solution Fails, Says," *The Guardian*, 30 בנובמבר 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/nov/30/israel>; Olmert, "About," 30 באפריל 2021, <https://twitter.com/zehavagalon/status/1251391524157435904?lang=en>; *Times of Israel*, "Abbas Tells UN It's Responsible for Ending Israeli 'apartheid'", 20 בספטמבר 2017, <https://www.timesofisrael.com/abbas-tells-un-its-responsible-for-ending-israeli-apartheid/>; Jimmy Carter, "Israel, Palestine, Peace and Apartheid," *The Guardian*, 12 באוגוסט 2020, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/dec/12/israel.politicsphilosophyandsociety>; Peter Beaumont, "Israel Risks Becoming Apartheid State If Peace Talks Fail, Says John Kerry," *The Guardian*, 29 באפריל 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/apr/28/israel-apartheid-state-peace-talks-john-kerry>; Alon Liel, "Trump's Plan for Palestine Looks a Lot Like Apartheid," *Foreign Policy*, 27 בפברואר 2020, <https://foreignpolicy.com/2020/02/27/trumps-plan-for-palestine-looks-a-lot-like-apartheid/>; Binyamin Netanyahu: A Parable Of Modern Populism," *The Economist*, 30 במרץ 2019, <https://www.economist.com/leaders/2019/03/30/binyamin-netanyahu-a-parable-of-modern-populism?frsc=dg%7Ce>; Editorial Board, Mr. Netanyahu's Next Test," *New York Times*, 10 באפריל 2019, <https://www.nytimes.com/2019/04/10/opinion/editorials/israel-netanyahu-s-next-test.html>; Ishaan Tharoor, "Netanyahu Sees A Path To Victory. Critics See Apartheid," *Washington Post*, 8 באפריל 2019, <https://www.washingtonpost.com/world/2019/04/08/netanyahu-sees-path-victory-critics-see-apartheid/>; "1936 יחידות דיור קודמו במנהל האזרחי להתנחלויות", הודעה לעיתונות של ארגון שלום עכשיו, 7 בינואר 2020, <https://www.peacenow.org.il/1936-units-approved-in-plans>; "About US Plan To Resolve Israel-Palestine Conflict," *The Guardian*, 27 בפברואר 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/27/grave-concern-about-us-plan-to-resolve-israel-palestine-conflict>; "Trump Plan Normalizes Israel's Apartheid Regime In West Bank, Calls For Annexation And Forced Transfer Of 260,000 Palestinian Citizens Of Israel" *New York Times*, 30 בינואר 2020, <https://www.nytimes.com/2020/01/29/opinion/the-results-are-in-and-peace-lost.html>; Daniel Sokatch, "The Democratic Pushback to Annexation," *New Israel*, 30 בינואר 2020, <https://www.adalah.org/en/content/view/9900>; Gadi Taub, "The Results Are In, and Peace Lost," *New York Times*, 29 בינואר 2020, <https://www.nytimes.com/2020/01/29/opinion/the-results-are-in-and-peace-lost.html>; Thomas L. Friedman, "Campus Hypocrisy," *New York Times*, 16 באוקטובר 2002, <https://www.nytimes.com/2002/10/16/opinion/campus-hypocrisy.html>; Nathan Thrall, "The Separate Regimes Delusion," *London Review of Books*, Vol. 43, No. 2, 12 באפריל 2021, <https://www.lrb.co.uk/the-2021/nathan-thrall/the-separate-regimes-delusion>; "משטר של עליונות יהודית מהים עד הירדן: זהו אפרטהייד", בצלם, 12 בינואר 2021, https://www.btselem.org/hebrew/publications/fulltext/202101_this_is_apartheid; "ESCWA Launches Report on Israeli Practices Towards the Palestinian People and the Question of Apartheid," UN Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA) press release, 15 במרץ 2017, <https://www.unescwa.org/news/escwa-launches-report-on-israeli-practices-towards-palestinian-people-and-question-of-apartheid>; (HRW), "Discrimination, the Results Are In, and Peace Lost," *New York Times*, 12 בנובמבר 2019, <https://www.nytimes.com/2019/11/12/opinion/the-results-are-in-and-peace-lost.html>; (הדוח כבר אינו זמין באינטרנט; העתק שמור בתיקי ארגון Palestinian, Regional And International Groups Submit Report On Israeli Apartheid To UN Committee On The Elimination Of Racial Discrimination); דין, "הכיבוש הישראלי בגדה המערבית ופשע האפרטהייד: חוות-דעת משפטית", 9 ביולי 2020, <https://www.yesh-din.org/>; האפר (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

פשע האפרטהייד, על-פי שתי האמנות, מורכב משלושה יסודות עיקריים: כוונה לשמר מערכת של שליטה של קבוצה גזעית אחת על-פני אחרת; דיכוי שיטתי של קבוצה גזעית אחת בידי אחרת; ומעשה לא-אנושי אחד או יותר, כהגדרתו באמנות, המבוצע בצורה נרחבת או שיטתית בהתאם למדיניות זו.

עם המעשים הבלתי אנושיים שזוהו באמנות הללו נמנים "העברה בכפייה", "הפקעת רכוש קרקעי", "יצירת שמורות נפרדות וגטאות" ושלילת "זכותו של אדם לצאת מארצו ולשוב אליה, [ו] הזכות לאזרחות".

אמנת רומא מזהה את הפשע נגד האנושות של "רדיפה", ומגדירה אותו כ"שלילה מכוונת וחמורה של זכויות יסוד בסתירה למשפט הבינלאומי מטעמי זהות הקבוצה או הקהילה", ובכלל זה מטעמי גזע או מוצא לאומי או אתני. המשפט הבינלאומי המנהגי מגדיר את פשע הרדיפה כמורכב משני יסודות עיקריים: (1) הפרות חמורות של זכויות יסוד שבוצעו באופן נרחב או שיטתי, ו-(2) מתוך כוונה להפלות.

רק בתי משפט מעטים דנו בתיקים הנוגעים לפשע הרדיפה ושום בית משפט לא דן עד היום בתיק הנוגע לפשע האפרטהייד. לפיכך, אין בנמצא תקדימים באשר למשמעות של מונחי מפתח בהגדרותיהם. כמתואר בדוח, בשני העשורים האחרונים בתי דין פליליים בינלאומיים העריכו זהות קבוצתית בהתבסס על ההקשר ועל הבנייתו על-ידי גורמים מקומיים. זאת בניגוד לגישות מוקדמות יותר שהתמקדו בתכונות גופניות המועברות בתורשה. במשפט זכויות האדם הבינלאומי, כולל האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית (ICERD), המונחים גזע ואפליה גזעית פורשו באופן רחב, הכולל הבחנות המבוססות על מוצא ועל השתייכות לאומית או אתנית, כמו-גם על קטגוריות נוספות.

תחולת ההגדרות על מדיניותה של ישראל כלפי פלסטינים

בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש חיות כיום שתי קבוצות עיקריות: יהודים-ישראלים ופלסטינים. ריבון עיקרי אחד – ממשלת ישראל – מושל בשתייהן.

הכוונה לשמר את השליטה

אחת ממטרותיה המוצהרות של ממשלת ישראל היא להבטיח כי השליטה ברחבי ישראל והשטח הפלסטיני הכבוש תישמר בידי יהודים-ישראלים. בשנת 2018 התקבל בכנסת חוק בעל מעמד חוקתי המאשר כי ישראל היא "מדינת הלאום של העם היהודי", מכריז כי בתוך שטח המדינה, מימוש הזכות להגדרה עצמית לאומית הוא "ייחודי לעם היהודי", וקובע כי "התיישבות יהודית" היא ערך לאומי. כדי לקיים את השליטה היהודית-ישראלית, הרשויות הישראליות אימצו קווי מדיניות שנועדו למתן את מה שהן תיארו בגלוי כ"איום" דמוגרפי שמציבים הפלסטינים. קווי מדיניות אלה כוללים הגבלה של האוכלוסייה הפלסטינית ושל כוחה הפוליטי, מתן זכות הצבעה רק לפלסטינים החיים בגבולות ישראל כפי שהתקיימו בין 1948 ליוני 1967, והגבלת יכולתם של פלסטינים לעבור לישראל מהשטח הפלסטיני הכבוש, ומכל מקום אחר לישראל ולשטח הפלסטיני הכבוש. צעדים אחרים ננקטים על-מנת להבטיח שליטה יהודית, ובכלל זה מדיניות ממלכתית של "בידול" בין פלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה, המונעת תנועה של אנשים וסחורות בתוך השטח הפלסטיני הכבוש, ו"יהוד" אזורים שבהם אוכלוסייה פלסטינית משמעותית, ובכלל זה ירושלים, כמו-גם הגליל והנגב. מדיניות זו, שמטרתה למקסם את השליטה היהודית-ישראלית בקרקעות, מרכזת את מרבית הפלסטינים החיים מחוץ לערים הגדולות בישראל, שרוב אוכלוסייתן יהודית, במובלעות צפופות שאינן מקבלות שירותים ראויים, ומגבילה את גישתם לאדמה ולדיור, תוך טיפוח צמיחתם של יישובים יהודיים סמוכים.

דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת

כדי להגשים את יעד השליטה, ממשלת ישראל מפלה את הפלסטינים לרעה באופן ממוסד. עוצמתה של אפליה זו משתנה בהתאם לכללים שונים שקבעה ממשלת ישראל – הן בתוך ישראל והן בחלקי השונים של השטח הפלסטיני הכבוש, בהם מתבטאת האפליה באופן החמור ביותר.

בשטח הפלסטיני הכבוש, שישראל הכירה בהיותו יחידה טריטוריאלית אחת הכוללת את הגדה המערבית ואת רצועת עזה, הרשויות הישראליות מתייחסות לפלסטינים באופן נפרד ולא שוויוני, בהשוואה למתנחלים יהודים-ישראלים. בגדה המערבית הכבושה, ישראל כופה על הפלסטינים חוקים צבאיים דרקוניים ואוכפת הפרדה, באוסרה על פלסטינים במידה רבה להיכנס להתנחלויות. על רצועת עזה הנצורה ישראל מטילה סגר כללי, המגביל באורח קיצוני תנועה של אנשים וסחורות. שכנתה השנייה של רצועת עזה, מצרים, לעיתים קרובות אינה עושה רבות כדי למתן את תוצאותיה של מדיניות זו. במזרח ירושלים שסופחה לישראל (ואשר ישראל רואה בה חלק משטחה הריבוני אך נותרה, על-פי המשפט

הבינלאומי, שטח כבוש), ישראל מעניקה לרוב המכריע של תושביה הפלסטינים, המונים מאות אלפי בני אדם, מעמד משפטי המחליש את זכויות התושבות שלהם. זאת, באמצעות התניית המעמד בקשריו של האדם לעיר, כמו-גם בגורמים נוספים. רמה כזו של אפליה עולה לכדי דיכוי שיטתי.

בישראל, שרוב מוחלט של המדינות מגדירות כאזור התחום על-ידי גבולותיה לפני 1967, קיימים מבנה אזרחות דו-מסלולי והפרדה בין אזרחות ללאום, המובילים לכך שמעמדם של אזרחים פלסטינים נחות, מכוח חוק, מזה של אזרחים יהודים. בעוד שלפלסטינים בישראל, בניגוד לאלה שבשטח השטח הפלסטיני הכבוש, עומדת הזכות לבחור בבחירות בישראל והזכות להתמודד בהן, זכויות אלה אינן מעצימות אותם די והותר כדי להתגבר על האפליה הממוסדת שבה הם נתקלים מצד אותה ממשלה ישראלית. אפליה זו כוללת הגבלות נרחבות על גישה לאדמות שהופקעו מהם, הריסת בתים ואיסורים בפועל על איחוד משפחות.

פיצולה של האוכלוסייה הפלסטינית, שנוצר בחלקו במכוון באמצעות ההגבלות הישראליות על תנועה ותושבות, מקדם את השגת יעד השליטה ומסייע בטשטוש המציאות שבה אותה ממשלה ישראלית מדכאת את אותה קבוצת אוכלוסייה פלסטינית, בדרגות שונות באזורים שונים, לתועלתה של אותה קבוצה יהודית-ישראלית שלטת.

מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד

בהתאם לקווי מדיניות אלה, הרשויות הישראליות ביצעו מגוון פעולות לא-אנושיות בשטח הפלסטיני הכבוש. מעשים אלה כוללים הגבלות גורפות על תנועתם של 4.7 מיליון פלסטינים בשטח זה; השתלטות על חלק ניכר מאדמתם; כפיית תנאים קשים, כולל סירוב מוחלט כמעט להנפיק היתרי בנייה, בחלקים נרחבים של הגדה המערבית, אשר הובילו אלפי פלסטינים לנטוש את בתיהם בתנאים העולים לכדי העברה בכפייה; שלילת זכויות התושבות ממאות אלפי פלסטינים וקרוביהם, בעיקר בגין שהותם בחו"ל עם כיבוש השטח הפלסטיני בשנת 1967, או לתקופות ארוכות במהלך העשורים הראשונים לכיבוש, או כתוצאה מהקפאתו בפועל של הליך איחוד המשפחות במהלך שני העשורים האחרונים; והשעיית זכויות אזרח בסיסיות, כגון חופש ההתכנסות וההתאגדות, באופן המונע מפלסטינים את האפשרות להשפיע על מגוון רחב של עניינים, המשפיעים במידה רבה ביותר על חיי היומיום שלהם ועל עתידם. לרבות מההפרות הללו, כולל סירוב מוחלט כמעט להנפיק היתרי בנייה, שלילה המונית של מעמד התושבות והגבלות על תושבות והשתלטות נרחבת על אדמות, אין כל הצדקה ביטחונית לגיטימית. הפרות אחרות, כמו היקף ההגבלות על התנועה ועל זכויות האזרח, אינן עומדות בשום מבחן סביר של איזון בין חששות ביטחוניים לבין חומרת ההפרות המבוצעות.

מאז הקמתה של מדינת ישראל, הממשלה גם הפלתה לרעה, באופן שיטתי, את הפלסטינים החיים בגבולותיה שלפני 1967, והפרה בשיטתיות את זכויותיהם, ובכלל זה סירובה לאפשר לפלסטינים גישה למיליוני הדונם של קרקעות שהוחרמו מהם. באזור אחד – הנגב – קווי מדיניות אלה הופכים את חייהם של פלסטינים באופן חוקי בקהילותיהם, שבהן הם גרים מזה דורות, למשימה בלתי אפשרית, למעשה. בנוסף, הרשויות הישראליות מסרבות לאפשר ליותר מ-700,000 הפלסטינים שנמלטו או גורשו בשנת 1948, ולצאצאיהם, לחזור לישראל או לשטח הפלסטיני הכבוש, ומטילות הגבלות גורפות על תושבות חוקית, המונעות מבני זוג ובני משפחה פלסטינים רבים לחיות יחד בישראל.

ממצאי הדוח

דוח זה בוחן את המדיניות והפרקטיקות שנוקטת ישראל ביחס לפלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש ובישראל ומשווה אותם ליחס לו זוכים יהודים-ישראלים החיים באותם אזורים. אין מדובר בהערכה ממצה של כל סוגי ההפרות של משפט זכויות האדם הבינלאומי והמשפט ההומניטארי הבינלאומי. במקום זאת, הדוח סוקר פרקטיקות ומדיניות חשובות של ממשלת ישראל, המפרות את זכויות היסוד של הפלסטינים ואשר נועדו להבטיח את שליטתם של יהודים-ישראלים, ובוחן אותן ביחס להגדרות הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה.

הדוח מבוסס על שנים של מחקר ותיעוד שנערכו בידי ארגון Human Rights Watch וארגוני זכויות אדם אחרים, לרבות תחקירי שטח שבוצעו לצורך הדוח הנוכחי. ארגון Human Rights Watch בחן גם חוקים ישראליים, מסמכי תכנון של ממשלת ישראל, הצהרות של גורמים ישראליים רשמיים ורישומי קרקע. תיעוד ראייתי זה נותח לאחור-מכן על-פי הסטנדרטים המשפטיים הנוגעים לפשעי האפרטהייד והרדיפה. ארגון Human Rights Watch אף פנה בכתב בחודש יולי 2020 לראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, וביקש ממנו לתאר את השקפתה של הממשלה בסוגיות הנדונות. נכון למועד פרסום הדוח הארגון לא זכה למענה.

הדוח אינו חותר להשוות את ישראל לדרום אפריקה בתקופת משטר האפרטהייד או לקבוע אם ישראל היא "מדינת אפרטהייד" – מושג שאינו מוגדר במשפט הבינלאומי. במקום זאת, הדוח בוחן האם מעשים ומדיניות מסוימים שנוקטות

הרשויות הישראליות כיום עולים, באזורים מסוימים, לכדי הפשעים של אפרטהייד ורדיפה כהגדרתם במשפט הבינלאומי.

כל אחד משלושת הפרקים העיקריים והמהותיים של הדוח בוחן את שלטונה של ישראל על הפלסטינים – את הדינמיקה של השלטון והאפליה, תוך בחינה, הן בישראל והן בשטח הפלסטיני הכבוש, של הפרת הזכויות הספציפית שהיא מבצעת באזורים אלה, וכמה מהיעדים העיקריים שמדיניות זו נועדה לשרת. הסוגיות נבחנות מבחינת יסודותיהם העיקריים של פשעי האפרטהייד והרדיפה, כפי שתוארו לעיל. ארגון Human Rights Watch בוחן את הדינמיקה של התנהלות השלטון הישראלי בכל אחד מהאזורים הללו. הבחינה נעשית תוך התייחסות למסגרות המשפטיות השונות החלות בשטח הפלסטיני הכבוש ובישראל, שהם שני הגופים הטריטוריאליים המוכרים משפטית, ולכל אחד מהם מעמד שונה על-פי המשפט הבינלאומי. בעוד הדוח מציין הבדלים עובדתיים משמעותיים בין אזורי משנה בכל אחד משני האזורים הללו, הוא אינו קובע קביעות נפרדות ביחס לאזורי המשנה.

על בסיס המחקר שערך, ארגון Human Rights Watch הגיע למסקנה כי ממשלת ישראל הפגינה כוונה לשמר את שליטתם של יהודים-ישראלים על פלסטינים ברחבי ישראל והשטח הפלסטיני הכבוש. בשטח הפלסטיני הכבוש, כולל במזרח ירושלים, כוונה זו מצטרפת לדיכוי שיטתי של פלסטינים ולמעשים לא-אנושיים שנעשו נגדם. כאשר שלושת היסודות הללו מתקיימים יחדיו, הם עולים לכדי פשע האפרטהייד.

גורמים ישראליים רשמיים ביצעו גם את הפשע נגד האנושות של רדיפה. ממצא זה מבוסס על הכוונה המפלה המונחת בבסיס יחסה של ישראל לפלסטינים ועל ההפרות החמורות המבוצעות בשטח הפלסטיני הכבוש. הפרות אלה כוללות החרמה נרחבת של אדמות בבעלות פרטית; איסור בפועל לבנות או לחיות באזורים רבים; שלילה המונית של זכויות תושבות; והגבלות גורפות המוטלות מזה עשרות שנים על חופש התנועה וזכויות האזרח הבסיסיות. מדיניות ופרקטיקות כאלה, שוללות ממיליוני פלסטינים במכוון ובאופן חמור זכויות אדם בסיסיות, לרבות הזכויות לתושבות, לרכוש פרטי ולגישה לקרקעות, לשירותים ולמשאבים, וזאת באופן נרחב ושיטתי, בשל עצם זהותם כפלסטינים.

חתימה למקסימום שטח עם מינימום פלסטינים

המדיניות הישראלית חתרה להנדס ולמקסם את מספר היהודים, כמו-גם את היקף הקרקע העומדת לרשותם, בישראל ובחלקים של השטח הפלסטיני הכבוש שאותם ממשלת ישראל חומדת עבור התיישבות יהודית. בה בעת, באמצעות הגבלת זכויות התושבות של הפלסטינים, המדיניות הישראלית מבקשת למזער את מספר הפלסטינים ואת היקף השטח העומד לרשותם באזורים אלה. רמת הדיכוי החמורה ביותר מתקיימת בשטח הפלסטיני הכבוש, אם כי פעמים רבות ניתן למצוא היבטים חמורים פחות של אותם קווי מדיניות בתוך ישראל.

בגדה המערבית, הרשויות הישראליות החרימו מפלסטינים יותר משני מיליון דונם של קרקעות, המהוות יותר משליש משטח הגדה המערבית, כולל עשרות אלפי דונמים שהרשויות עצמן הכירו בבעלות פרטית של פלסטינים עליהן. אחת השיטות הרווחות שבהן השתמשו הרשויות הייתה להכריז על שטח, ובכלל זה אדמות פלסטיניות בבעלות פרטית, "אדמת מדינה". ארגון שלום עכשיו מעריך כי ממשלת ישראל הגדירה קרקעות בהיקף של כ-1.4 מיליון דונם, או כרבע משטח הגדה המערבית, כאדמות מדינה. הארגון מצא גם כי יותר מ-30 אחוזים מהאדמות ששימשו עבור התנחלויות מוכרות על-ידי ממשלת ישראל ככאלה שהיו בבעלות פרטית של פלסטינים. מתוך יותר מ-675,000 דונם של אדמות מדינה שהרשויות הישראליות הקצו רשמית לשימושם של צדדים שלישיים בגדה המערבית, הן ייעדו יותר מ-99 אחוזים לשימושם של אזרחים ישראלים, כך לפי נתונים ממשלתיים. לדברי ארגון בצלם, גזל הקרקעות עבור התנחלויות ותשתית שמשרתת בעיקר מתנחלים, מרכז למעשה את הפלסטינים בגדה המערבית ב-"165 איים" טריטוריאליים מנותקים".

הרשויות הישראליות גם הפכו למעשה את השגתם של היתרים לבנייה למשימה בלתי אפשרית כמעט עבור פלסטינים בשטח C, המהווה כ-60 אחוזים מהגדה המערבית ואשר הסכמי אוסלו הותירו בשליטה ישראלית מלאה, וכך גם במזרח ירושלים. בשטח C, למשל, הרשויות הישראליות אישרו פחות מ-1.5 אחוז מהבקשות שהגישו פלסטינים לבנות בין השנים 2016 ו-2018. בסך הכול אושרו 21 בקשות, מספר הקטן פי 100 ממספר צווי ההריסה שהוציאו הרשויות באותה תקופה, כך לפי נתונים רשמיים. הרשויות הישראליות הרסו אלפי נכסים פלסטיניים באזורים אלה בגין היעדר היתר בנייה, והותירו אלפי משפחות עקורות. לעומת זאת, על-פי שלום עכשיו, בין השנים 2009-2020 הרשויות הישראליות החלו בבנייתן של יותר מ-23,696 יחידות דיור בהתנחלויות ישראליות בשטח C. העברת אוכלוסייתו האזרחית של הכובש לשטח הכבוש מפרה את אמנת ג'נבה הרביעית.

קווי מדיניות אלה הם פרי של תוכניות ארוכות שנים של ממשלת ישראל. למשל, "תוכנית דרובלס" משנת 1980, שהנחתה באותה תקופה את מדיניות ההתנחלות הממשלתית בגדה המערבית והסתמכה על תוכניות קודמות. התוכנית קוראת לרשויות "ליישב את השטחים שבין ריכוזי אוכלוסיית המיעוטים... וסביבם" בציינה כי הדבר יקשה על פלסטינים "ליצור איחוד ורצף טריטוריאלי ומדיני" ולהסיר "כל שמץ של ספק בעניין כוונתנו להחזיק לעולם ביהודה ושומרון".

בירושלים, תוכנית הממשלה עבור העיר, הכוללת הן את מערב ירושלים ואת מזרח ירושלים הכבושה, קובעת יעד של "שמירה על רוב יהודי מוצק בעיר" ויעד דמוגרפי של "יחס של 70% יהודים ו-30% ערבים". יעד זה הותאם מאוחר יותר ליחס של 60:40, לאחר שהרשויות הודו לגבי היעד המקורי כי "אינו בר השגה" נוכח "המגמה הדמוגרפית".

ממשלת ישראל השתלטה על קרקעות באופן מפלה גם בתוך ישראל. לדברי היסטוריונים, הרשויות תפסו, באמצעות מנגנונים שונים, לפחות 4.5 מיליון דונם של אדמות מפלסטינים. שטחים אלה מהווים כ-65 עד 75 אחוזים מכלל האדמות שהיו בבעלות פלסטינים לפני 1948, ו-40 עד 60 אחוזים מהאדמות שהיו בבעלותם של פלסטינים שנותרו בשטח שהפך לישראל לאחר 1948 והפכו לאזרחי ישראל. בשנותיה הראשונות של המדינה, הרשויות הכריזו על אדמות השייכות לפלסטינים עקורים כ"רכוש נפקדים" או "שטחים צבאיים סגורים", ואז השתלטו עליהן, הפכו אותן לקרקעות המדינה ובנו עליהן יישובים יהודיים. הרשויות ממשיכות לחסום את גישתם של פלסטינים אזרחי ישראל לקרקעות בבעלותם שהוחרמו מהם. דוח משנת 2003 שהוזמן על-ידי הממשלה, מצא כי "פעולות ההפקעה היו רתומות בבירור ובמוצהר לאינטרסים של הרוב היהודי" וכי קרקעות המדינה, המהוות 93 אחוזים מכלל האדמות בישראל, משרתות למעשה את מטרת "ההתיישבות היהודית". מאז 1948 הממשלה אישרה את הקמתם של יותר מ-900 "יישובים יהודיים" בישראל, אך עבור פלסטינים היא אפשרה רק את הקמתם של קומץ עיירות וכפרים שתוכננו על-ידיה, ואשר נוצרו בעיקר כדי לרכז בהם קהילות בדואיות בנגב אשר נעקרו קודם לכן ממקום מושבן.

השתלטות על אדמותיהם של יישובים פלסטיניים בתוך ישראל, וקווי מדיניות מפלים אחרים בתחום הקרקעות במדינה, תוחמים אותם, ומונעים מהם את האפשרות לגידול טבעי ממנה נהנים יישובים יהודיים. רובם הגדול של הפלסטינים אזרחי ישראל, המהווים כ-19 אחוזים מאוכלוסיית המדינה, גרים ביישובים אלה, ששטח השיפוט שלהם כולל פחות מ-3 אחוזים משטח הכולל של ישראל. בעוד שפלסטינים בישראל יכולים לנוע בחופשיות, וחלקם גרים ב"ערים מעורבות" כמו חיפה, תל אביב-יפו ועכו, החוק הישראלי מאפשר ליישובים קטנים להדיר תושבים פוטנציאליים, על סמך הטענה כי

אינם מתאימים "למרקם החברתי-תרבותי" של היישוב. על-פי מחקר שערך פרופ' בטכניון, ישנם ברחבי ישראל יותר מ-900 יישובים יהודיים קטנים, כולל קיבוצים, הרשאים להגביל את הזכויות לגור בהם. באף אחד מהם לא חיים פלסטינים.

בנגב, הרשויות הישראליות סירבו להעניק הכרה חוקית ל-35 קהילות בדואיות-פלסטיניות, והפכו את החיים בהן באופן חוקי, עבור כ-90,000 התושבים הגרים בהן מזה עשרות שנים, למשימה בלתי אפשרית. במקום זאת, הרשויות חתרו לרכז קהילות בדואיות בעיירות מוכרות גדולות יותר. זאת, כפי שנאמר בתוכניות ממשלתיות ובהצהרות של גורמים רשמיים, בכדי למקסם את השטח הזמין ליישובים יהודיים. החוק הישראלי מתייחס לכל המבנים בכפרים הלא מוכרים הללו כבלתי חוקיים והרשויות מסרבות לחבר את רובם לרשתות החשמל או המים של המדינה או לספק להם תשתיות בסיסיות כגון כבישים סלולים או מערכות ביוב. קהילות אלה אינן מופיעות במפות רשמיות, ברובן אין מוסדות חינוך והתושבים חיים בהן תחת איום מתמיד בהריסת בתיהם. על-פי נתונים ממשלתיים, בין השנים 2013 ל-2019, הרשויות הישראליות הרסו יותר מ-10,000 בתים בדואיים בנגב. את אחד הכפרים הלא מוכרים, שתושביו קראו תיגר על הפקעת אדמותיו – אל-עראקיב, הרשויות אף הרסו מן היסוד 185 פעמים.

הרשויות יישמו קווי מדיניות אלה החל משנותיה הראשונות של המדינה, בהתאם לתוכניות ממשלתיות שקראו להגביל את הקהילות הבדואיות כדי לשמור על אדמות המתאימות ליישוב יהודים. אריאל שרון הכריז, חודשים ספורים לפני שהתמנה לראש ממשלה בדצמבר 2000, כי הבדואים בנגב "מכרסמים ברזרבה הקרקעית של המדינה", והגדיר זאת כ"תופעה דמוגרפית". כראש ממשלה, המשיך שרון ביישום תוכנית בעלות של מיליארדי דולרים שביקשה, בגלוי, לחזק את האוכלוסייה היהודית באזורי הנגב והגליל בישראל, שבהם קיימות אוכלוסיות פלסטיניות משמעותיות. סגנו, שמעון פרס, תיאר מאוחר יותר את פיתוח הנגב והגליל כ"קרב למען עתידו של העם היהודי".

קידום ייחוד הנגב, כמו-גם הגליל, בידי שרון, נעשה על רקע החלטת הממשלה לפנות מתנחלים יהודים מרצועת עזה. לאחר פינוי ההתנחלויות היהודיות ברצועת עזה, ישראל החלה להתייחס לרצועה בפועל כשטח שיפוט שאת אוכלוסייתו היא אינה צריכה לכלול בחישוב הדמוגרפי של יהודים ופלסטינים החיים בישראל וברובו המכריע של השטח הפלסטיני הכבוש – הגדה המערבית כולל מזרח ירושלים – שאותו היא מתכוונת להשאיר תחת שלטונה. בכירים ישראלים הכירו באותה תקופה ביעדים הדמוגרפיים שעמדו מאחורי המהלך. על רקע המאמץ להסיג את המתנחלים מרצועת עזה, שרון אמר בנאום שנועד לאזוני הציבור הישראלי באוגוסט 2005, "לא ניתן להחזיק בעזה לנצח. חיים שם יותר ממיליון פלסטינים שמכפילים את מספרם מדי דור". באותו חודש אמר שמעון פרס "אנחנו מתנתקים מעזה בגלל הדמוגרפיה".

למרות הסגת מתנחליה וכוחות היבשה שלה, ישראל נותרה מבחינות קריטיות הכוח השליט העליון ברצועת עזה, שבה היא שולטת באמצעים אחרים. לפיכך, חובותיה המשפטיות ככוח נותרו בעיניו, כפי שקבעו הוועד הבינלאומי של הצלב האדום (ICRC) והא"ם, כמו-גם גורמים אחרים. רכיבים משמעותיים במיוחד בשליטה זו הם האיסור שמטילה ישראל על פלסטינים החיים ברצועה (למעט חריגים מעטים בלבד) לצאת ממנה דרך מעבר ארז שבשליטתה, וכן "מדיניות הבידול" בין הרצועה לגדה, שבה היא נוקטת, על אף שהכירה במסגרת הסכמי אוסלו בכך ששני חלקים אלה של השטח הפלסטיני הכבוש יוצרים יחד "יחידה טריטוריאלית אחת". איסור הנסיעה הכללי, שנותר בעינו מאז 2007 וצמצם את היקף היציאה מהרצועה לשבריר ממה שהיה לפני שני עשורים, אינו מבוסס על הערכות ביטחוניות פרטניות ואינו עומד בשום מבחן סביר של איזון בין חששות ביטחוניים לבין זכותם של למעלה משני מיליון בני אדם לחופש התנועה.

הרשויות אף הטילו הגבלות מחמירות על כניסה ויציאה של סחורות לרצועת עזה וממנה, ובכך, לצד הסגירה התכופה של הגבול עם מצרים בידי ממשלתה, ניתקו למעשה את הרצועה משאר העולם. הגבלות אלה תרמו להגבלת הגישה לשירותים בסיסיים, להרס הכלכלה ולהפיכת 80 אחוזים מהאוכלוסייה לתלויה בסיוע הומניטרי. בשנים האחרונות נאלצו משפחות ברצועת עזה להסתדר ללא אספקת חשמל מרכזית למשך 12 עד 20 שעות ביממה, תלוי בתקופה. בנוסף, קיים גם מחסור קריטי במים. האו"ם קבע כי יותר מ-96 אחוזים מהמים המסופקים ברצועה "אינם ראויים לשתיה".

גם בגדה המערבית, הרשויות הישראליות אוסרות על אנשים המחזיקים בתעודות זהות פלסטיניות להיכנס לאזורים כמו מזרח ירושלים, אדמות שמעבר לגדר הפרדה, ואזורים הנשלטים על-ידי ההתנחלויות והצבא. זאת, אלא אם כן הם מקבלים היתרים שקשה להשיגם. הרשויות אף הציבו כמעט 600 מכשולים קבועים, רבים מהם בין יישובים פלסטיניים, ואלה משבשים את חיי היומיום של הפלסטינים. לעומת זאת, הרשויות הישראליות מאפשרות למתנחלים יהודים בגדה המערבית לנוע בחופשיות ברוב שטח הגדה, הנמצא בשליטתן הבלעדית, וכן לישראל וממנה, בכבישים שנשללו כדי להקל על נסיעתם לעבודה ולשלבם בכל היבט של החיים בישראל.

שיקולים דמוגרפיים מהווים מרכיב מרכזי במדיניות הישראלית של בידול בין רצועת עזה לגדה המערבית. בפרט, במקרים הנדירים שבהם הרשויות הישראליות מתירות מעבר בין שני חלקי השטח הפלסטיני הכבוש, הן מאפשרות זאת בעיקר לכיוון הרצועה, ובכך מאפשרות זרימת אוכלוסייה החוצה מהאזור שבו ישראל מקדמת באופן פעיל את ההתנחלות היהודית. מדיניותו הרשמית של הצבא הישראלי קובעת כי בעוד תושב הגדה המערבית רשאי להגיש בקשה

"להשתקעות קבע ברצ"ע לכל צורך שנחשב כהומניטארי (בד"כ כלל איחוד משפחה)", תושבי רצועת עזה יכולים להתיישב בגדה המערבית רק "במקרים חריגים ביותר", בדרך כלל לצורך איחוד משפחות. במקרים כאלה נקבע כי בעת מתן היתרים לאיחוד משפחות, על הרשויות לשאוף ליישב מחדש את בני הזוג ברצועת עזה. מנתונים רשמיים עולה כי בין שנת 2009 למאוס 2017, ישראל לא אישרה לאף תושב מרצועת עזה להתיישב מחדש בגדה המערבית, למעט קומץ בני אדם שעתרו לבית המשפט העליון. לעומת זאת, היא התירה לכמה עשרות מתושבי הגדה להתיישב מחדש ברצועת עזה בתנאי שיחתמו על התחייבות שלא לחזור לגדה המערבית.

מעבר למדיניות הסגר, הרשויות הישראליות השתמשו לא פעם באמצעים דכאניים וחסרי הבחנה במהלך מעשי איבה והפגנות ברצועת עזה. מאז 2008 הצבא הישראלי יצא לשלוש מתקפות צבאיות רחבות היקף ברצועת עזה, בהקשר של מעשי האיבה בין ישראל לבין ארגונים פלסטיניים חמושים. כמתואר בדוח, מתקפות אלה כללו מה שנראה כהתקפות מכוונות על אזרחים ותשתיות אזרחיות ונהרגו בהן יותר מ-2,000 אזרחים. בנוסף, כוחות ישראלים ירו בדרך קבע על מפגינים ופלסטינים אחרים שהתקרבו לגדרות המפרידות בין הרצועה לישראל, בנסיבות שבהן לא נשקפה מהם סכנת חיים מיידית. בשנים 2018 ו-2019 לבדן, הכוחות הרגו 214 מפגינים כאלה והסבו נכות לאלפים. מקורן של פרקטיקות אלה בדפוס פעולה בן עשרות שנים של שימוש בכוח מופרז ולא מידתי באופן ניכר לדיכוי מחאה והפרות סדר, שגבה מחיר כבד מאזרחים. על אף תדירותן של תקריות כאלה לאורך השנים, הרשויות הישראליות כשלו בפיתוח טקטיקות של אכיפת חוק העולות בקנה אחד עם הנורמות הבינלאומיות של זכויות האדם.

הגבלות מפלות על תושבות ואזרחות

פלסטינים נתקלים בהגבלות מפלות, בדרגות שונות, על זכויותיהם לתושבות ולאזרחות בשטח הפלסטיני הכבוש ובישראל. הרשויות הישראליות ניצלו את שליטתן במרשם האוכלוסין של הגדה המערבית ורצועת עזה – רשימת הפלסטינים שבהם הן רואות תושבים חוקיים לצורך מתן מעמד חוקי והנפקת תעודות זהות – כדי לשלול תושבות ממאות אלפי פלסטינים. הן סירבו לרשום לפחות 270,000 פלסטינים ששהו מחוץ לגדה המערבית ולרצועת עזה כשהחל הכיבוש בשנת 1967, ושללו את מעמד התושבות של כמעט 250,000 פלסטינים, בעיקר בתואנה שהם שהו פרק זמן ארוך מדי בחו"ל בין השנים 1967 ל-1994. מאז שנת 2000, הרשויות הישראליות סירבו במידה רבה לטפל בבקשות לאיחוד משפחות או בבקשות לשינוי כתובת של פלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה. הקפאה זו מונעת בפועל מפלסטינים לקבל מעמד חוקי עבור בני זוג או קרובי משפחה שאינם רשומים עדיין. על-פי הצבא הישראלי, ההקפאה גם הופכת לבלתי חוקית את נוכחותם של אלפי תושבי הרצועה הגרים כעת בגדה המערבית, לאחר שהגיעו אליה באמצעות היתרים זמניים, היות שלמעשה אינם יכולים לשנות את כתובתם לכתובת בגדה המערבית. הגבלות אלה מגבילות בפועל את היקף האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית.

הרשויות הישראליות גם מונעות בדרך קבע, בשני העשורים האחרונים, את כניסתם לגדה המערבית של פלסטינים שאינם מופיעים במרשם האוכלוסין, ואשר גרו בגדה המערבית אך יצאו ממנה זמנית (כדי ללמוד, לעבוד, להתחתן או מסיבות אחרות) וכן של בני/בנות זוגם או בני משפחה אחרים שלהם שאינם רשומים בו.

בשנת 1967, כאשר ישראל סיפחה את מזרח ירושלים לשטחה, היא החילה את חוק הכניסה לישראל, תש"ב-1952, על פלסטינים שגרו שם והגדירה אותם כ"תושבי קבע" – מעמד זהה לזה שניתן לזרים שאינם יהודים העוברים לגור בישראל. מאז שנת 1967, משרד הפנים שלל מעמד זה מלפחות 14,701 פלסטינים, רובם בגין אי הוכחת "מרכז חיים" בירושלים. ישנו מסלול שבאמצעותו ניתן לקבל אזרחות ישראלית, אך רק מעטים פונים אליו, ורוב הפלסטינים שעשו כן בשנים האחרונות לא זכו באזרחות. לעומת זאת, יהודים-ישראלים מירושלים, כולל מתנחלים במזרח ירושלים, הם אזרחים ישראלים שאינם נדרשים להוכיח קשר לעיר כדי לשמור על מעמדם זה.

בתוך ישראל, 'מגילת העצמאות' מאשרת את השוויון "הגמור" של כל התושבים, אך מבנה האזרחות הדו-מסלולי שהיא מקיימת סותר התחייבות זו ומתייחס למעשה ליהודים ולפלסטינים באורח נפרד ולא שוויוני. חוק האזרחות משנת 1952 מכיל מסלול נפרד לקבלת אזרחות אוטומטית, השמור ליהודים בלבד. חוק זה מתבסס על חוק השבות, תש"ו-1950, המבטיח ליהודים אזרחי מדינות אחרות את הזכות להתיישב בישראל. לעומת זאת, המסלול עבור פלסטינים מתנה קבלת אזרחות בהוכחת הישיבה בשטח שהפך לישראל לפני 1948, רישום במרשם האוכלוסין נכון לשנת 1952, ונוכחות מתמשכת בישראל או כניסה חוקית אליה בתקופה שבין 1948 ל-1952. הרשויות הישראליות הסתמכו על לשון חוק זה כדי לשלול את זכויות התושבות מיותר מ-700,000 פלסטינים שנמלטו או גורשו בשנת 1948 ומצאצאיהם, שמספרם עומד היום על יותר מ-5.7 מיליון בני אדם. חוק זה יוצר מציאות שבה יהודי שהוא אזרח כל מדינה אחרת, ואשר מעולם לא היה בישראל, יכול לעבור לגור במדינה ולקבל אזרחות באופן אוטומטי, בעוד פליט פלסטיני שגורש מביתו ועורג אליו במשך יותר מ-70 שנה במחנה פליטים במדינה סמוכה, אינו יכול לעשות כן.

חוק האזרחות משנת 1952 מתיר גם מתן אזרחות על בסיס התאזרחות. אולם בשנת 2003 התקבל בכנסת חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), האוסר על הענקת אזרחות ישראלית או מעמד חוקי ארוך-טווח לפלסטינים מהגדה המערבית ומרצועת עזה הנישאים לאזרחים ישראלים או לתושבי ישראל. מאז, מחדשת הכנסת חוק זה מדי שנה, והוא אושר גם על-ידי בית המשפט העליון של ישראל. החוק, שולל, למעט חריגים מעטים, מאזרחים ישראלים ותושבי ישראל, יהודים ופלסטינים, הבוחרים להינשא לפלסטינים, את הזכות לחיות עם בני זוגם בישראל. הגבלה זו, המבוססת אך ורק על זהותם של בן/בת הזוג כפלסטינים מהגדה המערבית או מרצועת עזה, אינה חלה על ישראלים הנישאים לבני/בנות זוג לא יהודים המחזיקים באזרחות של אחת מרוב מדינות העולם. בני או בנות זוג אלה יכולים לקבל מעמד באופן מיידי, ולאחר מספר שנים, להגיש בקשה לאזרחות.

בשנת 2005 אמר ראש הממשלה דאז, אריאל שרון, בהתייחס להארכת הוראת השעה: "אין צורך להסתתר מאחורי טיעונים ביטחוניים. יש צורך בקיומה של מדינה יהודית". בנימין נתניהו, אז שר האוצר, אמר במהלך הדיונים: "במקום להקל על הפלסטינים שרוצים לקבל אזרחות, עלינו להפוך את התהליך לקשה בהרבה על מנת להבטיח את ביטחון ישראל ואת הרוב היהודי בישראל". במאוס 2019 הכריז נתניהו, הפעם כראש ממשלה: "ישראל היא לא מדינת כלל אזרחיה", וכי "ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי – ושלו בלבד".

משפט זכויות האדם הבינלאומי מעניק לממשלות חופש פעולה נרחב בקביעת מדיניות ההגירה שלהן. במשפט הבינלאומי אין שום הוראה האוסרת על ישראל לקדם הגירה יהודית. יהודים-ישראלים, שרבים מהם היגרו במהלך השנים לפלסטין המנדטורית או לאחר מכן לישראל כדי להימלט מרדיפות אנטישמיות באזורים שונים בעולם, זכאים להגנה על ביטחונם ועל זכויות היסוד שלהם. אולם, חופש פעולה זה אינו מקנה למדינה את הזכות להפלות לרעה אנשים החיים כבר באותה ארץ, ובכלל זה בתחום הזכויות הנוגעות לאיחוד משפחות, או אנשים שלהם עומדת הזכות לחזור לאותה ארץ. פלסטינים זכאים גם הם להגנה על ביטחונם ועל זכויות היסוד שלהם.

הצדקותיה של ישראל למדיניותה ולפרקטיקות שהיא נוקטת

הרשויות הישראליות מצדיקות רבים מקווי המדיניות המתועדים בדוח זה כתגובות לאלימות של פלסטינים נגד ישראל. עם זאת, לרבים מהם, כמו הסיור להנפיק היתרי בנייה בשטח C, במזרח ירושלים ובנגב בישראל, שלילת התושבות של ירושלים, או השתלטות על אדמות בבעלות פרטית והקצאה מפלה של אדמות מדינה, אין כל הצדקה ביטחונית לגיטימית. בכל הנוגע לקווי מדיניות אחרים, ובהם חוק האזרחות והכניסה לישראל והקפאת עדכוננו של מרשם האוכלוסין בשטח הפלסטיני הכבוש, השיקול הביטחוני שימש כעילה לקידום יעדים דמוגרפיים.

הרשויות הישראליות אכן מתמודדות עם אתגרים ביטחוניים לגיטימיים, הן בישראל והן בשטח הפלסטיני הכבוש. עם זאת, הגבלות שאינן חותרות לאיזון בין זכויות האדם, כגון חופש התנועה, לבין חששות ביטחוניים לגיטימיים, למשל באמצעות קיום הערכות ביטחוניות פרטניות במקום איסור על יציאתה של כלל האוכלוסייה מהרצועה למעט חריגים נדירים בלבד, חורגות בהרבה ממה שמתיר המשפט הבינלאומי. גם כאשר הביטחון הוא אחד המניעים לנקיטת מדיניות מסוימת, אין בכך כדי להעניק לישראל יד חופשית להפרה המונית של זכויות האדם. חששות ביטחוניים לגיטימיים יכולים להתקיים גם כחלק ממדיניות העולה לכדי אפרטהייד, ממש כפי שהם יכולים להתקיים כחלק ממדיניות המתירה שימוש מופרז בכוח או עינויים.

גורמים רשמיים טוענים לעיתים כי צעדים שנוקטו בשטח הפלסטיני הכבוש הם זמניים וכי הם יבוטלו במסגרת הסכם שלום. אולם, מגוון גורמים רשמיים הבהירו את כוונתם לשמור לנצח את השליטה העיקרית בגדה המערבית בידי ישראל, יהיו אשר יהיו ההסדרים לשליטה בפלסטינים. אלה, החל בראש הממשלה לשעבר לוי אשכול, ממפלגת העבודה, שהצהיר ביולי 1967 כי "אני רואה רק אזור חצי-עצמאי [עבור פלסטינים], כי הביטחון והארץ הם בידי ישראל", וכלה בנתניהו מהליכוד שהצהיר ביולי 2019 כי "צה"ל זורעות הביטחון ימשיכו לשלוט בכל השטח עד הירדן". פעולותיהם ומדיניותם של הגורמים הרשמיים תורמים להפרת התפיסה לפיה הרשויות הישראליות רואות את הכיבוש כזמני. פעולות ומדיניות אלה כוללות את המשך החרמת הקרקעות, בניית מכשול הפרדה באופן המותיר מקום להתרחבותן החזיה של התנחלויות, חיבורם החלק של מערכת הביוב, רשתות התקשורת, תשתיות החשמל והמים ומערך הכבישים של ההתנחלויות לישראל עצמה, כמו גם שורה הולכת ומתארכת של חוקים החלים על מתנחלים ישראלים בגדה המערבית אך לא על פלסטינים המתגוררים שם. האפשרות שמנהיג ישראלי עתידי יגיע להסכם עם הפלסטינים, אשר יוביל לפירוק המערכת המפלה וישים קץ לדיכוי השיטתי, אינה שוללת את כוונתם של הגורמים הרשמיים הנוכחיים לשמר את המערכת הקיימת, וגם לא את המציאות הנוכחית של אפרטהייד ורדיפה.

המלצות

על ממשלת ישראל לפרק את כל הצורות של שליטה ודיכוי שיטתיים המעניקות זכויות יתר ליהודים-ישראלים ומדכאות פלסטינים באופן שיטתי, ולשים קץ לרדיפת הפלסטינים. בפרט, על הרשויות להפסיק את יישומן של מדיניות ופרקטיקות מפלות בתחומים כמו זכויות אזרחות ותושבות וזכויות אזרח, חופש התנועה, הקצאת קרקעות ומשאבים, גישה למים, לחשמל ולשירותים אחרים והנפקת היתרי בנייה.

הממצאים לפיהם הפשעים של אפרטהייד ורדיפה אכן מתבצעים, אינם שוללים את מציאות הכיבוש הישראלי ואינם מאיינים את חובותיה של ישראל על-פי דיני הכיבוש, ממש כפי שממצאים לפיהם מבוצעים פשעים אחרים נגד האנושות או פשעי מלחמה לא היו עושים זאת. לפיכך, על הרשויות הישראליות להפסיק את בניית ההתנחלויות, לפרק את ההתנחלויות הקיימות, ולכבד בדרכים אחרות את כל זכויות האדם של הפלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה. עליהן לעשות זאת על פי אמת המידה של הזכויות שהן מעניקות לאזרחי ישראל, וכן בהתאם להגנות שמקנה לפלסטינים המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

על הרשות הפלסטינית להפסיק את כל הצורות של תיאום ביטחוני עם הצבא הישראלי אשר מסייעות בביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה.

הממצאים בדבר ביצועם של פשעים נגד האנושות צריכים להניע את הקהילה הבינלאומית להעריך מחדש את גישתה לישראל ולפלסטין. ארה"ב, שמזה עשרות שנים כשלה במידה רבה בהפעלת לחץ על ממשלת ישראל להפסיק את דיכויים השיטתי של הפלסטינים, אף אותתה במקרים מסוימים בשנים האחרונות על תמיכתה בהפרות חמורות כמו הקמת התנחלויות בגדה המערבית הכבושה. מדינות רבות, אירופיות ואחרות, טיפחו קשרים הדוקים עם ישראל, תוך תמיכה ב"תהליך השלום", בניית יכולותיה של הרשות הפלסטינית, וניסיון להרחיק עצמן מפרקטיקות ישראליות פוגעניות ספציפיות בשטח הפלסטיני הכבוש, לעיתים תוך מתיחת ביקורת עליהן. גישה זו, המתעלמת מן האופי המורש היטב של האפליה והדיכוי של פלסטינים בידי ישראל בשטח זה, ממזערת הפרות חמורות של זכויות האדם בכך שהיא מתייחסת אליהן כתסמינים זמניים של הכיבוש ש"תהליך השלום" ירפא עד מהרה. הדבר איפשר למדינות לחמוק מסוג הדין וחשבון הנדרש במצב כה חמור, ולאפרטהייד איפשר הדבר לשלוח גרורות ולהתחזק. לאחר 54 שנים, על מדינות להפסיק להעריך את המצב בהתאם למה שעשוי להתרחש במקרה שתהליך השלום המתנוון יתעורר יום אחד לחיים, ולהתמקד במקום זאת במציאות המתמשכת בשטח, שבה אין כל סימן לשיפור.

ביצוע פשעים נגד האנושות יכול לבסס אחריות פלילית אישית בפורומים בינלאומיים, כמו גם בבתי משפט מקומיים מחוץ לישראל ולשטח הפלסטיני הכבוש, בהתאם לעקרון סמכות השיפוט האוניברסלית.

נוכח כישלונן של הרשויות הישראליות בהפסקת ההפרות חמורות במשך עשרות שנים, על משרד התביעה של בית הדין הפלילי הבינלאומי לחקור ולהעמיד לדין אנשים שנגדם קיימים חשדות מהימנים בדבר מעורבות בפשעים נגד האנושות של אפרטהייד או רדיפה. סמכות השיפוט של בית הדין חלה על פשעים חמורים שבוצעו בשטח הפלסטיני הכבוש והתובעת שלו אכן פתחה בחקירה לגבי פשעים כאלה. כמו כן, על כל הממשלות לחקור ולהעמיד לדין אנשים שנגדם קיימים חשדות מהימנים בדבר מעורבות בפשעים אלה, מכוח עקרון סמכות השיפוט האוניברסלית ובהתאם לחוקי מדינותיהן.

מעבר לטיפול בהיבט הפלילי, ארגון Human Rights Watch קורא למדינות להקים, באמצעות האו"ם, ועדת חקירה בינלאומית שתחקור אפליה ודיכוי שיטתיים בהתבסס על זהות קבוצתית בשטח הפלסטיני הכבוש ובישראל. יש להסמיק את ועדת החקירה לברר ולנתח את העובדות; ולזהות את האחראים לפשעים חמורים, ובכלל זה אפרטהייד ורדיפה, במטרה להבטיח כי מבצעי ההפרות ייתנו עליהן את הדין, וכן לאסוף ולשמר ראיות הקשורות להפרות לצורך שימוש עתידי של מוסדות שיפוט מהימנים.

על מדינות אף ליצור, באמצעות האו"ם, תפקיד של שליח עולמי של האו"ם לנושא פשעי הרדיפה והאפרטהייד, אשר יוסמך ליזום פעולה בינלאומית להפסקת הרדיפה והאפרטהייד ברחבי העולם.

על מדינות לפרסם הצהרות המביעות דאגה בנוגע לפרקטיקות האפרטהייד והרדיפה של ישראל. עליהן לבחון הסכמים, תוכניות לשינוף פעולה ואת כל סוגי הסחר והעסקאות עם ישראל. זאת, כדי לאתר כאלה התורמים ישירות לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה נגד פלסטינים, למתן את פגיעתם בזכויות האדם, וכאשר הדבר אינו אפשרי, להפסיק את הפעילויות והמימון שנמצא כי הם מקדמים את הביצוע של פשעים חמורים אלה.

השלכותיהם של ממצאי דוח זה על עסקים הינן מורכבות וחורגות מגבולות הדוח. לכל הפחות, על עסקים להפסיק כל פעילות התורמת במישרין לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה. על חברות מסחריות להעריך האם המוצרים והשירותים שלהן תורמים לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה, כגון ציוד המשמש להרס בלתי חוקי של בתי פלסטינים. עליהן להפסיק לספק מוצרים ושירותים שסביר כי ישמשו למטרות כאלה, בהתאם לעקרונות המנחים של האו"ם בדבר עסקים וזכויות האדם.

על מדינות להטיל סנקציות אישיות על בעלי תפקידים רשמיים ואנשים הנושאים באחריות לביצועם המתמשך של פשעים חמורים אלה, לרבות איסורי נסיעה והקפאת נכסים, וכן להתנות מכירת נשק וסיוע צבאי וביטחוני לישראל בכך שהרשויות הישראליות ינקטו צעדים מוחשיים וניתנים לאימות להפסקת הפשעים של אפרטהייד ורדיפה שהן מבצעות.

הקהילה הבינלאומית ממצאה מזה זמן רב מדי תירוצים למציאות ההולכת ומתבהרת בשטח ולמשמעותה, ומעלימה מהן עין. מדי יום נולדים בני אדם לחיים בכלא הפתוח לאוויר שהוא רצועת עזה, או לחיים ללא זכויות אזרח בגדה המערבית, ולחיים במעמד נחות על-פי חוק בישראל. במדינות שכנות, נולדים אנשים הנידונים למעשה למעמד של פליטים לכל חייהם, כמו הוריהם וסביהם לפנייהם, רק משום שהם פלסטינים ולא יהודים. הסיכוי לעתיד המבוסס על חירות, שוויון וכבודם האנושי של כל בני האדם החיים בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש יישאר חמקמק כל עוד ישראל ממשיכה לנקוט פרקטיקות פוגעניות כלפי פלסטינים.

מתודולוגיה

דוח זה מתמקד ביחסה של ישראל לפלסטינים בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש. הוא אינו מהווה סקירה מקיפה של כל תחומי המדיניות ודפוסי הפעולה הדכאניים ושל היבטיה האחרים של האפליה הממוסדת; כמו כן, הוא אינו סוקר את כל הפרות של זכויות האדם באזורים אלה, ובכלל זה הפרות שביצעו רשויות פלסטיניות או ארגונים וחמושים, שאותן סקר ארגון Human Rights Watch בהרחבה בפרסומים אחרים.⁴ במקום זאת, הדוח בוחן מדיניות, חוקים ותקנות המעניקים טובות-יתר ליהודים-ישראלים ומפלים לרעה פלסטינים.

הדוח בוחן אם תחומי מדיניות ודפוסי פעולה ישראליים ספציפיים מגיעים לכדי אפרטהייד ורדיפה, שהם פשעים נגד האנושות, אך אינו מתעמק באחריותם הפלילית האפשרית של בעלי תפקידים מסוימים בישראל לפשעים אלה.

הדוח מבוסס בעיקרו על שנים של תיעוד בידי ארגון Human Rights Watch, כמו-גם בידי ארגוני זכויות אדם ישראליים, פלסטיניים ובינלאומיים. ארגון Human Rights Watch בחן גם חוקים ישראליים, מסמכי תכנון של ממשלת ישראל, הצהרות גורמים ישראליים רשמיים, רישומי קרקע ישראליים, וסטנדרטים משפטיים הנוגעים לפשעי האפרטהייד והרדיפה. הדוח כולל מספר מקרי בוחן, המבוססים על 40 ראיונות שערך ארגון Human Rights Watch עם נפגעי הפרות, בעלי תפקידים רשמיים בהווה ובעבר, עורכי-דין ונציגי ארגונים לא ממשלתיים, וכן על ביקורים בשטח של ארגון Human Rights Watch – כולם נערכו בשנים 2019 ו-2020. חלק מהראיונות התקיימו באתרים שונים בשטח הפלסטיני הכבוש ובישראל, אך רבים מהם נערכו באמצעות הטלפון, בין השאר בגלל הגבלות תנועה שהוטלו במהלך מגפת הקורונה.

את מרבית הראיונות שנכללו בדוח זה ערך ארגון Human Rights Watch באופן פרטני, בערבית או באנגלית. הם התקיימו בהסכמתם המלאה של המרואיינים. לכל אחד מהמרואיינים נאמר כיצד ארגון Human Rights Watch ישתמש במידע שנמסר בהם.

ארגון Human Rights Watch נמנע מפרסום שמותיהם של מקצת המרואיינים למען ביטחונם, ומעניק להם במקום זאת שמות בדויים, דבר המצוין באמצעות מרכאות באזכור הראשון שלהם.

ארגון Human Rights Watch אף פנה בכתב לראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, ב-20 ביולי 2020, וביקש ממנו לתאר את השקפתה הכללית של הממשלה בסוגיות הנדונות. עותק של המכתב מצורף כנספח לדוח זה. משרד ראש הממשלה אישר כי המכתב התקבל, טלפונית ב-6 באוגוסט ובדואר אלקטרוני ב-12 באוגוסט, אך נכון למועד הפרסום, טרם הגיב למכתב.

Human Rights Watch, *Two Authorities, One Way, Zero Dissent* (New York: Human Rights Watch, 2018),⁴ <https://www.hrw.org/report/2018/10/23/two-authorities-one-way-zero-dissent/arbitrary-arrest-and-torture-under>; תקציר בעברית זמין בכתובת: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/palestine1018he_sumrecs_web.pdf; התקפות בלתי חוקיות במהלך סבב הלחימה במא"י, הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 12 ביוני 2019, <https://www.hrw.org/he/news/2019/06/12/330931>.

I. רקע

יותר מ-700,000 פלסטינים נמלטו או גורשו מבתיהם ויותר מ-400 כפרים פלסטיניים נחרבו, באירועים שסבבו את הקמת מדינת ישראל בשנת 1948.⁵ בין השנים 1949-1966 הרשויות הישראליות הטילו על רוב הפלסטינים שנותרו בגבולות המדינה החדשה ממשל צבאי, במסגרתו כלאו אותם בעשרות מובלעות, חייבו אותם להצטייד באישורים כדי לצאת מהן והגבילו מאוד את זכויותיהם.⁶

ביוני 1967 תפסה ישראל את השליטה בגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, מירדן, וברצועת עזה ממצרים – שני האזורים המהווים כיום את השטח הפלסטיני הכבוש – כמו גם את השליטה ברמת הגולן מסוריה, ובחצי האי סיני – ממצרים. זאת, לאחר סכסוך מזוין הידוע בשם "מלחמת ששת הימים".

הרשויות הישראליות שמרו בידיהן מאז את השליטה בשטח הפלסטיני הכבוש. תושבי הגדה המערבית כפופים לממשל ישראלי צבאי, למעט במזרח ירושלים, שאותה סיפחה ישראל לשטחה באורח חד צדדי בשנת 1967. הסיפוח אינו משנה את מעמדה של מזרח ירושלים כשטח כבוש על-פי המשפט הבינלאומי. ישראל קידמה את הקמתן של התנחלויות לישראלים בלבד ברחבי הגדה המערבית וסייעה לה. אמנת ג'נבה הרביעית, החלה על כיבוש צבאי, אוסרת על העברת אוכלוסייתו האזרחית של הכוח הכובש לשטח כבוש.⁷ ישראל הסיגה את כוחות היבשה שלה מרצועת עזה הכבושה בשנת 2005, אך היא מוסיפה להפעיל שליטה משמעותית על הרצועה באמצעים אחרים.

ישראל גם סיפחה לשטחה באורח חד צדדי את רמת הגולן, בשנת 1981, אך גם זו נותרה בגדר שטח כבוש על-פי המשפט הבינלאומי. שלטון הכיבוש הישראלי בחצי האי סיני הסתיים בעקבות הסכמי קמפ דייוויד עם מצרים משנת 1978.

בשנים 1993 ו-1995 חתמו ממשלת ישראל והארגון לשחרור פלסטין (אש"ף) על הסכמי אוסלו, שמכוחם קמה הרשות הפלסטינית. הרשות נועדה לנהל חלק מענייניהם של הפלסטינים בחלקים מהשטח הפלסטיני הכבוש, לתקופת מעבר שלא תעלה על חמש שנים, עד אשר הצדדים יגבשו הסכם בדבר מעמד הקבע.⁸ הסכמי אוסלו, שהושלמו על-ידי הסכמים מאוחרים יותר, חילקו את הגדה המערבית לשלושה אזורים מובחנים: שטח A, שבו הרשות הפלסטינית תנהל באופן מלא את העניינים הביטחוניים והאזרחיים, שטח B, שבו הרשות תנהל עניינים אזרחיים והשליטה הביטחונית תישאר בידי ישראל, ושטח C, שיישאר בשליטתה הבלעדית של ישראל. ככלל, שטח A כולל את הערים הפלסטיניות הגדולות, שטח B את רוב העיירות וכפרים רבים, ושטח C את 60 האחוזים הנוותרים של שטחי הגדה המערבית.⁹ אולם, הסכמי אוסלו לא הביאו לסיום הכיבוש בשום חלק של השטח הפלסטיני הכבוש.

הצדדים לא הגיעו להסכמה בדבר מעמד הקבע עד שנת 2000, וגם לא בשני העשורים שחלפו מאז, למרות משא ומתן המתנהל לסירוגין, בעיקר בתיווך אמריקאי. הגדה המערבית נותרה מופצלת לשטחי A, B ו-C, כשישראל מותירה בידיה את עיקר השליטה בכל השטח והרשות מנהלת תחומים מסוימים בשטחי A ו-B. ברצועת עזה מושל בפועל חמאס מאז השתלט על שטחה ביוני 2007. זאת, אחרי חודשים של עימותים בין הפלגים הפוליטיים הפלסטיניים פתח וחמאס ויותר משנה של אי וודאות פוליטית לאחר שחמאס זכה ברוב המושבים בפרלמנט בבחירות לרשות הפלסטינית.¹⁰ בינואר 2020 הציג ממשל טראמפ את תוכנית ה-"שלוש לשגשוג" שלו, החוזה שליטה ישראלית קבועה על השטח כולו וסיפוח רשמי

⁵ זוכרות, "מיפוי ההרס", איתן ברונשטיין אפריסין, מארס 2013, <https://zochrot.org/he/article/54783> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); זוכרות, "מבוא לנכפה", <https://zochrot.org/he/content/Accordion/nakba> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); United Nations Relief and Works Agency for "Palestine Refugees", <https://www.unrwa.org/palestine-refugees>, (כניסה לאתר ב-7 במאי 2020).

⁶ December 2013, "The Legal Structures of Subordination: The Palestinian Minority and Israeli Law," Nimer Sultany, זמין כאן: <https://ssrn.com/abstract=2365177> (כניסה לאתר ב-17 בספטמבר 2020), עמ' 202, 223; פורסם מאוחר יותר בתוך: *Ethnic Israel and Its Palestinian Citizens: Privileges in the Jewish State*, eds. Nadim N. Rouhana and Sahar S. Huneidi (Cambridge University Press, 2016); אדם רו, "מאחורי גדרות תיל, מופרדים משכניהם: כשעריי ישראל הוחזקו בגטאות", הארץ, 27 במאי 2020, <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/premium-1.8877030> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); אדם רו, "אכזריות? הממשל הצבאי יותר מדי ליברלי ועדיף", הארץ, 6 בינואר 2021, <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/premium.HIGHLIGHT-1.9428078> (כניסה לאתר ב-27 בפברואר 2021).

⁷ אמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (להלן אמנת ג'נבה הרביעית), אומצה ב-12 באוגוסט 1949, (U.N.T.S. 287 75), נכנסה לתוקף ב-21 באוקטובר 1950, סעיף 49.6; אמנת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי (אמנת רומא), <https://www.knesset.gov.il/process/docs/heskemb.htm> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), מבוא; הצהרת העקרונות בדבר השטח הפלסטיני הכבוש, <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>, (A/CONF.183/9), <https://www.knesset.gov.il/process/docs/oslo.htm> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸ הסכם ביניים ישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה (הסכם אוסלו 2), וושינגטון הבירה, 28 בספטמבר 1995, סעיף 49.6; אמנת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי (אמנת רומא), <https://www.knesset.gov.il/process/docs/oslo.htm> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁹ אש"ף (הסכם אוסלו 1), 13 בספטמבר 1993, <https://www.knesset.gov.il/process/docs/oslo.htm> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
¹⁰ הסכם אוסלו 2. יחסי השליטה בעיר חברון שבגדה המערבית הוסדרו בהסכם נפרד.

¹⁰ למידע נוסף, ראו Human Rights Watch, *Internal Fight: Palestinian Abuses in Gaza and the West Bank* (New York: Human Rights Watch, 2008), <https://www.hrw.org/report/2008/07/29/internal-fight/palestinian-abuses-gaza-and-west-bank>.

של התנחלויות, וכן של בקעת הירדן וחלקים אחרים של שטח C.11 התוכנית אף קוראת להקמת מדינה פלסטינית, אך מציבה תנאים שהופכים את מימושה לכמעט בלתי אפשרי.

“תהליך השלום” בן עשרות השנים לא שיפר משמעותית את מצב זכויות האדם בשטח ואף לא שינה את מציאות השליטה הישראלית הכוללת ברחבי ישראל והשטח הפלסטיני הכבוש. במקום זאת, משתמשים בתהליך זה בדרך קבע כדי להתנגד למאמצים למען פעולה בינלאומית מבוססת זכויות או למען מיצוי הדין עם אחראים להפרות,¹² וכמסווה לשלטון הישראלי על הפלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש, המבוסס על אפלייתם המושרשת לרעה.¹³

בשנים האחרונות התחייבו בכירים ישראלים לספח באופן חד צדדי חלקים נוספים מהגדה המערבית,¹⁴ וההסכם הקואליציוני שהוביל להקמת ממשלת ישראל במאי 2020 מתווה תהליך להבאת הסיפוח לאישור הממשלה.¹⁵ בחודש אוגוסט אמר ראש הממשלה בנימין נתניהו כי ישראל תעכב את הסיפוח בעקבות הסכם עם איחוד האמירויות, אולם ציין כי “אין שום שינוי בתוכנית שלי להחיל ריבונות” על הגדה המערבית.¹⁶ סיפוח לא ישנה את מציאות הכיבוש הישראלי או את ההגנות המוקנות לפלסטינים כאוכלוסייה כבושה מכוח המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

על אף שהמנגנונים והעוצמה של ההפרות שונים בין השטח הפלסטיני הכבוש לישראל, הרי השליטה העיקרית על כל השטח נמצאת בידי אותה רשות, היא מדינת ישראל. רשות זו שולטת בכל היהודים-הישראלים בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש מכוח מערכת חוקים אחת (החוק האזרחי הישראלי), וכדי להבטיח את שליטתם, מפלה פלסטינים לרעה באופן מבני ומדכאת אותם בדרגות שונות באזורים השונים. אפליה ודיכוי אלה מתבטאים בנושאים כמו מעמד חוקי איתן וגישה לאדמות ולמשאבים, כפי שמתעד הדוח. הן בישראל והן בשטח הפלסטיני הכבוש, ישראל מעניקה ליהודים-ישראלים זכויות יתר הנשללות מפלסטינים, ושוללת מפלסטינים זכויות יסוד בשל היותם פלסטינים.

גופים שונים של מדינת ישראל ממלאים אמנם תפקידים שונים בחלקים שונים של השטח הפלסטיני הכבוש – כך, למשל, הצבא עוסק בעיקר בניהול הגדה המערבית ובהפעלת שליטה מבחוח על רצועת עזה, בעוד אותן רשויות אזרחיות המושלות בישראל שולטות גם במזרח ירושלים – אך כל הגופים הללו פועלים בכפוף לממשלת ישראל, בראשותו של ראש הממשלה. כל ממשלה ישראלית מאז 1967 נקטה או שימרה מדיניות פוגענית בשטח הפלסטיני הכבוש. בגדה המערבית, לפחות עשרה משרדי ממשלה מממנים ישירות פרויקטים המשרתים את ההתנחלויות, ובחודש מאי 2020 אף הוקם משרד ממשלתי המוקדש להתיישבות בלבד.¹⁷ הכנסת אף חוקקה חוקים החלים אך ורק בשטח הפלסטיני הכבוש והקימה ועדות העוסקות רק בו.¹⁸ בית המשפט העליון של ישראל משמש כערכאה של מוצא אחרון ביחס לפעולות ישראל הן בישראל והן בשטח הפלסטיני הכבוש, והוא פסק בתיקים מרכזיים שהכריעו לגבי המדיניות בשני האזורים.¹⁹ גופים ממשלתיים-למחצה, כמו ההסתדרות הציונית העולמית וקרן קיימת לישראל (קק"ל), העניקו גם הם תמיכה לפעילות הן בשטח הפלסטיני הכבוש והן בישראל.²⁰

11 United States government, White House, “Peace to Prosperity,” January 2020, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/01/Peace-to-Prosperity-0120.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
12 Nathan Thrall, “Trump’s Middle East Peace Plan Exposes the Ugly Truth,” *New York Times*, January 29, 2020, <https://www.nytimes.com/2020/01/29/opinion/trump-peace-plan.html> (כניסה לאתר ב-17 במרס 2021).
13 Lisa Lambert, “U.S. Rejects U.N. Database Of Companies In Israeli-controlled Territories: Pompeo,” Reuters, February 13, 2020, <https://reut.rs/2WCdUwv> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
14 ראו שירי בשי (Human Rights Watch), “אל תספור מדינות, כבד את הזכויות”, פרשנות, 1 במארס 2017, World Policy Institute, זמין כאן: <https://www.hrw.org/he/news/2017/02/28/300714> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
15 חיים לוינסון וג'קי חורי, “נתניהו: נחיל את החוק הישראלי על כל ההתיישבות הישראלית מבלי יוצא מן הכלל”, הארץ, 21 בינואר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/elections/premium-1.8433286> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
16 Oliver Holmes, “Netanyahu Takes Office in Deal that Could See West Bank Annexation,” *The Guardian*, 17 במאי 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/may/17/netanyahu-takes-office-in-deal-that-could-see-west-bank-annexation> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
17 “Netanyahu Says West Bank Annexation Plans Still ‘On the Table’,” *Al Jazeera English*, 13 באוגוסט 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/08/netanyahu-west-bank-annexation-plans-table-200813183431066.html>; בנימין נתניהו (@netanyahu) בטוויטר, 13 באוגוסט 2020, <https://twitter.com/netanyahu/status/1293967614113447936?lang=he> (כניסה לאתר ב-24 בדצמבר 2020).
18 “יותר ממילארד בשנה – השקעה עורפית בהתנחלויות”, הודעה לעיתונות של ארגון שלום עכשיו, 1 בדצמבר 2019, <https://peacenow.org.il/settlement-funding-nov-2019> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); יוהנתן ליס, חיים לוינסון ונעה לנדאו, “נתניהו ראש הממשלה, גנץ ראש הממשלה החליפי: הושבעה ממשלת ישראל ה-35”, הארץ, 17 במאי 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politi/LIVE-1.8851594> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
19 ראו למשל “חוק להסדרת ההתיישבות ביהודה והשומרון, התשע”ז-2017”, בג”ץ ביטל את חוק ההסדרה ביוני 2020, אך לא בהתבסס על העובדה שזוהי חקיקה שנועדה לחול על פעולות בגדה המערבית. ראו גם הגר שיוף, “בג”ץ הורה לבטל את החוק המאפשר הפקעת קרקעות של פלסטינים”, הארץ, 9 ביוני 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.8908782> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). ראו גם הכנסת, “ועדת החוץ והביטחון”, ועדת החוץ והביטחון כוללת את “ועדת המשנה לעניינים אזרחיים וביטחוניים ב”ש””.
20 לפסיקות הנוגעות לסוגיות בגדה המערבית וברצועת עזה, ראו למשל, בג”ץ 3003/18, יש דין – מתנדבים לזכויות האדם ואח”נ. ראש המטה הכללי של צה”ל (2018), זמין בכתובת: <https://www.amazonaws.com/files.yesh-din.org/Gaza+Fire+Regulations+Petition/Gaza+open+fire+regulations+Judgment.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); פסק הדין בבג”ץ 3287/16 בנימין ח’אן אל-אחמר (2018), https://www.btselem.org/sites/default/files/2018-09/20180905_hcj_5193_18_ruling.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
21 “הקצו הקיימת למתנחלי – פעילות קק”ל ברכישת קרקעות בגדה המערבית”, הודעה לעיתונות של ארגון שלום עכשיו, 7 בנובמבר 2019, <https://peacenow.org.il/jnf-kkl-land-purchases> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); קומבינת המאחזים מנגנון ההונאה הסודי של ארגוני המתנחלים נחשף, צוות מעקב התנחלויות, שלום עכשיו, ינואר 2017, http://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2020/11/TheCombina_Heb1.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). ראו בפרק “הכוונה לשמר את השליטה”.

II. הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה

האיסור על ביצוע פשעים נגד האנושות הוא מעקרונות היסוד החשובים ביותר של המשפט הפלילי הבינלאומי. העיקרון המשפטי קיים כבר למעלה ממאה שנה. הוא עוגן בבירור במשפט הפלילי הבינלאומי באמנת לונדון של בית הדין הצבאי הבינלאומי משנת 1945, שמכוחה הוקם בית הדין שבו הועמדו לדין ראשי גרמניה הנאצית בנירנברג, ומתייחס למספר מצומצם של פשעים הנחשבים לחמורים ביותר במשפט הבינלאומי.²¹

אמנת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי משנת 1998, שנכנסה לתוקף בשנת 2002, מגדירה 11 פשעים העלולים להגיע לכדי פשעים נגד האנושות כאשר הם "מבוצעים כחלק מהתקפה נרחבת או שיטתית המכוונת נגד כל אוכלוסייה אזרחית, בידיעה על ההתקפה".²² האמנה מגדירה "התקפה" כ"מהלך התנהגות הכרוך בביצוע מרובה של מעשים... בהתאם או על מנת לקדם מדיניות ממלכתית או ארגונית. המונח "נרחבת" מתייחס להיקף המעשים או למספר הקורבנות,²³ והמונח "שיטתית" מתייחס ל"דפוס פעולה או תוכנית שיטתית".²⁴ פשעים נגד האנושות יכולים להתבצע בימי שלום או במהלך סכסוך מזוין.

"מזכר ההסבר" של אמנת רומא מסביר כי פשעים נגד האנושות "הם עבירות מזוועות במיוחד בכך שהם מהווים התקפה חמורה על כבוד האדם או השפלה או ביזוי חמורים של אדם אחד או יותר. מדובר בפשעים שאינם אירועים בודדים או ספוראדיים, אלא מהווים חלק ממדיניות ממשלתית (אם כי המבצעים אינם חייבים להזדהות עם מדיניות זו) או מפרקטיקה נרחבת של מעשי זוועה שהממשלה או הרשות דה-פקטו מתירות או מתייחסות אליו בסלחנות".²⁵

עם 11 הפשעים המובהקים נגד האנושות נמנים פשע האפרטהייד ופשע הרדיפה. הפשעים נגד האנושות אינם מדורגים בסדר הירארכי – רמת החומרה של כולם זהה והם מובילים על-פי אמנת רומא לאותן תוצאות.

מדינת פלסטין הצטרפה לאמנת רומא בשנת 2015.²⁶ היא הגישה הצהרה המעניקה לבית הדין הפלילי הבינלאומי סמכות לחקור פשעים המעוגנים באמנת רומא, כולל הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה, שבוצעו לכאורה בשטח הפלסטיני הכבוש החל ב-13 ביוני 2014.²⁷

אפרטהייד

איסור כללי

אפרטהייד, מונח שנטבע במקור ביחס לפרקטיקות ספציפיות בדרום אפריקה, התפתח במהלך מחצית המאה האחרונה לכדי מונח משפטי אוניברסלי ששולב באמנות בינלאומיות, בהחלטות רבות של האו"ם ובחוקיהן המקומיים של מדינות רבות באופן המתייחס למערכת חמורה במיוחד של אפליה ממוסדת ודיכוי שיטתי.²⁸ האיסור על אפרטהייד הוא חלק מהמשפט הבינלאומי המנהגי.²⁹ על-פי מועצת המשפט הבינלאומי (ILC), האיסור על אפרטהייד הוא בגדר כלל מחייב של המשפט הבינלאומי.³⁰ מועצת המשפט הבינלאומי מתארת את האפרטהייד כ"הפרה חמורה בקנה מידה נרחב של חובה

²¹ Antonio Cassese and Paola Gaeta, *Cassese's International Criminal Law* (2nd ed, Oxford University Press; 2008), art. 7(1) Rome Statute, art. 7(1) (להלן - אמנת רומא).

²² בית הדין הפלילי הבינלאומי הגדיר את המונח "נרחבת" כ"פעולה מסיבית, תכופה, בקנה מידה גדול, שבוצעה באופן קולקטיבי ברצינות ניכרת והופנתה נגד קורבנות רבים", ראו *Prosecutor v. Akayesu*, ICTR, Case No. ICTR-96-4-T, Judgement (Trial Chamber I) 579; פסקה 579; ראו גם *Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana*, ICTY, Case No. IT-92-14/2, Judgement (Trial Chamber III) 179; פסקה 179.

²³ *Prosecutor v. Kunarac*, ICTY, Case No. IT-94-1-T, Opinion and Judgement (Trial Chamber II) 123; פסקה 123. *Prosecutor v. Duskovic*, ICTY, Case No. IT-94-1-T, Opinion and Judgement (Trial Chamber II) 648; פסקה 648. בתיק *Kovac and Vokovic* קבעה ערכאת הערעורים כי "דפוסי פשע – היינו, חזרה לא מקרית על התנהלות פלילית דומה בדרך קבע - הם ביטוי נפוץ להתרחשות שיטתית". *Prosecutor v. Kunarac, Kovac and Vokovic*, ICTY, Case No. IT-96-23 and IT-96-23-1A, Judgement (Appeals Chamber) 94; פסקה 94.

²⁴ Guy Horton, "Dying Alive: A Legal Assessment of Human Rights Violations in Burma," April 2005, The Netherlands Ministry for Development Cooperation, available at <https://www.burmalibrary.org/docs3/Horton-2005.pdf>; (כניסה לאתר ב-15 ביולי 2020).

²⁵ "ICC Welcomes Palestine as a New State Party," ICC press release 1, 1 באפריל 2015, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1103&ln=en>.

²⁶ "Palestine Declares Acceptance of ICC jurisdiction since 13 June 2014," ICC press release 5, 5 בינואר 2015, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1080&ln=en>.

²⁷ ראו למשל "Practice Relating to Rule 88. Non-Discrimination," Section E. Apartheid, https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule88_sectione (כניסה לאתר ב-15 ביולי 2020).

²⁸ John Dugard and John Reynolds, "Apartheid, International Law, and the Occupied Palestinian Territory," *European Journal of International Law*, Vol. 24, Issue 3 (2013), 867-867; *United Nations General Assembly (UNGA), Twenty-First Session, The Policies of Apartheid of the Government of the Republic of South Africa*, A/RES/2202 (XXI), 16 בדצמבר 1966, <https://academic.oup.com/ejil/article/24/3/867/481600>.

²⁹ *United Nations Security Council (UNSC), Resolution 556 (1984)*, [https://undocs.org/en/A/RES/2202\(XXI\)](https://undocs.org/en/A/RES/2202(XXI)) (כניסה לאתר ב-12 במאי 2020); [https://undocs.org/S/RES/556\(1984\)](https://undocs.org/S/RES/556(1984)) (כניסה לאתר ב-12 במאי 2020).

³⁰ Paul Eden, "The Practices of Apartheid as a War Crime: A Critical Analysis," *Yearbook of International Humanitarian Law* 29, 17-18, UN, International Law Commission, "Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts," adopted November 2001, Supplement No. 10, U.N. Doc A/56/10, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (כניסה לאתר ב-12 במאי 2020), עמ' 112.

בינלאומית בעלת חשיבות מהותית לשמירה על האדם", ומציינת את האיסור על אפרטהייד בקשת של כלים משפטיים החלים בתוך מדינות ואת ה"הסכמה הכללית בין הממשלות באשר לאופיו המחייב" של האיסור.³¹ האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית, ש-182 מדינות הן צד לה,³² ובכלל זה ישראל ופלסטין, קובעת כי "המדינות בעלות האמנה מגנות הפרדה גזעית ואפרטהייד ומתחייבות למנוע, לאסור או לעקור מן השורש, בשטחים שבתחומי שיפוטן, כל נהגים מסוג זה".³³

המשפט הפלילי הבינלאומי

מעבר להיותו אסור, האפרטהייד גם מוכר כפשע נגד האנושות מזה יותר מ-50 שנה. באמנה משנת 1968 בדבר אי-תחולת דיני התיישנות על פשעי מלחמה נקבע כי פשעים נגד האנושות כוללים "מעשים לא-אנושיים הנובעים ממדיניות האפרטהייד".³⁴

בשנת 1973 אימצה העצרת הכללית של האו"ם אמנה ספציפית בנושא אפרטהייד, "האמנה לדיכוי וענישה של פשע האפרטהייד" ("אמנת האפרטהייד"), והכריזה שהוא מהווה פשע נגד האנושות.³⁵ אמנת האפרטהייד, שנכנסה לתוקף בשנת 1976 ו-109 מדינות הן צד לה, ובכללן מדינת פלסטין אך לא ישראל, קובעת:

המונח "פשע האפרטהייד", שיקלול גם מדיניות ופרקטיקות דומות של הפרדה ואפליה גזעית כפי שיושמו בדרום אפריקה, יחול על המעשים הלא-אנושיים הבאים שבוצעו במטרה לבסס ולשמור על שליטה של קבוצה גזעית אחת של בני אדם על כל קבוצה גזעית אחרת של בני אדם ולדכא אותם באופן שיטתי...³⁶

אמנת האפרטהייד ממשיכה ומונה מספר "מעשים לא-אנושיים" שכאשר הם מבוצעים בהקשר של שליטה ודיכוי שיטתי, הם מהווים את פשע האפרטהייד, ובכלל זה:

(ב) כפייה מכוונת של תנאי חיים המיועדים לגרום להרס פיזי, מלא או חלקי, של קבוצה או קבוצות גזעיות;

(ג) כל אמצעי חוקי או אחר שנועד למנוע מקבוצה או מקבוצות גזעיות להשתתף בחיים הפוליטיים, החברתיים, הכלכליים או התרבותיים של המדינה; יצירה מכוונת של תנאים המונעים את התפתחותן המלאה של קבוצה או קבוצות גזעיות; במיוחד באמצעות שלילת זכויות אדם בסיסיות וחירויות יסוד מחברי קבוצה או קבוצות גזעיות לרבות הזכות לעבודה, הזכות להקים איגוד עובדים, הזכות לחינוך, הזכות לעזוב ולשוב לארצם, הזכות לאזרחות, הזכות לחופש התנועה ומגורים, הזכות לחופש הביטוי וההבעה והזכות לחופש ההתכנסות הלא אלימה וההתאגדות;

(ד) כל אמצעי, לרבות חקיקה, המיועד לפצל את האוכלוסייה לקבוצות גזעיות באמצעות יצירת שמורות נפרדות ונטאות לחברי הקבוצה או הקבוצות הגזעיות, איסור על נישואי תערובת בין חברי קבוצות גזעיות שונות, והפקעת קרקעות השייכות לקבוצה או לקבוצות גזעיות או לחברים בקבוצה או בקבוצות כאלה.³⁷

הפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנות ג'נבה משנת 1977, ש-174 מדינות הן צד לו, מזהה "נהגי אפרטהייד ונהגים לא-אנושיים ומבזים אחרים הכרוכים בפגיעות חמורות בכבוד אישי, על-בסיס אפליה גזעית" כהפרה חמורה של האמנה.³⁸

אמנת רומא משנת 1998, ש-123 מדינות הן צד לה, מזהה את האפרטהייד כפשע נגד האנושות, ומגדירה אותו כ:

³¹ שם.
³² UN Treaty Collection, Status of Treaties, CERD, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&lang=en (כניסה לאתר ב-14 במאי 2020).
³³ CERD, adopted December 21, 1965, G.A. Res. 2106 (XX), annex, 20 U.N. GAOR Supp. (No. 14) at 47, U.N. Doc. A/6014 (1966), 660 U.N.T.S. 195, entered into force January 4, 1969, <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cerd.pdf>, סעיף 3.
³⁴ U.N. Doc. Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, 1968, אומצה ב-26 בנובמבר 1968, A/RES/2391(XXIII), entered into force November 11, 1970, <https://bit.ly/3dF2yoU> (כניסה לאתר ב-12 במאי 2020). מדינת פלסטין הצטרפה לאמנה זו בשנת 2015.
³⁵ International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, G.A. res. 3068 (XXVIII), 28 U.N. GAOR Supp. (No. 30) at 243, U.N. Doc. A/9030 (1974), 1015 U.N.T.S. 75, entered into force July 18, 1976, <https://bit.ly/2SYp50E> (כניסה לאתר ב-12 במאי 2020). מדינת פלסטין הצטרפה לאמנה זו בשנת 2014.
³⁶ אמנת האפרטהייד, סעיף II. (ההדגשה אינה במקור) השם 'דרום אפריקה' אינו מתייחס רק למדינת דרום אפריקה, אלא גם לרודזיה (כיום זימבבואה), נמיביה (שנשלטה אז על-ידי דרום אפריקה) והמושבות הפורטוגזיות במוזמביק ואנגולה.
³⁷ שם, שם.
³⁸ פרוטוקול נוסף לאמנות ג'נבה מיום 12 באוגוסט 1949, בדבר הגנת קורבנות סכסוכים מזוינים בינלאומיים (הפרוטוקול הראשון), 8 ביוני 1977, סעיף (c)485, https://www.btselem.org/download/additional_protocol_i_to_geneva_conventions.pdf. מדינת פלסטין הצטרפה לפרוטוקול הנוסף הראשון בשנת 2014.

מעשים לא-אנושיים שטיבם דומה לזה של אלה הנזכרים בסעיף (1)7, המבוצעים בהקשר של משטר ממוסד של דיכוי שיטתי ושליטה של קבוצה גזעית אחת על כל קבוצה גזעית אחרת או קבוצות גזעיות אחרות והמבוצעים בכוונה לקיים משטר זה.³⁹

בהגדרה מה ייחשב למעשים לא-אנושיים, האמנה מונה שורה של פשעים נגד האנושות, הכוללים "הגליה או העברה בכוח", "רדיפה" ו"מעשים לא-אנושיים אחרים בעלי אופי דומה הגורמים במכוון סבל רב, או פגיעה חמורה בגוף או בבריאות הנפשית או הגופנית".⁴⁰ כדי להגיע לכדי אפרטהייד, מעשים אלה חייבים להתבצע בהקשר של משטר ממוסד של שליטה ודיכוי שיטתיים ומתוך כוונה לשמר משטר זה.⁴¹

מועצת המשפט הבינלאומי כללה גם היא את פשע האפרטהייד בטיטות האמנה המוצעת בדבר פשעים נגד האנושות, ושילבה את הגדרת הפשע כפי שהיא מופיעה באמנת רומא.⁴²

פשע האפרטהייד

אמנת רומא של בית הדין הפלילי הבינלאומי, משנת 1998, והאמנה הבינלאומית בדבר דיכוי וענישה של פשע האפרטהייד, משנת 1973, מגדירות אפרטהייד **כפשע נגד האנושות** המורכב משלושה רכיבים עיקריים:

- 1 כוונה לשמר את שליטתה של קבוצה אחת על קבוצה אחרת**
- 2 בהקשר של דיכוי שיטתי של קבוצה אחת בידי קבוצה אחרת**
- 3 ביצועם של מעשים לא אנושיים**

HUMAN RIGHTS WATCH VISUALIZING PALESTINE

מקורות: HRW (2021). A Threshold Crossed. [WWW.VISUALIZINGPALESTINE.ORG](https://www.visualizingpalestine.org)

@visualizingpalestine
visualizing_palestine
fb.me/visualizingpalestine

אפריל 2021

³⁹ אמנת רומא, סעיף (h)(2)(7). ההדגשה אינה במקור.

⁴⁰ אמנת רומא, שם, סעיף (k)(h)(d)(1)(7). המונח רדיפה מוגדר להלן.

⁴¹ לרשימת היסודות שבית הדין הפלילי הבינלאומי זיהה כמרכיבים את פשע האפרטהייד, ראו: ICC, "Elements of Crimes," 2011, <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/ElementsOfCrimesEng.pdf>

⁴² UN International Law Commission, "Draft Articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity," 2019, https://legal.un.org/docs/?path=/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_7_2019.pdf&lang=EF (כניסה לאתר ב-21 ביולי 2020).

שום בית משפט לא דן עד היום בתיק הנוגע לפשע האפרטהייד ולא פירש לצורך כך את משמעות המונחים הבאים, כפי שנקבעו ספציפית באמנת האפרטהייד ובהגדרות אמנת רומא לפשע האפרטהייד:

קבוצה גזעית: הן אמנת האפרטהייד והן אמנת רומא משתמשות במונח "קבוצה גזעית", אך אף אחת מהן אינה מגדירה אותו.⁴³ פיתוחה של אמנת האפרטהייד על רקע האירועים בדרום אפריקה בשנות השבעים של המאה עשרים, כפי שצוין בנוסח האמנה, כמו גם אי הכללתן של קטגוריות אחרות מלבד גזע, ודחיית הצעותיהן של כמה מדינות להרחיב את תחולת האמנה, עלולות להוביל לפרשנות צרה יותר, המתמקדת בהבחנה בין בני אדם בהתבסס על צבע העור.⁴⁴ אף שנראה כי הדיון במשמעות המונח "קבוצה גזעית" במהלך ניסוחה של אמנת רומא היה מינימלי,⁴⁵ הרי הכללתו בהגדרת האפרטהייד, לאחר תום האפרטהייד בדרום אפריקה ובעת שמשפט זכויות האדם הבינלאומי כבר הגדיר בבירור אפליה גזעית באופן הכולל הבדלים בין מוצא אתני, ייחוס משפחתי ומוצא לאומי, מלמד על כך שהמונח "קבוצה גזעית" באמנת רומא משקף, וסביר שיפורש על-ידי בתי משפט כמשקף, תפיסה רחבה יותר של מושג הגזע.

האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית (ICERD), שאומצה בשנת 1965 ונכנסה לתוקף בשנת 1969, מגדירה "אפליה גזעית" כ"כל הבחנה, הוצאה מן הכלל, הגבלה או העדפה המיוסדים על נימוקי גזע, צבע, ייחוס משפחתי, מוצא לאומי או אתני, שמגמתם או תוצאתם יש בהן כדי לסכל את ההכרה, ההנאה והשימוש, או לפגום בהכרה, בהנאה או בשימוש, על בסיס שווה, של זכויות האדם וחירויות היסוד בחיים המדיניים הכלכליים, החברתיים, התרבותיים, או בכל תחום אחר בחיי הציבור".⁴⁶ הוועדה בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית (CERD), שהיא גוף האו"ם המופקד על הפיקוח על יישום האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית, מצאה בעקביות כי אנשים המשתייכים לקבוצות גזעיות ואתניות, כמו גם כאלה המשתייכים לקבוצות שהוגדרו על-פי ייחוס משפחתי או מוצא לאומי, מתמודדים עם אפליה גזעית.⁴⁷ במקום להתייחס לגזע כאסופה של תכונות גנטיות בלבד, ארגון Human Rights Watch משתמש בהגדרה זו, שהיא רחבה יותר.

בשום תיק פלילי בינלאומי לא התקבלה הכרעה באשר להגדרה של "קבוצה גזעית" בהקשר של הפשע נגד האנושות של אפרטהייד. אולם בתי דין פליליים בינלאומיים, בהקשר של מקרי רצח עם מהתקופה האחרונה, התייחסו למשמעות של "קבוצה לאומית, אתנית, גזעית או דתית" בהגדרת פשע זה, בין השאר באמצעות בחינה של זהות קבוצתית על סמך הקשר וההבניה של גורמים מקומיים, ובמיוחד מבצעי הפשעים, בניגוד לגישות מוקדמות יותר שהתמקדו בתכונות גופניות המועברות בירושה. בית הדין הפלילי הבינלאומי לרואנדה (ICTR) קבע כי ההערכה האם קבוצה מסוימת עשויה להיחשב כמוגנת מפני הפשע של רצח עם "תתקיים בכל מקרה לגופו, תוך התחשבות הן בראיות המוצעות והן בהקשר הפוליטי, החברתי והתרבותי".⁴⁸ בית הדין הפלילי הבינלאומי ליוגוסלביה לשעבר (ICTY) מצא גם הוא כי יש להגיע להכרעה "בכל מקרה לגופו, תוך התחשבות הן בקריטריונים אובייקטיביים והן בקריטריונים סובייקטיביים". בית הדין קבע, ספציפית, כי יש לזהות קבוצות לאומיות, אתניות, גזעיות או דתיות "על ידי שימוש כקריטריון בתיוג השלילי שהוצמד לקבוצה, בעיקר על-ידי מבצעי הפשע, בהתבסס על המאפיינים הלאומיים, האתניים, הגזעיים או הדתיים המיוחסים לה".⁴⁹ בתיק משנת 1999 קבע בית דין זה כי "ניסיון להגדיר קבוצה לאומית, אתנית או גזעית כיום תוך שימוש בקריטריונים אובייקטיביים ומדעיים חסרי דופי יהיה תרגיל מסוכן".⁵⁰

הבנת המונח "קבוצה גזעית" בהתאם לתפישה שמבטאת האמנה בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית בעניין "אפליה גזעית", ובהתאם ל'גישה הסובייקטיבית' של בית הדין הפלילי הבינלאומי להגדרת קבוצות גזעיות ואחרות, משקפת את ההתפתחות באופן שבו המדעים החברתיים מבינים את המושג גזע ומעניקה משמעות עקבית למושג גזע בענפיו השונים של המשפט הבינלאומי.⁵¹

⁴³ Christoph Barthe, Otto Triffterer and Kai Ambos, eds., "The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary," *Journal of International Criminal Justice*, כרך 16, גיליון 3, יולי 2018, עמ' 668-663, <https://academic.oup.com/jicj/article-abstract/16/3/663/5113153?redirectedFrom=fulltext>, עמ' 285-284 (כניסה לאתר ב-15 ביולי 2020).

⁴⁴ UNGA, "Elimination of All Forms of Racial Discrimination: Draft Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid", Note of the Secretary-General, U.N. Doc. A_8768 (1972), <https://digitallibrary.un.org/record/756549?ln=en> (כניסה לאתר ב-12 במאי 2020).

⁴⁵ Barthe, Triffterer and Ambos, Kai, "The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary", עמ' 285-284.

⁴⁶ האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית, סעיף 1 (1).

⁴⁷ Ion Diaconu, "Definition-Summary: Racial discrimination- approaches and trends," ראו למשל, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Racism/IWG/Session8/IonDiaconu.doc> (כניסה לאתר ב-19 במרץ 2021). בהגדרה של "אפליה גזעית" המשקפת במידה רבה את גישת הוועדה בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית (CERD), ציין חבר בוועדה כי האמנה "עוסקת ביסודה בקבוצות של אנשים המופלים לרעה מטעמי ריבוד חברתי, שמקורו במעמד שנקנה בירושה".

⁴⁸ *Prosecutor v. Akayesu*, פסקה 514.

⁴⁹ *Prosecutor v. Blagojević and Jokić*, Case No. IT-02-60-T, Judgment (Trial Chamber I) 667, פסקה 667.

⁵⁰ *Prosecutor v. Jelisić*, Case No. IT-95-10, Trial Judgment 14 בדצמבר 1999, פסקה 70, https://www.icty.org/x/cases/blagojevic_jokic/tjug/en/bla-050117e.pdf (כניסה לאתר ב-12 במאי 2020).

⁵¹ ראו למשל, Michael Banton, *The Idea of Race*, 2019, ebook (first published 1977), <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780429311703/idea-race-michael-banton>.

החוק הישראלי העניק גם הוא פרשנות רחבה למונח גזע, ולא הגביל את משמעותו לצבע עור. חוק העונשין הישראלי מגדיר גזענות, בהקשר של הפשע של "הסתה לגזענות", כ"רדיפה, השפלה, ביזוי, גילוי איבה, עוינות או אלימות, או גרימת מדנים כלפי ציבור או חלקים של האוכלוסייה, והכל בשל צבע או השתייכות לגזע או למוצא לאומי-אתני".⁵² על פי סעיף 7א' לחוק יסוד הכנסת משנת 1958, האוסר על התמודדות של מועמד לכנסת אם עסק ב"הסתה",⁵³ בג"ץ מנע ממועמדים, כמו כאלה ממפלגת "עוצמה יהודית" להשתתף בבחירות לכנסת על סמך הערות ארסיות שהשמיעו לגבי פלסטינים.⁵⁴

ניתוח הזהות הקבוצתית של יהודים-ישראלים או של פלסטינים חורג מגבולות פרסום זה. עם זאת, ברור כי, בהקשר המקומי, יהודים-ישראלים ופלסטינים נחשבים כקבוצות זהות נפרדות העונות על הפרשנות הרחבה של "קבוצה גזעית" על-פי משפט זכויות האדם הבינלאומי. חוק השבות, תש"ו-1950, המבטיח ליהודים את הזכות להגר לישראל ולקבל בה אזרחות, מגדיר "יהודי" באופן הכולל את "מי שנולד לאם יהודיה", ומאמץ בכך סיווג המבוסס על ייחוס משפחתי, בניגוד לסיווג דתי בלבד.⁵⁵ רבים בישראל מתארים את עמדותיה האנטי-פלסטיניות הארסיות של מפלגת "עוצמה יהודית", ולפני כן את עמדות מפלגת "כך", כ"גזעניות".⁵⁶ מנהיגים ישראלים בולטים אף תיארו כ"גזענית" או "מעודדת גזענות" אזהרה שפרסם נתניהו לתומכיו ביום הבחירות בשנת 2015, לפיה "המצביעים הערבים נעים בכמויות אדירות לקלפי".⁵⁷

בה בעת, פלסטינים מתמודדים עם אפליה ודיכוי בשל זהותם, כפי שמבהיר דוח זה. פלסטינים מקיימים קשרים תרבותיים, פוליטיים, כלכליים, חברתיים ומשפחתיים עמוקים החוצים את גבולות ישראל, הגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים ורצועת עזה. במשך חלק גדול מהעידן המודרני, פלסטינים נעו בחופשיות על-פני אזורים אלה, שהיו חלק מפלסטין המנדטורית שנשלטה על-ידי בריטניה בתקופה שלאחר מלחמת העולם הראשונה. אמנת הארגון לשחרור פלסטין מגדירה פלסטינים כאותם "האזרחים הערבים, אשר שכנו משכן קבע בפלסטין עד שנת 1947", ומדגישה כי זהות זו "עוברת מן האבות אל הבנים".⁵⁸ אפילו בתוך ישראל, שבה הן יהודים והן פלסטינים הם אזרחים, הרשויות הישראליות מסווגות יהודים ופלסטינים כשייכים ל"לאומים" שונים.⁵⁹

הוועדה לביעור כל צורות האפליה הגזעית מצאה בסקירתה האחרונה של התנהלות ישראל על-פי האמנה בדצמבר 2019 כי הפלסטינים בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש מהווים קבוצת מיעוט הזכאית להגנה מפני "כל קווי המדיניות והפרקטיקות של הפרדה גזעית ואפרטהייד" בהשוואה לקהילות היהודיות.⁶⁰

משטר ממוסד: נראה כי מונח זה, ששולב באמנת רומא אך לא באמנת האפרטהייד, מקורו בהצעה של המשלחת האמריקאית במהלך הניסוח, שנועדה להגביל את תחולת פשע האפרטהייד למדינות ולא להחילו על ארגונים או קבוצות שאינם מדינה.⁶¹ לצד המונח "שיטתי" המופיע הן באמנת האפרטהייד והן באמנת רומא, המונח "משטר" מדגיש את קיומם של התארגנות ומבנה פורמליים, ושל יותר ממעשים או מדיניות מפלים בודדים.⁶² מערכת כזו עשויה להתקיים

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), "All Amendments to A90," Penal Law 5737-1977, Sixth Edition, ⁵² <https://www.oecd.org/investment/anti-bribery/anti-briberyconvention/43289694.pdf> (כניסה לאתר ב-20 במרץ 2021).
⁵³ **חוק-יסוד: הנכסות, תשי"ח-1958**, https://fs.knesset.gov.il/3/law/3_Isr_208441.PDF, 12 בדצמבר 2020.
⁵⁴ Jacob Magid, "Supreme Court Bans Extreme-right Gopstein and Marzel from Elections," *Times of Israel*, 26 באוגוסט 2019, <https://www.timesofisrael.com/supreme-court-bans-extreme-right-gopstein-and-marzel-from-election-race>; *Israeli Court*; <https://www.france24.com/en/20190826-israeli-court-bars-racist-candidates-> 26 באוגוסט 2019, *France 24* from-september-poll (כניסה לאתר ב-20 במרץ 2021).
⁵⁵ **חוק השבות, תשי"ג-1950**, 5 ביולי 1950, https://fs.knesset.gov.il/1/law/1_Isr_209667.PDF, 31 באוגוסט 2020.
⁵⁶ דרור ליבה, "שורשים כהניסטיים וגזעניים: כך נולדה המפלגה שנתניהו מתאמץ להכניס לכנסת", *Ynet*, 20 בפברואר 2019, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5467009,00.html>; *Times of Israel*, "Woored by Netanyahu," 22 בפברואר 2019, <https://www.timesofisrael.com/major-us-jewish-groups-slam-racist-and-reprehensible-extremist-> 20 במרץ 2021.
⁵⁷ סרטון בדף הפייסבוק של בנימין נתניהו, "שלטון הימין בסכנה. המצביעים הערבים נעים בכמויות אל הקלפי", Chemi Shalev, "With Race-baiting Rabble-rousers Like Netanyahu, Who Needs BDS?" <https://www.facebook.com/268108602075/posts/10152778935532076>, 18 בנובמבר 2019, 1.8135895, *Haaretz*, "BDS?"
⁵⁸ *Haaretz*, "He's Using His Last Bullet": Israeli Arabs Condemn Netanyahu Comments, *The Guardian*, 11 במרץ 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/11/hes-using-his-last-bullet-israeli-arabs-condemn-netanyahu-comments>; *Haaretz*, "Netanyahu's Incitement Against Arabs in 2015 Proved a Big Success in Israel's 2019 Election," <https://www.haaretz.com/israel-news/elections/premium-netanyahu-s-incitement-against-arabs-in-2015-proved-a-big-success-in-israel-s-2019-e-1.7107278> (כניסה לאתר ב-20 במרץ 2021).
⁵⁹ "האמנה הפלסטינית המתוקנת (1968)", תרגום היושפט הרכיבי בבלוג "מלקטת", <http://m-meece.blogspot.com/2010/02/1968.html> (כניסה לאתר ב-27 בינואר 2021), סעיפים 4-5.
⁶⁰ ראו בפרק "דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת".
⁶¹ UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, "Concluding Observations on the Combined Seventeenth to Nineteenth Reports of Israel," CERD/C/ISR/CO/17-19, 12 בדצמבר 2019, https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/ISR/INT_CERD_COC_ISR_40809_E.pdf, עמ' 23.
⁶² Timothy L.H. McCormack, "Crimes Against Humanity," in Dominic McGoldrick, Peter Rowe and Eric Donnelly, eds., *The Permanent International Criminal Court: Legal and Policy Issues* (Oxford: Hart Publishing: 2004), עמ' 198-199.
⁶³ Ariel Bultz, "Redefining Apartheid in International Criminal Law," *Criminal Law*, ראו למשל *Forum* 24, 205-233 (2013), <https://link.springer.com/article/10.1007/s10609-012-9193-1> (כניסה לאתר ב-14 במאי 2020), שם מוצעת פרשנות צרה, שאינה כוללת ארגונים שאינם מדינה; ראו גם Carola Lingaas, "The Crime against Humanity of Apartheid in a Post-Apartheid World," *Oslo Law Review* (2015), https://www.idunn.no/oslo_law_review/2015/02/the_crime_against_humanity_of_apartheid_in_a_post-apartheid (כניסה לאתר ב-14 במאי 2020), שם מוצעת פרשנות רחבה יותר.

במדינות שלמות או באזורים גיאוגרפיים מוגבלים יותר, בהתאם להאצלת הסמכות, לאחדות הסמכות או לחוקים, מדיניות ומוסדות דכאניים שונים, לצד גורמים אחרים.

שליטה: מונח זה, שאין לו הגדרה ברורה במשפט הבינלאומי, מתייחס, ככל הנראה, בהקשר שבו הוא מופיע, לכוונה של קבוצה אחת לשמר שליטה מוגברת על קבוצה אחרת. שליטה כזו עשויה לכלול מנופי מפתח מרכזיים של כוח פוליטי, אדמות ומשאבים. ההתייחסות למונח מופיעה הן באמנת רומא והן באמנת האפרטהייד.

ההתמקדות בשליטה, לעומת ריבונות פורמלית, מעידה גם על כך שפשע האפרטהייד יכול להתבצע בידי רשויות מחוץ לשטחן שלהן וכן ביחס לאנשים שאינם אזרחים.⁶³ אם יימצא כי רשויותיה של מדינה מסוימת ביצעו את פשע האפרטהייד מחוץ לשטחן, לא יהיה בכך כדי לפגוע בריבונות הפורמלית ממנה נהנית המדינה השנייה או כדי לגרוע מהמציאות העובדתית של הכיבוש יותר מאשר אם יימצא כי בוצעו בשטחה פשעים אחרים נגד האנושות או פשעי מלחמה.⁶⁴

דיכוי שיטתי: מונח זה, שגם לו אין הגדרה ברורה בחוק, מתייחס, כך נראה, לשיטות המשמשות ליישום כוונה לשמור על השליטה. ההתייחסות באמנת האפרטהייד ל"מדיניות ופרקטיקות של אפליה גזעית כפי שיושמו בדרום אפריקה" מצביעה על כך שהדיכוי חייב להגיע לדרגת עוצמה גבוהה כדי לעמוד ברף הנדרש לפשע.⁶⁵

רדיפה

פשע הרדיפה הוכר כבר בבית הדין הצבאי הבינלאומי בנירנברג משנת 1945. אמנת בית הדין מכירה ב"רדיפות על רקע פוליטי, גזעי או דתי" כפשעים נגד האנושות.⁶⁶

אמנת רומא מזהה גם היא רדיפה כפשע נגד האנושות, ומגדירה אותה כ"שלילה מכוונת וחמורה של זכויות יסוד בסתירה למשפט הבינלאומי מטעמי זהות הקבוצה או הקהילה".⁶⁷ אמנת רומא הרחיבה את תחולת הפשע כך שיקיף רדיפה נגד "כל קבוצה או קהילה הניתנות לזיהוי מטעמים פוליטיים, גזעיים, לאומיים, אתניים, תרבותיים, דתיים או מגדריים כמוגדר בסעיף קטן 3, או מטעמים אחרים המוכרים בעולם כבלתי מותרים לפי המשפט הבינלאומי".⁶⁸ אמנת רומא מגבילה את הגדרת הפשע כך שתחול רק על פשעים שבוצעו "בקשר" לפשעים אחרים המוגדרים בה.⁶⁹ עם זאת, ההגדרה לרדיפה במשפט הבינלאומי המנהגי אינה כוללת שום הגבלה כזו.⁷⁰

עורך הדין הפיליפי הבינלאומי אנטוניו קסזה, שכיהן כשופט בתיק בולט בבית הדין הפיליפי הבינלאומי ליוגוסלביה לשעבר, שבו נבחנה סוגיית הרדיפה במסגרת המשפט הפיליפי הבינלאומי (Prosecutor v. Kupreskic), התייחס לפשע נגד האנושות של רדיפה כפשע על-פי המשפט הבינלאומי המנהגי.⁷¹ קסזה הגדיר את המונח רדיפה על-פי המשפט הבינלאומי המנהגי כמתייחס למעשים אשר (א) מובילים להפרות גסות של זכויות האדם הבסיסיות (ב) הם חלק מדפוס פעולה נרחב או שיטתי, ו-ג) מבוצעים מתוך כוונה להפלות.⁷²

אמנת רומא, כמו גם המשפט הבינלאומי המנהגי, אינם קובעים סף ברור למה שייחשב להפרה "חמורה" או "גסה" דיה. ארגון Human Rights Watch מכיר בכך שהפרות רבות של זכויות אדם גורמות לפגיעה קשה. עם זאת, כדי להכריע אם בוצע הפשע נגד האנושות של רדיפה, ארגון Human Rights Watch נצרך לסוגי ההפרות החמורים ביותר, על-מנת שהן יעמדו בדרישה להפרות "חמורות" או "גסות".

⁶³ בחוות דעת מייעצת מ-1971 שבה נקבע כי שליטתה של דרום אפריקה בנמיביה אינה חוקית, בית הדין הבינלאומי לצדק ציין את "יישומה של מדיניות האפרטהייד" שם: *Advisory Opinion on the Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia*, International Court of Justice (ICJ), 21 ביוני 1971, זמינה בכתובת: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf> (כניסה לאתר ב-14 במאי 2020), עמ' 63. ⁶⁴ ראו למשל, Miles Jackson, "Expert Opinion on the Interplay between the Legal Regime Applicable to Belligerent Occupation and the Prohibition of Apartheid under International Law," Diakonia International Humanitarian Law Center, 23 במארס 2021, <https://www.diakonia.se/globalassets/documents/ihl/ihl-resources-center/expert-opinions/apartheid-and-occupation---expert-opinion---miles-jackson.pdf> (כניסה לאתר ב-27 במארס 2021).

⁶⁵ אמנת האפרטהייד, סעיף 11. ⁶⁶ 82 U.N.T.C., UN, *Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis*, 280, זמינה בכתובת: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (כניסה לאתר ב-14 במאי 2020), פסקאות 581-580. ⁶⁷ אמנת רומא, סעיף 7(g)(2). ⁶⁸ אמנת רומא, 7(h)(1). ⁶⁹ שם.

⁷⁰ *Prosecutor v. Kupreskic et al.* Case No. IT-95-16-T, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), 14 בינואר 2000, זמן בכתובת: <https://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tjug/en/kup-tj000114e.pdf> (כניסה לאתר ב-14 במאי 2020), פסקאות 580-581. ⁷¹ Cassese and Gaeta, *Cassese's International Criminal Law* (Oxford: Oxford University Press, 2013), p. 125. ⁷² שם.

השלכות משפטיות של הקביעה כי בוצעו פשעים נגד האנושות

ביצוע פשעים נגד האנושות יכול לבסס אחריות פלילית אישית לא רק בבתי המשפט במדינתם של המבצעים, אלא גם בבתי משפט ובתי דין בינלאומיים, כמו גם בבתי משפט מקומיים מחוץ למדינה שנקבע כי ביצעה את הפשעים, וזאת על-פי עקרון סמכות השיפוט האוניברסלית. אחריות פלילית אישית אינה מתמצה במי שביצע את המעשים ומוטלת גם על מי שהורו לבצעם, סיעו בביצועם, אפשרו את ביצוע הפשע או תרמו באופן אחר כלשהו לביצועו. על-פי עקרון האחריות הפיקודית, בעלי תפקידים צבאיים ואזרחיים, עד לראש שרשרת הפיקוד, עשויים לשאת באחריות פלילית על פשעים שבוצעו על-ידי פקודיהם כאשר הם ידעו או צריכים היו לדעת כי פשעים כאלה מבוצעים, אך לא נקטו צעדים סבירים כדי למנוע את הפשעים או להעניש את האחראים להם.

בחודש דצמבר 2019 השלימה תובעת בית הדין הפלילי הבינלאומי, פאטו בנסודה, את החקירה המקדמית באשר למצב בפלסטין, שארכה כמעט חמש שנים, וקבעה כי "כל הקריטריונים הסטוטוריים" לצורך פתיחה בחקירה רשמית באשר לפשעים חמורים בידי ישראלים ופלסטינים התקיימו. התובעת מצאה כי יש "בסיס סביר" להאמין כי פשעי מלחמה בוצעו בידי הרשויות הישראליות והפלסטיניות, אך לא התייחסה לפשעים כלשהם נגד האנושות.⁷³ על אף שהתובעת לא הייתה זקוקה לאישור שיפוטי רשמי להתקדם לחקירה רשמית, היא בכל זאת ביקשה משופטי בית הדין לפסוק באשר לסמכות הטריטוריאלית של בית הדין בטרם תפתח בחקירה כזאת.⁷⁴

בפברואר 2021 פסק בית הדין כי יש לו סמכות שיפוט על פשעים שבוצעו בשטח הפלסטיני הכבוש, כולל מזרח ירושלים, ואישר בכך את מעמדה של פלסטין כמדינה חברה באמנת רומא, שיש ביכולתה להעניק סמכות זו.⁷⁵ סמכות שיפוט זו כוללת את האפשרות להעמיד לדין בגין הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה. בחודש מארס 2021 הכריז משרד התביעה על פתיחה בחקירה רשמית של המצב בפלסטין.⁷⁶

ישראל חתמה על אמנת רומא בשנת 2000, אך לא אישרה אותה ובאוגוסט 2002 הודיעה כי אין כוונתה לעשות כן.⁷⁷ עם זאת, לבית הדין הפלילי הבינלאומי ישנה סמכות לחקור ולהעמיד לדין כל אדם, לרבות בעלי אזרחות ישראלית, כאשר קיימות ראיות לכך שהוא נושא באחריות פלילית לביצוע הפשעים נגד האנושות של רדיפה או אפרטהייד בכל מדינה שאישרה את אמנת רומא, כאשר הדבר עומד בקריטריונים הרלוונטיים. הדבר נכון גם לגבי פלסטין, ומאפשר העמדה לדין בגין פשעים שמבצעים אזרחים ישראלים בשטח הפלסטיני הכבוש.

אמנת האפרטהייד אף קוראת למדינות שהן צד לה להעמיד לדין אנשים שביצעו את פשע האפרטהייד והנתונים לסמכות השיפוט שלהן, וכן לנקוט צעדים אחרים שמטרתם "מניעה, דיכוי וענישה" של פשע האפרטהייד.⁷⁸

החוק הישראלי מגדיר כעבירות פליליות פשעים נגד האנושות, כולל רדיפה אך לא אפרטהייד, רק בהקשר של פשעים שבוצעו בגרמניה הנאצית.⁷⁹ החוק הפלסטיני אינו מגדיר פשעים נגד האנושות כעבירות.

⁷³ <https://www.icc-icc-01/18>, ICC, Pre-Trial Chamber I, "Situation in the State of Palestine" cpi.int/CourtRecords/CR2020_00161.PDF (כניסה לאתר ב-16 באוגוסט, 2020), פסקאות 96-94.

⁷⁴ "Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination of the Situation in Palestine, and seeking a ruling on the scope of the Court's territorial jurisdiction," ICC press release, 20 בדצמבר 2019, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=20191220-otp>, statement-palestine (כניסה לאתר ב-14 במאי 2020).

⁷⁵ https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2021_01165.PDF (כניסה לאתר ב-2.3.21); "ישראל/פלסטין: שופטי בית הדין הפלילי הבינלאומי פתחו את הדלת לחקירה רשמית", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 8 בפברואר 2021, <https://www.hrw.org/he/news/2021/02/08/377805>.

⁷⁶ "Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, respecting an investigation of the Situation in Palestine" הבינלאומי, 3 במאי 2021, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=210303-prosecutor-statement-investigation-palestine> (כניסה לאתר ב-26 במארס 2021).

⁷⁷ UN Treaty Collection, Status of Treaties, Rome Statute, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XVIII-10&chapter=18&clang=en (כניסה לאתר ב-21 ביולי 2020); MFA archive, "Israel and the International Criminal Court," Israel MFA, 30 ביוני 2002, <https://mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/2002/Pages/Israel%20and%20the%20International%20Criminal%20Court.aspx> (כניסה לאתר ב-21 ביולי 2020).

⁷⁸ אמנת האפרטהייד, סעיפים IV-X.

⁷⁹ חוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, תשי"ו-1950, 1 באוגוסט 1950, זמין בכתובת: https://fs.knesset.gov.il/1/law/1_lsr_210339.PDF (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); הודעת דואר אלקטרוני ממיכאל ספרד, היועץ המשפטי של ארגון יש דין, לארגון Human Rights Watch, 27 באפריל 2020. אנשי המנגנון הנאצי אדולף אייכמן וג'ון דמיאניוק הואשמו על-ידי תובעים ישראלים והורשעו בבתי-משפט ישראליים ברדיפה (ובפשעים נוספים). ראו: "The Trial of Adolf Eichmann – Proceedings: The 15 Charges," Remember.org, n.d., <https://remember.org/eichmann/charges>; Israel Ministry of Foreign Affairs (MFA), "The Demjanjuk Appeal," 29 ביולי 1993, <https://mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/state/law/pages/the%20demjanjuk%20appeal%20-%202029-jul-93.aspx> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

III. הכוונה לשמר את השליטה

מדיניות ממשלת ישראל חותרת מזה זמן רב להנדס ולשמר רוב יהודי בישראל, ולהרחיב עד כמה שאפשר את השליטה היהודית-ישראלית באדמות בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש. חוקים, מסמכי תכנון והצהרות של גורמים רשמיים מדגימים כיצד החתירה לשליטה של יהודים-ישראלים על פלסטינים, ובפרט בכל הנוגע לדמוגרפיה ולקרקעות, מנחה את מדיניות הממשלה ואת פעולותיה עד היום.

פרק זה יראה כי מטרה זו עולה לכדי כוונה לשמר את שליטתה של קבוצה אחת על קבוצה אחרת. כאשר מעשים לא-אנושיים מבוצעים בהקשר של דיכוי שיטתי, מתוך כוונה זו לשמר את השליטה, מבוצע בכך הפשע נגד האנושות של אפרטהייד.

כוונה להפלות, כאשר היא גוררת הפרות קשות של זכויות יסוד, עולה גם לכדי הפשע נגד האנושות של רדיפה.

מדיניותה של ישראל כלפי פלסטינים בימינו התפתחה לאורך שנים רבות, וחלקים ניכרים ממנה עוצבו כבר בשנותיה הראשונות של המדינה ובשנים הראשונות לכיבוש. כדי לנתח את המניעים העומדים מאחורי מדיניות זו, פרק זה מתייחס גם לחומרים שבמקרים מסוימים, מקורם לפני עשרות שנים. אין בכך כדי לייחס לכל בעל תפקיד רשמי המצוטט כאן שאיפה לשלוט בפלסטינים. למעשה, מקצת מבעלי התפקידים קידמו עמדות שישומן יכול היה למנוע מדיניות כזו.

הרשויות הישראליות מצדיקות חלק ממדיניותן זו תוך היתלות בביטחון, אך כפי שפרק זה מלמד, פעמים רבות הן משתמשות בביטחון כהצדקה לקידום יעדים דמוגרפיים. במקרים אחרים, בעלי תפקידים מקדמים במישרין מדיניות שמטרתה לשמר את זהותה של ישראל כמדינה יהודית. ישראל, כמו כל מדינה אחרת, זכאית לשאוף לקידומה של זהות מסוימת, אך הדבר אינו מקנה היתר להפר זכויות יסוד. לא כל מדיניות שנועדה לקדם "ייהוד" מהווה הפרה של זכויות. אולם, ישנם קווי מדיניות המספקים ראיות לכוונה להפלות או למטרה של שימור השליטה של יהודים-ישראלים.

גם מדיניות שנועדה לממש יעדים ביטחוניים לגיטימיים חייבת לעלות בקנה אחד עם המשפט הבינלאומי. כפי שיראה פרק זה, הרשויות הישראליות יישמו קווי מדיניות רבים בדרכים החושפות כוונה מפלה לשלוט באופן שיטתי בפלסטינים. המטרה הלגיטימית של דאגה לביטחון אינה שוללת כוונה בלתי לגיטימית לשלוט או להפלות, הטבועה בקווי מדיניות אלה.

דמוגרפיה

שיקולים דמוגרפיים, ובמיוחד החתירה לרוב יהודי איתן, עומדים מזה שנים בבסיס מדיניותה של ממשלת ישראל. הקו ההצהרתי המרכזי של 'מגילת העצמאות' של ישראל מכריז על "הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל".⁸⁰ חלק ניכר מהמגילה מוקדש לתיאור תולדות העם היהודי, ולאורך המסמך הקצר מוזכרת פעמיים מרכזיותה של ההגירה היהודית. המגילה אמנם כוללת התחייבות ל"שוויון זכויות חברתי ופוליטי מוחלט לכל תושביה" של המדינה, אך היא מציגה את המדינה שזה עתה הוקמה כשייכת לעם היהודי, בתארה את ישראל כ"מדינתו".

חוקי היסוד של ישראל, שלהם הוענק מעמד חוקתי, בהיעדר חוקה מלאה, מחזקים את זהותה של המדינה כיהודית, ולא כזו השייכת לכל אזרחיה. חוק-יסוד: הכנסת – 1958, למשל, מכריז כי אדם לא יהיה מועמד בבחירות לכנסת אם הוא תומך במפורש או במשתמע ב"שליטת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית".⁸¹ חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו מציב לעצמו מטרה "לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית".

חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי ('חוק מדינת הלאום') שנחקק בכנסת בשנת 2018, מאשר למעשה את עליונות אופייה ה"יהודי" של המדינה על-פני אופייה ה"דמוקרטי". חוק הלאום קובע בין "עקרונות היסוד" שלו כי ישראל היא "מדינת הלאום של העם היהודי" וכי "מימוש הזכות להגדרה עצמית לאומית במדינת ישראל ייחודי לעם היהודי". סעיף 7 קובע עוד כי "המדינה רואה בפיתוח התיישבות יהודית ערך לאומי, ותפעל על מנת לעודד ולקדם הקמה וביסוס שלה".⁸² בניגוד ל'מגילת העצמאות' של ישראל, חוק הלאום אינו כולל שום התייחסות לשוויון. היועץ המשפטי לכנסת אמר כי המליץ לכלול "התייחסות לנושא של השוויון ולנושא של השייכות של המדינה לכל האזרחים, הוועדה החליטה לא לעשות את זה לחוק".⁸³ ביוני 2018 ביקשו כמה מחברי הכנסת להגיש הצעת חוק שתגדיר את ישראל כמדינת

⁸⁰ הכנסת, "מגילת העצמאות", <https://main.knesset.gov.il/About/Occasion/Pages/IndDeclaration.aspx> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸¹ חוק-יסוד: הכנסת, התשל"ח-1958.

⁸² חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי, https://fs.knesset.gov.il/20_law/20_lsr_504220.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸³ ישיבה מס' 19 של הוועדה המשותפת לוועדת הכנסת ולוועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-20 (16.7.2018, בשעה 02:06), כפי שצוטטה בעתירת עדאלה לבג"ץ נגד חוק מדינת הלאום, בג"ץ 5866/18, https://www.adalah.org/uploads/uploads/Jewish_Nation_State_Law_Petition_Final_07082018.pdf (כניסה לאתר ב-31

כל אזרחיה, אולם נשיאות הכנסת פסלה אותה לפני שניתן יהיה לדון בה, בנימוק שהיא "מבקשת לשלול את קיומה של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי", כך לדברי היועץ המשפטי לכנסת.⁸⁴

כיבושו של השטח הפלסטיני בשנת 1967 הגביר את חששותיה הדמוגרפיים של ממשלת ישראל. בגבולות ישראל שלפני שנת 1967, יהודים מהווים כיום כ-81 אחוזים מהאוכלוסייה, והפלסטינים כ-19 אחוזים.⁸⁵ אבל כשמשלבים בין ישראל לבין כל השטח הפלסטיני הכבוש, מספר היהודים והפלסטינים שווה כמעט. אפילו כאשר מגבילים את החישוב לישראל ולגדה המערבית, חלקו של השטח הפלסטיני הכבוש שבו חושקות הרשויות הישראליות עבור התיישבות יהודית, ולא כוללים את האוכלוסייה הפלסטינית המשמעותית ברצועת עזה, הרוב היהודי עומד על 59 אחוזים לעומת 41 אחוזים של פלסטינים. ניתן לייחס רבות מהפרקטיקות המתוארות בדוח זה לשאיפתה של ממשלת ישראל לשמור על השליטה היהודית, תוך שמירה על הגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים. הדבר מוסיף 3.1 מיליון פלסטינים לשטח שבשליטת ישראל, בנוסף על 1.6 מיליון הפלסטינים החיים בתוכה.⁸⁶

הצהרות של ראשי ממשלה ישראלים ובכירים אחרים מעידות על עוצמת ההשפעה של הכוונה לשמור על שליטה דמוגרפית על קביעת המדיניות בישראל. בפוסט שפרסם ראש הממשלה בנימין נתניהו ב-10 במרס 2019 ברשת החברתית אינסטגרם, הוא אמר כי "ישראל היא לא מדינת כלל אזרחיה", אלא "מדינת הלאום של העם היהודי – ושלו בלבד".⁸⁷ בדצמבר 2003, בין כהונותיו כראש ממשלה, אמר נתניהו בכנס כי "אם קיימת בעיה דמוגרפית, והיא קיימת, היא מתוך ערביי ישראל שיישארו אזרחי ישראל", וקבע כי יש צורך לאזן בין קווי מדיניות החותרים לשלב את "ערביי ישראל" לבין הצורך להבטיח כי הם לא יגיעו לכדי 35-40 אחוזים מהאוכלוסייה.⁸⁸ הוא הזהיר כי אם "יגיעו ל-40-35 אחוז, התבטלה המדינה היהודית [...]".⁸⁹ נתניהו אף הזהיר כי גדר ההפרדה, שהוקמה לכאורה כדי להגביר את ביטחונה של ישראל, תסייע "בבלימת הזליגה הדמוגרפית" של פלסטינים מהגדה המערבית לתוך ישראל.⁹⁰

עיצוב מדיניות המונחה על-ידי שיקולים דמוגרפיים אינו רק מנת חלקו של ראש הממשלה נתניהו. אפילו מנהיגים ישראלים שתמכו בנסיגה ישראלית מחלק ניכר יותר של הגדה המערבית לעומת אחרים, השתמשו לעיתים קרובות בדמוגרפיה – הצורך שישמור על רוב יהודי – כאחד הטיעונים המרכזיים שלהם. קודמו של נתניהו בתפקיד, אהוד אולמרט, אמר בשנת 2003, שלוש שנים לפני שהפך לראש ממשלה, כי "הנושא הדמוגרפי" "כתוב את הפתרון שעלינו לאמץ" וכי "הנוסחה לפרמטרים של פתרון חד צדדי היא: למקסם את מספר היהודים; למזער את מספר הפלסטינים".⁹¹ קודמו, אריאל שרון, אמר בדיון בכנסת בשנת 2002, בהיותו ראש הממשלה, כי בעוד שלאזרחים הפלסטינים יש "זכויות באדמה", "כל הזכויות על אדמת ישראל הן זכויות יהודיות".⁹² קודמו, אהוד ברק, קבע כראש ממשלה כי "רוב מוסלמי", משמעותו "חורבן ישראל כמדינה יהודית". קודמו כראש הממשלה, שמעון פרס, אמר במהלך כהונתו כנשיא בשנת 2012 כי "התנחלויות ישראליות בשטחים המאוכלסים בצפיפות בערבים... יכולות להוביל לשינוי דמוגרפי מאיים" ולהעמיד בסיכון רוב יהודי במדינת ישראל.⁹³ קודמו, יצחק רבין, אמר כראש ממשלה כי "הקו האדום שאסור לערבים לעבור הוא 20% מהאוכלוסייה", והסביר כי "אני רוצה לשמור על האופי היהודי של מדינת ישראל".⁹⁵

מדינות קשורות אמנם לעיתים לזהות דתית או אתנית, אך זכותה של מדינה להגדיר את זהותה ולקדם אותה אינה בלתי מוגבלת; היא אינה מהווה רישיון להפר את זכויותיהם היסודיות של אחרים. חוקים ומדיניות שנקטה ממשלת ישראל למען השמירה על רוב יהודי, העניקו עדיפות ליהודים על חשבון זכויות היסוד של פלסטינים. מטרותיה הדמוגרפיות של

באוגוסט 2020, עמ' 12; ראו גם "הוועדה המשותפת אישרה את חוק הלאום לקריאה ראשונה", הודעה לעיתונות של הכנסת, 13 במרס 2018, <https://main.knesset.gov.il/Activity/committees/Huka/News/pages/press13318.aspx> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸⁴ יחונת לוי, "בצעד חריג נשיאות הכנסת אסרה להגיש הצעת חוק שקובעת כי ישראל היא מדינת כלל אזרחיה", הארץ, 4 ביוני 2018, <https://www.haaretz.co.il/news/politi/1.6141175> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸⁵ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל, יישובים (1) ואוכלוסייה, לפי מחוז, נפה, דת וקבוצת אוכלוסייה, 15 בספטמבר 2020, https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2020/2.shnatonpopulation/st02_16x.pdf (כניסה לאתר ב-11 בינואר 2021). הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל כוללת בנתונה את כל תושבי רמת הגולן ומזרח ירושלים וכן מתנחלים ישראלים בגדה המערבית. ללא קבוצות אוכלוסייה אלה, הפלסטינים אזרחי ישראל מהווים כ-19 אחוזים מהאוכלוסייה. כאשר כוללים מתנחלים ומחסרים מהנתונים רק את הפלסטינים תושבי מזרח ירושלים הכבושה וסורים ברמת הגולן הכבושה, שיעור הפלסטינים אזרחי ישראל מקרב אזרחי המדינה הוא כ-18 אחוזים.

⁸⁶ למקורות בנושא נתוני אוכלוסייה, ראו בפרק על דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת.

⁸⁷ בנימין נתניהו, @b.netanyahu, 10 במרס 2019, אינסטגרם, https://www.instagram.com/p/BuoU2TABMNI/?utm_source=ig_embed (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸⁸ גדעון אלון, אלוף בן, "נתניהו: הערבים יגיעו ל-40% והתבטלה המדינה", הארץ, 17 בדצמבר 2003, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.931991> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸⁹ "MKs Slam Netanyahu's Remarks about Israeli Arabs", Haaretz, The Associated Press and Aluf Benn, 17 בדצמבר 2003, <https://www.haaretz.com/1.4789108> (כניסה לאתר ב-3 בינואר 2021).

⁹⁰ גדעון אלון, אלוף בן, "נתניהו: הערבים יגיעו ל-40% והתבטלה המדינה".

⁹¹ David Landau, 'Maximum Jews, Minimum Palestinians', *Haaretz*, ללא תאריך, <https://www.haaretz.com/1.4759973> (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020).

⁹² Jonathan Cook, *Blood and Religion: The Unmasking of the Jewish and Democratic State* (London: Pluto Press: 2006), עמ' 16.

⁹³ Benny Morris, "Camp David and After: An Exchange (1. An Interview with Ehud Barak)," *The New York Review of Books*, 13 ביוני 2002, <https://www.nybooks.com/articles/2002/06/13/camp-david-and-after-an-exchange-1-an-interview-wi>

⁹⁴ Tovah Lazaroff, "Peres: Settlement Building Threatens Jewish State," *Jerusalem Post*, 10 ביולי 2012, <https://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Peres-Settlement-building-threatens-Jewish-state> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁹⁵ Rhoda Ann Kanaaneh, *Birthing the Nation: Strategies of Palestinian Women in Israel* (California: University of California Press; 2002), עמ' 50.

ישראל מומחשות באופן משמעותי במיוחד בחוק השבות, תשי"א-1950, אשר מבטיח ליהודים אזרחי מדינות אחרות את הזכות להתיישב בישראל, ובחוק האזרחות, תשי"ב-1952, המזכה אותם באזרחות.⁹⁶ לעומת זאת, אותו חוק אזרחות עצמו שולל מפליטים פלסטינים ומצאצאיהם, שנכון לפברואר 2021 מנו 5.7 מיליון בני אדם ברישומי סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (או"א),⁹⁷ את האפשרות להיכנס לאזורים שבהם הם או משפחותיהם גרו בעבר, ושעמם שמרו על קשר, או לגור בהם. הזכות לחיות בישראל או בשטח הפלסטיני הכבוש מובטחת להם מכוח משפט זכויות האדם הבינלאומי, לצד האפשרויות של היטמעות במקום מגוריהם הנוכחי או יישוב מחדש במקומות אחרים.⁹⁸ מדיניות זו יוצרת מציאות שבה יהודי שהוא אזרח כל מדינה אחרת, שמעולם לא היה בישראל, יכול לעבור לגור בה ולקבל אזרחות באופן אוטומטי, בעוד פליט פלסטיני שגורש מביתו ועורג אליו במשך יותר מ-70 שנה במחנה פליטים במדינה סמוכה, אינו יכול לעבור לישראל או לגדה המערבית.

חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה) – 2003 האוסר על פלסטינים מהגדה המערבית ומרצועת עזה, למעט חריגים צרים, לקבל אזרחות או תושבות קבע בישראל ובמזרח ירושלים,⁹⁹ משקף גם הוא את השאיפה לשמר שליטה דמוגרפית. אריאל שרון, שהתייחס בשנת 2005, בהיותו ראש ממשלה, להארכת הוראת השעה, אמר כי "לא צריך להסתתר מאחורי טיעונים ביטחוניים. יש צורך בקיום מדינה יהודית".¹⁰⁰ מאוחר יותר הוסיף שרון כי לרשויות "יש מגמה נכונה וחשובה, שישראל תהיה מדינה יהודית, עם רוב יהודי מסיווי" וכי "צריך לעשות כל דבר כדי שהמדינה הזאת תהיה גם בעתיד מדינה יהודית".¹⁰¹ גיורא איילנד, ראש המועצה לביטחון לאומי דאז, שבשנת 2005 היה חבר בצוות לבחינת מדיניות ההגירה, הודה כי "חוק האזרחות הוא הדרך להתגבר על השד הדמוגרפי".¹⁰² שר האוצר דאז, בנימין נתניהו, ניסח את הדברים באופן ישיר יותר במהלך הדיונים בהארכת הוראת השעה: "במקום להקל על הפלסטינים שרוצים לקבל אזרחות, עלינו להפוך את התהליך לקשה בהרבה על מנת להבטיח את ביטחון ישראל ואת הרוב היהודי בישראל".¹⁰³ אלי ישי אמר בשנת 2012, בעת שכהן כשר הפנים, כי אישור מספר גדול יותר של בקשות לאיחוד משפחות מהגדה המערבית יהווה "התאבדות לאומית".¹⁰⁴

בפועל, המדיניות והפרקטיקות של משרד הפנים חתרו זה מכבר להבטיח שליטה דמוגרפית יהודית-ישראלית. בשנת 2004 פרסמה האגודה לזכויות האזרח בישראל דוח שמצא כי מרשם האוכלוסין של משרד הפנים הישראלי דוחה, באופן שיטתי, בקשות של פלסטינים ואנשים אחרים שאינם יהודים למעמד של תושבות, לאיחוד משפחות או להענקת מעמד לילדים "רק משום שאינם יהודים". המרשם, שלדברי האגודה לזכויות האזרח בישראל "רואה עצמו 'שומר החומות' שתפקידו להגן בכל מחיר על ציבונה היהודי של מדינת ישראל", כופה על מגישי הבקשות "התעמרות מכוונת ושיטתית" במטרה "להתיש פונים, שמשרד הפנים אינו חפץ להעניק להם את מבוקשם", מדיניות הפוגעת במיוחד בפלסטינים.¹⁰⁵ משרד הפנים ממשיך להציב משכולים בירוקרטיים, במיוחד בדרכם של פלסטינים ממזרח ירושלים.¹⁰⁶ במקביל, רשויות מוסדות ממשלתיים-למחצה חתרו במשך שנים להגביר את ההגירה היהודית לישראל.¹⁰⁷

⁹⁶ **חוק השבות, תשי"א-1950.** החוק מאפשר לממשלת ישראל לשלול זכות זו מהיהודי ה"פועל נגד העם היהודי", או "עלול לסכן בריאות הציבור או בטחון המדינה".
⁹⁷ UNRWA press release "UNRWA appeals for US\$1.5 billion to support Palestine refugees in 2021", 11 בפברואר 2021, <https://bit.ly/37Be9NK>, (כניסה לאחר ב-23 בפברואר 2021).

⁹⁸ ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד"; מכתב מארגון Human Rights Watch לראש הממשלה אהוד ברק, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/news/2000/12/21/human-rights-watch-urges-attention-to-future-of-palestinian-refugees>, 21 בדצמבר 2000, "Urges Attention to Future of Palestinian Refugees," New York attention-future-palestinian-refugees; מדיניות ארגון Human Rights Watch בנושא זכות השיבה, <https://www.hrw.org/legacy/campaigns/israel/return>; UN, "Refugees," <https://www.un.org/en/global-issues/refugees>, (כניסה לאחר ב-31 באוגוסט 2020). ("על-פי המשפט הבינלאומי ועקרון אחדות המשפחה, גם ילידי הפליטים וצאצאיהם נחשבים לפליטים עד למציאת פתרון בר-קיימא. הן או"א והן נציבות האו"ם לפליטים מכירים בצאצאים כפליטים על בסיס זה, נוהג שעליו שררה הסכמה נרחבת בקרב הקהילה הבינלאומית, כולל מדינות תורמות ומדינות המארחות פליטים").

⁹⁹ Human Rights Watch לחברי כנסת בנוגע להארכת "חוק האזרחות והכניסה לישראל": 19 ביולי 2004, <https://www.hrw.org/news/2004/07/19/israel-revoke-discriminatory-law>.

¹⁰⁰ שחר אילן, "סוגרים את השער: לראשונה בתולדותיה עומדת ישראל לגבש מדיניות הגירה מסודרת. מחמירה", הארץ, 10 במאי 2005, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1009681> (כניסה לאחר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁰¹ אלוף בן, "רה"מ: בתקופת אוסלו איפשרו שיבה פלשתינית בדלת האזרחית", הארץ, 23 במאי 2005, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1012826>, (כניסה לאחר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁰² יובל יועז, "ראש המועצה לביטחון לאומי: להגביל בחוק מתן האזרחות לתושבים הנישאים לישראלים", הארץ, 3 במארס 2005, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1506970> (כניסה לאחר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁰³ Gideon Alon, "Cabinet Okays Limits on Citizenship for Palestinians," *Haaretz*, 16 במאי 2005, <https://www.haaretz.com/1.4685395>, (כניסה לאחר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁰⁴ Batsheva Sobelman "Israeli High Court Upholds Controversial Citizenship Law", Los Angeles Times, 12 בינואר 2012, https://latimesblogs.latimes.com/world_now/2012/01/israel-passes-laws-restricting-arabs-asylum-seekers.html (כניסה לאחר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁰⁵ Rely Sa'ar, "ACRI Slams Interior Min. for Human Rights Violations," *Haaretz*, 6 בדצמבר 2004, <https://www.haaretz.com/1.4778973>, (כניסה לאחר ב-1 בינואר 2020). המאמר מתייחס לדוח זה: האגודה לזכויות האזרח בישראל, המיניסטריון: הפרת זכויות אדם בידי מנהל האוכלוסין, <https://law.acri.org.il/pdf/TheMinistry.pdf>, 2004, (כניסה לאחר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁰⁶ ניר חסון, "משרד הפנים ביקש לבטל את כל דיוני איחוד המשפחות במזרח ירושלים בשל עומס", הארץ, 1 במאי 2019, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/premium-1.7183970> (כניסה לאחר ב-1 בינואר 2020).

¹⁰⁷ ראו למשל, *Haaretz*, "Israel Unveils New Incentives to Lure French Jews," 18 במארס 2014, <https://www.haaretz.com/jewish/premium-1.5335566>; Jewish Agency for Israel, "Move to Israel," <https://www.jewishagency.org/aliyah/>, (כניסה לאחר ב-13 ביולי 2020) accessed July 13, 2020.

נולדו בלתי-שוות בחו"ל

חנה

יהודיה אמריקאית
נולדה בארה"ב

ליטלה

פליטה פלסטינית
נולדה בלבנון

האם אוכל לבקר בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש?

כן

תוכלי לבקר בישראל וברוב הגדה המערבית, ותמצאי תוכניות שעשויות לעזור במימון הטיול שלך

לא

כניסתך לישראל, לגדה המערבית ולרצועת עזה אסורה

האם אוכל לעבור לגור שם?

כן

בגלל שאת יהודיה, חוק השבות משנת 1950 מבטיח את זכותך לחיות בישראל. בנוסף, אם תעשי זאת, תזכי לטיסה חינם והטבות שונות

לא

כפליטה פלסטינית, אסור לך לשוב ולא תקבלי זכויות תושבות, גם אם יש לך בני משפחה שגרים שם

האם אוכל להפוך לאזרחית ישראלית?

כן

חוק האזרחות משנת 1952 מזכה אותך באזרחות אוטומטית, גם אם כף רגלך לא דרכה מעולם בישראל קודם לכן

לא

אם בני משפחתך הפכו לפליטים בין השנים 1947 ל-1949, אינך זכאית, גם אם משפחתך חיה שם מזה דורות

האם אוכל להעביר את מעמדי החוקי לבן/בת זוגי בישראל או בשטח הפלסטיני הכבוש?

כן

עם קבלת האזרחות, תוכלי להעביר מעמד חוקי אפילו אזרחות לבן/בת הזוג שלך (אלא אם מדובר בפלסטינית/מהשטח הפלסטיני הכבוש או מדינות ערביות)

לא

אין לך מעמד חוקי להעביר ואינך יכולה לקבל מעמד כזה, אפילו לא באמצעות נישואין לאזרחית או תושבת ישראל

VISUALIZING PALESTINE

התקנות הממארות לעיל הן בדיניות ונמצאו לאורך המהפך מצד
מקורות: HRW (2021). A Threshold Crossed
WWW.VISUALIZINGPALESTINE.ORG

@visualizingpal
/visualizing_palestine
fb.me/visualizingpalestine

אפריל 2021
CC BY NC ND

מאז 1967, הרשויות הישראליות שולטות למעשה גם במרשם האוכלוסין של הגדה המערבית ורצועת עזה, והן מתעדות כל לידה, נישואים, גירושים, שינוי כתובת ומוות של פלסטינים. בין השנים 1967 ל-1994 הן מחקו מהמרשם מאות אלפי פלסטינים, כפי שתיעד ארגון Human Rights Watch.¹⁰⁸ הצבא הישראלי השתמש במעמד התושבות כדי לשלוט ביכולתם של פלסטינים לגור בגדה המערבית, לנוע בתוכה ולנסוע ממנה לחו"ל, וכן לנסוע מרצועת עזה לישראל ולגדה המערבית.¹⁰⁹ הגבלות אלה מיושמות בצורה כה גורפת שקשה לראותן כמונעות בעיקר משיקולים ביטחוניים ולא דמוגרפיים.¹¹⁰

חוקים ישראליים מסוימים מעניקים הטבות על בסיס קריטריונים אחרים, לא לאומיים, במטרה להעניק ליהודים עדיפות על-פני פלסטינים. לעתים קרובות, חוקים אלה אינם מפלים על פניהם, ומשתמשים בלשון נקייה כדי להסוות את הכוונה להפלות. בחלק מהמקרים האלה, גורמים רשמיים חושפים את ההיגיון הדמוגרפי שמאחורי החוקים ומהללים אותו. כך למשל, בשנת 2002 הכנסת קיצצה ב-4 אחוזים את קצבת הילדים לכל המשפחות הישראליות, אך עבור ילדים שהוריהם לא שירתו בצבא, הקצבה קוצצה ב-24 אחוזים.¹¹¹ רובם המכריע של הפלסטינים אינו משרת בצבא. החוק אמנם משפיע גם על אלה מבין היהודים החרדים שאינם משרתים בצבא, אך הם זכאים לסובסידיות נוספות, לרבות בתחום החינוך, שאינן זמינות לפלסטינים.¹¹²

הצהרות שהשמיעו בעלי תפקידים ישראלים באותה תקופה, מבהירות את הכוונה המפלה העומדת מאחורי מהלך זה. בינואר 2005 דיווח עיתון הארץ על נתונים סטטיסטיים מהשנים 2003 ו-2004, שהראו ירידה בשיעור הילודה במדינה, בעיקר עקב ירידה בקרב פלסטינים אזרחי ישראל. העיתון ייחס שם למשרד האוצר עמדה לפיה "הירידה בילודה היא תוצאה ברורה של הקיצוץ בקצבאות הילדים שנעשה בשנתיים האחרונות". הארץ ציטט גורם בכיר במשרד האוצר, שביקש להישאר בעילום שם, ואשר התייחס ל"איום דמוגרפי פנימי" והביע דאגה מ"הריבוי הטבעי הגדול של הערבים, ובעיקר של הבדווים בנגב". הפקיד אמר כי "אנחנו מסובבים את הגרף, כדי להגן על הרוב היהודי במדינה", והזהיר, על-פי עיתון הארץ, כי החזרת הקצבה לקדמותה תוביל לכך שהמדינה תצטרך לפרנס משפחות גדולות במקומות כמו הנגב, והדבר יערער את הרוב היהודי בישראל.¹¹³

בית המשפט העליון, אף שפסל לעיתים (בשבתו כבג"ץ) מדיניות מפלה של המדינה, אישר קבלת החלטות המונחה על-ידי שיקולים דמוגרפיים. כך למשל במקרה בולט משנת 2000, שבו נשיא בית המשפט העליון אהרון ברק קבע כי המדינה אינה יכולה להפלות במישרין בהקצאת אדמות מדינה על רקע דת ולאום, הוא הדגיש את מעמדם המשפטי המועדף של יהודים-ישראלים בכל הנוגע לרכישת תושבות. הנשיא ברק כתב אז כי "אמת, מפתח מיוחד לכניסה לבית ניתן לבני העם היהודי (ראו חוק השבות, התש"ו-1950). אך משמצי אדם בבית כאזרח כדון, הוא נהנה מזכויות שוות כמו כל בני הבית האחרים".¹¹⁴ ישראל משתמשת כבר מזה זמן רב בשליטתה ב"בית" כדי לשמור על רוב יהודי איתן, על חשבון הפלסטינים. השופט אשר גרוניס שכיחן כסגן נשיא בית המשפט העליון ובהמשך כנשיאו, ציטט עמדה נודעת אחרת של ברק כאשר דחה בשנת 2012 ערעור על חוקתיותם של ההיבטים המפלים בחוק האזרחות והכניסה לישראל משנת 2003, וכתב כי "זכויות אדם אינן מרשם להתאבדות לאומית".¹¹⁵

שליטה באדמות

לצד השליטה הדמוגרפית, הרשויות הישראליות חתרו להבטיח שליטה באדמות ובמשאבי הטבע בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש. הרשויות הישראליות חתרו במידה רבה להשגת השליטה הדמוגרפית והשליטה באדמות במקביל, ושאו לפקסם את השטח הזמין ליישובים יהודיים תוך תיחומם של הפלסטינים במרכזי אוכלוסייה צפופים.

¹⁰⁸ ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד", ארגון Human Rights Watch, "שכח ממנו, הוא לא כאן": שליטת ישראל במעמד התושבות של הפלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה (ניו יורק: Human Rights Watch, 2018).
¹⁰⁹ "החד סביר לקיומם של שיקולים פוליטיים ודמוגרפיים פסוליים" מאחורי מדיניות זו". בצלם והמוקד להגנת הפרט, משפחות בחקפאה: האיסור שמטילה ישראל על איחוד משפחות בשטחים מאז פרוץ האינתיפאדה השנייה, יולי 2006, https://www.btselem.org/sites/default/files/sites/default/files2/publication/200607_perpetual_limbo_heb.pdf.
¹¹⁰ שם.

¹¹¹ "ישראל: להפסיק להגביל את מעמד התושבות לפלסטינים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 5 בפברואר 2012, <https://www.hrw.org/he/news/2012/02/05/245252>.
¹¹² "Israel: Cuts in Child Allowance Discriminate Against Palestinian Arab Citizens," Human Rights Watch news release, 6 ביוני 2002, <https://www.hrw.org/news/2002/06/06/israel-cuts-child-allowance-discriminate-against-palestinian-arab>.
¹¹³ שם.

¹¹⁴ נחמה שטרסלר, "ירידה בילודה ב-2004; משרד האוצר: תוצאה של הקיצוץ בקצבאות הילדים", הארץ, 24 בינואר 2005, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1495758> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
¹¹⁵ בג"ץ 6698/95 קעדאן ואח' נ' מינהל מקרקעי ישראל ואח', פסק דין, 8 במארס 2000, <http://www.hamoked.org.il/files/2011/4240.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 20.

¹¹⁵ בג"ץ 466/07, 5030/07 - ח"כ זהבה גלאון ואח' נ' היועץ המשפטי לממשלה ואח', פסק דין, 11 בינואר 2012, <http://www.hamoked.org.il/files/2012/115060.pdf>, <https://law.acri.org.il/he/19153> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); חגי אלעד, "מה רשמו לנו השופטים" האגודה לזכויות האזרח בישראל, 13 בינואר 2012, <https://www.hamoked.org.il/files/2012/115060.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

בפברואר 1948, בעת שכן גוריון כיהן כיו"ר הסוכנות היהודית, בטרם הפך לראש הממשלה, הוא מסר את הדיווח הבא, למחרת ביקורו בליפתא¹¹⁶ – כפר פלסטיני בפרברי ירושלים שתושביו ברחו או גורשו מבתיהם:

"מבואכה לירושלים דרך ליפתא-רוממה, דרך מחנה יהודה, רחוב המלך ג'ורג' ומאה שערים – אין זרים [ערבים]. מאה אחוז יהודים... מה שקרה בירושלים ומה שקרה בחיפה – עלול לקרות בחלקים גדולים בארץ... ואם נעמוד – יתכן מאוד שבששת או שמונת או עשרת החדשים הקרובים של המערכה יתהוו שינויים גדולים, גדולים מאד בארץ, ולא כולם לרעתנו. וודאי שיהיו שינויים גדולים בהרכב האוכלוסין בארץ.¹¹⁷

ההשתלטות הישראלית על אלפי דונם של קרקע בבעלות פלסטינית בשנת 1948 ובעשורים שלאחר מכן, בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש, נועדה לשרת את האינטרסים הבלעדיים של יהודים-ישראלים. דוח שהוזמן בשנת 2003 על-ידי ממשלת ישראל והתייחס למצב בתוך ישראל בלבד, מצא כי "פעולות ההפקעה היו רתומות בבירור ובמוצהר לאינטרסים של הרוב היהודי. האדמות הועברו לידי גופים, כמו הקרן הקיימת, המיועדת על פי הגדרתה לשרת את ההתיישבות היהודית, או מנהל מקרקעי ישראל, אשר על פי דפוסי ניהולו שירת אותו היעד".¹¹⁸ רשות מקרקעי ישראל מנהלת ומקצה 93 אחוזים מהקרקעות בישראל.¹¹⁹ משמע, הדוח שהוזמן על-ידי הממשלה מצא כי המדינה משתמשת ברוב המכריע של האדמות בישראל לשירותו של ציבור אחד בלבד, יהודים ישראלים.

גופים ממשלתיים-למחצה כמו קק"ל, הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית העולמית, המשרתים את הציבור היהודי ולא שום ציבור אחר, ממלאים תפקידים מרכזיים במאמץ זה. חוק שהתקבל בכנסת בשנת 1953, מקנה לקרן קיימת לישראל (קק"ל) סמכויות ממשלתיות,¹²⁰ ובחוק יסוד מקרקעי ישראל, תש"ך-1960 נקבע לגבי מקרקעי אלה כי "הזכות בהם לא תועבר, אם במכר ואם בדרך אחרת".¹²¹ 13 אחוזים מאדמות ישראל נמצאות בבעלות קק"ל ומנוהלות על-ידי רשות מקרקעי ישראל. נציגי קק"ל מהווים כמעט מחצית ממועצת המנהלים של רשות מקרקעי ישראל, השולטת על 93 אחוז מהאדמות בישראל.¹²²

תפקידה המפורש של קק"ל הוא לפתח ולהחכיר אדמות ליהודים ולא לשום מגזר אחר באוכלוסייה. על-פי תזכיר ותקנון קק"ל, החברה רוכשת נכסים "לשם יישוב יהודים על הקרקעות והנכסים האמורים".¹²³ בתגובה שהגישה קק"ל לבג"ץ בשנת 2004 היא הבהירה כי "אינה גוף ציבורי הפועל למען כלל אזרחי המדינה. נאמנותה של קק"ל נתונה לעם היהודי, וכלפיו בלבד היא חבה".¹²⁴ קק"ל מפרשת מזה זמן רב את המנדט שלה ככזה המתיר לה למנוע מפלסטינים לרכוש או לשכור ממנה קרקעות או לבנות על אדמותיה.¹²⁵ אולם, בעקבות תביעה שהגישו ארגוני זכויות אדם, הרשויות הישראליות התירו לאנשים שאינם יהודים להשתמש בקרקעות בבעלות קק"ל בתנאי שאם יימכרו להם, רשות מקרקעי ישראל תפצה את קק"ל בקרקע בשטח בערך זהה במקום אחר.¹²⁶ עם זאת, בעיתון הארץ דווח כי פלסטינים נתקלו בחסמים בירוקרטיים גדולים בהרבה מאלה שעמם מתמודדים יהודים, בבואם לרכוש אדמות של קק"ל, וכי רישום בעלותם עוכב במשך מספר שנים או אף יותר.¹²⁷

ראשי קק"ל אמרו גם כי הם פועלים על-פי מדיניות דומה בגדה המערבית מאז 1967.¹²⁸ הארגון הישראלי שלום עכשיו תיעד את העובדה שקק"ל רכשה מאז 1967 לפחות 65,000 דונם של קרקע בגדה המערבית, עבור התנחלויות.¹²⁹ בפברואר

¹¹⁶ זוכרות, "לפְתָא", <https://zochrot.org/he/village/49239> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹¹⁷ דוד בן גוריון, "דרכי מלחמתנו", פרויקט בן-יהודה, <https://benyehuda.org/read/18187> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹¹⁸ ועדת אור, דין וחשבון - נוסח מלא, שער ראשון - "לפני אירועי אוקטובר: רקע, גורמים, צפי האירועים ומוכנות המטרה, פרק א' - תהליכי הסלמה במגזר הערבי ברקע פרוץ המהומות", אוגוסט 2003, <http://uri.mikadom.co.il/vaadat-or/vaadat-or-part1.html> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹¹⁹ רשות מקרקעי ישראל, "אודות – שטחים בניהול רשות מקרקעי ישראל", https://land.gov.il/About/Pages/Rami_Lands.aspx (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹²⁰ חוק קרן קיימת לישראל, תשי"ד-1953, https://he.wikisource.org/wiki/חוק_קרן_קיימת_לישראל (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹²¹ חוק יסוד מקרקעי ישראל, תשי"ד-1960, חוק מקרקעי ישראל, תשי"ד-1960, https://he.wikisource.org/wiki/חוק_יסוד_מקרקעי_ישראל (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹²² רשות מקרקעי ישראל, "אודות – שטחים בניהול רשות מקרקעי ישראל".

¹²³ בג"ץ 9010/04, המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי נ' מינהל מקרקעי ישראל, בג"ץ 9205/04, עדאלה נגד מינהל מקרקעי ישראל ואח', תגובה מטעם קרן קיימת לישראל לעתירות למתן צו-על תנאי ולבקשות למתן צו ביניים, <https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/admin/Downloads/SPics/7468850.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹²⁴ Ofer Petersburg (2020).

¹²⁵ שם, עמ' 38. Keren Kayemeth Lelsrael- Jewish National Fund (KKL-JNF), "Jewish People Land," <https://www.kkl-jnf.org/about-kl-jnf/kl-jnf-id/jewish-people-land> (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020).

¹²⁶ עמיתים ברקת ויובל יועז, "היועץ המשפטי מזוו החליט: קרקעות קק"ל שיווקו גם לערבים", הארץ, 27 בינואר 2005, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1496851> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "ללא שינויים עקרוניים: אזרחים ערבים יורשו להשתתף במכרזים לרכישת קרקע שבעלות קק"ל", הודעה לעיתונות של ארגון עדאלה, 6 באפריל 2016, <https://www.adalah.org/he/content/view/full/8780> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹²⁷ ג'קי חורי, "ערבים שרכשו דירה על אדמת קק"ל: סחבת של שנים עד לרישום בטאבר", הארץ, 23 בדצמבר 2013, <https://www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.2197042> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹²⁸ כאן חדשות, (@kann_news), 16 בפברואר 2021, בטוויטר, https://twitter.com/kann_news/status/1361540814497808385 (כניסה לאתר ב-21 בפברואר 2021).

¹²⁹ "הקרן הקיימת למתנחל – פעילות קק"ל ברכישת קרקעות בגדה המערבית", הודעה לעיתונות של ארגון שלום עכשיו, 7 בנובמבר 2019, <https://peacenow.org.il/jnf-kl-land-purchases> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

2021 אישרו ראשי קק"ל והנהלתה לשנות את מדיניותה כדי לאפשר לה להרחיב את רכישת הקרקעות בגדה המערבית עבור התנחלויות.¹³⁰

החוק הישראלי מעניק מעמד ממשלתי למחצה גם להסתדרות הציונית העולמית ולסוכנות היהודית. חוק משנת 1952 קובע כי הארגונים, שהיו אז ישות אחת, הם "סוכנויות מוסמכות" של המדינה "לפיתוח הארץ ויישובה" ו"לקליטת עולים מהתפוצות".¹³¹ הסוכנות היהודית, המגדירה את "המנדט ההיסטורי" שלה כ"העלאת יהודים ארצה לישראל", דיווחה כי בשנת 2018 סייעה ליותר מ-30,000 יהודים להגר לישראל, ובעשור האחרון סייעה ליותר מ-250,000 יהודים לעשות כך.¹³² ההסתדרות הציונית העולמית, שנוסדה בשנת 1897 ותפקידה כלל את יישובה של "ארץ ישראל... ביהודים עובדי אדמה, בעלי מלאכה ועוסקים במשלחי יד"¹³³ מילאה תפקיד מרכזי במפעל ההתנחלות מאז ימיו הראשונים של הכיבוש.¹³⁴ הרשויות הישראליות הסמיכו את ההסתדרות הציונית להקים התנחלויות, ומתנחלים הרוכשים בתים בהתנחלויות חותמים לעתים קרובות על חוזים עם ההסתדרות הציונית העולמית, במקום לקבל בעלות מלאה על הנכס.¹³⁵ הרשויות הקצו ישירות כמעט שליש מכל "אדמות המדינה" בגדה, למעט מזרח ירושלים, הכוללות פעמים רבות קרקעות שנתפסו שלא כדין מפלסטינים בגדה המערבית, להסתדרות הציונית העולמית, בראש ובראשונה לשימושן של ההתנחלויות.¹³⁶

החטיבה להתיישבות בהסתדרות הציונית העולמית, גוף הכפוף ישירות לממשלת ישראל, הקימה את רוב ההתנחלויות והיא מנהלת את הקצאת הקרקע להתנחלויות במטרה המוצהרת "להקים ולחזק את ההתיישבות היהודית באזורי הפריפריה, תוך הגברת האחיזה באדמות המדינה שנמסרו לחטיבה על-ידי ממשלת ישראל".¹³⁷ הממשלה מספקת את כל תקציבה של החטיבה, שעמד בין השנים 2009-2018 על 441.6 מיליון ש"ח.¹³⁸ מאז תחילת שנות האלפיים מילאה ההסתדרות הציונית העולמית תפקיד פעיל יותר גם בנגב ובגליל; עיתון הארץ הגדיר אותה כ"זרוע המבצעת של הממשלה לבנייה בגדה המערבית, כמו גם בנגב ובגליל".¹³⁹

הרשויות הישראליות נקטו מדיניות מפורשת של הבטחת שליטה יהודית באזורים גיאוגרפיים בעלי חשיבות אסטרטגית שבהם קיימים ריכוזי אוכלוסייה פלסטיניים, ברחבי ישראל והשטח הפלסטיני הכבוש. יהודים אזוריים אלה הקל על הממשלה לשלוט בריכוזי האוכלוסייה הפלסטיניים, להפריד בין יישובים ולחסום את יצירתם של אזוריים מוניציפליים פלסטיניים גדולים יותר ורציפים, במקומות שהרשויות הישראליות חמדו או שלהם ייחסו ערך אסטרטגי מיוחד. אסטרטגיה זו תורמת גם לדילול האוכלוסייה הפלסטינית באזורים מסוימים ולדחיקתה לריכוזי אוכלוסייה צפופים באופן כללי.

ישראל (הגליל והנגב)

בישראל, הרשויות נוקטות מדיניות של ייחוד הגליל והנגב, וחותרות למימושה בתיאום עם קק"ל, הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית העולמית. אזורים אלה כוללים כמעט שני שליש מהקרקעות בישראל,¹⁴⁰ ומקיפים חלק ניכר

¹³⁰ הגר שיזף וחגי עמית, "הנהלת קק"ל אישרה את ההחלטה שתאפשר לה לפעול רשמית להרחבת התנחלויות", הארץ, 14 בפברואר 2021, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.9538085> (כניסה לאתר ב-23 במרץ 2021). Jacob Magid, "KKL-JNF Board Advances Controversial \$11.5 Million Purchase of West Bank Land." Times of Israel, February 25, 2021, [timesofisrael.com/kkl-jnf-board-advances-controversial-11-5-million-purchase-of-west-bank-land](https://www.timesofisrael.com/kkl-jnf-board-advances-controversial-11-5-million-purchase-of-west-bank-land) (כניסה לאתר ב-23 במרץ 2021).

¹³¹ חוק מעמדן של ההסתדרות הציונית העולמית ושל הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, תשי"ג-1952, https://www.knesset.gov.il/review/data/heb/law/kns2_wco.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹³² The Jewish Agency for Israel, 2018 Yearly Impact, <https://content.jewishagency.org/bp/#/folder/3272897/92727581> (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020); הסוכנות היהודית לארץ ישראל, "עלייה וסיוע לעולים חדשים", <https://www.jewishagency.org/aliyah>, "סיכום העשור של הסוכנות היהודית", 31 בדצמבר 2019, <https://www.jewishagency.org/il/our-decade> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹³³ ההסתדרות הציונית העולמית, "חזון ומטרות", <https://www.wzo.org.il>, "חזון ומטרות" (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹³⁴ צוות מעקב התנחלויות, שלום עכשיו, קומבינת המאחזים: מנגנון ההונאה הסודי של ארגוני המתנחלים נחשף, ינואר 2017, http://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2020/11/TheCombina_Heb1.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "הצעת חוק: לתת לחטיבה להתיישבות לנהל קרקעות בשטחים", הודעה לעיתונות של ארגון שלום עכשיו, 13 ביוני 2018, https://peacenow.org.il/settlement_division_lands (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹³⁵ ארגון Human Rights Watch, נפרדים ולא שווים: אפלייתם לרעה של פלשתינאים בידי ישראל בשטחים הפלשתיניים הכבושים (ניו יורק: Human Rights Watch, 2010), <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/opt1210hebrewcover.pdf>, עמ' 29; "הצעת חוק: לתת לחטיבה להתיישבות לנהל קרקעות בשטחים", הודעה לעיתונות של ארגון שלום עכשיו, 13 ביוני 2018.

¹³⁶ האגודה לזכויות האזרח, דף מידע, "היקף אדמות המדינה בשטחים והקצאתן לגורמים שונים", 15 באפריל 2013, <https://law.acri.org.il/he/26514> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); חיים לוינסון, "מאז 1967: 0.7% מאדמות המדינה בגדה הוקצו לפלסטינים", הארץ, 28 במרץ 2013, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.1978691> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹³⁷ אתר החטיבה להתיישבות של ההסתדרות הציונית העולמית, <http://www.hityashvut.org.il> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); יותם ברגר, "המדינה מתמהמהת והגוף שמקצה קרקעות למתנחלים ממשיך לפעול בעמיתות", הארץ, 28 במרץ 2017, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.3954604> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹³⁸ "יותר ממיליארד בשנה – השקעה עופדת בהתנחלויות", הודעה לעיתונות של ארגון שלום עכשיו, 1 בדצמבר 2019, <https://peacenow.org.il/settlement-funding-2019> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹³⁹ יותם ברגר, "החטיבה להתיישבות קידמה הקמת התנחלויות על קרקעות שלא היו בסמכותה", הארץ, 9 במרץ 2017, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.3917701> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁴⁰ סיכוי, פיתוח הנגב והגליל ליהודים בלבד?: הצעה לפיתוח שוויוני בין יהודים לבעלים בנגב ובגליל, נייר מדיניות, יולי 2005, <https://www.sikkuy.org.il/wp-content/uploads/2013/07/JulyHeb2005.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

מהאוכלוסייה הפלסטינית.¹⁴¹ בממשלת ישראל יש משרד המתמקד ב"פיתוח" הגליל והנגב והיא השקיעה באזורים אלה השקעות ניכרות והעניקה לכך עדיפות גבוהה במשך חלק ניכר מעשרים השנים האחרונות.¹⁴² בשנת 2004 חשפה ממשלת שרון תוכנית רוחבית שעלותה הוערכה בכ-16.8 מיליארד ש"ח ואשר מטרתה הייתה "להגדיל את מספר התושבים בנגב ל-1.5 מיליון ובגליל ל-1.1 מיליון עד שנת 2010".¹⁴³ עיתון הארץ תיאר את המאמצים לפתח אזורים אלה "כיוזמת ההתיישבות הגדולה ביותר בתחומי הקו הירוק" מזה כ-25 שנה.¹⁴⁴

בעוד הרשויות הישראליות נוקטות לשון לא מפלה של חתירה ל"פיתוח" או "אכלוס" אזורים אלה, ארגון זכויות האדם הישראלי סיכוי כתב בשנת 2005 כי "ברור לכולי עלמא כי הכוונה היא לתושבים יהודים".¹⁴⁵ התוכנית עבור הנגב, למשל, הגדירה את התושבים החדשים הרצויים כ"אוכלוסייה חזקה" הכוללת "משפחות בעלות הכנסה גבוהה" העובדות במרכז ישראל – אזור שיש בו שיעור גבוה בהרבה של יהודים ביחס לפלסטינים – ואשר "תמשיך בחלקה הגדול לעבוד באזור המרכז".¹⁴⁶ הרשויות אף הציעו הנחה של 90 אחוזים בדמי החכירה של נכסים בנגב לחיילים ששירתו שנה אחת לפחות, הצעה שתמשוך בעיקר יהודים מכיוון שבדואים פטורים משירות צבאי ואחוז קטן בלבד מהם מתנדב לשרת בצבא.¹⁴⁷ שמעון פרס, שכהן כסגן ראש הממשלה עת ההצעה, תיאר את פיתוח הנגב והגליל כ"קרב למען עתידו של העם היהודי".¹⁴⁸ הסוכנות היהודית אמרה כי היא חותרת להבטיח "רוב ציוני" בנגב ובגליל, תוך השקת תוכניות משלה באזורים אלה כדי "להתגבר על הבעיה שהממשלה מחויבת לפעול למען כלל אזרחי ישראל, בעוד שההסתדרות הציונית זכאית לממש את המנדט שלה, שהוא פעולה למען העם היהודי".¹⁴⁹ הממשלה אישרה את הקמתם של יישובים באזורים אלה בידי הסתדרות הציונית העולמית.¹⁵⁰

בדצמבר 2007 אמר השר לפיתוח הנגב והגליל, יעקב אדרי, בהתייחסו לנתונים דמוגרפיים חדשים: "עלינו לעשות כל שביכולתנו כדי להגדיל את האוכלוסייה היהודית בגליל".¹⁵¹ בשנת 2011 התקבל בכנסת חוק המתיר ליישובים בנגב ובגליל, שבהם עד 400 משקי בית, לנהל ועדות קבלה המורשות לדחות מועמדים למגורים ביישוב היות ש"אינם מתאימים לחיי חברה בקהילה" או בשל "חוסר התאמה למרקם החברתי-תרבותי".¹⁵² יוזמי החוק דיברו בגלוי על האופן שבו הוא יקל על הקמה ושימור של יישובים ליהודים בלבד.¹⁵³ ביוני 2019 אמר שר התחבורה דאז בצלאל סמוטריץ' כי "אני מתכוון לייחד את הגליל" ו"להניח רשת דרכים כדי להשלים מהפכה, כך שמאות אלפי יהודים יבואו לגור בגליל".¹⁵⁴ חודש קודם לכן הודיעה קק"ל כי היא שואפת להביא 1.5 מיליון תושבים לנגב ולגליל עד לשנת 2040.¹⁵⁵

¹⁴¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל, "אוכלוסייה ערבית לפי אזור טבעי 2018", https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2019/2.shnatonpopulation/02_06.pdf (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020).

¹⁴² המשרד לפיתוח הפריפריה, הנגב והגליל, "אודות", <https://negev-galil.gov.il/about> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁴³ דור מרמור, "תוכנית חירום להצלת הנגב והגליל", NRG מעריב, 17 בנובמבר 2004, <https://www.makorishon.co.il/nrg/online/1/ART/822/341.html> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁴⁴ צפירי רינת, "שרון מקדם הקמת 30 יישובים בנגב ובגליל", הארץ, 20 ביולי 2003, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.896967> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁴⁵ סיכוי, "פיתוח הנגב והגליל ליהודים בלבד?: הצעה לפיתוח שוויוני בין יהודים לערבים בנגב ובגליל".

¹⁴⁶ שלמה סבירסקי, "מבט ביקורתי על תכניות לפיתוח הנגב", מרכז אדווה, ינואר 2007, <https://adva.org/wp-content/uploads/2014/09/negev-plans.pdf>, כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020.

¹⁴⁷ עקיבא אלדר, "בואו להתנחל בנגב", הארץ, 1 ביוני 2004, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.970445> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "Army drive aims to boost number of Bedouin soldiers", <https://www.timesofisrael.com/army-drive-aims-to-boost-number-of-bedouin-soldiers/> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁴⁸ Ori Nir, "Peres Asking U.S. Jewry To Push Aid For Galilee", *Forward*, <https://forward.com/news/2500/peres-asking-us-jewry-to-push-aid-for-galilee> (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020).

¹⁴⁹ יאיר שלג, "הסוכנות תפתח גם יישובי 'מיעוטים ציוניים'", הארץ, 27 באוקטובר 2002, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.835357> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁵⁰ שם; מרמור בוס, "החטיבה להתיישבות תקבל עוד 130 מיליון שקל - ומסרבת לחשוף מה תעשה בכסף", דה מרקר, 22 באוקטובר 2014, <https://www.themarker.com/realestate/1.2465350> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁵¹ Ofer Petersburg, "Jewish population in Galilee declining", *Ynet News*, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3481768,00.html>, 12 בדצמבר 2007, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3481768,00.html> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁵² חוק לתקון פקודת האגודות השיתופיות (מס' 8), התשע"א-2011, https://fs.knesset.gov.il/18/law/18_lsr_491139.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "ישראל: חוקים חדשים דוחקים לשוליים אזרחים ערבים פלשתינאים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 30 במרץ 2011, <https://www.hrw.org/he/news/2011/03/30/242471>.

¹⁵³ אחד מיוזמי החוק, חבר הכנסת דוד רותם ממפלגת ישראל ביתנו, אמר בכנסת בדצמבר 2009 כי חוק כזה יאפשר הקמת "יישובים יהודיים על-ידי אנשים שרוצים לגור בחברה יהודית". בראיון לרדיו שהתקיים באותו חודש אמר רותם כי החוק יעגן בחקיקה את הליכי הסינון כך שישראלים יהודים יוכלו "להקים מקום שבו כולם חיילים משוחררים, בוגרי ישיבה, או משהו כזה". חבר הכנסת ישראל חסון ממפלגת קדימה, גם הוא מיוזמי החוק, אמר בדצמבר 2010 כי "הצעת החוק משקפת את מחויבות הכנסת לפעול לשימור היכולת להגשמת החזון הציוני בישראל, הלכה למעשה" באמצעות "פיזור האוכלוסייה" שהממשלה התחילה "לפני שלושים שנה... [עם] שורה של יישובים קטנים בגליל ובנגב". הוא הוסיף כי "מימוש מטרות אלה חייב אותנו כמחוקקים לדאוג לקיום מנגנון מיון" עבור מועמדים ליישובים אלה. ראו "ישראל: חוקים חדשים דוחקים לשוליים אזרחים ערבים פלשתינאים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 30 במרץ 2011, <https://worldisraelnews.com/transportation-minister-i-intend-to-judaize-the-galilee/> (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020).

¹⁵⁴ Alan Rosenbaum, "Building the Galilee and Negev with KKL and JNF", *Jerusalem Post*, <https://www.jpost.com/israel-news/building-galilee-and-negev-with-kkk-and-jnf-592719> (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020).

הכוונה לשמר את השליטה

1. הגליל
אני מתכוון לייחד את הגליל
 בצ'לאל סמוטריץ', 2019
 שר התחבורה לשעבר

2. הגדה המערבית
אנחנו אלה שמכתיבים כללי ביטחון... הם יישארו נתינים פלסטינים
 בנימין נתניהו, 2020
 ראש ממשלת ישראל

3. ירושלים
אני מודאג... מהגידול הערבי בתוך ירושלים ומסביב לירושלים
 טדי קולק, 1984
 ראש עיריית ירושלים לשעבר

4. רצועת עזה
אנו מתנתקים מעזה בגלל דמוגרפיה מעזה
 שמעון פרס, 2005
 ראש ממשלת ישראל לשעבר

5. הנגב
הם [האוכלוסייה הבדואית] מכרסמים ברובה הקרקעות של המדינה
 אריאל שרון, 2000
 ראש ממשלת ישראל לשעבר

עשרות שנים של גזל קרקעות ותכנון מפלה תוחמים רשויות מקומיות פלסטיניות ומגבילים את צמיחתן, תוך טיפוח צמיחתם של יישובים ישראליים שכנים

תוכניות הממשלה חתרו מזה עשרות שנים לשמור על מירב השטח עבור התנחלות יהודית ולתחום פלסטינים במובלעות צפופות

תוכנית המתאר ירושלים 2000 מגדירה כמטרה את "שמירה על רוב יהודי מוצק בעיר" וקובעת כיעד דמוגרפי יחס של 60% יהודים לעומת 40% פלסטינים

המדיניות הישראלית חותרת לנתק את רצועת עזה מהגדה המערבית, לבדד אותה ולהוציא בפועל את יותר מ-2 מיליון תושביה מהמאזן הדמוגרפי, כדי ליצור רוב יהודי בכל שאר השטח הפלסטיני הכבוש בישראל

ישראל מסרבת להכיר ב-35 כפרים בדואיים-פלסטיניים שבהם גרים כ-90,000 תושבים, והורסת בדרך קבע בתים בדואיים כדי לפנות קרקעות להתיישבות יהודית

HUMAN RIGHTS WATCH

VISUALIZING PALESTINE

HRW (2021). A Threshold Crossed מקורות
 WWW.VISUALIZINGPALESTINE.ORG

אפריל 2021
 @visualizinggal
 @visualizing_palestine
 fb.me/visualizingpalestine

מדיניות ההיסטורית של הממשלה בכל הנוגע לאזורים אלה מעניקה הקשר נוסף לכוונות העומדות מאחורי מדיניות הנוכחית. התוכנית לייחד את הגליל, אזור שנועד ברובו להשתייך "למדינה הערבית" בתוכנית החלוקה של האו"ם משנת 1947, ראשיתה עוד בשנות החמישים של המאה העשרים, אז התגבשה כחלק מאסטרטגיה לביצור השליטה הישראלית באזור.¹⁵⁶ בכיר ישראלי דאז כתב כי הנוכחות הפלסטינית באזורים אלה מאיימת על השליטה הישראלית, והביע דאגה כי הפלסטינים "יפלוש לכל האזורים שאנו מזניחים, ישיגו בהם דריסת רגל ויכו בהם שורשים חדשים".¹⁵⁷ בן גוריון אמר לכנסת כי הטלת הממשל הצבאי על רוב הפלסטינים בישראל באותה עת נועדה "להגן על... זכות התיישבות יהודית בכל חלקי המדינה".¹⁵⁸ התוכנית ליהוד הגליל התמקדה תחילה ביצירה ובשימור של יישובים יהודיים כמו נצרת עילית בשנת 1957, תוך הגבלת צמיחתם של היישובים הפלסטיניים הסמוכים.¹⁵⁹

עיתון "על המשמר" פרסם בשנת 1976 מסמך ממשלתי שהודלף, אשר נוסח על-ידי ישראל קניג, אז הממונה על מחוז הצפון במשרד הפנים.¹⁶⁰ התזכיר, שכותרתו "סודי ביותר: הצעת תזכיר-טיפול בערביי ישראל", מציג את המצב הדמוגרפי באזור, ומראה כי היהודים שומרים על רוב דמוגרפי קטן, אך זה יימחק בתוך מספר שנים אם הילודה תימשך בשיעורים הנוכחיים. לאחר מכן ממליץ התזכיר לרשויות "להרחיב ולהעמיק את ההתיישבות היהודית באזורים בהם רציפות האוכלוסייה הערבית בולטת ומספרם עולה יתר על המידה על האוכלוסייה היהודית ו[לקיים] בדיקת אפשרות דילול ריכוזי אוכלוסייה ערבית קיימת". גורמים רשמיים גינו אמנם את התוכנית ואמרו כי היא לא הוצאה אל הפועל,¹⁶¹ אך

Jeremy Forman, "Military Rule, Political Manipulation, and Jewish Settlement: Israeli Mechanisms for Controlling Nazareth in the 1950s," *Journal of Sabri Jiryis*, "The Land Question in Israel," *MERIP Reports*, no. 47 (1976): https://www.jstor.org/stable/3011382?read-now=1&seq=15#page_scan_tab_contents; 335-359; עמ' 348.

Land Question in Israel," *MERIP Reports*, no. 47 (1976): https://www.jstor.org/stable/3011382?read-now=1&seq=15#page_scan_tab_contents; 335-359; עמ' 348.

Forman, "Military Rule" 157.

הכנסת, ישיבה רכ"ב, כ"ו שבט תשכ"ג (20 פברואר 1963) - הצעות חוק של חברי כנסת (בן-גוריון, חביבי, מ. כהן), http://knesset.gov.il/review/data/heb/plenum/kns5_200263_02.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

ראו מקרה הבוחן של נצרת בפרקים על דיכוי שיטתי ומעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד; Forman, "Military Rule" 348.

"מסמך קניג, 1976", באתר האינטרנט של יוסף אלגזי "מיומנו של תבוסתן", <http://www.defeatist-diary.com/index.php?p=memories&page=10153&period=3/22/2010> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

"Allon Denounces Koenig Report" Jewish Telegraphic Agency (JTA) archives, 15 בספטמבר 1976, <https://www.jta.org/1976/09/15/archive/allon-denounces-koenig-report> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

קניג נותר בתפקידו יותר מעשור לאחר פרסום התזכיר; מפה של ועדת התכנון האזורי משנת 1995 שהודלפה גם היא, הדהדה יעדים דומים, וקיים דמיון בין רכיבים באסטרטגיה שבמסמך למדיניות שיושמה מאז פרסומו.¹⁶²

ביחס לנגב, מספר בעלי תפקידים רשמיים קראו מיד לאחר 1948 להעביר בכוח את 11,000 הבדואים-הפלסטינים שלא נאלצו לברוח לאזורים אחרים בסביבתו, מתוך האוכלוסייה הבדואית המקורית שמנתה 65,000-95,000 נפש.¹⁶³ עם זאת, הממשלה אימצה תוכנית שבה תמך יגאל אלון, אז מפקד חזית הדרום והמושל הצבאי של הנגב, שאיפשרה לקהילות בדואיות להישאר אך ריכזה אותן באזור מוגבל כדי לסלק מהנתיבים המרכזיים בנגב ולהבטיח את האדמות ליישוב יהודים ולבניית בסיס צבא.¹⁶⁴ ריכוזן של הקהילות הבדואיות-פלסטיניות בשטחים מוגבלים נותר חלק מרכזי מתוכניותיה של ממשלת ישראל עבור הנגב.

אסטרטגיה זו של מיקסום ההתיישבות היהודית לצד דיכוי האוכלוסייה הפלסטינית, נמשכת עד היום. ביחס לנגב, למשל, כתב שרון בדצמבר 2000, רגע לפני שהפך לראש הממשלה אשר פועל לפיתוח הנגב כמטרה עיקרית:

בנגב אנו ניצבים בפני בעיה קשה מאוד: כ-900 אלף דונם של קרקעות מדינה לא מצויים בידינו אלא בידי האוכלוסייה הבדווית. אני, כתושב הנגב, רואה את הבעיה הזו יום יום. זו בעצם תופעה דמוגרפית... מסיבות של חולשה, אולי גם חוסר ערנות מספקת לנושא, אנו, כמדינה, לא עושים דבר כנגד התופעה הזו... הבדווים תופסים שטחים חדשים, מכרסמים ברזרבה הקרקעית של המדינה ואינם עושה דבר משמעותי בעניין זה.¹⁶⁵

ביולי 2009 הזהיר שר השיכון הישראלי דאז, אריאל אטיאס, מפני "התפשטותם" של יישובים פלסטיניים, ואמר כי "אם נמשיך כמו היום נאבד את הגליל".¹⁶⁶ בהמשך אותה שנה אמר סגן שר החוץ דני איילון: "אנו מאבדים את הנגב והגליל", וציין כי "אין שם במקומות רבים רצף יהודי", וכי "הפוקוס של היום הוא יהוד הנגב והגליל".¹⁶⁷

ירושלים

מדיניותה הרשמית של ממשלת ישראל כלפי ירושלים, ובכלל זה מערב העיר ומזרחה הכבוש, היא להמשיך ב"שמירה על רוב יהודי מוצק בעיר", כאמור בתוכנית הממשלה לעיר ("תוכנית המתאר ירושלים 2000"), והגבלת מספר התושבים הפלסטינים בה. החששות באשר לדמוגרפיה בירושלים קיבלו ביטוי עוד בימיה הראשונים של המדינה, והתגברו כאשר ישראל סיפחה לשטחה באופן חד-צדדי, בשנת 1967, את מזרח ירושלים הכבושה וחלקים מהכפרים שסבבו אותה. כדי למתן את ההשפעה הדמוגרפית של מהלך זה, הרשויות העניקו לפלסטינים ממזרח ירושלים תושבות קבע, במקום להסדיר עבורם מסלול פשוט לרכישת אזרחות, והנהיגו קווי מדיניות אחרים שנועדו לטפח רוב דמוגרפי יהודי בעיר ולשמור עליו.

לאחר סיפוח מזרח ירושלים בשנת 1967, קבעו בכירים ישראלים יעד של "יחס של 70% יהודים ו-30% ערבים", אם כי מאוחר יותר הודו המתכננים כי יעד זה "אינו בר השגה" נוכח "המגמה הדמוגרפית" והתאימו את היעד ליחס של 40-60 אחוזים.¹⁶⁸ בתוך הקהילות הפלסטיניות, התוכנית, במילותיה שלה, "מאפשרת ציפוף של הכפרים וציפוף ועיבוי של השכונות העירוניות הקיימות".¹⁶⁹

בשרטטן את גבולותיה המוניציפאליים של ירושלים בשנת 1967, הרשויות התמקדו בעיקר ב"שיקולים דמוגרפיים, ובראש ובראשונה הימנעות מסיפוח אזורים פלסטיניים מיושבים בצפיפות, כדי להבטיח רוב מכריע של יהודים בעיר", כפי שתיאר זאת ארגון זכויות האדם הישראלי בצלם.¹⁷⁰ ישראל הוסיפה לשטחה המוניציפלי של ירושלים בסך הכול 72

¹⁶² התוכנית קוראת להגדיל את מספר היהודים בגליל "ולפזר אותם בצורה שתשבש כל רציפות גיאוגרפית פלסטינית", כפי שצוטטה בכנענה, Birthing the Nation, עמ' 53.

¹⁶³ בעלי התפקידים האמורים כוללים, בין היתר, את מפקד פיקוד הדרום דאז בצבא הישראלי והרמטכ"ל לעתיד משה דיין, מנהל מחלקת הקרקע והייעור בקק"ל יוסף וייץ ושר החוץ ולימים ראש הממשלה משה שרת. ארגון Human Rights Watch, לא על המפה: הפרת זכויות לקרקע ולדיור בכפרים בדואיים בלתי מוכרים בישראל (ניו יורק: Human Rights Watch, 2008), <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/ipto308shewebwcover.pdf>, עמ' 8; יעל חסון ושלמה סבירסקי, "מזרחים שקופים: מדיניות הממשלה כלפי הבדואים בנגב", מרכז אדווה, ספטמבר 2005, <https://adva.org/wp-content/uploads/2014/09/bedouinreport.pdf>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁶⁴ שם.
¹⁶⁵ אריאל שרון, "קרקע כמכשיר לכלי להקמת תשתיות ולצמצום משמעותי בפערים חברתיים", קרקע, ביטאון המכון לחקר מדינות קרקעית ושימושי קרקע, מס' 50, נובמבר-דצמבר 2000, https://www.kkl.org.il/files/HEBREW_FILES/machon-mediniut-karkait/karka-50/karka-50-2000-2.pdf, עמ' 10-11. למידע נוסף על המדיניות הישראלית בנגב, ראו הפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".
¹⁶⁶ גיא ליברמן, "אטיאס: לעצור ההתפשטות הערבית בוואדי ערה", הארץ, 5 ביולי 2009, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1269449>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁶⁷ חזקי ברוך, "אילון: אנו מאבדים את הנגב והגליל", ערוץ 7, 22 בדצמבר 2009, <https://www.inn.co.il/news/198123>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁶⁸ תוכנית מתאר מקומית ירושלים 2000, שמורה בתיקי ארגון Human Rights Watch, שם.

¹⁷⁰ "מזרח ירושלים", בצלם, עודכן ב-27 בינואר 2019, <https://www.btselem.org/hebrew/jerusalem>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

קמ"ר, ובכלל זה אדמות שהיו שייכות ל-28 כפרים בגדה המערבית סביבה. סגן ראש עיריית ירושלים לשעבר, מירון בנבנישתי, כתב כי הגבולות ה"אבסורדיים" של ירושלים "נגזרים מהשאיפה לכלול 'מקסימום שטח – מינימום ערבים'".¹⁷¹

זמן קצר לאחר כיבוש מזרח ירושלים בשנת 1967, בכירים ישראלים הפקיעו קרקעות והקימו כמה התנחלויות, ובכללן השכונות רמת אשכול, מעלות דפנה, גבעת המבותר והגבעה הצרפתית, שכוננו בלשון הממשלה "שכונות הבריח". שכונות אלה חיברו למערב ירושלים את הר הצופים, שהיה למעשה מובלעת יהודית בלב מזרח ירושלים עד לשנת 1967.¹⁷² הרשויות הישראליות הפקיעו קרקעות גם עבור הקמת התנחלויות נוספות, כולל רמת אלון וגילה, כדי ליצור מה שתיאר כ"טבעת" סביב מרכז ירושלים. בכך, שכונות הטבעת הללו "מנעו", כפי שכתב חוקר מן האקדמיה, "כל סיכוי של רציפות שכונות ערביות".¹⁷³ הקמתם של "בריח" ו"טבעת" סביב ירושלים, שאותם המשיכו הרשויות לבצר באמצעות הרחבת ההתנחלויות בשנים שלאחר מכן, נועדה לחזק את השליטה היהודית-ישראלית בעיר.¹⁷⁴

באזור שסופח אז לירושלים היו 66,000 תושבים פלסטינים, שהיוו 24 אחוזים מהאוכלוסייה בגבולותיה המוניציפאליים החדשים של העיר. ועדה ממשלתית שהוקמה בשלהי שנת 1972 על-מנת לבחון את המדיניות הישראלית בירושלים, המליצה לממשלה לחתור לשימור המשקל "היחסי של היהודים והערבים כפי שהיה בסוף 1972", דהיינו 73.5 אחוזים יהודים ו-26.5 אחוזים פלסטינים.¹⁷⁵ הממשלה אימצה המלצה זו והממשלות שבאו אחריה שבו ואישרו אותה.¹⁷⁶ בעת גיבושה של תוכנית המתאר הראשונה של ישראל לירושלים בשנת 1975, כתב מנהל אגף מדיניות תכנון במשרד הפנים דאז, ישראל קמחי, כי "אחת מאבני היסוד בתהליך תכנונה של ירושלים היא השאלה הדמוגרפית", וציין כי המדיניות הממשלתית ביחס ל"גידולה של העיר ושמירת המאזן הדמוגרפי" תשמש כ"אחת מאמות-המידה להצלחת תהליך ביסוסה של ירושלים כבירת ישראל".¹⁷⁷

טדי קולק, ראש עיריית ירושלים בין השנים 1965-1993, אמר בישיבה של עיריית ירושלים בינואר 1982 כי "אני דואג לרוב היהודי... לזה אנחנו כאן יושבים, כדי לדאוג לזה". בישיבה שהתקיימה ביוני 1984 אמר קולק כי "כמו כולנו כאן, נדמה לי, אני מודאג מיחסי הכוחות ומהגידול הערבי בתוך ירושלים ומסביב לירושלים". כך על-פי פרוטוקולי הישיבות, שבחן ארגון בצלם.¹⁷⁸ בראיון לעיתון ישראלי בשנת 1990 אמר קולק:

בשביל ירושלים היהודית עשיתי משהו ב-25 השנים האחרונות. בשביל ירושלים המזרחית? כלום! מה עשיתי? בתי-ספר? שום דבר. מדרכות? כלום. בתי תרבות? מאומה. כן, עשינו להם ביוב ושפרנו את אספקת המים. אתה יודע למה? אתה חושב שלטובתם? לרווחת חייהם? איפה! היו שם כמה מקרי כולירה, והיהודים נבהלו שזה יגיע אליהם. אז עשו ביוב ורשת מים נגד הכולירה.¹⁷⁹

על המידה שבה שיקולים דמוגרפיים מנצחים את מדיניות ישראל בירושלים מעידה גם החלטת ממשלת ישראל להחיל על פלסטינים במזרח העיר את חוק הכניסה לישראל, תשי"ב-1952, החל על זרים שנכנסים לישראל ורוצים להתגורר בה, ולהציע להם תושבות קבע, במקום אזרחות אוטומטית.¹⁸⁰ תוכנית המתאר ירושלים 2000 מבהירה כי "המשך גידולה היחסי של האוכלוסייה הערבית בירושלים עלול להקטין את משקל האוכלוסייה היהודית בעתיד" וכי "כדי שתרחישים [כ]אלה או חמורים מהם לא יתמשו, דרושים שינויים מרחקי לכת בדרך הטיפול במשתתנים המרכזיים המשפיעים על מאזני ההגירה ועל הפערים בפירון, שיוצרים בסופו של דבר את המאזן הדמוגרפי".¹⁸¹

הגדה המערבית

ממשלת ישראל שאפה ליישם בגדה המערבית את אותה נוסחה שהיא מיישמת בישראל ובמזרח ירושלים: שליטה על מרבית השטח, בעיקר לתועלתם של יהודים. בעוד ממשלות שונות החזיקו לעתים בעמדות שונות לגבי הסדרי השליטה

¹⁷¹ Meron Benvenisti, *Intimate Enemies: Jews and Arabs in a Shared Land* (University of California Press: 1995), <https://bit.ly/2yVZmiF> (יוני 2020), עמ' 53. ראו גם ניר חסון, "שיחת היום: מירון בנבנישתי, מדוע ירושלים אינה קיימת עוד?", הארץ, 29 במאי 2011, <https://www.haaretz.co.il/news/education/1.1175494> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁷² Ami Pedahzur, *The Triumph of Israel's Radical Right* (Oxford University Press: 2008), <https://bit.ly/3cxh8GQ> (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020).
¹⁷³ שם.

¹⁷⁴ עיר עמים, עקורים בעירם: מדיניות ישראל במזרח ירושלים והשפעתה על השכונות הפלסטיניות הירושלמיות שמעבר לגדר ההפרדה", יוני 2015, <https://www.ir->
¹⁷⁵ במקום – מתכננים למען זכויות תכנון, בנייה במלכודת התכנון, מדיניות תכנון ופיתוח בשכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית, 2014, <https://bimkom.org/wp-content/uploads/31-באוגוסט-2020>, עמ' 17-18.

¹⁷⁶ שם, עמ' 18.
¹⁷⁷ שם, שם.

¹⁷⁸ מצוטט בצלם, מדיניות של אפליה, הפקעת קרקעות, תכנון ובנייה במזרח ירושלים, מאי 1995, https://www.btselem.org/sites/default/files/sites/default/files2/publication/199505_policy_of_discrimination_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
¹⁷⁹ שם, עמ' 39.

¹⁸⁰ חוק הכניסה לישראל, התשי"ב 1952, https://fs.knesset.gov.il/2/law/2_lsr_211754.PDF (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
¹⁸¹ עמ' 204-205 בדוח מס' 4 בתכנית מתאר ירושלים 2000, כפי שצוטט ב-"הערות עמותת במקום לתכנית מתאר מקומית ירושלים 2000", מאי 2006, <http://bimkom.org/wp-content/uploads/נייר-עמדה-תכנית-מתאר-ירושלים-סופי.pdf> כפי שצוטט במקום, "בנייה במלכודת התכנון", עמ' 19-20.

בפלסטינים החיים בגדה המערבית, היעדים והמציאות בשטח נותרו עקביים במידה רבה בין ממשלה לממשלה. ב-7 ביולי 1967, חודש בדיוק לאחר שהצבא הישראלי כבש את הגדה המערבית, אמר ראש ממשלת ישראל דאז לוי אשכול, איש מפלגת העבודה: "הביטחון והארץ הם בידי ישראל".¹⁸² בישיבת מפלגה באותה שנה הבהיר אשכול כי הרשויות חומדות "רק את הנדונה – בלי הכלה",¹⁸³ כשהוא מתייחס ככל הנראה לשאיפה להחזיק בגדה המערבית ללא הפלסטינים החיים בה. 52 שנה לאחר-מכן, ב-10 ביולי 2019, אמר ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו: "צה"ל וזרועות הביטחון ימשיכו לשלוט בכל השטח עד הירדן".¹⁸⁴ הוא הוסיף ב-28 במאי 2020 כי "אנחנו השליט הביטחוני בכל השטח", ותיאר את הפלסטינים בגדה המערבית כ"נתינים".¹⁸⁵

המפה הנוכחית של הגדה המערבית משקפת עשרות שנים של תוכניות ממשלתיות ישראליות משתנות עבור שטח זה. התוכניות המוקדמות ביותר של ישראל ביחס לגדה המערבית, כולל תוכנית לא רשמית שגובשה במקור ביולי 1967 על-ידי שר העבודה דאז יגאל אלון, חזו שליטה ישראלית בבקעת הירדן ובחלקים אחרים של הגדה המערבית. במסה שפרסם אלון בשנת 1976 במגזין "Foreign Affairs" כדי להסביר את התוכנית, הוא עמד בתוקף על הצורך ב"שליטה ישראלית מלאה על האזור האסטרטגי שממזרח ליישוב הערבי הצפוף, המרוכז בגב-ההר ומערבה לו".¹⁸⁶ התוכנית, הקוראת לשמירה על שליטה ישראלית בבקעת הירדן ובמסדרון סביב ירושלים, מחלקת למעשה את הפלסטינים בגדה המערבית לשלוש מובלעות: אחת בצפון, מג'נין עד רמאללה, אחת בדרום, כולל חברון ובית לחם ואחת במזרח, סביב יריחו.¹⁸⁷

נימוקיו של אלון התמקדו בחשיבות האסטרטגית והביטחונית של השליטה הישראלית בגדה המערבית. אך בהצדיקו את הצורך לשלוט מבלי לספח רשמית שטחים עם אוכלוסיות פלסטיניות גדולות, הוא מתייחס לצורך "לשמור על אופייה היהודי" של ישראל.¹⁸⁸ נראה בבירור כי אלון הונע על-ידי השאיפה לשמור על ביטחונם של ישראל ואזרחיה, וכך גם בכירים שבאו אחריו. חלקם רואים את מפעל ההתנחלות כחינוכי לביטחון.¹⁸⁹ יהיו המניעים אשר יהיו, לא ניתן לקבל חתירה להשגת מטרה זו באמצעות אסטרטגיה של שליטה בפלסטינים, הפעלת מערכת מפלה ונקיטת שיטות פעולה שאין להן הצדקה ביטחונית מספקת או אשר מפרות בדרכים אחרות את המשפט הבינלאומי. כוונה לדאוג לביטחון אינה שוללת כוונה לשלוט, ואינה מקנה חופש פעולה לנקיטת מדיניות החורגת ממה שמתיר המשפט הבינלאומי. אמנם, שיקולים ביטחוניים עשויים להצדיק מגוון צעדים מגבילים, על-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי. אולם, לאסטרטגיה המבקשת לקדם את הביטחון על-ידי הבטחת היתרון הדמוגרפי של קבוצת אוכלוסייה אחת באמצעות אפליה או דיכוי אין כל בסיס במשפט הבינלאומי.

המדיניות הישראלית שלאחר מכן התבססה על תוכנית אלון. בחודש אוקטובר 1977 אימצה ממשלת ישראל רשמית תוכנית שגיבש אריאל שרון, אז שר החקלאות ויו"ר ועדת השרים לענייני התיישבות, שהרחיבה את תוכנית אלון באמצעות ביצור השליטה הישראלית בחלקה המערבי של הגדה המערבית, ממזרח לקו הירוק.¹⁹⁰ התוכנית חתרה ליצירת טבעות של "מרחבי ביטחון" כדי, כפי שניסח זאת שאול אריאלי, אנליסט ומי שנשא בעבר בתפקיד רשמי בממשל הישראלי, "למנוע זליגה של אוכלוסייה פלסטינית אל תוך ישראל, ליצור חיץ יהודי בינה לבין ערביי ישראל היושבים בוואדי ערה וב'משולש הקטן', ולשלוט בגבעות המפתח החולשות על מישור החוף".¹⁹¹ בנובמבר 1978 אמר מתאם פעולות הממשלה בשטחים, אברהם אורלי, בהצהרה לבית המשפט העליון כי "בעיתות רגיעה משמשים ישובים אלה בעיקר לצורך נוכחות ושליטה בשטחים חיוניים, לקיום תצפיות, וכיוצא בזה".¹⁹²

"תכנית אב לפיתוח ההתיישבות ביהודה ושומרון לשנים 1979-1983", תוכנית משנת 1980 שגובשה על-ידי החטיבה להתיישבות בהסתדרות הציונית העולמית, שהיא גוף המופקד על הקמת התנחלויות ואשר ממומן במלואו על-ידי הממשלה וכפוף לה ישירות, הסתמכה על התוכניות הקודמות. התוכנית, שנודעה בשם "תוכנית דרובלס", על שם מחברה, ראש החטיבה להתיישבות, מתתיהו דרובלס, קראה לרשויות הישראליות "ליישב את השטחים שבין ריכוזי אוכלוסיית המיעוטים [הערביים]... וסביבם כאחד במגמה להקטין עד למינימום את הסכנה של התפתחות מדינה ערבית

¹⁸² ראובן פדהצור, "הקונפדרציה מכה שנית", הארץ, 23 ביולי 2007, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1428149> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁸³ מצוטט באתר על חייו ופועלו של לוי אשכול, <https://www.levieshkol.co.il> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ושב-בנים-לגבולם-בנוש-עציון (כניסה לאתר ב-21 בינואר 2021).

¹⁸⁴ יותם ברגר ונועה לנדאו, "נתניהו: לא נעקור אף יישוב, לא של יהודים ולא של ערבים - גמרנו עם השטות הזו", הארץ, 10 ביולי 2019, <https://www.haaretz.co.il/news/elections/1.7489802> (כניסה לאתר ב-21 באוקטובר 2020).

¹⁸⁵ "נתניהו: הפלסטינים בבקעה לא יזכו לאזרחות ישראלית לאחר הסיפוח", הארץ, 28 במאי 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.8878963> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁸⁶ See Yigal Alon, "Israel: The Case for Defensible Borders," *Foreign Affairs*, October 1976, <http://www.foreignaffairs.com/articles/26601/yigal-allon/israel-the-case-for-defensible-borders> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "גבולות ברי הגנה - דברי אלון בערב מפקד במכללה הבין-זרועית לפיקוד ומטה, 2 באוקטובר 1979", <http://yigal-allon-center.org.il/blog/> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁸⁷ הקרן לשיטות פעולה כלכלי (ECF), "תוכנית אלון - טקסט באנגלית", https://ecf.org.il/media_items/532 (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁸⁸ Alon, "Israel: The Case for Defensible Borders" *Foreign Affairs*.

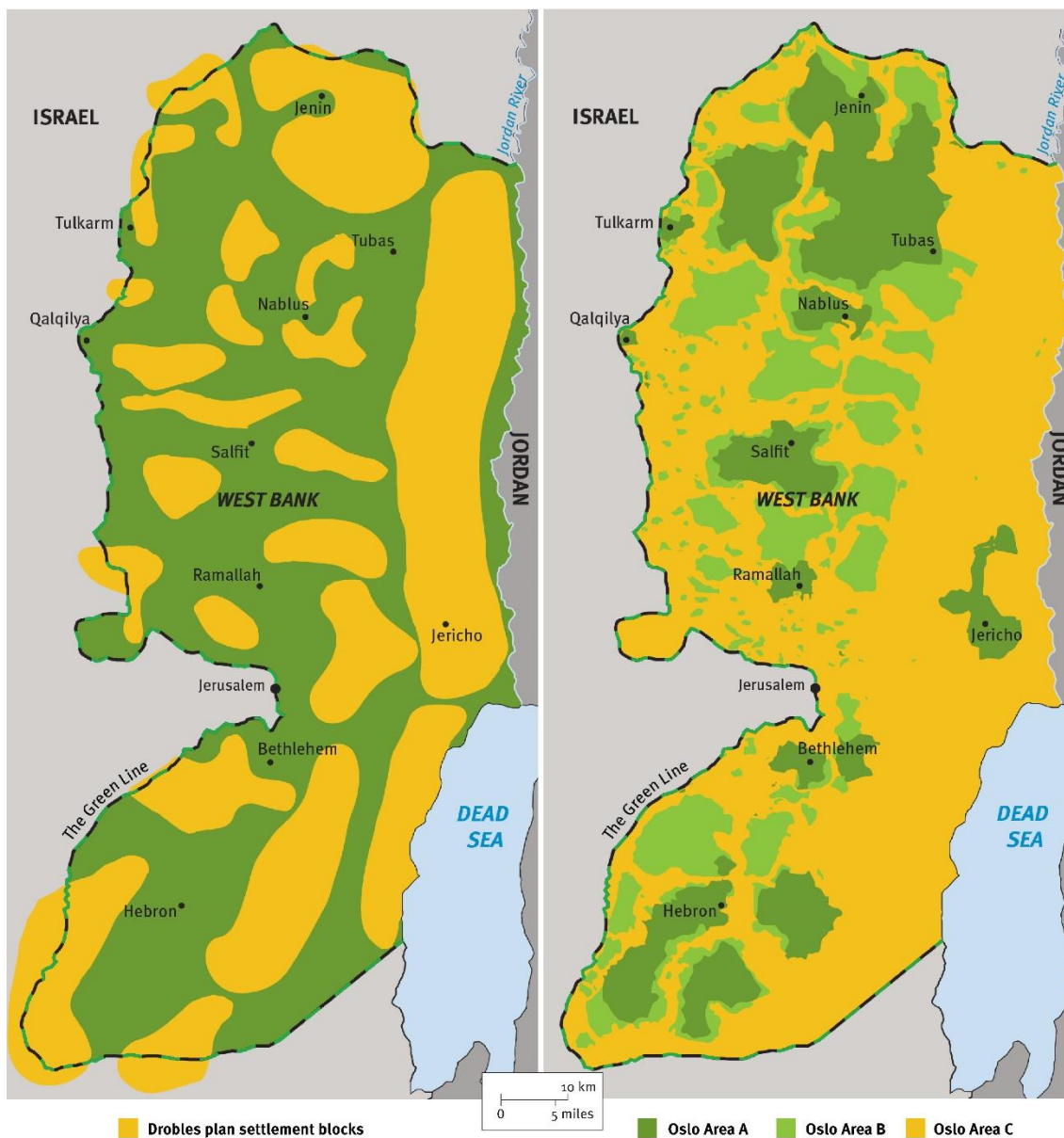
¹⁸⁹ Idith Zertal and Akiva Eldar, *Lords of the Land: The War for Israel's Settlements in the Occupied Territories, 1967-2007* (Nation Books, 2009).

¹⁹⁰ שאול אריאלי, *משיחות על סלע המציאות: מפעל ההתנחלות ביהודה ושומרון: חזון או אשליה, 1967-2016*, נובמבר 2017, [https://www.shaularieli.com/wp-content/uploads/2018/08/pdf.191117-המשיחות-על-סלע-המציאות-2020.pdf](https://www.shaularieli.com/wp-content/uploads/2018/08/content/uploads/2018/08/pdf.191117-המשיחות-על-סלע-המציאות-2020.pdf) (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁹¹ שם.

¹⁹² בג"ץ 606/78 - איוב ואח' נ' שר הבטחון ואח', פ"ד (לג), 113, <http://www.hamoked.org.il/items/3860.htm> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

נוספת בשטחים אלה. שכן בהיותה מנותקת על ידי ישובים יהודיים, יהיה קשה לאוכלוסיית המיעוטים ליצור איחוד ורצף טריטוריאלי ומדיני". בתוכנית צוין עוד כי כל אוטונומיה שתוענק לפלסטינים, כפי שנקבע בהסכמי קמפ דייוויד בין מצרים לישראל בסוף שנות השבעים של המאה העשרים, "איננה חלה ולא תחול על שטחים, כי אם על האוכלוסייה הערבית בלבד" וכי "אסור שייווצר כל צל של ספק לגבי כוונותינו להחזיק לתמיד בשטחי יהודה ושומרון".¹⁹³ בתוכנית צוין עוד כי "הדרך הטובה והיעילה ביותר שתסיר כל שמץ של ספק בעניין כוונתנו להחזיק לעולם ביהודה ושומרון, היא – תנופת התיישבות מזורזת באזורים אלה", ובמיוחד "ליצור פריסה רחבה ככל האפשר" של התנחלויות ו"ליד כל ישוב קיים ביהודה ושומרון יש לפרוס יישובים נוספים".¹⁹⁴

המפות משוות בין חלקיה של גדה המערבית הכבושה להם הוצע להעניק עדיפות בפיתוח ההתנחלויות על-פי תכנית דרובלס משנת 1980, שהנחתה את מדיניות ההתנחלות של ממשלת ישראל באותה תקופה, לבין חלוקת השטח במסגרת הסכמי אוסלו ואלה שבהם הרשויות הפלסטיניות (C שטח) משנות התשעים, בין אזורים בהם ישראל הותירה בידיה את השליטה המלאה (A-B שטחים) מנהלות חלק מהיבטי החיים (c) 2021 Mike King/New York Review of Books.

¹⁹³ כפי שצוטטה ביהודה שאול, "תשכחו מטראמפ. את עסקת המאה כתב מתתיהו דרובלס", שיחה מקומית, 12 בפברואר 2020, <https://www.mekomit.co.il>/תשכחו-מטראמפ-את-עסקת-המאה-כתב-מתתיהו-דר (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
¹⁹⁴ "ההתיישבות ביהודה ושומרון - אסטרטגיה, מדיניות ותוכניות", מאת מתתיהו דרובלס, ירושלים, תשרי תשמ"א, ספטמבר 1980, <https://www.scribd.com/document/446583312/Drobls> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

בישיבה של ועדת השרים לענייני התיישבות ביולי 1981, הצדיק שרון את הגדרתן של אדמות נוספות בגדה המערבית כשטחי אש ב"התפשטות ערביי ההר הכפריים" בדרום הר חברון, כך לפי פרוטוקול הפגישה שמצא מכון עקבות לחקר הסכסוך הישראלי-פלסטיני בארכיון המדינה.¹⁹⁵ שרון הוסיף כי "יש לנו ענין להרחיב ולהגדיל את שטחי-האש שם, כדי לשמור על אותם שטחים בידינו, שהם חיוניים כל-כך".¹⁹⁶

בשנת 1985 אמר שר הביטחון דאז יצחק רבין כי "לא יהיה שום פיתוח יזום [עבור פלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש] בידי ממשלת ישראל, ולא יינתנו אישורים להרחבת חקלאות או תעשייה [בשטח זה], העלולה להתחרות עם מדינת ישראל".¹⁹⁷

בתוכנית אסטרטגית משנת 1997 של החטיבה להתיישבות בהסתדרות הציונית העולמית, פורטה סדרת צעדים נוספים לביצור השלטון הישראלי בגדה המערבית. התוכנית קראה להרחיב "מערכי התיישבות" כך שיכללו מתקנים צבאיים, שמורות טבע, אתרים ארכיאולוגיים ואדמות מדינה סמוכות, ולחבר ביניהם באמצעות "נקודות שולטות על יישובים, צירי תנועה ופרוזדורי תשתיות" כדי "ליצור רצפים קרקעיים" בשליטה ישראלית. התוכנית הדגישה כמה אזורים בעלי חשיבות אסטרטגית, כולל חגורת ירושלים, צפון-מערב הגדה, בקעת הירדן, דרום הר חברון והקצה הצפוני ביותר של הגדה, שהשליטה עליהם צריכה להישאר בידי ישראל. זאת, כדי שישמשו "אזורי חיץ" ויעניקו למתנחלים "מערכת חיים ישראלית רגילה, על כל היבטיה". בנוסף, התוכנית מייעדת "שלושה מסדרונות רוחב אסטרטגיים", או כבישים אסטרטגיים, שיחצו את הגדה המערבית ממזרח למערב כדי לשמש "עמוד שדרה" המחבר בין ההתנחלויות השונות, "למניעת בניה ערבית בלתי מבוקרת" וכדי לשמר את "האיזון בין גודל האוכלוסייה הישראלית לבין זו הערבית".¹⁹⁸

בשנת 2001, זמן קצר לאחר בחירתו לראשות הממשלה, אמר שרון, "אין זה מקרה שההתנחלויות ממוקמות במקומות שבהם הן נמצאות", כך ש"יהיה מה שיהיה, אנחנו צריכים להחזיק באזור הביטחון המערבי, שצמוד לקו הירוק, ובאזור הביטחון המזרחי לאורך נהר הירדן והכבישים שמקשרים בין השניים. ובירושלים כמובן. ובאקוויפר ההר".¹⁹⁹

בשנת 2014 אמר חבר הכנסת יריב לוין, שמונה בשנה שלאחר מכן לשר העלייה והקליטה של ישראל, כי "המדיניות הנכונה, מבחינת האינטרסים הישראליים בכל הנוגע ליכולת הפוליטית שלנו כרגע, היא לשלב בין הניסיון להחזיק בכמות השטח המקסימלית ולהחיל ריבונות על כמות השטח המקסימלית תוך שמירה על אוכלוסייה ערבית מינימלית בתוכו. המצב הזה כבר קיים בשטח C, שנמצא בשליטתנו – יש קצת יותר מחמישים אלף ערבים".²⁰⁰ בפברואר 2021, הדגיש אבי נעים, שכהן כמנכ"ל המשרד לענייני התיישבות בין יולי לאוקטובר 2020, את יעדיה של הממשלה "למנוע רצף טריטוריאלי פלסטיני" ולשמור "על עתודות הקרקע ביהודה ושומרון".²⁰¹

הרשויות הישראליות נקטו צעדים מגוונים להגבלת מספר הפלסטינים בגדה המערבית, לרבות שלילת זכויות התושבות של פלסטינים בגין שהותם בחו"ל עם כיבוש השטח הפלסטיני בשנת 1967 או לתקופות ארוכות במהלך העשורים הראשונים לכיבוש; הקפאת פועל של הליך איחוד המשפחות במהלך שני העשורים האחרונים; והגבלתה של התנועה מרצועת עזה לגדה המערבית במידה רבה, כמתואר באחד הפרקים הבאים בדוח זה.²⁰² פלסטינים תושבי שטח C נתקלים במכשולים נוספים בשל סירובן השיטתי של הרשויות להנפיק להם היתרי בנייה.²⁰³

בעוד שגורמים רשמיים טענו לעתים כי צעדים שנקטו הרשויות בגדה המערבית הכבושה הם זמניים, פעולות הממשלה ומדיניותה במשך למעלה ממחצית המאה מבהירות את הכוונה לשמור על השליטה בגדה המערבית לנצח. לדוגמה, בעוד

¹⁹⁵ פרוטוקול ישיבת הוועדה להתיישבות המשותפת לממשלה ולהסתדרות הציונית העולמית, 'בתמוז התשמ"א, 12 ביולי 1982, זמין בכתובת <https://www.akevot.org.il/wp-content/uploads/2020/08/1981-07-12-147-146.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); עופר אדרת, "מסמך בן 40 שנה שהתגלה בארכיון חושף את התוכנית שהגה שרון לסילוק אלף פלסטינים מבתיהם", הארץ, 9 באוגוסט 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-MAGAZINE-1.9049197> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

¹⁹⁶ שם.
¹⁹⁷ *The Scarcity of Water, Emerging Legal and Policy Responses*, International Environmental Law and Policy Series (Kluwer Law International: 1997), Edward H. P. Brans, Esdier J. de Haan, André Nollkaemper, and Jan Rinzema (eds.), <https://bit.ly/2CvpSAI>; 147-146 עמ' 147-146; UNCTAD, "Recent Economic Developments in the Occupied Palestinian-Territories," TD/B/II.2, 30 ביוני 1986, https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/tbdb1102_en.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); לתרגום ראו ויקיפדיה, "הכיבוש הישראלי של הגדה המערבית", https://he.wikipedia.org/wiki/הכיבוש_הישראלי_של_הגדה_המערבית#cite_note-33.

¹⁹⁸ החטיבה להתיישבות, ההסתדרות הציונית העולמית, "מערכי התיישבות ביהודה ובשומרון עדכון 1997 (יוני 1997)", התוכנית שמורה בתיקי ארגון Human Rights Watch.

¹⁹⁹ Frontline, "Israel's Next War?" (chronology), Public Broadcasting Service (PBS), <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/israel/cron> (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020). 'אקוויפר ההר' - מתייחס לאגן האקוויפר המערבי, חלקו הפורה ביותר של אקוויפר ההר. ראו בפרק "דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת".

²⁰⁰ "Prepare the Constitutional Ground for the Application of Sovereignty," *Sovereignty* journal, Issue 1, January 2014, <http://ribonut.co.il/images/Ribonut%202020English.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 7.

²⁰¹ עודד שלום ואלישע בן קימון, "האג מחיר", ידיעות אחרונות, 11 בפברואר 2021, <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5885532,00.html> (כניסה לאתר ב-23 במרץ 2021).

²⁰² ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".
²⁰³ שם.

שממשלת ישראל הצהירה רשמית כי הקימה את גדר ההפרדה בתחילת שנות האלפיים "למטרת צמצום חדרת טרוריסטים מאיו"ש לפיגועים בישראל",²⁰⁴ בכירים ישראלים דיברו בגלוי על כך שהגדר תקל על השתלטות על אדמות.²⁰⁵ הארגונים בצלם ובמקום – מתכננים למען זכויות תכנון, תיעדו כיצד התוואי נועד במידה רבה לכלול גושי התנחלויות, תוך צמצום מספר הפלסטינים שיכללו בו.²⁰⁶ ממשלת ישראל עצמה הודתה בהליכים שהתקיימו בבית המשפט כי תוכניות להרחבת ההתנחלויות נלקחו בחשבון בשיקולה בנוגע לתוואי המכשול, שאינו נצמד לקו הירוק אלא כולל ב"צדו הישראלי" אלפי דונמים.²⁰⁷

מלבד גזל האדמות, הרשויות הטמיעו לחלוטין את מערכת הביוב של ההתנחלויות ואת רשתות התקשורת, הכבישים, החשמל ותשתית המים שלהן באלה של ישראל גופא. בדצמבר 2017 פרסם היועץ המשפטי לממשלה הנחיות המחייבות כי כל הצעת חוק ממשלתית תפרט את תחולתה על מתנחלים או לחלופין תצדיק מדוע אינה חלה עליהם.²⁰⁸ בשנים האחרונות התקבל בכנסת מספר גדל והולך של חוקים החלים במיוחד על הגדה המערבית, כולל חוק המאפשר לרשויות להפקיע בדיעבד אדמות פלסטיניות פרטיות שעליהן הוקמו התנחלויות, חוק המעביר עתירות שהוגשו נגד מדיניות המדינה לידי בית משפט מנהלי במקום בית המשפט העליון וחוק המכפיף אוניברסיטאות בהתנחלויות למועצה להשכלה גבוהה של ישראל.²⁰⁹ בין אם ממשלת ישראל תספח רשמית חלקים נוספים מהגדה המערבית, כפי ששתי המפלגות הגדולות בישראל במשך רוב 2019-2020, הליכוד וכחול-לבן, התחייבו לעשות בשלושת סבבי הבחירות שהתקיימו בישראל בין אפריל 2019 למאוס 2020,²¹⁰ ובין אם לא תספח אזורים אלה, היא שולטת בהם זה מכבר.

רצועת עזה

משנת 1967 ועד תחילת שנות האלפיים, המדיניות הישראלית כלפי רצועת עזה הכבושה שיקפה את גישתה לגדה המערבית: מקסום השליטה בקרקע, הענקת זכויות יתר ליותר מ-7,500 המתנחלים שהתגוררו בה²¹¹ והכפפה של תושביה הפלסטינים.²¹² הסגתה של אוכלוסיית המתנחלים מהרצועה בידי ממשלת ישראל בשנת 2005 לא שיקפה סטייה מהיעד של שליטה דמוגרפית בשטח הפלסטיני הכבוש ושליטה באדמותיו. למעשה, מדובר היה בכיול מחודש של יעד זה, נוכח היקף האוכלוסייה הפלסטינית ברצועת השטח הקטנה, והנטל הכרוך בדאגה לביטחונה של קהילת המתנחלים הזעירה שחיה בה. היה בכך כדי לסמן מעבר להתמקדות בהבטחת השליטה הדמוגרפית היהודית באזורים שישאל קיוותה לשמור תחת שליטתה בדרך קבע – כלומר, ישראל, וחלק ניכר מהגדה המערבית, אם לא כולה, כולל מזרח ירושלים. הנסיגה הוציאה למעשה את האוכלוסייה הפלסטינית הגדולה ברצועת עזה מהמאזן הדמוגרפי של ישראל, ואפשרה לרשויות הישראליות לגבש תחשיב של רוב יהודי מוצק בישראל ביחד עם יתר השטח הפלסטיני הכבוש, שבו בכוונתן להמשיך ולשלוט, בעודן ממשיכות לשלוט על הרצועה באמצעים אחרים.

בכירים ישראלים הכירו באותה תקופה ביעדים הדמוגרפיים שעמדו מאחורי המהלך. בנאום שנשא בפני הציבור הישראלי בערב של ה-15 באוגוסט 2005, היום שקבעה ממשלת ישראל כמועד אחרון לעזיבה מרצון של מתנחלים את הרצועה, אמר ראש הממשלה שרון בפומבי כי: "לא ניתן להחזיק בעזה לנצח. חיים שם יותר ממיליון פלסטינים שמכפילים את מספרם מדי דור".²¹³ באותו חודש אמר שמעון פרס, אז סגן ראש הממשלה: "אנחנו מתנתקים מעזה בגלל הדמוגרפיה".²¹⁴

למעשה, הרשויות אמרו במפורש כי הן רוצות להפנות את המשאבים שהושקעו בקהילת המתנחלים ברצועה, לחיזוק השליטה היהודית-ישראלית בחלקים של ישראל והגדה המערבית. המאמץ שהושקע למשל בייחוד הגליל והנגב בשנות האלפיים המוקדמות החל במקביל לתחילת יישומה של תוכנית הנסיגה מהרצועה בידי הרשויות הישראליות. עיתון

²⁰⁴ החלטת ממשלה 2077 מיום 23 ביוני 2002, סעיף 3.3. כפי שצוטט בדוח בצלם ובמקום: **במסווה של ביטחון: הרחבת התנחלויות בחסות מכשול ההפרדה**, דצמבר 2005, ראו למשל, יובל יועז, "לבני גדר ההפרדה – גבולה העתידי של ישראל", הארץ, 30 בנובמבר 2005, https://www.btselem.org/download/200512_under_the_guise_of_security_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 9 הערת שוליים 4.

²⁰⁵ ראו למשל, יובל יועז, "לבני גדר ההפרדה – גבולה העתידי של ישראל", הארץ, 30 בנובמבר 2005, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1062723> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); *The Independent*; "Sharon 'sees wall as Israel's new border'", *The Independent*, 2 בדצמבר 2005, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/sharon-sees-wall-as-israels-new-border-517787.html> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁰⁶ בצלם ובמקום: **במסווה של ביטחון**.
²⁰⁷ בג"ץ 2732/05 **ראש מועצת עזון ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'**, תשובת המדינה, סעיף 17, מוזכרת בדוח בצלם ובמקום, "במסווה של ביטחון".
²⁰⁸ רוויטל חובל, "לבקשת שקד, היועמ"ש הנחה לבחון החלת כל חוק חדש גם על השטחים", הארץ, 31 בדצמבר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/premium-1.5562960> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁰⁹ על הגדה המערבית, "אוקטובר 2018", http://docs.wixstatic.com/ugd/01368b_b5foea3033194f1089396e41083a91cb.pdf, עמ' 3.
²⁰⁹ "מאגר חוקי סיפוח", יש דין, <https://www.yesh-din.org/>, מאגר-חוקי-סיפוח (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²¹⁰ ראו חיים לינסון וג'קי חורי, "נתניהו: נחיל את החוק הישראלי על כל ההתיישבות הישראלית מבלי יוצא מן הכלל", הארץ, 21 בינואר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/elections/premium-1.8433286> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²¹¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "יישובים (1) ואוכלוסייה, לפי מחוז, נפה, דת וקבוצת אוכלוסייה", 2004, https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2004/2.%20oshnaton%20population/st02_13.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²¹² בהציעו להקים ההתנחלויות ברצועת עזה, ביוני 1968, אמר יגאל אלון, אז ראש ועדת השרים להתיישבות, כי "להתיישבות ברצועת עזה חשיבות עליונה לעתיד המדינה של הרצועה, על ידי כך שהן מפצלות את הרצועה דרומה מהעיר עזה. כמו כן קיימת חשיבות ביטחונית רבה לנוכחות יהודית בלבה של עזה". דורון רוזנבלום, "אנתולוגיה קטנה של עיוורון ופקחון", הארץ, 10 בפברואר 2004, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.945385> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²¹³ "ההתנתקות - 15.08.2005 נאום ראש הממשלה", <https://www.youtube.com/watch?v=TQga11-60xo>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²¹⁴ *The Irish Times*, "Sharon Maintains Control in Face of Demographic Shift", 20 באוגוסט 2005, <https://www.irishtimes.com/opinion/sharon-maintains-control-in-face-of-demographic-shift-1.482484> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

הארץ ציטט אז יועץ לראש הממשלה שרון, שאמר כי שרון "הגיע למסקנה שלאחר השקעה נרחבת בהתיישבות ביהודה ושומרון יש להתמקד בהתיישבות בגליל ובנגב".²¹⁵

לאחר שחמאס תפס בכוח בשנת 2007 את השליטה ברצועה מידי הרשות הפלסטינית, ממשלת ישראל, שקיימה שיתוף פעולה ביטחוני עם הרשות הפלסטינית אך יחסיה עם חמאס היו עוינים, הכריזה על הגבלות על תנועת אנשים וסחורות לתוך רצועת עזה וממנה. היא הכריזה על הרצועה "שטח עיון" ונקטה מגוון צעדים שנועדו, בין היתר, להחליש את כלכלתה.²¹⁶ הרשויות הישראליות אוכפות, כמרכיב מרכזי במדיניותן, את מה שהן מכנות "מדיניות הבידול" בין רצועת עזה לגדה המערבית, שלדבריהן משרתת שיקולים "מדיניים וביטחוניים".²¹⁷ במארכ 2019 דיווח הג'רוזלם פוסט כי נתניהו הצדיק את העובדה שהתיר הכנסה של מימון מקטאר לרצועת עזה כדי לתמוך ברשויות חמאס, במטרה לשמר את השטח בין פתח לחמאס ובאמצעות זאת את הבידול בין הגדה המערבית לרצועת עזה.²¹⁸

שיקולים דמוגרפיים מהווים מרכיב מרכזי ב"מדיניות הבידול" הישראלית. המדיניות שנוקטת ישראל מאז שנת 2000 יצרה את מה שארגוני זכויות אדם ישראליים מכנים "היתר חד כיווני" מהגדה המערבית לרצועת עזה. כלומר, בכל המקרים הנדירים שבהם הרשויות מאפשרות לפלסטינים לעבור בין רצועת עזה לגדה המערבית, הן מאפשרות זאת אך ורק לכיוון רצועת עזה.²¹⁹ "נוהל השתקעות תושב איר"ש ברצועת עזה (רצ"ע)", שפורסם בשנת 2018, קובע כי "בשנת 2006 החליטה ממשלת ישראל על התוויית מדיניות בידול בין איר"ש ורצ"ע, זאת בעקבות עליית החמא"ס לשלטון ברצ"ע". המדיניות הנהוגה כיום היא צמצום המעברים בין איר"ש לרצ"ע". עם זאת, במסמך מצוין כי "תושב איר"ש רשאי להגיש בקשה להשתקעות קבע ברצ"ע לכל צורך שנחשב כהומניטארי (בד"כ איחוד משפחה)" ולאחר מכן מובהר כי "מאחר והשתקעות תושבי רצועת עזה באיר"ש מתאפשרת במקרים חריגים ביותר... מתעורר הצורך לאפשר את קיום התא המשפחתי ברצועת עזה".²²⁰

הנחיותיה של ישראל ביחס לתושבי הרצועה המבקשים לגור בגדה המערבית, שפורסמו במסמך נפרד של הצבא הישראלי, שבות ומאשרות את אותה מדיניות. נוהל זה קובע כי "הלכה למעשה, כיום כניסת תושבי עזה לאיר"ש מתאפשרת אך ורק במקרים הומניטאריים וחריגים ביותר". מצוין בו כי סגן שר הביטחון [ש]קבע כי ככל שמדובר בהשתקעות תושבי עזה באיר"ש, יש לנקוט מדיניות מצמצמת ביותר" ו"הבהיר כי קשרי משפחה, כשלעצמם, אינם עולים כדי נימוק הומניטארי המצדיק השתקעות באיר"ש".²²¹

ארגון גישה מצא, בהתבסס על נתונים שקיבל מהצבא הישראלי באמצעות בקשות לפי חוק חופש המידע, כי בין שנת 2009 למארכ 2017, הצבא הישראלי אישר רק שש בקשות של תושבי רצועת עזה לגור בגדה המערבית, ובכל אחד מהמקרים הדבר אושר בעקבות עתירה שהוגשה לבג"ץ. בארבעה מתוך ששת המקרים מדובר היה בילדים, שברצועת עזה לא היה מי שיטפל בהם.²²² לעומת זאת, בין ינואר 2011 לאוגוסט 2014, הצבא אישר 58 בקשות של תושבי הגדה לגור ברצועת עזה, בתנאי שיחתמו על התחייבות שלא לחזור לגדה המערבית.²²³ בנוסף, בין השנים 2004-2017, הצבא

²¹⁵ צפירי רינת, "שרון מקדם הקמת 30 יישובים בנגב ובגליל", הארץ, 20 ביולי 2003, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.896967> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²¹⁶ משרד ראש הממשלה, "כינוס הקבינט המדיני-ביטחוני", הודעה רשמית, 19 בספטמבר 2007, <https://www.gov.il/he/departments/news/spokecab190907> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). על מדיניות הגבלת התנועה לשם החלשת כלכלת הרצועה ראו בג"ץ 9132/07 - אלבסיני ואח' נ' ראש הממשלה, תגובה מקדמית מטעם המשיבים לעתירה לבקשה למתן צו-ביניים, 2 בנובמבר 2007, http://gisha.org/UserFiles/File/Legal%20Documents_/fuel%20and%20electricity_oct_07/state_response_2_11_07.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²¹⁷ גישה, **אזור G: מבידול לסיפוח**, יוני 2020, https://gisha.org/UserFiles/File/publications/Area_G/From_Separation_to_Annexation_2020_HE.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "עתירת 'גישה' כנגד סירובה של ישראל לאפשר את חזרתה של אישה מעזה לגדה המערבית עם ילדיה הקטינים, בטענה להשתקעות ברצועה", תגובה מקדמית של המדינה, 14 בנובמבר 2019, <https://gisha.org/UserFiles/File/LegalDocuments/54868-19/3.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²¹⁸ "מתן הסעד המבוקש לעותר (כמו למשל, קבלת העתירה או מתן אפשרות לעותרת לחזור ליהודה ושומרון) יפגע ביסודה במדיניות ההפרדה ובצמצום התנועה בין האזורים, כפי שהתווה הממשלה", וגם: "מדיניות תנועת אנשים בין מדינת ישראל לרצועת עזה, ובתוך כך גם מדיניות הבידול, הנוגעת למעבר בין רצועת עזה לאזור יהודה ושומרון, נקבעה על בסיס שיקולים מדיניים וביטחוניים שונים": בג"ץ 5911/17 - צפיה עצאם חסן רדואן ואח' נ' שר הביטחון ואח', 25 ביולי 2017, <http://gisha.org/UserFiles/File/LegalDocuments/5911-17/state.response.pdf> (כניסה לאתר ב-25 ביוני 2020).

²¹⁹ Lahav Harkov, "Netanyahu: Money to Hamas part of strategy to keep Palestinians divided," *The Jerusalem Post* 218, <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Netanyahu-Money-to-Hamas-part-of-strategy-to-keep-Palestinians-divided-583082> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²²⁰ ראו בצלם והמוקד להגנת הפרט, "בלת-חוקיים בביתם: ישראל מנתקת את האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית מזו שברצועת עזה", ספטמבר 2008, https://www.btselem.org/sites/default/files/sites/default/files2/publication/200809_separated_entities_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²²¹ מתאם פעולות הממשלה בשטחים, "נוהל השתקעות תושב איר"ש ברצועת עזה (רצ"ע)", 2018, <https://www.gov.il/BlobFolder/policy/procedureforsettlingresidentsstaffingthezagazastrip/he> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²²² מתאם פעולות הממשלה בשטחים, "נוהל טיפול בבקשות תושבי רצועת עזה באיר"ש", יולי 2013, <https://www.gov.il/BlobFolder/policy/procedureforsettlementrequestsforresidentsofgazastripinthewestbank/he> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²²³ תושבי עזה, "רצועת עזה 2018: הערה באיר"ש", <https://www.gov.il/BlobFolder/policy/procedureforsettlementrequestsforresidentsofgazastripinthewestbank/he> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²²⁴ "בתשובה לבקשת חופש מידע אישר המתפ"ש כי במשך השנה האחרונה טופלה רק בקשה אחת לפי 'נוהל השתקעות', הודעה לעיתונות של ארגון גישה, 21 במארכ 2017, <https://gisha.org/he/legal/9464> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²²⁵ "הצבא בתשובה לפניית המוקד להגנת הפרט וארגון גישה: בין השנים 2011 ל-2014 אושרו 58 בקשות להשתקעות של פלסטינים תושבי הגדה המערבית ברצועת עזה, וזאת בכפוף לחתימה על התחייבות שלא לשוב לשטחי הגדה לעולם", המוקד להגנת הפרט, 30 במארכ 2015, <http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Updates1510> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

הישראלי הרחיק בחזרה לרצועת עזה יותר מ-130 פלסטינים מהרצועה שגרו בגדה המערבית ללא היתר תקף שהונפק על ידי ישראל, אך ככל הנראה איש לא הורחק בכיוון הנגדי.²²⁴

מדיניות זו, על היבטיה השונים, מפעילה על פלסטינים לחץ לעזוב את חלקו של השטח הפלסטיני הכבוש שאותו חומדות הרשויות עבור התנחלויות יהודיות, הגדה המערבית, לעבור לרצועת עזה ולהצטרף ליותר משני מיליון הפלסטינים החיים בה והנמצאים למעשה מחוץ למאזן הדמוגרפי המתייחס לשטחים שבהם גרים יהודים. ללא רצועת עזה, היחס הדמוגרפי בין יהודים לפלסטינים בשטח שבין הים לירדן, משתנה מ-50%-50%, לרוב יהודי של 59 אחוזים. מול 41 אחוזים.

בנוסף, גורמים ישראלים רשמיים עודדו לעיתים הגירה של פלסטינים מרצועת עזה אל מחוץ לשטח הפלסטיני הכבוש בכלל.²²⁵ באוגוסט 2019 אמר גורם בכיר המקורב ככל הנראה לנתניהו לעיתונאים ישראלים כי הרשויות מקדמות באופן פעיל הגירה של פלסטינים מרצועת עזה והן מוכנות לשלם את עלויות ההגירה ואפילו לאפשר לפלסטינים להשתמש בשדה תעופה ישראלי כדי לעזוב לארצות המארחות החדשות שלהם.²²⁶

פיצול

פיצולן של האוכלוסיות הפלסטיניות, שנוצר בחלקו במכוון באמצעות "מדיניות הבידול" בין הגדה המערבית לרצועת עזה, ההגבלות על התנועה בין מזרח ירושלים לשאר השטח הפלסטיני הכבוש וההגבלות השונות על זכויות תושבות, משמש ככלי נוסף להבטחת השליטה. בייחוד, הפיצול מפריד בין אוכלוסיות ומאפשר הנדסה דמוגרפית שהיא כלי מרכזי בשימור השליטה הפוליטית בידי יהודים-ישראלים, והוא שוחק עוד יותר את הקשרים הפוליטיים והחברתיים בקרב הפלסטינים, ובכך מחליש את התנגדותם לשליטה הישראלית.²²⁷

סיכום

חיתרתן של הרשויות הישראליות למטרה של שמירה על שליטה יהודית-ישראלית ביחס לפלסטינים מבחינה דמוגרפית ובכל הנוגע לקרקעות בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש, עולה לכדי "מטרה" או מטרת "לבסס ולשמור על שליטה של קבוצה גזעית אחת של בני אדם על כל קבוצה גזעית אחרת של בני אדם", כפי שנקבע באמנת האפרטהייד.²²⁸ חתירה זו עולה גם לכדי "כוונה" או כוונות "לקיים משטר זה [או משטרים אלה] [של דיכוי שיטתי ושליטה]" לפי הגדרת האפרטהייד באמנת רומא,²²⁹ וכן לכדי כוונה או כוונות מפלות, כחלק מהגדרתה של ה"רדיפה" במשפט הבינלאומי המנהגי. מדיניות, פרקטיקות והצהרות אלה מבססות יחד כוונה מפלה של הרשויות הישראליות לשמר שליטה שיטתית של יהודים-ישראלים על פלסטינים.

²²⁴ ארגון Human Rights Watch, "שכח ממונו, הוא לא כאף", עמ' 7; "מנתונים שמסר הצבא: עלייה חדה במספר האנשים המגורשים על ידי הצבא מבייתם שבגדה לרצועת עזה, בשל כתובתם הבתלי מעודכנת בהעתק מרשם האוכלוסין שבידי ישראל", הודעה לעיתונות של המוקד להגנת הפרט, 20 בדצמבר 2017, <http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Updates1942> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). ראו גם בצלם והמוקד להגנת הפרט, **כלא עזה: חופש התנועה מרצועת עזה ואלה ערב תכנית ההתנתקות**, מארס 2005, http://www.btselem.org/download/200503_gaza_prison_hebrew.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020) עמ' 14-15.

²²⁵ למשל, הממשל הצבאי הישראלי השיג רשימות ממנהיגים פלסטינים מקומיים (מוכתרים) בעזה של משפחות שהופרדו, והציע לשלם לבני המשפחה הנותרים לעזוב את עזה. על-פי התיעוד הדיפלומטי האמריקני משנת 1968, נער מתבגר שאביו כבר עזב את הרצועה דיווח בפני הוועד הבינלאומי של הצלב האדום כי סוכנים של הצבא הישראלי הציעו לשלם לו 500 לירות אם יעזוב את הרצועה עם אמו ואחיו. בנוסף, הצבא הישראלי עודד את ההגירה מעזה בכך שהחליט שרמת החיים ברצועה צריכה להיות "סבירה" אך רק "קרובה לזו שהייתה לפני הכיבוש"; לפי אחד המסמכים, משמעות הדבר היא שישאל לא תיצור מקורות הכנסה חדשים עבור פליטים החיים במחנות. 3 (v. 36 n. 3), *Journal of Palestine Studies*, Spring 2007. Tom Segev, "The June 1967 War and the Refugee Problem," *Journal of Palestine Studies*, Spring 2007. <http://prn.mcgill.ca/research/papers/segev.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²²⁶ *Times of Israel*, Raphael Ahren, "Israel Actively Pushing Palestinian Emigration from Gaza, Official says," 19 באוגוסט 2019, <https://www.timesofisrael.com/israel-actively-pushing-palestinian-emigration-from-gaza-official-says> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²²⁷ Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA), "Israeli Practices towards the Palestinian People and the Question of Apartheid", *ESCWA/ECRI/2017/1*, Palestine and the Israeli Occupation, מארס 2017, עמ' 4, 38 (הדוח כבר אינו זמין ברשת); העתקו נמצא בתיקי ארגון Human Rights Watch *Joint Parallel Report to the United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination on Israel's Seventeenth to Nineteenth (Watch* Al Haq et al. 10 בנובמבר 2019, עמ' 15-18, זמין בכתובת: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/ISR/INT_CERD_NGO_ISR_39700_E.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); Al Haq *Engineering Community: Family Unification, Entry Restrictions and other Israeli Policies of Fragmenting Palestinians*, פברואר 2019, [https://www.alhaq.org/cached_uploads/download/alhaq_files/images/stories/PDF/Family_Unification%20\(1\).pdf](https://www.alhaq.org/cached_uploads/download/alhaq_files/images/stories/PDF/Family_Unification%20(1).pdf) (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²²⁸ אמנת האפרטהייד, סעיף II.

²²⁹ אמנת רומא, סעיף 7(h).

IV. דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת

הגדרת פשע האפרטהייד, הן באמנת האפרטהייד והן באמנת רומא, מחייבת, בנוסף לכוונה לשלוט, את קיומו של דיכוי שיטתי, לצד ביצועם של מעשים לא-אנושיים.

כפי שתואר לעיל, ממשלת ישראל נוקטת בשטח הפלסטיני הכבוש ובישראל מדיניות ופרקטיקות הממחישות את כוונתה להמשיך ולקיים את שליטתם של יהודים-ישראלים בפלסטינים. עם זאת, מידת החומרה והאמצעים הננקטים משתנים בהתאם למיקום.

בשטח הפלסטיני הכבוש, ישראל מדכאת באופן שיטתי את למעלה מ-5 מיליון הפלסטינים החיים בו. הפרק הנוכחי יראה כיצד עוצמתה של מדיניות פוגענית זו כה רבה שהיא עולה לכדי "דיכוי שיטתי", הנדרש לביסוס פשע האפרטהייד.

בגבולות ישראל שלפני 1967, הפלסטינים מחזיקים באזרחות ובזכות להצביע ונהנים מתנועה חופשית, והם נתקלים במדיניות ובפרקטיקות חמורות פחות, אך גם הם מתמודדים עם אפליה ממוסדת ועם הפרות אחרות של זכויותיהם.

בניגוד ליחס השונה לפלסטינים בשני האזורים, הרשויות הישראליות מעניקות לכל היהודים-הישראלים את אותן זכויות והטבות, ללא קשר למקום מגוריהם, משני צידי הקו הירוק. התוצאה היא מתן עדיפות ליהודים-ישראלים על-פני פלסטינים, בדרגות שונות, ברוב תחומי החיים, לרבות באשר למעמד משפטי, גישה לקרקעות והחופש לבנות, וכן בהקצאת משאבים ושירותים.

דיכוי שיטתי

כדי לשמר את שליטתם של יהודים-ישראלים, הרשויות הישראליות מפלות לרעה, באופן מבני, את הפלסטינים בכל האזורים בהם ישראל מפעילה שליטה. חומרת הדיכוי בשטח הכבוש מגיעה לרמה של דיכוי שיטתי.

בשטח הפלסטיני הכבוש

מזרח ירושלים

סופחה על-ידי ישראל, המחילה בה בפועל מערכת חוקים אחת על מתנחלים יהודים-ישראלים ואחרת על פלסטינים, כמעט בכל היבטי החיים

הגדה המערבית

ישראל אוכפת על הפלסטינים ממשל צבאי דרקוני, ואילו במתנחלים היהודים-ישראלים היא מושלת על-פי החוק הישראלי האזרחי

רצועת עזה

ישראל מטילה סגר כללי, המגביל באופן קיצוני את תנועת האנשים והסחורות לתוך הרצועה וממנה

HUMAN RIGHTS WATCH VISUALIZING PALESTINE

מקורות: HRW (2021), A Threshold Crossed
WWW.VISUALIZINGPALESTINE.ORG

@visualizingpal
/visualizing_palestine
fb.me/visualizingpalestine

אפריל 2021

דיכוי שיטתי בשטח הפלסטיני הכבוש

הגדה המערבית

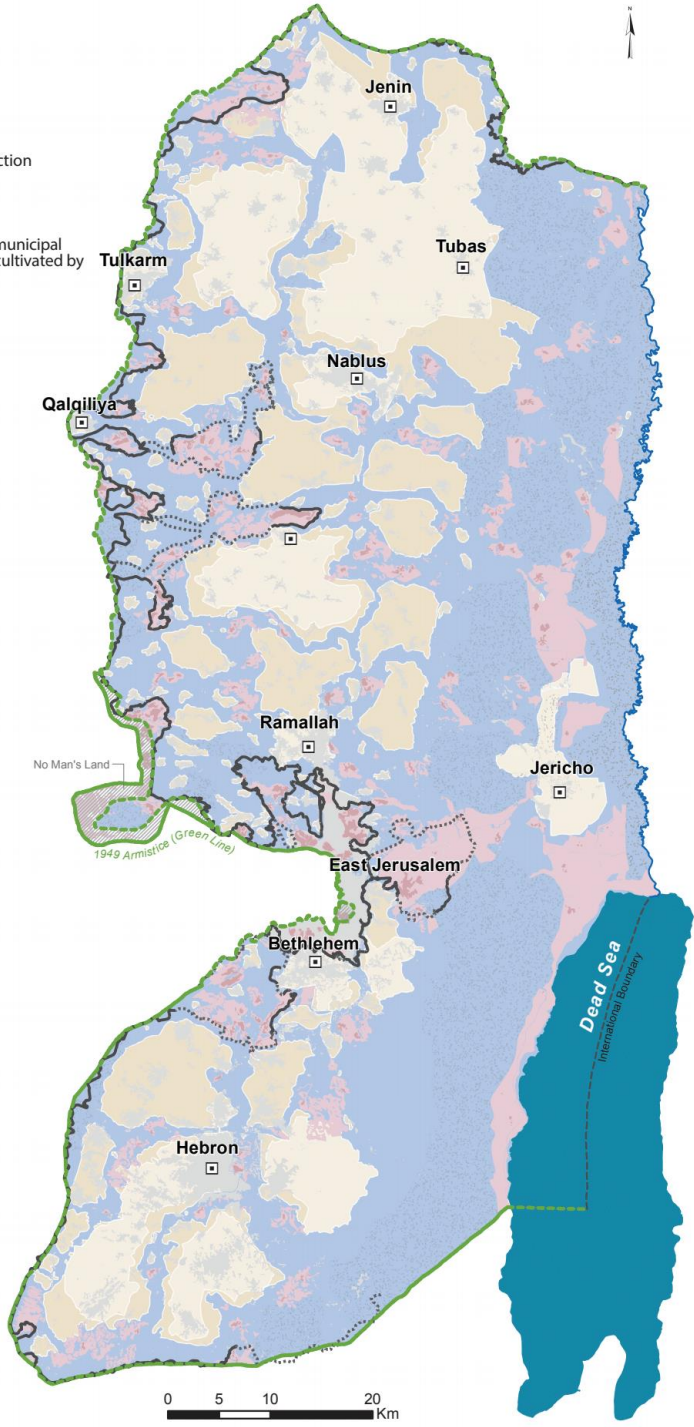
מאז כבשו את הגדה המערבית ב-7 ביוני 1967, הרשויות הישראליות שולטות בכל שטחה. ביומו הראשון של הכיבוש פרסם הצבא מנשר שקבע כי למפקדו בגדה המערבית מוקנית "כל סמכות של שלטון, חקיקה, מינוי ומנהל" בשטח הכבוש.²³⁰ מאז הוציא הצבא מאות צווים צבאיים המסדירים היבטים רבים בחיי היומיום, ובכלל זה הסדרה של חופש התנועה והגישה לאדמות ולמשאבי טבע. זאת למעט מזרח ירושלים, שאותה סיפחה ישראל לשטחה באופן חד צדדי בשנת 1967, ובה היא מושלת על-פי דיניה האזרחיים.²³¹ לרשויות הישראליות יש שליטה בלעדית על שטח C, המהווה כ-60 אחוזים מהגדה המערבית. מאז הקמתה בשנת 1994, הרשות הפלסטינית ניהלה היבטים מסוימים של החיים בשטחי A ו-B, המהווים את 40 האחוזים הנותרים, בתחומים כמו חינוך, שירותי בריאות ותחומים אזרחיים נוספים. עם זאת, הרשויות הישראליות מגבילות מאוד את סמכויותיה של הרשות גם באזורים A ו-B ושומרות בידיהן את השליטה העיקרית על היבטים רבים בחייהם של פלסטינים בכל שטח הגדה המערבית, ובכלל זה השליטה בגבולות, במשאבי הטבע, במרחב האווירי, בתנועת אנשים וסחורות, בביטחון ובמרשם האוכלוסין.

מאז 1967 הקימו הרשויות הישראליות 280 התנחלויות בגדה המערבית, ובכלל זה 138 שבהן הן הכירו רשמית ו-150 'מאחזים' – התנחלויות ללא אישור רשמי, שהרשויות מספקות בהן למרות זאת תשתיות, שירותים בסיסיים וביטחון. כמו כן הקימו הרשויות 12 התנחלויות במזרח ירושלים וכן כמה מובלעות של התנחלויות בתוך שכונות פלסטיניות בחלקים ממזרח ירושלים ומחברון.²³² הרשויות הישראליות עשו כל זאת תוך הפרה של האיסור באמנת ג'נבה הרביעית על העברת אוכלוסייה אזרחית של הכוח הכובש לשטח כבוש.²³³ הרשויות הישראליות אוסרות על פלסטינים בגדה המערבית להיכנס להתנחלויות, למעט כפועלים המחזיקים בהיתרים מיוחדים,²³⁴ וכמעט כל המתנחלים הם יהודים-ישראלים.

הרשויות הישראליות מחילות על יותר מ-441,000 המתנחלים הישראלים ועל 2.7 מיליון הפלסטינים הגרים בגדה המערבית הכבושה, למעט מזרח ירושלים, שתי מערכות חוקים מובחנות לחלוטין זו מזו.²³⁵ הרשויות אף מתייחסות לשתי קבוצות האוכלוסייה באורח לא שוויוני במגוון נושאים, ובהם הגנה על זכויות אזרחיות ופוליטיות; הדרכים שבהן נאכף החוק; חופש התנועה; החופש לבנות; וגישה למים, חשמל, תשתיות ומשאבים ושירותים אחרים.

²³⁰ "מנשר מס' 2 בדבר סדרי שלטון ומשפט (הגדה המערבית), 7 ביוני 1967", [https://he.wikisource.org/wiki/מנשר_בדבר_סדרי_שלטון_ומשפט_\(הגדה_המערבית\)_מס'27_2](https://he.wikisource.org/wiki/מנשר_בדבר_סדרי_שלטון_ומשפט_(הגדה_המערבית)_מס'27_2).
²³¹ "Status of Palestinian Territories and Palestinian Society under Israeli Occupation", The Applied Research Institute of Jerusalem (ARIJ), <https://www.arj.org/atlas40/chapter2.2.html> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²³² בצלם וכרם נבות, "זה שלנו, זה גם כן: מדיניות ההתנחלות הישראלית בגדה המערבית", מארס 2021.
²³³ עורכן ב-16 בינואר 2019, <https://www.btselem.org/hebrew/settlements> (כניסה לאתר ב-1 בנובמבר 2020). ראו גם "מעקב התנחלויות: נתונים", שלום עכשיו, <https://peacenow.org.il/settlements-watch/matza/population> (כניסה לאתר ב-21 במאי 2020).
²³⁴ אמנת ג'נבה הרביעית, שנכנסה לתוקף ב-21 באוקטובר 1950, סעיף 49.
²³⁵ "צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה ושומרון) (מס' 378), תש"ל-1970, הכרזה בדבר סגירת שטח (ישובים ישראלים)", 6 ביוני 2002, זמין בכתובת: https://www.nevo.co.il/law_word/Law70/zava-0199.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). הצו הוצא לראשונה בשנת 1995 ולאחר מכן הוצא מחדש בשנת 2002. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל, "ישובים (1) ואוכלוסייה, לפי מחוז, נפה, דת וקבוצת אוכלוסייה", 15 בספטמבר 2020... נתוני האוכלוסייה בגדה המערבית כאן אינם כוללים את תושבי מזרח ירושלים, החיים בתחום השיפוט של עיריית ירושלים שמנוהל על-ידי ישראל. מספר הפלסטינים בירושלים על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל חוסר מסך כל אוכלוסיית הגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, כפי שפורסמה על-ידי הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה (PCBS). ראו "פלסטינים בסוף 2020", (ערבית), דצמבר 2020, <http://www.pcbs.gov.ps/Downloads/book2546.pdf> (כניסה לאתר ב-22 במארס 2021). חישוב כזה עשוי להיות בגדר הערכת-חסר ביחס לאוכלוסייתה בפועל של הגדה המערבית. תוצאתו היא נתון של כ-95,000 פלסטינים החיים בחלקים מירושלים שמוחק בתחום המוניציפאלי המנוהל על-ידי ישראל, בעוד הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה העריכה במאי 2020 כי המספר הוא סביב 162,000. ראו: "Dr. Awad Presents a Brief on Palestinians at the End of 2020", הודעה לעיתונות של הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה, 31 בדצמבר 2020, <http://www.pcbs.gov.ps/post.aspx?lang=en&ItemID=3896> (כניסה לאתר ב-22 במארס 2021).

- Palestinian Community
- International Border
- Green Line
- Barrier**
- Constructed / Under Construction
- Planned
- Israeli Closed Military Area
- Israeli settlement outer limit, municipal boundary, outposts and land cultivated by settlers
- Oslo Agreement**
- Area A
- Area B
- Area C
- "Wye River" Nature Reserves

התנהלויות ישראליות וגורמים מגבילים אחרים מרכזים למעשה את הפלסטינים בגדה המערבית הכבושה במקבצי מובלעות. (c) 2020 UN OCHA

מעמד המשפטי של פלסטינים הגרים בגדה המערבית שונה מזה של יהודים-ישראלים הגרים שם. פלסטינים מחזיקים בתעודות זהות ובדרכונים המתירים להם לגור ולעבוד בגדה, אך אינם מעניקים אזרחות או מעמד לאומי.²³⁶ רק פלסטינים הרשומים במרשם האוכלוסין שבשליטת ישראל זכאים לקבל תעודת זהות או דרכון. הרשויות הישראליות סירבו לרשום במרשם זה וכן שללו את מעמד התושבות ממאות אלפי פלסטינים מהגדה המערבית. זאת, בתואנה שהיו מחוץ לשטחה בתחילת הכיבוש, בשנת 1967, או ששהו בחו"ל בין השנים 1967 ו-1994.²³⁷ לעומת זאת, יהודים-ישראלים הגרים בגדה המערבית הם אזרחים ישראלים שאינם יכולים לאבד את מעמדם, ואין זה משנה כמה שנים יבלו בחו"ל.

פלסטינים ומתנחלים נהנים מדרגות שונות מאוד של חופש תנועה. הרשויות הישראליות מונעות מפלסטינים מהגדה המערבית להיכנס לחלקים נרחבים משטחה אלא אם כן יש ברשותם היתר קשה להשגה, שתוקפו מוגבל בזמן. חלקים אלה כוללים את מזרח ירושלים וכפרים הסמוכים אליה שישראל סיפחה לשטחה בשנת 1967, וכן את "מרחב התפר" שבין גדר ההפרדה לקו הירוק, את שטחי ההתנחלויות, ואזורים שהרשויות הישראליות הגדירו 'שטח צבאי סגור'.²³⁸ גדר ההפרדה, החוצה במקומות מסוימים אזורים פלסטיניים מאוכלסים, מגבילה את התנועה ומנתקת פלסטינים רבים מאדמותיהם החקלאיות. הגדר מאלצת 11,000 פלסטינים החיים באזור התפר, שעליהם נאסרה הכניסה לישראל, לחצות אותה כדי להגיע לרכושם וכדי לזכות בגישה לכמה שירותים בסיסיים.²³⁹ פלסטינים מתמודדים גם עם כמעט 600 מכשולי תנועה קבועים, כמו מחסומים וחסימות דרכים, המוצבים בתוך הגדה המערבית ולא לאורך הקו הירוק המפריד בינה לבין ישראל.²⁴⁰ כוחות הביטחון המוצבים במחסומים מוסמכים להחזיר פלסטינים כלעומת שבאו ללא סיבה, או, כפי שקורה לעיתים קרובות, להפוך נסיעה קצרה לעבודה למסע משפיל האורך שעות. לעומת זאת, הרשויות הישראליות מעניקות למתנחלים ישראלים, ובכללם תושבי התנחלויות והמבקרים בהן, כמו גם לתיירים זרים, חופש תנועה בלתי מוגבל כמעט ברוב שטח הגדה המערבית. אלה זוכים לחופש תנועה, בין היתר, בתוך 'מרחב התפר' ובשטחים צבאיים סגורים רבים וכן למזרח ירושלים ולישראל, אך לא למרכזי אוכלוסייה פלסטיניים.²⁴¹

ישראל החלה בהקמת גדר ההפרדה במהלך האינתיפאדה השנייה, משנת 2002, לכאורה לצרכים ביטחוניים. עם זאת, גורמים רשמיים הכירו בכך שתוואי הגדר, ש-85 אחוז ממנו עובר בתוך שטח הגדה המערבית ואשר חודר באזורים מסוימים עד למרחק של 22 קילומטר מעבר לקו הירוק,²⁴² נבחר באופן שיספק את צורכי הצמיחה של ההתנחלויות²⁴³ וישמר את "מרחק החיים של המתנחלים" הישראליים.²⁴⁴

הרשויות הישראליות מחילות, במקביל, מערכות חוקים שונות על פלסטינים ועל יהודים-ישראלים. הצבא הישראלי מנהל את הגדה המערבית מכוח החוק הצבאי, במסגרתו חלים גם חוקים שהיו בתוקף בגדה לפני תחילת הכיבוש. בעודו מושל בפלסטינים בהתאם לחוק הצבאי, הצבא הוציא צווים הקובעים כי על ההתנחלויות יחולו החוק האזרחי והמנהלי הישראלי.²⁴⁵ עורך הדין הישראלי לזכויות האדם, מיכאל ספרד, תיאר תהליך זה כ"הצנרה", המאפשרת לרשויות הישראליות לתת "סמכויות דה-פקטו למשרדי הממשלה הישראלים בהתנחלויות מבלי לספח אותן דה יורה".²⁴⁶ בשנים האחרונות, נקבע במספר דברי חקיקה של הכנסת, במישורין, כי הם חלים על מתנחלים בגדה המערבית. זאת

²³⁶ ארגון Human Rights Watch, "שכח ממנו, הוא לא כאן".

²³⁷ המפקד ששימש בסיס לרישום הראשוני במרשם האוכלוסין הותיר מחוץ לרישום לפחות 270,000 פלסטינים שחיו בגדה המערבית וברצועת עזה לפני 1967, אך נעדרו מהן במהלך המפקד, אם משום שנמלטו במהלך מלחמת 1967 ואם משום ששהו בחו"ל לצורכי לימודים, עבודה או מסיבות אחרות. בנוסף, הרשויות ביטלו את תושבותם של 130,000 פלסטינים מהגדה המערבית בין השנים 1967 ו-1994, בדרך כלל בגלל בגין שחיה של יותר משלוש שנים מחוץ לשטחה. ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

²³⁸ ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

²³⁹ "ישראל: הצבא חונק כפר פלסטיני ומתכנן אתר תיירות", ארגון Human Rights Watch, 4 בפברואר 2014, <https://www.hrw.org/he/news/2014/02/04/252639>; ראו גם *Jerusalem Post*, "Palestinians Petition Court to Reroute 6 KM of Security Barrier", Tovah Lazaroff, 7 ביוני 2020, <https://www.jpost.com/israel-630665>; news/palestinians-petition-court-to-reroute-6-km-of-security-barrier-630665 (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁴⁰ משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים (OCHA), "הגבלות גישה הנאכפות זה זמן רב ממשיכות לפגוע בתנאי החיים של פלסטינים בגדה המערבית", הירחון ההומניטרי, מארס-מאי 2020, <https://www.ochaopt.org/he/content/longstanding-access-restrictions-continue-undermine-living-conditions-west-bank-palestinians> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁴¹ ארגון Human Rights Watch, **נפרדים ולא שווים**.

²⁴² OCHA, "מעל 700 מכשולי דרך שולטים על התנועה הפלסטינית בגדה המערבית", 8 באוקטובר 2018, <https://www.ochaopt.org/he/content/over-700-road-obstacles-control-palestinian-movement-within-west-bank-0>; UNGA, "Report of the Special Committee to Investigate (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); obstacles-control-palestinian-movement-within-west-bank-0, 24 בספטמבר 2007, <https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/eng/int07/un-Israeli-HR-Practices-07.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), פסקה 28.

²⁴³ בג"ץ 2732/05, ראש מועצת עזון ואח' נ' ממשלת ישראל ואח', תשובת המדינה, סעיף 17, מוזכרת בד"ח בצלם ובמקום, "במסווה של ביטחון", 244 במקום, **בין גדרות: המובלעות שיצר מכשול ההפרדה**, אוקטובר 2006, <https://bimkom.org/wp-content/uploads/gderot.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 11.

²⁴⁵ "צו בדבר ניהול מועצות מקומיות", צו צבאי ישראלי מס' 892, 1980, זמין בכתובת <https://www.idf.il/media/31672>; צו-בדבר-ניהול-מועצות-מקומיות-יהודה-השומרון-מס-892-תשמא-1981-מעודכן-ליום-02042018.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); האגודה לזכויות האזרח בישראל, **שלטון אחד, שתי מערכות חוק: משטר הדינים של ישראל בגדה המערבית**, אוקטובר 2014, <https://law.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2014/11/Two-Legal-Systems.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁴⁶ מיכאל ספרד, **החומה והשער: ישראל, פלסטיין והמאבק המשפטי לזכויות אדם** (הוצאת תכר, 2018), עמ' 165. ספרד ייצג את ארגון Human Rights Watch בערעור על צו הגירוש שהוציא לאחד מעובדי הארגון בישראל ובשטח הפלסטיני הכבוש.

בהתאם להנחיות היועץ המשפטי לממשלה מחודש דצמבר 2017, הקובעות כי יש לציין זאת בכל הצעת חוק הנתמכת על-ידי הממשלה, או לחליפין לנמק מדוע אינה חלה על המתנחלים בגדה.²⁴⁷

הרשויות הישראליות מנהלות גם מערכות מקבילות של משפט פלילי עבור מתנחלים ופלסטינים בגדה המערבית, למעט מזרח ירושלים. הרשויות מעמידות לדין פלסטינים המואשמים בביצוע פשעים בבתי משפט צבאיים שבהם שיעור ההרשעה הוא כמעט מאה אחוז.²⁴⁸ לעומת זאת, הרשויות התקינו תקנות המחילות את הדין הפלילי הישראלי באופן פרסונלי על מתנחלים והעניקו לבתי המשפט בישראל את סמכות השיפוט על אנשים אלה, תוך יישום מדיניות ארוכת שנים שלא להעמיד מתנחלים יהודים לדין בבתי משפט צבאיים.²⁴⁹ האגודה לזכויות האזרח בישראל מצאה בדוח שפרסמה בשנת 2014 כי "מאז שנות ה-80, כל האזרחים הישראלים שהועמדו לדין בפני בתי המשפט הצבאיים היו ערבים אזרחי ישראל או תושביה".²⁵⁰

החלה זו של מערכות חוק כפולות יצרה מציאות בה שני עמים חיים באותו שטח, אך רק אחד מהם נהנה מהגנה איתנה על זכויותיו.²⁵¹ מתנחלים נהנים, למשל, מחופש הביטוי, שהחוק הישראלי מגביל רק כאשר קיימת "וודאות קרובה" שפרסום "עמיד את האינטרסים הביטחוניים בסיכון חמור".²⁵² לעומת זאת, לפלסטינים צפוי עונש של עד עשר שנות מאסר בגין ניסיונות להשפיע על דעת הקהל באופן ש"עלול" לפגוע בשלום הציבור או בסדר הציבורי.²⁵³ כמו כן, ניתן לכלוא פלסטינים בגין השתתפות בהתקהלות ללא היתר של יותר מעשרה אנשים בנושא "היכול להתפרש כמדיני".²⁵⁴ מתנחלים לעומתם יכולים להפגין ללא היתר, אלא אם כן משתתפים בהפגנה 50 אנשים ויותר, ההפגנה נערכת תחת כיפת השמיים ומתקיימים בה "תהלוכה או נאומים מדיניים".²⁵⁵ הרשויות, מצידן, רשאיות לסרב לתת למתנחלים רישיון להפגנה רק אם הצליחו להוכיח כי קיימת "וודאות קרובה" לפגיעה בביטחון הציבור, בסדר הציבורי או בזכויותיהם של אחרים.²⁵⁶

האפליה מחלחלת לכל היבט של החוק הפלילי והמעצרים. עריכת חיפוש על גופו של מתנחל מחייבת צו או עמידה בתנאים מגבילים ביותר, שאינם חלים על עריכת חיפוש על גופם של פלסטינים בגדה המערבית.²⁵⁷ החוק הישראלי מחייב להביא עצורים בפני שופט בתוך 24 שעות – אם כי ניתן להאריך תקופה זו ל-48 שעות במקרים חריגים ולעד 96 שעות במקרים חריגים מאד, באישור גורמים בכירים. לעומת זאת, החוק הצבאי מאפשר להחזיק פלסטינים עד שמונה ימים בטרם יובאו בפני שופט – במקרה שלהם שופט צבאי.²⁵⁸ הרשויות יכולות להאריך את מעצרו לתקופות ארוכות יותר ויש להן מרחב פעולה גדול בהרבה בכל הנוגע להחזקת פלסטינים במעצר לפני משפט או במהלכו, בהשוואה לסטנדרטים החלים על אזרחים ישראלים, לרבות מתנחלים.²⁵⁹ הרשויות יכולות גם למנוע מפלסטינים גישה לעורך דין לתקופה הארוכה פי שתיים מזו המותרת ביחס למתנחלים – עד 96 שעות בעבירות רגילות ועד 60 יום ב"עבירות ביטחון", לעומת 48 שעות ו-21 יום עבור מתנחלים.²⁶⁰

²⁴⁷ האגודה לזכויות האזרח בישראל, חקיקה ישירה של הכנסת ה-20 על הגדה המערבית: המהלכים לקידום סיפוח ולהחלשת דיני הכיבוש, אוקטובר 2018, [https://www.yesh-din.org/din-org-חוקי-סיפוח](https://www.yesh-https://www.yesh-din.org/din-org-חוקי-סיפוח) (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²⁴⁸ חיים לוינסקי, "בית המשפט הצבאי בגדה: רק שליש מהערעורים של ההגנה מתקבלים", הארץ, 29 בנובמבר 2011, <https://www.haaretz.co.il/news/law/1.1578247>.
²⁴⁹ (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). בצלם, **עצור עד שלא הוכחה חפותו: מעצר עד תום ההליכים בבתי המשפט הצבאיים בגדה המערבית**, יוני 2015, https://www.btsalem.org/download/201506_presumed_guilty_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²⁴⁹ האגודה לזכויות האזרח בישראל, **שלטון אחד, שתי מערכות חוק**, עמ' 12.
²⁵⁰ שם, עמ' 24.
²⁵¹ ארגון Human Rights Watch, **נולדו ללא זכויות אזרח: השימוש הישראלי בצבאים דרקוניים לדיכוי פלסטינים בגדה המערבית** (2019), <https://www.hrw.org/he/report/2019/12/17/336507> (ניו-יורק: Human Rights Watch, 2019).
²⁵² 8-9 (2005), pp. 8-9, *Taiwan Journal of Democracy*, Vol. 1 No.2 (2005), pp. 8-9. Abraham Ben-Zvi, "The Limits of Israel's Democracy in the Shadow of Security," *Taiwan Journal of Democracy*, Vol. 1 No.2 (2005), pp. 8-9.
²⁵³ צו דבר הוראת ביטחון [נוסח משולב] (יהודה והשומרון) (מס' 1651), תש"ע-2009, זמין בכתובת <http://nolegalfrontiers.org/he/military-orders/milo169>.
²⁵⁴ security-provisions-chapter6-209-262, הוציא ב-1 בנובמבר 2009, נכנס לתוקף ב-2 במאי 2010 (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), סעיף 251.
²⁵⁴ צו מס' 101 - צו דבר איסור פעולות הסתה ותעמולה עויינת", אוגוסט 1967, סעיפים 1, 3, 10, כפי שתוקן על ידי צוים מס' 1079 (1983), 1423 (1995) ו-718 (1977), זמין בכתובת https://www.btsalem.org/heb/legal_documents/19670827_order_regarding_prohibition_of_incitement_and_hostile_propaganda.pdf.
²⁵⁵ (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²⁵⁵ האגודה לזכויות האזרח ואח', **מיני זכותון - הפגנה**, <https://law.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2016/09/mini-zchuton-hafgana-2015-Hebrew.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²⁵⁶ בצלם, **זכותון להפגין בשטחים**, נייר עמדה, יולי 2010, https://www.btsalem.org/download/20100715_right_to_demonstrate_heb.doc (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²⁵⁷ האגודה לזכויות האזרח בישראל, **שלטון אחד, שתי מערכות חוק**.
²⁵⁸ בג"ץ 4057/10 – **האגודה לזכויות האזרח בישראל ואח' נגד מפקד כוחות צה"ל באיזור יהודה ושומרון**, עתירה הדורשת להשוות את תקופת המעצר הראשוני של פלסטינים לזו של ישראלים, 26 במאי 2010, <https://law.acri.org.il/he/2664> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); האגודה לזכויות האזרח בישראל, **שלטון אחד, שתי מערכות חוק**, עמ' 30.
²⁵⁹ האגודה לזכויות האזרח בישראל, **שלטון אחד, שתי מערכות חוק**, עמ' 28-34.
²⁶⁰ שם.

נולדו בלתי-שווים בגדה המערבית

יהודי אזרח ישראל
נולד בהתנחלות ישראלית

בעלת תעודת זהות פלסטינית
נולדה בכפר פלסטיני (בשטח C)

האם אוכל להיכנס לאוטו ולנסוע לירושלים?

כן

תוכל לנסוע בדרכים שנועדו לעקוף את היישובים הפלסטיניים ולהקל על נסיעתך

לא

את זקוקה להיתר ישראלי נדיר שבדרך כלל גם מוגבל בזמן. אפילו עם היתר, תיתקלי במחסומים שבהם את צפויה לחוות עיכובים והשפלה

אם איעצר, האם אזכה למשפט הוגן?

כן

תישפט בבתי משפט אזרחיים בישראל שבהם תזכה באופן מלא לזכויות ההליך ההוגן

לא

תישפטי בבית משפט צבאי ישראלי שבו שיעור ההרשעה עומד על כמעט 100%, או אולי אפילו תוחזקי במעצר מינהלי ללא משפט או כתב אישום, על סמך ראיות סודיות

האם יש לי זכות לחופש ביטוי וזכות למחות?

כן

ניתן להגביל רק התבטאות לנביה קיימת "ודאות קרובה" שנשקף ממנה "סיכון חמור" לאינטרסים ביטחוניים חיוניים. תוכל למחות ללא חשש מדיכוי מצד המדינה

לא

צווים צבאיים מגבילים את זכותך לחופש הביטוי ואת זכותך למחות. אם תפרי צווים אלה, המנוסחים בלשון עמומה, את עלולה להיאסר לתקופה של עד עשר שנים

האם אוכל לבנות בית?

כן

ישראל הקצתה שטחים נרחבים בגדה המערבית להתנחלויות, ואפשרו בהן תוכניות לבניית אלפי בתים

לא

מכיוון שאת גרה ב-60 האחוזים מהגדה המערבית הנמצאים בשליטה ישראלית בלעדית (שטח C), זה כמעט בלתי אפשרי. סביר יותר שבייך ייהרס מאשר שתקבלי היתר לבנות אותו

החוקים החלים על מעצר של ילדים מפלים גם הם בין ישראלים לפלסטינים בגדה המערבית. הדין הפלילי האזרחי של ישראל מגן על ילדים מפני מעצרים ליליים, מעגן את זכותם לנוכחות הורה בחקירותיהם, ומגביל את משך הזמן שבו ניתן להחזיקם במעצר לפני שיוכלו להיוועץ בעורך דין ולפני הבאתם בפני שופט.²⁶¹ בחוק ובפועל, ילדים פלסטינים בגדה המערבית נהנים מהגנות מצומצמות בהרבה – כוחות ישראליים עוצרים ילדים באופן קבוע במהלך פשיטות ליליות, חוקרים אותם ללא נוכחות מבוגר מטעמם ומחזקים בהם, החל מגיל 12, במעצר ממושך לפני משפט.²⁶² בשנת 2017 מצאה האגודה לזכויות האזרח בישראל, בהתבסס על נתונים ממשלתיים משנת 2015, כי הרשויות החזיקו 72 אחוז מהילדים הפלסטינים העצורים מהגדה המערבית במעצר עד תום ההליכים. לעומת זאת, רק 17.9 אחוז מהילדים שנעצרו בישראל הוחזקו במעצר כזה.²⁶³

מאז 1967, הרשויות הישראליות כלאו מאות אלפי פלסטינים בגין מה שהן מגדירות כ"עבירות ביטחון",²⁶⁴ ובכלל זה מאות בני אדם שהוחזקו כמעט בכל זמן נתון במעצר מנהלי על סמך ראיות חסויות, ללא כתב אישום או משפט, לתקופות הניתנות להארכה ועשויות להגיע למספר שנים.²⁶⁵ על-פי נתוני שירות בתי הסוהר, נכון לחודש אפריל 2021 הרשויות הישראליות החזיקו 4,323 פלסטינים מהגדה המערבית, למעט מזרח ירושלים, בגין עבירות "ביטחון". נתון זה כולל 426 פלסטינים שהוחזקו במעצר מנהלי.²⁶⁶ ישראל כולאת את מרבית האסירים הפלסטינים מהשטחים בשטחה, על אף שהעברת תושבים משטח כבוש מפרה את המשפט ההומניטארי הבינלאומי, ומקשה על הליך ביקורי המשפחות בבתי הכלא.²⁶⁷ לעומת זאת, נכון ל-1 במרס 2021, הרשויות הישראליות לא החזיקו יהודים-ישראלים כלשהם בגין "עבירות ביטחון", ובמשך כמעט 54 שנות הכיבוש, כלאו רק קומץ של יהודים-ישראלים במעצר מנהלי.²⁶⁸

הרשויות הישראליות מתעמרות בעצירים פלסטינים ומענות אותם מזה עשרות שנים, תוך שימוש בשיטות שונקות רק לעיתים נדירות נגד עצורים יהודים.²⁶⁹ פסק דין של בג"ץ מספטמבר 1999 שאסר על השימוש בכמה שיטות עינויים, הביא לצמצום משמעותי במספר האנשים שעונו אך לא להפסקת השימוש בפרקטיקות אלה.²⁷⁰ בין שנת 2001 לחודש יוני 2020 הוגשו למשרד המשפטים הישראלי כ-1,300 תלונות על עינויים בידי רשויות ישראליות, אשר הובילו לחקירה פלילית אחת ולאפס העמדות לדין.²⁷¹ ארגון זכויות האדם הישראלי הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל דיווח ביוני 2019 כי מבין למעלה ממאה תלונות שהגיש בחמש השנים האחרונות על עינויים לכאורה בידי השב"כ, 31 אחוזים כללו התייחסות לאלימות פיזית, 40 אחוזים לקשירות מכאיבות וממושכות ולשימוש ב"תנחוחות לחץ", 66 אחוזים למניעת שינה, 61 אחוז לאיומים ו-27 אחוזים להטרדות והשפלות מיניות.²⁷² כוחות ביטחון ישראליים משתמשים לעיתים קרובות בכוח בלתי נחוץ נגד ילדים במהלך מעצרים, המבוצע פעמים רבות באישון לילה, ומתעללים בהם גופנית במשמורת.²⁷³

²⁶¹ בצלם, **עצור! ילדים לפניך: התנהלותה הבלתי חוקית של המשטרה מול קטינים הנחשדים בידי אבנים בסילוואן**, דצמבר 2010, https://www.btselem.org/sites/default/files2/publication/201012_caution_children_ahead_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁶² United Nations Children's Fund (UNICEF), "Children in Israeli Military Detention Observations and Recommendations", 6 March 2013, https://www.unicef.org/oPt/UNICEF_oPt_Children_in_Israeli_Military_Detention_Observations_and_Recommendations_-_6_March_2013.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); Military Court Watch, "Comparative graph - Issues of concern", מעודכן ל-1 ביוני 2020, <http://www.militarycourtwatch.org/page.php?id=MmNuAKpGrs613395AWw2bOOpT3K> (כניסה לאתר ב-21 ביולי 2020); Defense for Children International – Palestine, "No Way to Treat a Child: Palestinian Children in the Israeli Military Detention System", April 2016, <https://bit.ly/2zRaVbt> (כניסה לאתר ב-21 ביולי 2020).

²⁶³ האגודה לזכויות האזרח בישראל, "מעצר והעמדה לדין של קטינים פלסטינים בשטחים הכבושים: עובדות ונתונים 2015", מעודכן ל-30 במרס 2017, <https://www.hrw.org/he/news/2016/07/31/292451>.

²⁶⁴ Addameer, Shadow Report for Consideration Regarding Israel's Fourth Periodic Report to the UN Human Rights Committee International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), ספטמבר 2014, https://www.addameer.org/Shared%20Documents/ISR/INT_CCPR_CSS_ISR_18199_E.pdf.

²⁶⁵ 4,323 כלואים 'ביטחוניים' מוחזקים בבתי הכלא בישראל, המוקד להגנת הפרט, אפריל 2021, <http://www.hamoked.org.il/Prisoners.aspx> (כניסה לאתר ב-4 באפריל 2021); Addameer, "On Administrative Detention", יולי 2017, http://www.addameer.org/israeli_military_judicial_system/administrative_detention (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2019).

²⁶⁶ נתוני שירות בתי הסוהר (שב"ס), שמורים בתיקי ארגון Human Rights Watch, 2016.

²⁶⁷ "ישראל: כללים מגבילים את ביקוריהן של משפחות מרצועת עזה אצל אסירים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 31 ביולי 2016, <https://www.hrw.org/he/news/2016/07/31/292451>.

²⁶⁸ המוקד להגנת הפרט, "4,323 כלואים 'ביטחוניים' מוחזקים בבתי הכלא בישראל", המוקד להגנת הפרט, אפריל 2021, <http://www.hamoked.org.il/Prisoners.aspx> (כניסה לאתר ב-4 באפריל 2021); Yonah Jeremy Bob, "Analysis: Administrative detention is not the same for Jewish and Palestinian terrorists," *The Jerusalem Post*, 19 במאי 2016, <https://www.jpost.com/arab-israeli-conflict/analysis-administrative-detention-is-not-the-same-for-jewish-and-palestinian-terrorists-454360> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁶⁹ Human Rights Watch, *Torture and Ill-Treatment: Israel's Interrogation of Palestinians from the Occupied Territories* (New York: Human Rights Watch, 1994), <https://www.hrw.org/legacy/reports/1994/israel>; Watch, 1994, <https://www.hrw.org/legacy/reports/1994/israel>.

²⁷⁰ International Rehabilitation Council for Torture Victims (IRCT), "Torture in Israel," http://www.stoptorture.org.il/wp-content/uploads/2015/11/CF_Israel_Final-2.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ספרד, **החומה והשער**, עמ' 322 (הערה) (מציין כי הרשויות הישראליות אישרו שימוש בעינויים נגד קבוצה של יהודים-ישראלים בשנות השבעים של המאה ה-20 ובשנת 2015 נגד מספר יהודים-ישראלים שהואשמו ברצח משפחה פלסטינית).

²⁷¹ הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, "ציוני דרך במאבק בעינויים", <http://stoptorture.org.il> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁷² הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, "עינויים בישראל 2020: תמונת מצב", 26 ביוני 2020, <http://stoptorture.org.il/wp-content/uploads/2020/06> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁷³ הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, "עינויים בישראל 2019: תמונת מצב", 29 ביוני 2019, <http://stoptorture.org.il> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁷³ Human Rights Watch, *Submission by Human Rights Watch to the Committee on the Rights of the Child on the State of Palestine*, 20 במרס 2019, <https://www.hrw.org/news/2019/03/20/submission-committee-rights-child-state-palestine>.

כוחות הביטחון אף פושטים לעיתים קרובות על אזורים פלסטיניים מאוכלסים בגדה המערבית, ואפילו על שטחי A שבהם הרשויות הישראליות הטילו לכאורה על הרשות הפלסטינית את הניהול הבטחוני והאזרחי במלואם. כוחות ישראלים משתמשים כדבר שבשגרה בכוח מופרז, כולל תחמושת חיה, נגד פלסטינים המפגינים, מיידים אבנים, נחשדים בביצוע תקיפות ופלסטינים אחרים, במצבי שיטור שבהם ניתן היה להשתמש באמצעים פוגעניים פחות.²⁷⁴ בין 19 בינואר 2009 ל-31 בינואר 2021 כוחות הביטחון הישראליים הרגו 449 פלסטינים בגדה המערבית, כך על-פי בצלם.²⁷⁵ אלפים רבים נוספים נפצעו קשה.²⁷⁶

כל זאת, בעוד מתנחלים נהנים למעשה מפטור מעונש על עבירות פליליות נגד פלסטינים. בין השנים 2005 ל-2019, המשטרה סגרה 91 אחוזים מהתלונות שאחריהן קיים ארגון זכויות האדם הישראלי יש דין מעקב ואשר עסקו בפגיעות אלימות של מתנחלים בגופם וברכושם של פלסטינים, מבלי להעמיד איש מהם לדין.²⁷⁷ לא זו בלבד שהצבא אינו מתערב בתקריות אלה באופן שיטתי, אלא שכפי שמצא בצלם, "כדבר שבשגרה... הם אף מלווים את מעשי האלימות, מגבים ומאבטחים אותם, ולעיתים אף מצטרפים לתקיפות עצמן".²⁷⁸

קרקעות ודיור

מאז 1967 הרשויות הישראליות החרימו יותר משני מיליון דונם של אדמות פלסטיניות בגדה המערבית, לעיתים קרובות על מנת להקים התנחלויות וכדי לשרת את צורכיהם של מתנחלים יהודים-ישראלים. לצורך ההשתלטות על אדמות הרשויות הישראליות השתמשו בכמה כלים משפטיים שונים, כמפורט באחד הפרקים הבאים בדוח זה, ובהם ההכרזה על קרקעות, לרבות כאלה בבעלות פלסטינית פרטית, "אדמות מדינה".²⁷⁹

הרשויות הישראליות הקצו 674,459 דונם של אדמות מדינה בגדה המערבית לשימוש אזרחי-ישראלי, ובעיקר להתנחלויות, כך על-פי נתונים של המנהל האזרחי שקיבל ארגון שלום עכשיו ביוני 2018.²⁸⁰ נתון זה מהווה 99.76 אחוזים מכלל אדמות המדינה שהרשויות הישראליות הקצו רשמית לשימושם של צדדים שלישיים. 0.24 האחוז הנותרים, שהם כ-1,600 דונם, הוקצו לפלסטינים. מתוך חלק זעיר זה, 80 אחוזים היוו "פיצויים" על קרקעות שנגזלו עבור התנחלויות ואדמות חלופיות שהוקצו לבדואים פלסטינים לאחר שהועברו בכפייה מן הקרקע שעליה חיו. את מרבית אדמות המדינה הללו, 40,000 דונם בסך הכול, הקצו הרשויות להסדרות הציונית העולמית, כך על-פי נתונים שנמסרו במאסר 2013 לאגודה לזכויות האזרח ולארגון במקום.²⁸¹ החטיבה להתיישבות בהסתדרות הציונית העולמית מגדירה את יעדיה כך: "להקים ולחזק את ההתיישבות היהודית באזורי הפריפריה, תוך הגברת האחיזה באדמות המדינה שנמסרו לחטיבה על ידי ממשלת ישראל".²⁸²

הרשויות הישראליות הפכו את השגתם של היתרים לבנייה בשטח C למשימה בלתי אפשרית כמעט עבור פלסטינים. שטח זה מהווה 60 אחוזים מהגדה המערבית ונמצא בשליטה בלעדית של ישראל.²⁸³ במהלך עשרים שנה, משנת 2000 ועד שנת 2019, הרשויות הנפיקו לפלסטינים רק 245 היתרים לבנייה בשטח C, פחות מ-4 אחוזים ממספר הבקשות שהוגשו. בין השנים 2016 ו-2018 הן הנפיקו 21 אישורים, פחות מאחוז וחצי מהבקשות שהוגשו.²⁸⁴ בין השנים 2009 ו-2020 הרשויות הישראליות הרסו בגדה המערבית 5,817 מבנים, בהם בתי מגורים, בבעלות פלסטינית, לרוב בגין היעדר היתרי בנייה, כך על פי נתוני משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים.²⁸⁵ בצלם תיעד במהלך תקופה זו את הריסתם של 1,533 בתים פלסטיניים בידי הרשויות בגין היעדר היתר בנייה, שהותירה 6,492 פלסטינים עקורים.²⁸⁶ לעומת זאת, הרשויות הישראליות מציעות מגוון תמריצים, כולל הטבות בדיור, סובסידיות לעסקים (במיוחד באזורי חקלאות ותעשייה),

²⁷⁴ ראו למשל "ישראל/פלסטיין: מספר גורמים רשמיים הביעו תמיכה ב'ירי על-מנת להרוג'", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 2 בינואר 2017, <https://www.hrw.org/he/news/2017/01/02/297485>.

²⁷⁵ "הרוגים לאחר מבצע 'עופרת יצוקה'", בצלם, 19 בינואר 2009 - 31 בינואר 2021, <https://www.btselem.org/hebrew/statistics/fatalities/after-cast-lead/by-date-of-event> (כניסה לאתר ב-4 במאסר 2020).

²⁷⁶ "Data on casualties", OCHA, <https://www.ochaopt.org/data/casualties> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

²⁷⁷ יש דין, "אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית, נתוני מעקב יש דין 2005-2019", דף נתונים, דצמבר 2019, <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/files.yesh-din.org/Law+Enforcement+Data+Sheet+12.2019+HEB.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁷⁸ בצלם, "אלימות מתנחלים בשירות המדינה", 11 בנובמבר 2017, https://www.btselem.org/hebrew/settler_violence (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁷⁹ ראו תיאור מפורט של מגוון השיטות בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

²⁸⁰ שלום עכשיו, "אדמות המדינה בשטחים מוקצות ליהודים בלבד", 18 ביולי 2018, <http://peacenow.org.il/state-land-allocation> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁸¹ האגודה לזכויות האזרח, דף מידע, "היקף אדמות המדינה בשטחים והקצאתן לגורמים שונים", 15 באפריל 2013, <https://law.acri.org.il/he/26514> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁸² "ההסתדרות הציונית העולמית, אתר החטיבה להתיישבות", <http://www.hityashvut.org.il> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁸³ ראו פירוט נוסף בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

²⁸⁴ "פלסטינים הגישו כ-1,500 בקשות בנייה בשטח C בשלוש שנים. ישראל דחתה 98.6% מהן", הגר שיזף, הארץ, 21 בינואר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/premium-1.8403764> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁸⁵ "Data on Demolition and Displacement in the West Bank", OCHA, <https://www.ochaopt.org/data/demolition> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

²⁸⁶ "מסד נתוני הרוגים והריסת בתים", בצלם, <https://statistics.btselem.org/he/demolitions/pretext-unlawful-construction?stateSensor=%22west-true%22&structureSensor=%22true%22&demoScopeSensor=%22false%22&tab=overview> (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020).

הטבות תקציביות והקלות מס, כדי לעודד יהודים-ישראלים לעבור להתנחלויות.²⁸⁷ בכך הן הרחיבו את ההתנחלויות הישראליות בגדה המערבית בהתמדה ובאופן בלתי חוקי לאורך עשרות שנים. על פי "שלום עכשיו", בין השנים 2009 ו-2020, הרשויות הישראליות החלו בבנייתן של יותר מ-23,696 יחידות דיור בהתנחלויות בגדה המערבית, למעט מזרח ירושלים.²⁸⁸

הבנק העולמי העריך בשנת 2013 כי ההגבלות הישראליות המפלות בשטח C עולות לכלכלה הפלסטינית 3.4 מיליארד דולר ארה"ב מדי שנה.²⁸⁹

משאבים ושירותים

הרשויות הישראליות השאירו בידיהן את עיקר השליטה במשאבים ובתשתיות והן מעניקות בדרך קבע למתנחלים זכויות יתר על-פני פלסטינים בכל הנוגע לאספקה של כבישים, מים, חשמל, שירותי בריאות ושירותים אחרים. גם כאשר לפלסטינים יש מידה מסוימת של אוטונומיה במובלעות בהן הם חיים, הם נאלצים להסתמך על פרויקטים של תשתית, כולל כבישים, עמודי חשמל וצנרות מים וביו, המחייבים אישורים המונפקים על-ידי ישראל או אשר עוברים בשטח C שבשליטת ישראל.

הרשויות הישראליות סללו את רשת הכבישים העיקרית בגדה המערבית, רובה בעלות גבוהה ועל קרקעות שהופקעו מפלסטינים, כדי לעקוף אזורים פלסטיניים מאוכלסים ולחבר התנחלויות לרשת הכבישים הישראלית, להתנחלויות אחרות ולמרכזים עירוניים בתוך ישראל.²⁹⁰ לדברי בצלם, ישנם יותר מ-40 קילומטרים של כבישים בגדה המערבית שבהם הרשויות הישראליות אוסרות על פלסטינים לנסוע ו-19 קילומטרים נוספים של כבישים בגדה המערבית, לא כולל העיר חברון, שבהם תנועת הפלסטינים מגובלת.²⁹¹ כוחות ישראליים בחברון אוסרים על פלסטינים לעבור ברגל בחלק ניכר ממה שהיו פעם רחובותיה הראשיים של העיר, במסגרת מדיניות ההופכת אזורים אלה ל"סטריילים" מפלסטינים, כפי שמקובל לומר בז'רגון הצבאי הישראלי.²⁹²

כדי לאפשר את נסיעתם של פלסטינים בין מובלעות מבלי להשתמש בכבישים עוקפים המועדפים על מתנחלים, הקימו הרשויות הישראליות רשת כבישים משנית ובסיסית עבור פלסטינים. "כבישי מרקם חיים" אלה, כפי שהצבא הישראלי מכנה אותם, עוברים לרוב לצד "כבישים עוקפים" המשמשים ישראלים או מתחתם.²⁹³ באמצעות השערים המוצבים בכניסות למובלעות פלסטיניות וביציאות מהן, הרשויות יכולות להשביח רשת כבישים זו כרצונן ולנתק את התנועה בין חלקים שונים בגדה המערבית. בכך יצרו הרשויות את מה שמשרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים מכנה "מערכת שליטה גמישה".²⁹⁴

בשנות השמונים למשל, הרשויות הישראליות סללו חלק ניכר מכביש 443 בגדה המערבית, בין היתר על אדמות פלסטיניות שהופקעו, כדי לספק לישראלים נתיב נסיעה חלופי בין ירושלים לתל אביב.²⁹⁵ חלק מבעלי האדמות עתרו לבג"ץ נגד ההפקעה, אולם בית המשפט דחה את עתירתם וקיבל את עמדת הממשלה לפיה הכביש, שהחליף דרך היסטורית שחיברה בין רמאללה לכפרים שממערב לה, נסלל בין היתר כדי לשרת את האוכלוסייה הפלסטינית

²⁸⁷ בצלם וכרם נבות, **זה שלנו, זה גם כן, עמ' 4**.

²⁸⁸ שלום עכשיו, "נתיבה טוב רק למתנחלים – עשור לסיפוח הזוחל תחת נתניהו | דוח מסכם של שלום עכשיו, 8 באפריל 2019, <https://peacenow.org.il/construction-in-settlements-under-netanyahu> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); שלום עכשיו, "תחת ממשלת מעבר: 1,917 יחידות דיור החלו להיבנות בהתנחלויות ב-2019 – דוח התחלות בניה של שלום עכשיו", 18 במרץ 2020, <https://peacenow.org.il/settlement-construction-report-2019> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); שלום עכשיו, מסיפוח לסיפוח דה פקטו – סיכום שנת 2020 בהתנחלויות", 12.4.21, <https://peacenow.org.il/settlement-construction-report-2020> (כניסה לאתר ב-20 באפריל 2021).

²⁸⁹ "World Bank, 'Palestinians Access to Area C Key to Economic Recovery and Sustainable Growth' (כניסה לאתר ב-8 באוקטובר 2013, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2013/10/07/palestinians-access-area-c-economic-recovery-sustainable-growth> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁹⁰ "הגבלות על תנועה", בצלם, 11 בנובמבר 2017, https://www.btselem.org/hebrew/freedom_of_movement (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
²⁹¹ "כבישים בגדה המערבית שישראל אוסרת בהם לחלוטין על תנועת כלי רכב פלסטיניים", בצלם, עודכן ב-31 בינואר 2017, https://www.btselem.org/hebrew/freedom_of_movement/forbidden_roads (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

²⁹² "מרכז חברון: הגבלות על תנועת פלסטינים", בצלם, מפה, 2011, https://www.btselem.org/hebrew/freedom_of_movement/forbidden_roads (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
²⁹³ "The Only Way to End the Violence in Hebron", Yehuda Shaul, 2 בנובמבר 2015, <https://www.972mag.com/the-only-way-to-end-the-violence-in-hebron> (כניסה לאתר ב-4 באוגוסט 2020); שוברים שתיקה, "קו חברון, עדויות חיילים מחברון 2011-2017", 2018, <https://www.breakingthesilence.org.il/inside/wp-content/uploads/2018/11/hebronline-heb.pdf> (כניסה לאתר ב-14 באוגוסט 2020); Monica Pinna, "Hebron's Silent War: No Peace in Sight for Israelis and Palestinians" Euronews, 5 באוקטובר 2019, <https://www.euronews.com/2019/05/09/daily-life-in-hebron-shows-why-west-bank-peace-is-far-away> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

²⁹⁴ בצלם, **איי-תנועה: שליחת חופש התנועה מפלסטינים בגדה המערבית**, אוגוסט 2007, https://www.btselem.org/sites/default/files2/publication/200708_ground_to_a_halt_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 76; OCHA, West Bank, Movement and Access Update, מאי 2009, <https://www.un.org/unsd/document/auto-insert-203051/> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

²⁹⁵ משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "יותר מ-700 מכשולים חולשים על תנועת פלסטינים בתוך הגדה המערבית", באוקטובר 2018, https://www.btselem.org/hebrew/freedom_of_movement/road_443 (כניסה לאתר ב-1 בינואר 2011, עמ' 443 - כביש בגדה לישראלים בלבד", 1 בינואר 2011, https://www.btselem.org/hebrew/freedom_of_movement/road_443 (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

המקומית.²⁹⁶ בשנת 2002, בעקבות התקפות של פלסטינים על כלי-רכב ישראליים במהלך האינתיפאדה השנייה, הרשויות הישראליות אסרו על כלי-רכב פלסטיניים לנסוע בכביש זה לכל מטרה שהיא, ומפקד האזור דאז בצבא הישראלי הצהיר, "הפכתי את כביש 443 לכביש לישראלים בלבד".²⁹⁷ בשנים 2007 ו-2008 סללה ישראל כביש "מרקם חיים" כדי להקל על פלסטינים להגיע לרמאללה מבלי להשתמש בכביש 443. לאחר שנים של התדיינות משפטית מול ארגוני זכויות אדם ישראליים, הצבא הישראלי פתח את הכביש מחדש לתנועה פלסטינית בשנת 2010.

עם זאת, הצבא הותיר מחסומים בכל אחד מהצמתים המובילים לכפרים פלסטיניים. כן הותיר הצבא במקומו מחסום המוצב בסמוך לכלא עופר, שבו חיילים מחזירים על עקבותיהם את כל הפלסטינים הנוסעים מזרחה שאינם מחזיקים בהיתרים. מכוניות פלסטיניות ניתנות לזיהוי על-פי לוחיות הרישוי של הגדה המערבית. מחסום זה מונע מהם להגיע ליציאה מכביש 443 במרחק של כמה מאות מטרים המובילה ישר לרמאללה, מרכז עירוני פלסטיני בגדה המערבית.²⁹⁸ כך, בעוד נהגים פלסטינים מהגדה המערבית יכולים רשמית להשתמש בחלק ניכר מכביש 443, הרי המחסומים, אשר חוסמים את הגישה לרמאללה, הופכים את הכביש למעשה לחסר תועלת עבור רוב הפלסטינים. פלסטינים תושבי הכפרים הסמוכים לכביש 443 מסתמכים במקום זאת על כביש "מרקם החיים" שהנסיעה בהם לרמאללה, או לכל יעד מלבד כמה כפרים קטנים סמוכים אחרים לצד אותו כביש, אורכת זמן רב בהרבה.

הרשויות הישראליות השאירו בידיהן גם את עיקר השליטה במקורות המים בגדה המערבית והן מפלות את הפלסטינים לרעה בהקצאתם. שניים משלושת מקורות המים העיקריים של ישראל נמצאים ברובם בגדה המערבית: נהר הירדן ואקוויפר ההר, המורכב משלושה אגנים. השלישי, אקוויפר החוף, משתרע לאורך חופי ישראל ורצועת עזה.²⁹⁹ צווים צבאיים שהוצאו במהלך 18 החודשים הראשונים לכיבוש, בשנים 1967 ו-1968, העניקו לצבא סמכות מלאה בנושאים הקשורים למים בגדה המערבית,³⁰⁰ הכריזו על משאבי מים רכוש המדינה,³⁰¹ ואסרו על פלסטינים להקים מפעלי מים או להפעילם ללא היתר.³⁰² בשנת 1982 העבירו הרשויות הישראליות את הבעלות על מקורות המים ואספקתם מהמנהל האזרחי לחברת המים הלאומית של ישראל, מקורות, כשהן משאירות בידי המנהל האזרחי את סמכויות הבקרה הרגולטורית.³⁰³

ישראל ניצלה את שליטתה על חלקיו של אקוויפר ההר הנמצאים בגדה המערבית לטובת אזרחיה ומתנחליה שלה. הדבר מנוגד למשפט ההומניטארי הבינלאומי, האוסר על כובשים לנצל את משאבי הטבע לתועלתם הכלכלית. בעוד 80 אחוזים מאזורי המילוי של אקוויפר ההר נמצאים מתחת לגדה המערבית,³⁰⁴ ישראל שואבת ממנו ישירות כ-90 אחוז מהמים הנשאבים ממנו מדי שנה, ומותירה לשימוש ישיר של פלסטינים רק את עשרת האחוזים הנותרים.³⁰⁵ בהשתלטותן על משאב משותף זה באורח בלעדי, הרשויות הישראליות מגבילות באופן קיצוני את יכולתם של פלסטינים להשתמש ישירות במשאבי הטבע שלהם, וכופות עליהם תלות בישראל לצורך אספקת המים שלהם. מזה עשרות שנים שהרשויות מסרבות להנפיק לפלסטינים היתרים לקדוח בארות חדשות, בפרט באגנים המערביים והפרודוקטיביים ביותר של האקוויפר, או לשקם בארות קיימות. הסכמי אוסלו משנת 1995 כללו אמנם הוראות שהבטיחו לאפשר לפלסטינים גישה רבה יותר למים,³⁰⁶ אך היקפי השאיבה של הפלסטינים נותרו ברובם כפי שהיו שלפני ההסכמים, בעוד האוכלוסייה גדלה.³⁰⁷

²⁹⁶ ב"ץ 2150/07 אבו צפיה, ראש מועצת הכפר בית סירא נ' שר הביטחון ואח', פסק דין, 5 במרס 2008, זמין בכתובת: <http://www.hamoked.org.il/files/2010/8865.pdf> (כניסה לאתר ב-2 במרס 2021). (בחוות דעתה שבפסיקה, המצטרפת לעמדת בית הדין, מזכירה השופטת ביניש את המונח אפרטהייד, אך קובעת כי ההשוואה למדיניות הישראלית "אינה ראויה", מבלי לספק לכך הסבר מפורט); האגודה לזכויות האזרח בישראל, "כביש 443 – מה באמת השתנה בשטח?", מעודכן ל-13 בפברואר 2017, <https://law.acri.org.il/he/2489>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020) בית המשפט העליון יושב כבית משפט גבוה לצדק כאשר הוא דן בעתירות.

²⁹⁷ בצלם, "443 - כביש בגדה לישראלים בלבד".

²⁹⁸ שם.

²⁹⁹ Al Haq, "Water for One People Only: Discriminatory Access and 'Water-Apartheid' in the OPT," 2013, http://www.alhaq.org/cached_uploads/download/alhaq_files/publications/Water-For-One-People-Only.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 28-29.

³⁰⁰ צו צבאי מס' 92: "צו בדבר סמכויות לענין דיני מים (הגדה המערבית)", 15 באוגוסט 1967, <https://www.idf.il/media/31679>; צו-בדבר-סמכויות-לענין-דיני-מים-אזור-הגדה-המערבית-מס-92-תשכז-1967-מעודכן-ליום-02042018.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁰¹ צו צבאי מס' 158: צו לתקון חוק הפיקוח על המים, 30 באוקטובר 1967, https://www.nevo.co.il/law_word/law70/zava-0008.pdf, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁰² צו צבאי מס' 291: צו בדבר הסדר קרקעות ומים, 19 בדצמבר 1968, https://www.nevo.co.il/law_word/law70/zava-0016.pdf, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁰³ Stephen C. Lonergan and David B. Brooks, *Watershed: The Role of Fresh Water in the Israeli-Palestinian Conflict* (Ottawa: International Development Research Center: 1994), <https://bit.ly/37dQy4s>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁰⁴ Frederick D. Gordon, *Freshwater Resources and Interstate Cooperation: Strategies to Mitigate an Environmental Risk* (State University of New York Press: 2009) <https://bit.ly/3dzBD6S>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁰⁵ UN General Assembly, "Report of the independent international factfinding mission to investigate the implications of the Israeli settlements on the civil, political, economic, social and cultural rights of the Palestinian people," A/HRC/22/63, 7 בפברואר 2013, https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A-HRC-22-63_en.pdf, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), פסקה 81.

³⁰⁶ משרד החוץ הישראלי, "הסכם הביניים הישראלי-פלסטיני, נספח III: פרוטוקול בנושא עניינים אזרחיים", 28 בספטמבר 1995, <https://www.knesset.gov.il/process/docs/heskemb4.htm#40>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁰⁷ Al Haq, "Water for One People Only," p. 38-36; World Bank, "West Bank and Gaza: Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development", אפריל 2009, <https://www.alhaq.org/publications/8073.html>, (כניסה לאתר ב-21 ביולי 2020), עמ' 11-12.

למרות הקמתה של "ועדת מים משותפת" כחלק מהסכמי אוסלו, הבנק העולמי ציין בשנת 2009 כי ישראל הותירה בידה "כמעט את כל הסמכויות", לרבות סמכות וטו, בכל הנוגע למקורות המים בגדה המערבית.³⁰⁸ ועדת המים המשותפת, שאישרה כמעט כל הצעה ישראלית לפרויקט שנועד לשרת מתנחלים, דחתה פרויקטים רבים שיזמו פלסטינים, ובכלל זה כל הבקשות לקידוחים באגן האקוויפר המערבי.³⁰⁹ ישראלים מורשים פעמים רבות לקדוח לעומק רב יותר באקוויפר ולפתח דרך קבע רשתות מים בתוך שטחי התנחלויות מבלי לבקש אישור מהוועדה,³¹⁰ ויכולים גם לשאוב מים ללא הגבלה במורד הזרם מהגדה לשטח ישראל ללא צורך באישורה. על פלסטינים, לעומת זאת, נאכפות מכסות שאיבה מחמירות.³¹¹ ועדת המים המשותפת לא התכנסה בין השנים 2010 ו-2016; על-פי נתוני הממשלה שנמסרו לאגודה לזכויות האזרח, בתקופה זו הרשויות הישראליות אפשרו לפלסטינים לבנות שתי בארות מים חדשות, בעוד שהן הרסו 11 בארות מים פלסטיניות.³¹²

בנוסף, הרשויות הישראליות חסמו כמעט לחלוטין את גישתם של פלסטינים למי נהר הירדן, מקור המים העילי הגדול היחיד בגדה המערבית, באמצעות הסטת נתיבו במעלה הזרם מן הגדה.³¹³

המדיניות הישראלית בשטח C מגבילה אף יותר את גישתם של פלסטינים למים. גדר ההפרדה, למשל, חוצצת בין פלסטינים ליותר מעשרים בארות ב"אזור התפר" שבין הגדר לקו הירוק, באופן המגביל את יכולתם להשתמש במקורות מים אלה. בנוסף, הגדר מנתקת אותם מ-70 אחוזים מהאקוויפר המערבי.³¹⁴ הרשויות אף סירבו להנפיק היתרים להקמת רשתות מים והרסו תשתיות מים שהונחו ללא היתרים.³¹⁵ בין שנת 2009 ליולי 2019 הרשויות הישראליות הרסו או חרמו 547 מבנים הקשורים לאספקת שירותי מים ותברואה, לרבות בורות מים, צינורות מים ובתי שימוש נידים, כך על-פי נתוני משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים.³¹⁶

הגבלות אלה הפכו את הפלסטינים לתלויים ברכישת מים, שרובם הגדול נשאב על-ידי מקורות מהאקוויפר שמתחת לאדמתם, מחברת מקורות. דוח של ועדת האו"ם לבדיקת העובדות משנת 2013 מצא כי מקורות מספקת "כמעט מחצית מצריכת המים של יישובים פלסטיניים" בגדה המערבית.³¹⁷ במקרים רבים פלסטינים משלמים עבור מים יותר מאשר ישראלים, דבר הנובע לעיתים מסכומים המתווספים על מחיר המים הנמכרים להם. הדבר בולט במיוחד בהשוואה למתנחלים, שההסתדרות הציונית העולמית מסבסדת עבורם את רכישת המים.³¹⁸ בנוסף, יישובים פלסטיניים רבים בשטח C אינם מחוברים לרשת המים, על אף שבחלק מהמקרים עוברים בסמוך אליהם צינורות של חברת מקורות. יישובים אלה תלויים במים המובלים במכליות, דבר המייקר אותם משמעותית, וגורם לכך שחלק מהמשפחות מוציאות על מים עד 40 אחוזים מהכנסתן.³¹⁹

בשל מדיניות המים המפלה של ישראל בגדה המערבית, מתנחלים נהנים משפע של מים בעוד שלחלק מהקהילות הפלסטיניות אין די מהם כדי לספק את צורכיהן הבסיסיים. בשנת 2017 תיעד אמנסטי אינטרנשונל כיצד הקידוחים הישראלים בבקעת הירדן ומניעת גישתם של פלסטינים בבקעה לחלק ממקורות המים המסורתיים שלהם, צמצמו את אספקת המים העומדת לרשותם. הגבלות אלה, וכן גורמים נוספים, הובילו חלק מהחקלאים לעבור לגידולים "פחות עתירי מים וגם פחות רווחיים" או אפילו להפסיק לגמרי לגדל יבול משלהם. חלק מהם פנו לעבודה בחוות של התנחלויות סמוכות, הנהנות מאספקת מים שופעת יותר.³²⁰ בשנת 2009 מצא הבנק העולמי כי הישראלים בגדה המערבית צורכים, כקבוצה, כמות מים גדולה פי ארבע מזו שצורכים הפלסטינים שם.³²¹ על-פי הערכות, כמות המים

³⁰⁸ World Bank, "Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development" עמ' 51.

³⁰⁹ שם, עמ' 34, ix; Al Haq, "Water for One People Only" עמ' 42.

³¹⁰ Jan Selby, "Cooperation, Domination and Colonisation: The Israeli-Palestinian Joint Water Committee," *Water Alternatives* 6(1): 1-24 (2013), <http://www.water-alternatives.org/index.php/volume6/v6issue1/196-a6-1-1/file> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 12-11, 17-16.

³¹¹ שם; World Bank, "Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development" עמ' 34.

³¹² האגודה לזכויות האזרח בישראל, "אספקת מים וקידוחי מים בגדה המערבית 2010-2016", 4 ביוני 2018, <https://law.acri.org.il/he/42646> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³¹³ Al Haq, "Water for One People Only" עמ' 23-25.

³¹⁴ שם, עמ' 44; בצלם, **חיים בהפרעה: ההשפעות ארוכות הטווח של גדר ההפרדה**, אוקטובר 2012, https://www.btselem.org/sites/default/files/sites/default/files/201210_arrested_development_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 49.

³¹⁵ ראו למשל, Emergency Water Sanitation and Hygiene group (EWASH), "Down the Drain: Israeli Restrictions on the WASH Sector in the Occupied Palestinian Territory and Their Impact on Vulnerable Communities" <https://bit.ly/229zYpD>, מארס 2012, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 16.

³¹⁶ Humanitarian Needs Overview – OPT", OCHA, דצמבר 2019, https://www.ochaopt.org/sites/default/files/hno_2020-final.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 43.

³¹⁷ UNGA, "Report of the Independent International Factfinding Mission to Investigate the Implications of the Israeli Settlements on the Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights of the Palestinian People," A/HRC/22/63 פסקה 84.

³¹⁸ אמיר בן-דוד, "ישראל מייבשת", פוסט בבלוג "זמן ישראל", <https://www.zman.co.il/126897>, 9 ביולי 2020, [timesofisrael.com](https://www.timesofisrael.com), (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); Alwyn R. Rouyer, "Between Desert Countries: the Political Economy of Water Under the Israeli Occupation of the Palestinian Territories and Beyond," *Structural Flaws in the Middle East Peace Process: Historical Contexts*, ed. J. W. Wright Jr. (London: Palgrave Macmillan, 2002), עמ' 125-121.

³¹⁹ Amir Hass, "Just How Much Do Palestinians Rely on Israel for Water?" <https://www.haaretz.com/premium-do-palestinians->, 13 בפברואר 2014, <https://www.worldbank.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); World Bank, "Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development" rely-on-israel-for-water-1.5321782 (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' v-vi; Amnesty International, "The Occupation of Water" <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation/>, 29 בנובמבר 2017, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³²⁰ Amnesty International, "The Occupation of Water" (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³²¹ World Bank, "Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development" עמ' 13.

שצורכים מתנחלים בגדה המערבית בממוצע לנפש גדולה פי ארבע לפחות מזו שצורכים פלסטינים המתגוררים באותו שטח.³²²

מקרה בוחן: מחוז סלפית

מקרה הבוחן שלפניכם מתאר בפרוטרוט כיצד הרשויות הישראליות משתמשות באמצעי כפייה על מנת לבסס את שליטתן על מחוז סלפית הפלסטיני בגדה המערבית וכיצד הן מפרות את זכויות תושביו לטובת מתנחלים יהודים ישראלים הגרים בסמיכות אליו.

סלפית הוא אחד מאחד-עשר המחוזות הפלסטיניים בגדה המערבית. אוכלוסייתו מונה 81,162 נפש והוא משתרע על-פני מקבץ של גבעות ועמקים בצפון-מערב הגדה המערבית.³²³ אדמותיו הפוריות של המחוז, מיקומו מעל אחד מאגני אקוויפר ההר בגדה המערבית עם עתודות המים הגדולות ביותר, גובהו הרב וסמיכותו לתל-אביב, מרחק של כ-30 דקות נסיעה, הפכו אותו למטרה אסטרטגית לפעילות התנחלות.³²⁴ הרשויות הישראליות השתלטו על חלק ניכר מאדמות המחוז והקימו גוש התנחלויות שבמרכזו ההתנחלות העירונית אריאל. התנחלויות אלה מהוות מסדרון של 22 קילומטרים, התוקע טריז במרכז המחוז ומפצל את תושביו הפלסטינים לשלושה גושי כפרים מנותקים זה מזה. מסדרון זה חוצץ בין העיירה סלפית, שהיא מרכזו האדמיניסטרטיבי והמסחרי של המחוז, לכפרים אחרים שמצפון לו.³²⁵ תושבי היישובים הללו מתמודדים בדרך קבע עם השתלטות על אדמותיהם, הגבלת גישה לאדמות חקלאיות, הגבלות על תנועה, אלימות מתנחלים וזרימת שפכים מההתנחלויות הסמוכות.

מקבץ ההתנחלויות נבנה בהתאם לתוכנית ממשלתית ישראלית משנת 1977 שגיבש אריאל שרון, אז שר החקלאות ויו"ר ועדת השרים לענייני התיישבות, לביצור השליטה הישראלית במערב הגדה המערבית. כפי שניסח זאת שאול אריאלי, אנליסט שמילא בעבר תפקידים רשמיים בממשל הישראלי, התוכנית חתרה "ליצור חיץ יהודי" בין מרכזי אוכלוסייה פלסטיניים ולהגיע ל"שליטה בגבעות מפתח המשקיפות אל מישור החוף [שבתוך ישראל]."³²⁶

בתוכנית משנת 1997 של החטיבה להתיישבות בהסדרות הציונית העולמית, הודגשה "האטרקטיביות" של אזור זה. האזור מכונה בתוכנית "מערב השומרון", ומתואר "כאזור מגורים לאנשים המועסקים במרכז הארץ",³²⁷ תוך ציון "קרבתו למרכזי תעסוקה, שירותים והתרבות הקיימת בשפלה". התוכנית מתארת כיצד אזור זה יכול לשמש "שסתום" ל"שחרור הלחצים העירוניים בשפלה".³²⁸

התוכנית מתארת גם את הערך האסטרטגי של רשת הכבישים שהיא מכנה "מסדרון חוצה שומרון". המסדרון מורכב בעיקר מכביש 5, היוצא מצפון תל-אביב, חוצה את הקו הירוק ונמשך מזרחה עד לאריאל, שם הוא הופך לכביש 505, הנמשך עוד מזרחה וחוצה את עורק התחבורה המרכזי בגדה, כביש 60, וממשיך אל כביש 90, העובר מצפון הגדה לדרומה דרך בקעת הירדן. התוכנית מצדיקה את הצורך במסדרונות רוחביים מסוג זה בגדה המערבית "למניעת בנייה ערבית בלתי מבוקרת העלולה ליצור רצף בינוי שיגרום לניתוקה של שפלת החוף מבקעת הירדן ולקיטוע בין מערכי התיישבות הישראלית ביהודה ושומרון".³²⁹ בעוד מתנחלים ישראלים נוסעים מדי יום מאריאל לעבודתם בתוך ישראל מבלי להיתקל במחסומים משמעותיים כלשהם, הרשויות הגדירו קטע של ארבעה קילומטרים מהכביש המהיר כאסור בכניסה לכלי רכב פלסטיניים, כך לדברי בצלם.³³⁰

³²² Amnesty International, "The Occupation of Water;" Al Haq, "Water for One People Only" [ARIJ], "Status of the Environment in the State", עמ' 51; of Palestine 2015, דצמבר 2015, http://www.arj.org/files/arjadmin/2016/Final_SOER_2015_opt_r.pdf, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 77; Camilla Jazeera, "Israel: Water as a Tool to Dominate Palestinians," *Al Jazeera*, 23 ביוני 2016, <https://www.aljazeera.com/news/2016/06/Israel-water-tool->

³²³ http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/SETT4E-2018.html, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
Palestine Central Bureau of Statistics (PCBS), "Palestinians at the end of 2020"³²⁴

PCBS, "Number of Settlers in the Israeli Settlements and Palestinian Population in the West Bank by Governorate, 2018,"³²⁴
המערבית, מאי 2002, https://www.btselem.org/download/200205_land_grab_heb.pdf, (כניסה לאתר ב-30 במרץ 2020), עמ' 82-83.

³²⁵ UN, "Salbit Access Restrictions – July 2018 – OCHA Map," <https://www.un.org/unispal/document/salbit-access-restrictions-july-2018-ocha-map> (גישה לאתר ב-4 ביוני 2020).

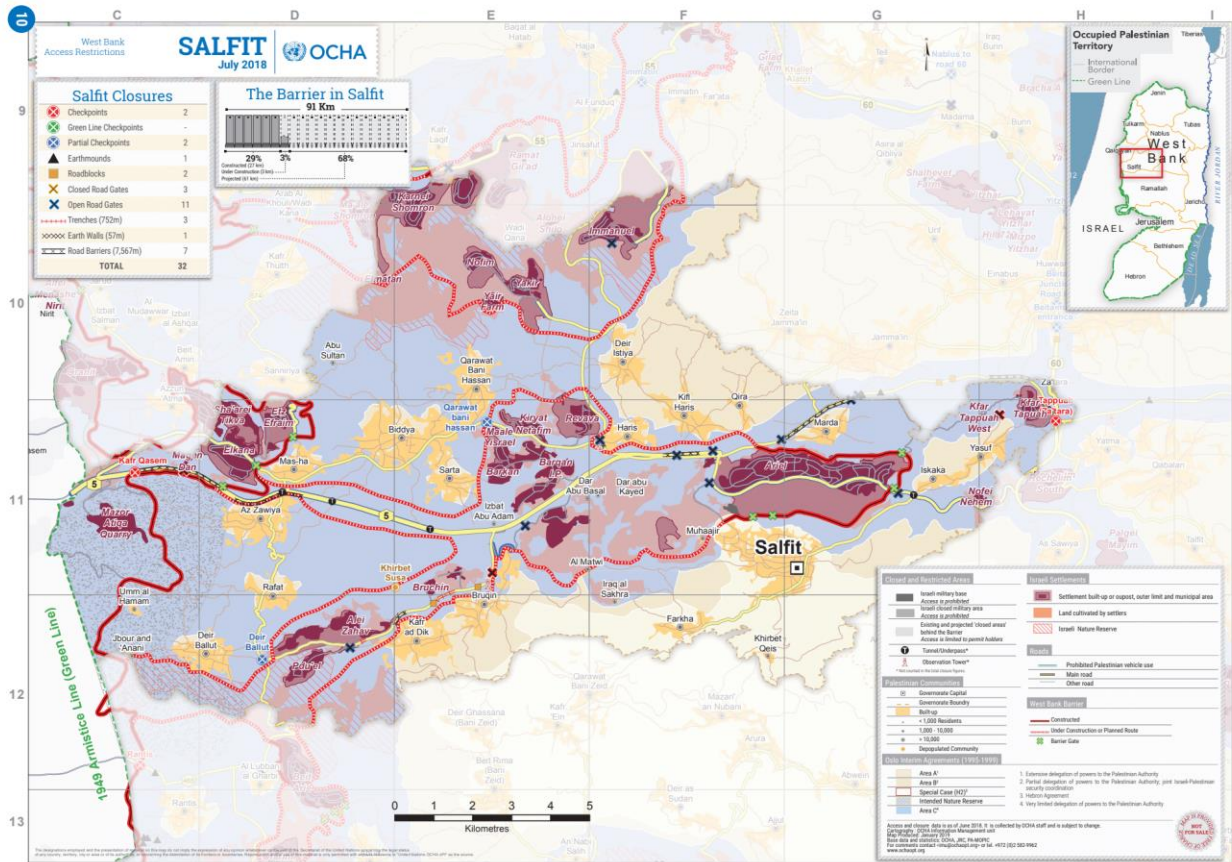
³²⁶ שאול אריאלי, משיחיות על סלע המציאות: מפעל ההתנחלות ביהודה ושומרון: חזון או אשליה, 2016-1967, נובמבר 2017, <https://www.shaularieli.com/wp-content/uploads/2018/08/pdf.191117-המשיחיות-על-סלע-המציאות-2018.pdf>, (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020), עמ' 21.

³²⁷ "ההסתדרות הציונית העולמית, החטיבה להתיישבות, מערכי התיישבות ביהודה ושומרון, עדכון – 1977".

³²⁸ שם.

³²⁹ שם.

³³⁰ "כבישים בגדה המערבית שישראל אוסרת בהם לחלוטין על תנועת כלי רכב פלסטיניים", בצלם, עודכן ב-31 בינואר 2017.

(c) 2018 UN. ההתנחלויות יצורות מסדרון באורך 22 קילומטר, התוקע טריז במרכזו של מחוז סלפית הפלסטיני בגדה המערבית הכבושה. OCHA

מקבץ ההתנחלויות אף שוכן מעל האקוויפר המערבי, חלקו של אקוויפר ההר שתפוקתו מרבית.³³¹ אולם, הרשויות הישראליות חסמו למעשה את גישתם של הפלסטינים במחוז סלפית לשאיבת מים מהאקוויפר, ובכך יצרו במחוז מחסור במים. בלית ברירה, מחוז סלפית רוכש את רובם המכריע של המים מצורכים תושביו מ"מקורות"³³². עשרים וארבע התנחלויות ואזורים שבשליטתן, יותר ממספר היישובים הפלסטינים במחוז, פרוסים באופן רציף למדי על ראשי גבעותיו.³³³ בקצה המזרחי של אשכול ההתנחלויות נמצאת אריאל, אחת ההתנחלויות המאוכלסות ביותר בגדה המערבית, שאוכלוסייתה מונה 20,500 תושבים.³³⁴ באתר [באנגלית] של עיריית ההתנחלות, שהוקמה בשנת 1978, ואשר שטחה המוניציפאלי (11,600 דונם) גדול יותר מפי שלוש משטחה הבנוי (3,500 דונם),³³⁵ היא מתוארת כ"עיר פורחת" "השוכנת בלב מדינת ישראל".³³⁶ פלסטינים בגדה המערבית יכולים להיכנס לאריאל, ובכלל זה ל"אוניברסיטת אריאל",

³³¹ "Water for One People Only", Al Haq, עמ' 25-27.
³³² בשנת 2015, 90 אחוזים מהמים הזמינים במחוז סלפית נרכשו ממקורות. ARIJ, "Status of the Environment in the State of Palestine 2015", עמ' 49. ראו גם PCBS, "Quantity of Water Supply for Domestic Sector, Water Consumed, Total Losses, Population and Daily Consumption per Capita in the West Bank by Governorate, 2018," http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/water-E9-2018.html; PCBS, "Water tables in Palestine, 2018" (Arabic), <https://bit.ly/2KNW7Mk> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
³³³ ראוניו שערך ארגון Human Rights Watch עם מוראד סמארה, בעל תפקיד במועצת ברוקין, 18 בפברואר 2020; מחסום Watch, "סלפית", Ylenia Gostoli, "Palestinians decry West Bank industrial zone expansion," *Al Jazeera*, 24 בפברואר 2017, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/02/palestinians-decry-west-bank-industrial-zone-expansion-170206090749576.html> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
³³⁴ "הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה" של ישראל, "אוכלוסייה וצפיפות לקמ"ר (1) ביישובים שהיו בהם 5,000 תושבים ויותר ב-31.12.2019", 15 בספטמבר 2020, https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2020/2.shnatonpopulation/st02_24.pdf (כניסה לאתר ב-11 בינואר 2021); Maayana Miskin, "Ariel Named for Former PM," *Israel National News*, 13 ביולי 2009, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/132385> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
³³⁵ בצלם וכרם נבות, "זה שגנו, זה גם כן, עמ' 48-49.
³³⁶ "About Ariel", אתר עיריית אריאל באנגלית, <https://www.ariel.muni.il/english/8> (כניסה לאתר ב-1 בספטמבר 2020).

בה לומדים כ-16,000 סטודנטים שכ-3,000 מהם אף מתגוררים במקום,³³⁷ אך ורק באמצעות אישור המונפק על-ידי הצבא, שאותו קשה לקבל.³³⁸

מאז הקמת אריאל הקימו סביבה הרשויות הישראליות שלוש גדרות, ובכל פעם הרחיבו את השטח שהן מקיפות: הראשונה בשנות השמונים של המאה ה-20, השנייה בשנת 1993, והאחרונה שבהן – גדר ההפרדה בשנת 2004. במקרים מסוימים ישראל השתלטה על אדמות פרטיות עבור הקמת הגדרות ובמקרים אחרים היא גידרה אלפי דונם של קרקע וחסמה בפועל את גישת בעליהם הפלסטינים לאדמתם. בעלי אדמות אלה כפופים כעת למערכת מורכבת של הגבלות מנהליות שהחילה ישראל על הגישה אליהן. גדר ההפרדה שהוקמה בשנת 2004 סביב אריאל חוצצת בין פלסטינים במחוז סלפית ל-9,000 דונם מאדמותיהם. 3,500 דונם מתוך אלה שייכים ליותר מ-200 חקלאים מסלפית עצמה והיתר לתושבים מהכפרים הסמוכים חרס, כיפל חרס, איסכאכא, מרדא וקירה.³³⁹

ארגון Human Rights Watch ראיין בשנים 2014 ו-2015 ארבעה-עשר חקלאים מסלפית ומהכפר מרדא שמצפון לאריאל, שהרשויות הישראליות השתלטו על קרקעות בבעלותם או הגבילו את גישתם אליהן. זאת, כדי להקים את ההתנחלות אריאל או את הגדרות סביבה, או עקב הקמתן. חקלאים שאדמותיהם נשארו בבעלותם יכולים להגיע אליהן רק באישור מראש של הצבא הישראלי, שפעמים רבות מתיר זאת רק פעמיים או שלוש בשנה, למשך מספר ימים מוגבל. בכל אחד מהמקרים, החקלאים תיארו כיצד ההגבלות הישראליות, לרבות אלה הנוגעות לתדירות שבה הם מורשים לעבד את אדמתם ולציוד שבו הם מורשים להשתמש, צמצמו באופן דרסטי את היבול שהפיקו ואפילו הגבילו את סוגי הגידולים שביכולתם לגדל. שניים מהחקלאים הפסיקו לחלוטין לעבד את אדמותיהם, או חלק מהן, על אף חששותיהם כי ישראל תכריז עליהן אדמות מדינה בתואנה שפלסטינים לא עיבדו אותן ברציפות.³⁴⁰

ההתנחלות הישראלית אריאל, החוצצת בין הכפר הפלסטיני מרדא (למטה) לבין העיירה סלפית (למעלה) בגדה המערבית הכבושה. תמונת לוויין © Maxar Technologies 2021. מקור: Google Earth

³³⁷ בצלם וכרם נבות, זה שלנו, זה גם כן, עמ' 49.

³³⁸ ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

³³⁹ ארגון Human Rights Watch, כיבוש בע"מ: תרומתם של עסקים בהתנחלויות להפרת זכויותיהם של פלסטינים בידי ישראל, (ניו יורק: Human Rights Watch, 2016), <https://www.hrw.org/he/report/2016/01/19/285317>.

³⁴⁰ שם.

חקלאי מהכפר מרדא אמר לארגון Human Rights Watch בשנת 2015 כי בבעלות אביו היו אדמות בהיקף של יותר מ-1,000 דונם, אך במהלך השנים הוא איבד כמעט את כולן לטובת אריאל. "הם לקחו אותן בהדרגה", הוא סיפר. "בהתחלה [בשנים 1978 ו-1979] הם לקחו 100 דונם והעמידו שם קרוואנים. בשנות השמונים הם שמו גדר תיל סביב עוד אדמות; הם לא הפקיעו את הקרקע אלא הכריזו שהיא שטח צבאי סגור. ואז הם התחילו לבנות עליה. בכל פעם שהם היו מעבירים את הגדר [כדי שתקיף קרקע נוספת], הם היו אומרים שזה מסיבות ביטחוניות". החקלאי אמר שהגיש בכל פעם תלונה לבית משפט צבאי ישראלי, והציג את כל הראיות הנדרשות להוכחת בעלות, ובכל זאת הפסיד בכל אחד מהמקרים. לדבריו, כך נותרו בידי רק 60 דונם, ש-30 מהם נמצאים מאחורי גדר ההפרדה שהוקמה בשנת 2004, והצבא הישראלי מאפשר לו גישה אליהם רק פעמיים בשנה.³⁴¹

מצפון-מערב למקבץ ההתנחלויות שסביב אריאל שוכן הכפר הפלסטיני מסחה, המתמודד מאז שנות השבעים של המאה העשרים עם השתלטות חוזרת ונשנית על אדמותיו. בשנת 1978 תפס הצבא הישראלי אדמות במסחה "לצרכים צבאיים".³⁴² בשנים שלאחר מכן הרשויות הישראליות הכריזו על אדמות סביב הכפר "אדמות מדינה" והקצו אותן להקמת ההתנחלות אלקנה, שחלק גדול ממנה נבנה על אדמותיהם החקלאיות של תושביה.³⁴³ בשנת 2002 הרשויות הפקיעו קרקעות נוספות כדי להקים את גדר ההפרדה, תוך ניתוק תושבי הכפר מחלק מאדמותיהם. בשנת 2018 ראיין ארגון Human Rights Watch את בני משפחת עאמר, תושבי מסחה. בבעלות המשפחה כ-400-500 דונם של קרקע הנמצאת במרחק של כשני קילומטרים מביתם, אך כעת נותרה מעבר לגדר, ובתוך אלקנה. אחד מבני המשפחה אמר כי הרשויות השתלטו על חלק מאדמותיהם וכי כעת הם זקוקים להיתרים כדי להגיע למה שנותר מהן. ההיתרים מאפשרים להם להגיע לאדמות רק דרך שער ייעודי בגדר, שנפתח רק פעמיים ביום, למשך 15-30 דקות בכל פעם. ההגעה לאדמותיהם דרך השער כרוכה בעיקוף באורך 20 קילומטרים האורך כשעתיים.³⁴⁴

התנחלויות זוועות הרס בחיי היומיום של התושבים גם בדרכים אחרות. שני בעלי אדמות מברוקין, כפר מבודד מדרום לגוש ההתנחלויות, אמרו לארגון Human Rights Watch כי כבר עשרים שנה שחיילים חוסמים את גישתם למאה דונם בבעלותם בסמוך להתנחלות ברוכין, מדרום-מערב לאריאל.³⁴⁵ מתנחלים אף הציבו על הקרקע קרוואנים ניידים. אחד מבעלי האדמות, החקלאי ג'מאל סלאמה, בן 60, אמר כי מאז 2017 הוא מנסה לשווא לקבל סיוע מהמנהל האזרחי כדי שיוכל להגיע לחלקת קרקע זו, שבה יש לו באר ובה נהג לגדל חיטה ושעורה.³⁴⁶

סלאמה הוא בעליה של חלקת אדמה קטנה נוספת בצדה השני של ברוכין. לדבריו מתנחלים תקפו חלקה זו פעמים רבות, לרבות בשנת 2011, אז הם שרפו מאות עצי זית שנטע בשנת 1986. בחודשים מארס ואפריל 2020, שבהם הוטלו הגבלות תנועה חמורות בעקבות מגפת הקורונה, חלקה זו הותקפה על-ידי מתנחלים לפחות ארבע פעמים נוספות. "הצבא העביר את המושכות למתנחלים. לא ראיתי את הצבא באזור הזה בשנתיים האחרונות", הוא אמר, וציין שבעלי אדמות אחרים מברוקין חדלו אפילו לנסות להגיע לאדמותיהם באזור זה בשל ההתקפות התכופות של המתנחלים. סלאמה סיפר גם על אירוע שהתרחש בשנת 2016, שבו חברת מקורות כרתה לדבריו עשרות מעצי הזית שלו ללא התראה, כדי להניח צינורות מים שישרתו את ההתנחלויות.³⁴⁷

בכפר הסמוך כפר א-דיכ, פארס א-דיכ ומשפחתו הם בעליה של חלקת קרקע ששטחה 4.5 דונם, הכוללת את האתר הארכיאולוגי דיר סמעאן, שהוקף עם הזמן משלושה עברים בהתנחלויות לשם ועלי זה. לדבריו של א-דיכ, בשנת 2011 הרשויות הישראליות חסמו את הדרך החקלאית המובילה לחלקתו שלו, ללא התראה או הסבר. א-דיכ אמר לארגון Human Rights Watch שהצבא התיר לו לסלול דרך נוספת, על חשבונו, אך שנה לאחר שעשה זאת, בעלות ניכרת, הרשויות הישראליות חסמו את הדרך החדשה באמצעות שער.³⁴⁸ הדבר מאלץ אותו להשאיר את מכוניתו בכביש הראשי ולטפס במעלה גבעה כברת דרך של 700 מטרים כדי להגיע לחלקה שלו. מתנחלים אף משיגים את גבולו בדרך קבע ונכנסים לאדמתו כדי לשחות בבריכות טבעיות הנמצאות בשטחו. לדבריו, בעתות כאלה, משפחתו נאלצת "לשמור מרחק" כדי להימנע מעימותים. באירוע אחד בשנת 2019, מתנחלים עקרו לדבריו 13 מעצי התאנה והזית של המשפחה.

³⁴¹ שם.

³⁴² "בנקים ישראליים מפקים תועלת מהתנחלויות", 24 במאי 2018, סרטון וידאו של ארגון Human Rights Watch, YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=G1T9V41q05U&feature=emb_logo.

³⁴³ שם.

³⁴⁴ ארגון Human Rights Watch, פגיעה בזכויות האדם באמצעות התעללות בנקאית: בנקים ישראליים בהתנחלויות בגדה המערבית (ניו יורק: ארגון Human Rights Watch, 2018), https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/israel0518he_web.pdf, עמ' 22-23.

³⁴⁵ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוראד סמארה, בעל תפקיד רשמי בעיריית ברוקין, 14 באפריל 2020; ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ג'מאל סלאמה, אחד מבעלי הקרקעות באזור, 19 באפריל 2020.

³⁴⁶ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ג'מאל סלאמה, 19 באפריל 2020.

³⁴⁷ שם; ראו גם בצלם, בלוג "אלימות מתנחלים בשירות המדינה", מארס 2020, https://www.btselem.org/hebrew/settler_violence_updates/during-corona-2020, crisis?type=All&date_from=&date_to=&location=203383 (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

³⁴⁸ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם פארס א-דיכ, 6 באפריל 2020.

א-דיכ הוא גם בעליה של חלקת אדמה נוספת בכפר, שההגעה אליה ברכב ארכה חמש דקות עד שנת 2010. אולם, בשנה זו החלו הרשויות בהקמת ההתנחלות לשם, במסווה של הרחבת ההתנחלות הסמוכה עלי זהב,³⁴⁹ והיא חסמה את הדרך לאדמתו. לדבריו, כעת, ההגעה לאדמתו כרוכה בנסיעה דרך שני כפרים סמוכים ובצעייה דרך גיא בו זורם ביוב מההתנחלויות הסמוכות, מסע האורך יותר משעה. א-דיכ אמר כי בשל אורך המסע והקושי הכרוך בו, אמו בת ה-70 לא ביקרה בחלקה מזה שבע שנים והוא עצמו מגיע אליה רק פעם או פעמיים בשנה. הוא הוסיף כי היות שאינו יכול להביא עמו ציוד, הוא לא הצליח לשתול בחלקה שום דבר חדש. לדבריו הזרמת השפכים משאירה את אדמתו "מוקפת בביוב" משלושה עברים.³⁵⁰

שפכים גולמיים ופסולת כימית תעשייתית לא-מטופלת זורמים ברחבי המחוז מהתנחלויות ואזורי תעשייה שלהן לתוך אזורי מגורים וסביב מקורות מים, כך מסרו לארגון Human Rights Watch שני פקידי עירייה במועצות מקומיות ושני תושבים.³⁵¹ בדוח משנת 2009 תיעד בצלם כיצד שפכי אריאל זרמו מאז אמצע שנות התשעים דרומה לעבר העיר סלפית, שם התמזגו עם שפכי סלפית וזרמו מערבה, לברוקין ולכפר א-דיכ.³⁵² הארגון תיעד כיצד מפעל השפכים של אריאל חדל לחלוטין לתפקד בשנת 2008, לאחר יותר מעשור של התעלמות מאזהרות שהשמיעו רשויות הסביבה הישראליות בנוגע למצבו.³⁵³ המתקן לא שב מאז לתפקד כראוי;³⁵⁴ בפרסום של ממשלת ישראל משנת 2016 צוין כי יעילותו "נמוכה" ו"הקולחים מסולקים להשקיית סרק, וליובלי נחל שילה".³⁵⁵ סלפית ביקשה מזה יותר משני עשורים להקים מתקן לטיפול בשפכים, ואף השיגה מימון לפרויקט, אך הרשויות הישראליות סיכלו ללא הרף את מאמציה. זאת, פעם בטענה שהוא ימוקם קרוב מדי לאריאל,³⁵⁶ ופעם אחרת כשהן מתנות את האישור בהסכמה לטפל גם בשפכי אריאל,³⁵⁷ תנאי שהפלטטינים מסרבים פעמים רבות לקבל היות שהוא ירמוז להכרה בפועל בהתנחלויות. אולם, בשנת 2019 קיבלה עיריית סלפית אישור להקמת מפעל לטיפול בשפכים בלבד, ובנובמבר אותה שנה החלה בהקמת המפעל.³⁵⁸

בדוח שפרסמו קרן החירום הבינלאומית של האו"ם לילדים (יוניסף) ו"הקבוצה ההידרולוגית הפלסטינית" בשנת 2011 נכתב כי אזור התעשייה ברקן, שליד ההתנחלות אריאל, "ידוע לשמצה בגלל הזרמת שיירי הפסולת הכימית שלו אל כפרי סלפית".³⁵⁹ עוד נכתב בדוח כי "פסולת כימית זו כוללת, על-פי ההשערות, פטרוכימיקלים, מתכות ופלסטיק" ומצוין כי "מתכות כבדות רעילות קשורות לרשימה אינסופית של בעיות רפואיות, החל בשלשול וכלה בסוכרת, היפר-קרטוזיס, אי ספיקת איברים וסרטן".³⁶⁰ על-פי בצלם, בעונת הגשמים, הביוב זורם מאריאל בערוץ נחל ובעמקים, ומציף את מתקן השאיבה המרכזי של סלפית.³⁶¹ מוראד סמארה, העובד במועצת ברקין, אמר לארגון Human Rights Watch כי בוואדי אל-מטוו שבין סלפית לברוקין, הביוב מאריאל ומסלפית זורם בעמק שבו גרות לפחות 50 משפחות.³⁶² אנשים בקהילה העלו חשש כי חשיפה לביוב ולפסולת כימית גורמת לאנשים לחלות. מאי ברכאת, אם לארבעה המתגוררת בעמק, אמרה לארגון Human Rights Watch כי "הריח בעמק קטלני" וכי בתה בת השלוש אובחנה לפני שנתיים כחולת לוקמיה. לדבריה, היא כבר אינה מתירה לילדיה לשחק בחוץ מאז נפל אחד מהם לתוך הביוב לפני מספר שנים.³⁶³

³⁴⁹ שם; "חוליה חדשה ברצף הטריטוריאלי לאריאל", גדעון לוי ואלכס ליבק, הארץ, 5 ביוני 2015, <https://www.haaretz.co.il/magazine/twilightzone/premium-1.2652733> (כניסה לאתר ב-22 ביולי 2020). ראו גם: שלום עכשיו, "דוח בניה בהתנחלויות 2016: עליה של 34% בהתחלות הבנייה בהתנחלויות בשנת 2016, 70% מתוכן בהתנחלויות מבודדות", מאי 2017.

³⁵⁰ <http://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2017/05/Annual-Report-2016-Heb-210517.pdf> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020) עמ' 3-4.

³⁵¹ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם פארס א-דיכ, 6 באפריל 2020.

³⁵² ראיונות טלפוניים שערך ארגון Human Rights Watch עם מוראד סמארה, 18 בפברואר 2020, מרוואן עבד א-רחמאן, ראש עיריית ברקין, 8 באפריל 2020, פארס-דיכ, 6 באפריל 2020, ותחקירנית שטח ב"מרכז ירושלים לסייע משפטי ולזכויות האדם" (JLAC), 20 באפריל 2020; ראו גם Jaclynn Ashly, "Drowning in the Waste", *Al Jazeera*, 18 בספטמבר 2017, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/09/drowning-waste-israeli-settlers-170916120027885.html> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); Megan Giovannetti, "They Just Die": Palestinian Village Choked by Israeli Settlement Dumpsite, *Middle East Eye*, 24 ביולי 2019, <https://www.middleeasteye.net/news/palestinian-village-choked-toxic-dumpsite-israeli-industrial-settlements> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); Clare Maxwell, "West Bank Villagers Suffer from Sewer Politics", *The Electronic Intifada*, 31 באוגוסט 2016, <https://www.electronicintifada.net/content/west-bank-villagers-suffer-sewer-politics/17811> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

³⁵³ בצלם, **שפכים ללא גבולות: הזנחת הטיפול בשפכי הגדה המערבית**, יוני 2009, http://btselem.org/sites/default/files2/200906_foul_play_heb.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020), עמ' 29.

³⁵⁴ ביקור שטח של ארגון Human Rights Watch וראיונות עם שני בעלי תפקידים בעיריית ברקין, 18 בפברואר 2020.

³⁵⁵ רשות הטבע והגנים, המשרד להגנת הסביבה והמנהל האזרחי לישראל, "ניטור נחלי יהודה ושומרון: הערכת מצב על בסיס ממצאי הדיגום בשנים 2015-2014", מארס 2016, <https://www.sviva.gov.il/infoservices/reservoirinfo/doclib2/publications/p0801-p0900/p0831.pdf> (כניסה לאתר ב-16 ביוני 2020), עמ' 32.

³⁵⁶ בצלם, **שפכים ללא גבולות**, עמ' 31.

³⁵⁷ "כמה עובדות על ההתנחלות אריאל", בצלם, עורכן ב-17 ביוני 2012, https://www.btselem.org/hebrew/settlements/20100830_facts_on_the_settlement_of_ariel (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

³⁵⁸ "בהנחת אבן הפינה לפרויקט שהמתין 25 שנה... השר ר'ניים: למרות המכשולים שמציבה ישראל, אנו ממשיכים לשפר את שירותי המים" (ערבית), הודעה לעיתונות של רשות המים הפלסטינית, 20 בנובמבר 2019, http://www.pwa.ps/ar_page.aspx?id=527rVEa3111280557a527rVE (כניסה לאתר ב-12 ביולי 2020).

³⁵⁹ "Water for Life" (WASH MP), "Water, Sanitation and Hygiene Monitoring Program (WASH MP)", UNICEF and the Palestinian Hydrology Group (PHG), יוני 2011, https://www.unicef.org/oPt/WASH_MP_Final_Report_2009_WP_21_June.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020), עמ' 39.

³⁶⁰ שם.

³⁶¹ בצלם, **שפכים ללא גבולות**, עמ' 29.

³⁶² ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוראד סמארה, 9 באפריל 2020.

³⁶³ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מאי ברכאת, 7 באפריל 2020.

גוש התנחלויות נוסף משתרע בחלקו הצפוני של מחוז סלפית וחודר לעומקו של מחוז קלקיליה השכן. גדר ההפרדה מקיפה את העיר קלקיליה, שבה חיים יותר מ-55,000 בני אדם,³⁶⁴ ומותירה דרך גישה אחת בלבד אל העיר וממנה. לדברי בצלם הדבר נועד "ליצור רצף" בין ההתנחלויות באזור לישראל.³⁶⁵ הארגון מצא כי הגדר מפרידה בין קלקיליה למחצית מאדמותיה החקלאיות – כ-2,500 דונם.³⁶⁶

מזרח ירושלים

לאחר שכבשה את הגדה המערבית בשנת 1967, סיפחה ישראל באופן חד צדדי לשטחה המוניציפאלי של ירושלים 72 קמ"ר, שכללו את חלקה המזרחי של ירושלים וכן אדמות שהיו שייכות ל-28 כפרים בגדה המערבית מסביב לעיר. לארגון Human Rights Watch לא ידוע על שום מדינה אחרת, למעט, לאחרונה, ארצות הברית תחת הנשיא דונלד טראמפ, המכירה בסיפוח הישראלי של מזרח ירושלים, שנותרה שטח כבוש על-פי המשפט הבינלאומי.³⁶⁷

נכון לספטמבר 2020, חיים בשטחה המוניציפאלי של ירושלים, על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל, 371,800 פלסטינים ו-563,200 יהודים-ישראלים.³⁶⁸ האוכלוסייה היהודית-ישראלית כוללת יותר מ-220,000 מתנחלים החיים במזרח ירושלים הכבושה.³⁶⁹ ישראל מיישמת למעשה מערכת חוקים אחת עבור יהודים-ישראלים ואחרת עבור פלסטינים, כמעט בכל ההיבטים של חיי היומיום בירושלים.

מעמד משפטי

הרשויות הישראליות מגדירות פלסטינים במזרח ירושלים כ"תושבי קבע", אותו מעמד הניתן לזרים העוברים לגור בישראל.³⁷⁰ מעמד רעוע זה מבוסס על נוכחותם הפיזית בירושלים; מאז 1967 משרד הפנים שלל את מעמדם של לפחות 14,701 פלסטינים, רובם בגין אי הוכחת "מרכז חיים" בירושלים.³⁷¹

לפלסטינים תושבי ירושלים ישנה אפשרות לבקש אזרחות ישראלית, אך רובם המכריע בחר שלא לעשות כן. זאת משום שיש בכך משום הכרה בישראל, הכוח הכובש, כריבון החוקי. יתרה מכך, רובם המכריע של הפלסטינים שהגישו בקשות לאזרחות ישראלית לא זכו בה.³⁷² כתושבי קבע, ירושלמים פלסטינים שאינם אזרחים יכולים להצביע בבחירות לעירייה, אך לא בבחירות הכלליות לכנסת.³⁷³

לעומת זאת, יהודים-ישראלים מירושלים, כולל מתנחלים במזרח ירושלים, הם אזרחים ישראלים ואינם נדרשים להוכיח כי הם שומרים על "מרכז חיים" בעיר כדי לשמור על מעמדם החוקי. הרשויות הישראליות לא שללו את מעמדו החוקי של אף יהודי-ישראלי בגין אי הוכחת "מרכז חיים" בירושלים. יהודים-ישראלים הגרים בירושלים מצביעים גם בבחירות המוניציפאליות וגם בבחירות הכלליות.

³⁶⁴ הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה, אוכלוסייה משוערת לאמצע השנה במחוז קלקיליה לפי יישובים, 2017-2021 (בערבית), http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/QalqiliyaA.html (כניסה לאתר ב-4 באפריל 2021).

³⁶⁵ בצלם, **חיים בהפרעה: ההשפעות ארוכות הטווח של גדר ההפרדה**, עמ' 36 (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

³⁶⁶ שם, עמ' 40.

³⁶⁷ בהצהרתו על הכרה בירושלים כבירת ישראל, בה הודיע על תוכניתו להעביר את שגרירות ארה"ב לעיר, אמר הנשיא טראמפ כי ההכרה אינה מהווה הכרה בגבולות

העיר: "Statement by President Trump on Jerusalem" US Embassy and Consulates in Italy press release, 6 בדצמבר 2017.

³⁶⁸ <https://it.usembassy.gov/statement-president-trump-jerusalem-december-6-2017> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020). עם זאת, כשהודיע על תוכניתו "שלוש לשננו"

בינואר 2020, אמר טראמפ כי "ירושלים תישאר מאוחדת", והכיר למעשה בסיפוח: "President Donald J. Trump's Vision for Peace, Prosperity, and a Brighter Future for Israel and the Palestinian People," White House press release

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trumps-vision-peace-prosperity-brighter-future-israel-palestinian-people> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

³⁶⁹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל, "אוכלוסייה וצפיפות לקמ"ר (1) ביישובים שהיו בהם 5,000 תושבים ויותר ב-31.12.2019".

³⁶⁹ נתוני ההתנחלויות – ירושלים, שלום עכשיו, <https://www.peacenow.org.il/settlements-watch/matzav/jerusalem> (כניסה לאתר ב-11 בינואר 2021).

³⁷⁰ למידע נוסף ראו פרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

³⁷¹ המוקד להגנת הפרט, "שליחת מעמד קבע בשנת 2020: על פי נתוני משרד הפנים, בשנה זו נשלל מעמדם של 18 פלסטינים מירושלים המזרחית במסגרת מדיניות

"הטרנספר השקט", בהם 10 נשים", 9 במארס 2021, <http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Updates224> (כניסה לאתר ב-28 במארס 2021). מי שמאבד

את תושבותו רשאי לעתור למשרד הפנים להחזרת מעמדו, ועד להכרעה בעתירה לקבל מעמד זמני המאפשר לו להישאר בירושלים. מקצת הפלסטינים הצליחו לקבל

בחזרה את מעמדם, אך זאת פעמים רבות לאחר הליכים משפטיים ומנהליים ממושכים שרבים אינם יכולים להרשות לעצמם. "ישראל גוזלת את מעמדם של

פלסטינים ירושלמים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 8 באוגוסט 2017, <https://www.hrw.org/he/news/2017/08/08/307607>.

³⁷² למידע נוסף, ראו פרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

³⁷³ *Times of Israel*, "Abbas Says No Elections Unless Palestinians in East Jerusalem Can Vote," 19 בדצמבר 2019, <https://www.timesofisrael.com/abbas-says-no-elections-unless-palestinians-in-east-jerusalem-can-vote> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

נולדו בלתי-שווים במזרח ירושלים

יהודייה אזרחית ישראל
נולדה (בהתנחלות) במזרח ירושלים

תושב פלסטיני
נולד במזרח ירושלים

האם מעמדי החוקי בירושלים איתן?

כן

את אזרחית ישראלית ומדיניות הממשלה היא לשמור על הרוב היהודי בעיר

לא

כמו זרים שעוברים לישראל, אתה תושב - מעמד מותנה הניתן לביטול. תוכל להניש בקשה לאזרחות, אך לא סביר שתזכה בה

האם אוכל לעבור לחו"ל לכמה שנים ולחזור?

כן

בכל שלב שבו תחליטי לחזור לירושלים, תתקבלי בברכה

ייתכן שלא

אתה יכול לעזוב, אבל אם תישאר בחו"ל זמן רב מדי, התושבות שלך עלולה להישלל, ותישאר ללא מעמד חוקי

האם אשמור על מעמדי החוקי אם אעבור לחלקים אחרים של גדה המערבית?

כן

את יכולה לעבור להתנחלות ישראלית בגדה המערבית. מעמדך המשפטי מובטח ללא קשר למקום מגוריך

ייתכן שלא

אם הרשויות הישראליות יקבעו כי כבר אינך "שומר על קשר" לירושלים, אתה עלול לאבד את מעמדך כתושב

האם אוכל לעבור בקלות לבית חדש במזרח ירושלים?

כן

לא תהיה לך שום בעיה לעבור להתנחלות

ייתכן שלא

כמעט בלתי אפשרי לקבל היתר בנייה, ובאזורים הפלסטיניים הבנויים כבר שוררת צפיפות יתר

HUMAN RIGHTS WATCH

VISUALIZING PALESTINE

המנויות המתוארות לעיל הן בדיניות ונצחו לצורך תחושה בלבד
מקורות: HRW (2021). A Threshold Crossed
WWW.VISUALIZINGPALESTINE.ORG

@visualizingpal
/visualizing_palestine
fb.me/visualizingpalestine

אפריל 2021
CC BY NC ND

בעוד שירושלמים פלסטינים ויהודים כפופים לאותו דין פלילי, השיטור בעיר מבוסס על אפליה בין שתי הקבוצות. 77 אחוז מהילדים שנעצרו בשנת 2018 ברחבי העיר היו פלסטינים, אף שפלסטינים מהווים פחות מ-40 אחוזים מאוכלוסיית ירושלים.³⁷⁴ בצלם ציין כי אלימות משטרתית היא "חלק ממדיניותה של ישראל... לשמר את העליונות הדמוגרפית בעיר".³⁷⁵ לדוגמה, הרשויות הישראליות עצרו, לפי בצלם, יותר מ-850 פלסטינים משכונת אל-עיסאווייה, רובם ילדים, בין אפריל 2019 לאפריל 2020. רבים מהם הוכו במהלך מעצרו.³⁷⁶ בצלם תיאר מבצע משטרתני באל-עיסאווייה כ"מבצע מתמשך של התעמרות וענישה קולקטיבית" נגד תושבי השכונה,³⁷⁷ ותיעד כיצד כוחות משטרה נכנסו באופן קבוע לאל-עיסאווייה וזמו "אירועי 'חיכוך' כשהם 'חוסמים את הרחובות הצרים בשכונה, משליכים רימוני הלם וגז ויורים כדורי ספוג, עוצרים ומכים תושבים".³⁷⁸ עיתון 'הארץ', שדיווח על פשיטות כמעט יומיות, סיורים, מחסומים ומארבים באל-עיסאווייה, ותיאר את המדיניות בשכונה כ"ענישה קולקטיבית",³⁷⁹ מצא שרק "חלק מזערי" מהעצורים הואשמו בידי אבנים או בעבירות אחרות.³⁸⁰

בנוסף, גדר ההפרדה עוברת בלב מזרח ירושלים המסופחת, וחוצצת בין קהילות פלסטיניות בשלוש דרכים לפחות. ראשית, היא מותירה בצדה הפונה לגדה המערבית עשרות אלפי פלסטינים ירושלמים הגרים באזורים כמו כפר עקב ומחנה הפליטים שועפאט, וכך חוצצת ביניהם לבין שאר מזרח ירושלים.³⁸¹ שנית, היא כולאת פלסטינים מהגדה המערבית בצדה הירושלמי, למשל בנבי סמואל. על פלסטינים תושבי הגדה המערבית החיים באזורים אלה נאסר למעשה לשהות בשום מקום בצדה הירושלמי של הגדר למעט בתוך בתייהם וקהילותיהם, ועליהם לעבור במחסום כדי להגיע לבית הספר, לעבודה, למכולת או לבית החולים.³⁸² שלישית, הגדר יוצרת בגדה המערבית כמה מובלעות המוקפות מכל עבריהן, כדוגמת העיירה ביר נבאלא, ואשר מחוברות לקהילות פלסטיניות אחרות רק באמצעות כבישי "מרקם חיים".³⁸³

קרקעות ודיור

מאז 1967 הרשויות הישראליות הפקיעו מפלסטינים כמעט שליש מהאדמות במזרח ירושלים, בהיקף של לפחות 23,378 דונם, בעיקר עבור התנחלויות.³⁸⁴ כמו בשאר הגדה המערבית, הרשויות הישראליות הקפידו מאז 1967 את תהליך רישום הקרקעות בבעלות פלסטינית במזרח ירושלים, בעוד בהתנחלויות במזרח ירושלים הן קיימו רישום קרקעות לכל אורך התקופה.³⁸⁵ ההקפאה מעמידה קרקעות פלסטיניות שלא נרשמו עד 1967 בסכנת השתלטות וגם מקשה על בעליהן לקבל היתרי בנייה. ארגון הזכויות הישראלי עיר עמים העריך בדוח משנת 2015 כי מחצית מהאדמות במזרח ירושלים אינן רשומות.³⁸⁶

מעבר להשתלטות הרשמית בידי המדינה, חוקים ומדיניות מפלים מאפשרים למתנחלים ולארגוני מתנחלים להשתלט על בתי פלסטיניים בשכונות במזרח ירושלים, לפנות את בעלי הבתים הפלסטינים ולהעביר את רכושם לבעלים יהודים.³⁸⁷ הדבר נעשה מכוח חוק משנת 1970 המחייב רשויות להחזיר לבעלים יהודים או ליורשיהם רכוש במזרח ירושלים שהיה בבעלותם לפני שנת 1948 ואשר הוחזק בידי הרשויות הירדניות בין 1948 ל-1967.³⁸⁸ לעומת זאת, הרשויות התירו במידה

³⁷⁴ האגודה לזכויות האזרח בישראל, "ירושלים המזרחית: עובדות ונתונים 2019".
³⁷⁵ "התעמרות וענישה קולקטיבית בשכונת אל-עיסאווייה במזרח ירושלים", סרטון וידיאו של בצלם, יוטיוב, <https://www.youtube.com/watch?v=8SSyCXJraJE> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ראו גם דוח בצלם, **זאת ירושלים: גזל ואלימות באל-עיסאווייה**, מאי 2020, https://www.btselem.org/sites/default/files/publications/202005_this_is_jerusalem_violence_and_dispossession_in_al_esawiyah_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁷⁶ שם; ראו גם ניר חסון, "המשטרה עצרה וחקרה עשרות קטינים מעיסאווייה בניגוד לחוק", הארץ, 12 בינואר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.8376360> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); האגודה לזכויות האזרח בישראל, "הגנות לקטינים החשודים בפלילים? לא בעיסאווייה", 12 בינואר 2020, <https://www.acri.org.il/post/347> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁷⁷ דוח בצלם, **זאת ירושלים: גזל ואלימות באל-עיסאווייה**;

³⁷⁸ "התעמרות וענישה קולקטיבית בשכונת אל-עיסאווייה במזרח ירושלים", סרטון וידיאו של בצלם, יוטיוב.

³⁷⁹ ניר חסון, "12 תושבי עיסאווייה נעצרו בפשיטה לילית של המשטרה בחשד ליידי אבנים וירי זיקוקים", הארץ, 25 בנובמבר 2019, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.8185268> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ניר חסון, "הענישה בעיסאווייה מייצרת מציאות של אלימות. מוחמד עביד שילם את המחיר", הארץ, 1 ביולי 2019, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.7424832> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁸⁰ ניר חסון, "12 תושבי עיסאווייה נעצרו בפשיטה לילית של המשטרה בחשד ליידי אבנים וירי זיקוקים", הארץ.

³⁸¹ ראו מקרה בוחן כפר עקב, להלן.

³⁸² "The Village of Nabi Samwil: Hidden in Plain Sight", Al Haq, 13 ביוני 2018, <http://www.alhaq.org/advocacy/6186.html> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

³⁸³ "ברוך הבא לביר נבאלה - סרטון חדש", הודעה לעיתונות של בצלם, 8 בנובמבר 2012, https://www.btselem.org/hebrew/press_releases/20121011_welcome_to_bir_nabala (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

³⁸⁴ "נתונים על הפקעת קרקעות במזרח ירושלים והשימוש בהן", בצלם, 1 בינואר 2011, https://www.btselem.org/hebrew/land_expropriation_statistics (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁸⁵ עיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 9-8.

³⁸⁶ שם.

³⁸⁷ "משפחה פלסטינית בת 40 נפשות עומדת להיזרק מבייתה בשייח ג'ראח לטובת מתנחלים", הודעה לעיתונות של שלום עכשיו, 11 בינואר 2019, <https://peacenow.org.il/sabagh-family> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "המשך הטיהור במזרח ירושלים: ישראל מפנה עוד משפחות מבתייהן ומעניקה אותם למתנחלים", 11 במרץ 2019, הודעה לעיתונות של בצלם, https://www.btselem.org/hebrew/jerusalem/20190311_east_jerusalem_cleansing_continues (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁸⁸ Norwegian Refugee Council (NRC), "The Absentee Property Law and its Application to East Jerusalem," Legal Memo, פברואר 2017, https://www.nrc.no/globalassets/pdf/legal-opinions/absentee_law_memo.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). בעוד שהחוק חל על פניו גם על מי שאינם יהודים, מועצת הפליטים הנוירווגית כתבה בשנת 2017 כי "בפועל [החוק] יושם רק במקרה של בעלי בתים יהודים-ישראלים".

רבה השתלטות על אדמותיהם ובתייהם של פלסטינים ממערב ירושלים אשר גורשו או נמלטו כתוצאה מהאירועים בשנים 1947-1949, ושל פלסטינים שגורשו או נמלטו עם ראשית הכיבוש ב-1967, באמצעות הכרזתם "כנכסי נפקדים"³⁸⁹.

ארגון המתנחלים עטרת כהנים, למשל, הגיש עשרות תביעות פינוי נגד כ-100 משפחות פלסטיניות הגרות באזור בטן אל-הווא בסילוואן שבמזרח ירושלים, בטענה שבתיהן שייכים להקדש יהודי שבו גרו יהודים תימנים בסוף המאה ה-19.³⁹⁰ עטרת כהנים חותרת להקמת שכונה יהודית בלב סילוואן, והדבר מעמיד 700 פלסטינים בסכנת פינוי.³⁹¹ במהלך 2020 פסק בית משפט השלום בירושלים לטובת עטרת כהנים בכמה מן התביעות הללו, והורה על פינוי של משפחות הגרות במקום כבר עשרות שנים.³⁹² ביוני 2020 פסק בית משפט בירושלים לטובת הקרן הקיימת לישראל בתביעה שהגישה לפינוי משפחה המונה 18 נפשות מבניין בסילוואן בו היא גרה מאז שנות החמישים של המאה הקודמת.³⁹³ על החלטות אלה הוגשו ערעורים, ונכון למארכ 2021, הפינניים טרם בוצעו.³⁹⁴

הרשויות הישראליות הפכו את השגתם של היתרי בנייה במזרח ירושלים למשימה בלתי אפשרית כמעט עבור פלסטינים, ובייחוד מחוץ לאזורים הבנויים בשכונות, המהווים פחות מ-15 אחוזים ממזרח ירושלים ו-8.5 אחוזים משטחה המוניציפאלי של העיר.³⁹⁵ לדברי שלום עכשיו, "בעוד שהממשלה יזמה תכנון, הפקעת קרקעות לבנייה, מכרזים לבנייה של למעלה מ-55,000 יחידות דיור לישראלים במזרח ירושלים מאז 1967, לפלסטינים יזמה הממשלה כ-600 יחידות דיור בלבד (בשנות ה-70)".³⁹⁶ עקב כך, מרבית הבנייה הפלסטינית במזרח ירושלים מבוססת על יוזמות פרטיות ולא ממשלתיות. בין השנים 1991-2018 אישרו מתכנני העירייה רק 9,536 היתרי בנייה לפלסטינים, ואילו בשכונות היהודיות בירושלים הם אישרו 48,201 היתרים כאלה, 21,834 מהם בהתנחלויות.³⁹⁷

בין השנים 2009 ו-2020 הרשויות הישראליות הרסו במזרח ירושלים 1,434 מבנים בבעלות פלסטינית, יותר מ-98 אחוזים מהם בגין היעדר היתר בנייה, כך על-פי נתוני משרד האר"ם לתיאום עניינים הומניטריים (OCHA).³⁹⁸ לפי נתוני בצלם, הרשויות הרסו בתקופה זו 786 יחידות דיור פלסטיניות במזרח ירושלים, בעיקר בגין היעדר היתרי בנייה, ועקרו מבתייהם 2,561 פלסטינים.³⁹⁹ לעומת זאת, הרשויות הישראליות אינן הורסות כמעט לעולם את בתייהם של יהודים-ישראלים בירושלים, אפילו במקרים בהם בוצעו עבירות בנייה.⁴⁰⁰

משאבים ושירותים

הרשויות הישראליות מפלות באורח קיצוני בין פלסטינים ליהודים-ישראלים בירושלים בכל הנוגע להקצאת משאבים ולאספקת שירותים. בעוד שברוב השכונות הפלסטיניות התשתיות גרועות והשירותים והמתקנים בתחומי הבריאות,

³⁸⁹ שם. חוק נכסי נפקדים, התש"י-1950 איפשר למדינה להשתלט על אדמותיהם ובתייהם של פלסטינים שלא נכחו בנכסיהם החל מ-29 בנובמבר 1947. הרשויות הישראליות מיישמות את החוק מזה זמן רב על בתיים פלסטיניים במערב ירושלים. חוק זה, בשילוב חוק הסדרי משפט ומנהל שהתקבל בכנסת שנת 1970, מסמיכים את האפוטרופוס לנכסי נפקדים לקבוע אם נכסים במזרח ירושלים עומדים בקריטריונים של "נכסי נפקדים". ממשלת ישראל התירה במידה רבה את החלת החוק על מזרח ירושלים מאז 1967.

³⁹⁰ ניר חסון, "תושבי סילוואן: עטרת כהנים מנהלת הקדש תוך ניגוד עניינים חמור", הארץ, 4 ביוני 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.8894936> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁹¹ "בית משפט השלום פסק לפנות משפחה פלסטינית מביתה בסילוואן כי הנכס היה של יהודים לפני 1948", הודעה לעיתונות של שלום עכשיו, 20 בינואר 2020, Nir Hasson, "The Judaization of an East Jerusalem Neighborhood Gains Steam, Haaretz", <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-judaization-of-e-j-lem-quarter-gains-pace-1.5415648>, 2 בנובמבר 2015, <https://www.peacenow.org.il/batan-al-hawa-nasser-rajabi-verdict> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "העתידי על פי ב"ץ: טיהור סילוואן מפלסטינים", הודעה לעיתונות של בצלם, 22 בנובמבר 2018, https://www.btselem.org/hebrew/press_releases/2018122_batan_al_hawa_ruling (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁹² ניר חסון, "ביהמ"ש הורה לפנות 22 פלסטינים מביתם בסילוואן, ועשוי לסלול את הדרך לפינויים נוספים", הארץ, 20 בינואר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/law/1.8413759> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ניר חסון, "ביהמ"ש הורה לפנות עשרות פלסטינים מבתייהם במזרח ירושלים לטובת עמותות מתנחלים", הארץ, 14 בספטמבר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.9153425> (כניסה לאתר ב-15 בספטמבר 2020).

³⁹³ ניר חסון, "ביהמ"ש הורה לקלל לפנות 18 בני משפחה פלסטינים מביתם בסילוואן", הארץ, 1 ביולי 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.9153425> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); Noam Sheizaf, "Despite Denials, JNF to Continue Eviction Effort of J'lem Palestinians," *972 Magazine*, 28 בנובמבר 2011, <https://www.972mag.com/despote-denials-jnf-to-continue-eviction-effort-of-jerusalem-palestinians/28489> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "בעקבות הביעת קק"ל: ביהמ"ש הורה לפנות את משפחת סומרין מביתה בסילוואן", הודעה לעיתונות של שלום עכשיו, 23 בספטמבר 2019, <https://peacenow.org.il/somrln-verdict-silwan> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁹⁴ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם משפחת סומרין, 16 בספטמבר 2016; ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם משפחת רג'אבי, 17 בספטמבר 2020.

³⁹⁵ "מדיניות התכנון בגדה", בצלם, עודכן ב-3 בפברואר 2019, https://www.btselem.org/hebrew/planning_and_building (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); עיר עמים ובמקום, **הכל מתוכנן: על מדיניות של הכשלת תכנון בשכונות הפלסטיניות בירושלים**, פברואר 2017, <https://www.ir-2017.org.il/files/default/files/20170220%20עמ%20עמים%20במקום%20הכשלת%20תכנון%20על%20הפלסטיניות%20בירושלים> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁹⁶ "היתרי בנייה בירושלים: פלסטינים מופלים לרעה וקרוב למחצית מהבניה הישראלית היא מעבר לקו הירוק", הודעה לעיתונות של שלום עכשיו, 28 באוגוסט 2019, <https://peacenow.org.il/jerusalem-construction-permits> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

³⁹⁷ שם.

³⁹⁸ OCHA, "Data on Demolition and Destruction in the West Bank", ע"ל-פי משרד האר"ם לתיאום עניינים הומניטריים, הרשויות הישראליות הרסו 1,237 מהמבנים בגין היעדר היתר, 13 כצעד של ענישה ושבעה מ"סיבות אחרות".

³⁹⁹ "מסד נתוני הרוגים והריסת בתים", בצלם, <https://statistics.btselem.org/he/demolitions/pretext-unlawful-construction?stateSensor=%22east-%22&structureSensor=%22true%22&demoScopeSensor=%22false%22&dateSensor=%221230771600000,1609451999000%22&tab=overview> (כניסה לאתר ב-27 במארכ 2021). נתון זה כולל 145 בתים שנהרסו בידי בעליהם במזרח ירושלים לאחר שקיבלו צווי הריסה בגין בנייה ללא היתר. שלושה בעלי בתים אחרים אטמו את בתייהם לאחר שקיבלו צווי הריסה.

⁴⁰⁰ עיר עמים, "מדריך להריסת הבתים", 1 במארכ 2009, <https://www.ir-amim.org.il/he/report/>, ממדריך-להריסת-הבתים, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 7-6.

הפנאי והחינוך לקויים, ברוב השכונות היהודיות ישנם כבישים סלולים היטב, פארקים וגני שעשועים רבים, איסוף פסולת הולם ודי מקומות לילדים בבתי הספר.⁴⁰¹ בינואר 2016 הורה בית המשפט המחוזי בירושלים לעירייה להקים גני שעשועים נוספים בשכונות הפלסטיניות שועפאט ובית חנינא, לאחר שתושבים בשכונות אלה טענו כי יש בהן רק שני גני שעשועים שנועדו לשרת אוכלוסייה כוללת של 60,000 תושבים, ואילו בשכונות יהודיות סמוכות ישנו גן שעשועים לכל אלף תושבים.⁴⁰²

עיריית ירושלים הקצתה בשנת 2013 רק 10.1 אחוז מתקציבה לפרויקטים ולהוצאות אחרות בשכונות פלסטיניות, כך על-פי עיר עמים, על אף שפלסטינים היוו אז כ-37 אחוזים מאוכלוסיית העיר ושילמו מיסים.⁴⁰³ עיר עמים העריך בשנת 2020 כי הפלסטינים במזרח ירושלים סובלים ממחסור של 3,794 כיתות לימוד; אף שגם בשכונות יהודיות, ובייחוד חרדיות, ישנם חוסרים מסוימים, הארגון העריך כי עד סוף שנת 2022, "המחסור בכיתות הלימוד בירושלים יישאר במלואו במגזר הערבי."⁴⁰⁴ בנוסף, רק 44 אחוז מהפלסטינים במזרח ירושלים מחוברים לרשת המים "באופן מוסדר וחוקי", כך על-פי האגודה לזכויות האזרח בישראל, והדבר מותיר תושבים שלא הצליחו למצוא מקורות חלופיים עם אספקה מוגבלת.⁴⁰⁵

הקצאת המשאבים המפלה תורמת להיווצרותה של מציאות חיים שונה לחלוטין עבור פלסטינים ויהודים-ישראלים בירושלים. 72 אחוזים מהמשפחות הפלסטיניות בעיר חיות מתחת לקו העוני, לעומת 26 אחוז מהמשפחות היהודיות.⁴⁰⁶ למרות זאת, ממשלת ישראל מפעילה בשכונות הפלסטיניות רק שש לשכות של שירותי הרווחה, המספקות מידע לתושבים המעוניינים לקבל סיוע ממשלתי או שירותים אחרים. זאת לעומת 19 לשכות כאלה הפועלות בשכונות שרוב תושביהן יהודים.⁴⁰⁷ 32 אחוזים מהתלמידים הפלסטינים במזרח ירושלים אינם משלימים 12 שנות לימוד, לעומת 1.5 אחוז מהתלמידים היהודים בעיר.⁴⁰⁸

מקרה בוחן: כפר עקב

מקרה הבוחן שלפניכם מתאר בפרוטרוט כיצד הרשויות הישראליות הפלו לרעה פלסטינים החיים בעיירה כפר עקב שבפאתי מזרח ירושלים. זאת, בעיקר באמצעות הקמת גדר ההפרדה בינה לבין שאר העיר בשנת 2002, והזנחת צורכיהם של תושבי העיירה במידה רבה לאחר-מכן. המצב בכפר עקב נבדל מהמדיניות והפרקטיקות השגורות יותר של אפליה ממוסדת הננקטות נגד פלסטינים בירושלים, ומייצג שיטה אחרת שבאמצעותה מערכת מפלה ודכאנית מובילה להפרת זכויותיהם של פלסטינים החיים במזרח ירושלים.

גדר ההפרדה מנתקת את כפר עקב – עיירה פלסטינית שרוב שטחה נמצא בתוך החלק הצפוני ביותר של גבולותיה המוניציפאליים של ירושלים כפי שהוגדרו על-ידי ישראל – משאר העיר. במהלך שני עשורים כמעט שחלפו מאז הקמת הגדר, הרשויות הישראליות חדלו למעשה למשול בכפר עקב, בכך שלא קיימו בה שיטור, לא פיקחו על הבנייה ובמידה רבה לא סיפקו שירותים לתושביה. ההזנחה והמציאות של 'איש הישר בעיניו יעשה' שבאה בעקבותיה הפכו את כפר עקב למעשה לשכונת עוני צפופה, "שכונת הפקר" כפי שכונתה על-ידי אחד ממכוני המחקר הישראליים.⁴⁰⁹

⁴⁰¹ במקום, סקר השכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית: מכשולים והזדמנויות בתכנון, ירושלים, 2013, <https://bimkom.org/wp-content/uploads/compressed.pdf> 17-6-2014 (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁴⁰² ניר חסון, "בית המשפט המחוזי: על עיריית ירושלים לתכנן גני משחקים לשכונות פלסטיניות", הארץ, 10 בינואר 2016, <https://www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.2818374> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁴⁰³ עיר עמים, "עיריית ירושלים - תקציב ביצוע 2013: שיעור ההשקעה במזרח ירושלים", 30 בדצמבר 2014, https://www.ir-amim.org.il/he/policy_papers/.
⁴⁰⁴ עיר עמים, דוח חינוך ירושלים המזרחית 2020 - אפליה בצל הקורונה, <https://www.ir-amim.org.il/sites/default/files/> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁴⁰⁵ האגודה לזכויות האזרח בישראל, "ירושלים המזרחית: עובדות ונתונים 2019", מאי 2019, https://docs.wixstatic.com/ugd/01368b_066f143cb7a245f88d448ef43f4890fb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁴⁰⁶ Peter Beaumont, "Welcome to Shuafat, East Jerusalem: Where Water Comes Only After Dark," *The Guardian*, 14 באפריל 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/apr/14/welcome-shuafat-jerusalem-camp-water-palestinians-israel> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁴⁰⁷ שם; עיריית ירושלים, "לשכות רווחה ותחנות שיקום", "ירושלים המזרחית: עובדות ונתונים 2019".
⁴⁰⁸ האגודה לזכויות האזרח בישראל, "ירושלים המזרחית: עובדות ונתונים 2019".
⁴⁰⁹ Reuters, "For Some Palestinians in Love, This Slum is the Only Place to Live," *Reuters*, 9 בנובמבר 2017, <https://www.reuters.com/article/us-israel-palestinians-marriage-for-some-palestinians-in-love-this-slum-is-the-only-place-to-live-idUSKBN1D910Z> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); מכון ירושלים למחקר מדיניות, השכונות הערביות במזרח-ירושלים: כפר עקב, 2018, https://jerusalemstitute.org.il/wp-content/uploads/2019/05/PUB_Kfar-Akeb_O_Low-Rez2.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

האזור הפלסטיני כפר עקב, הנמצא ברובו בתחום השיפוט של עיריית ירושלים, אשר מנוהלת על-ידי ישראל, מנותק למעשה

לאחר מלחמת 1967 סיפחה ישראל את רוב שטחה של כפר עקב, כולל שדה התעופה דאז של ירושלים והשכונות סמירמיס וזגייר שהיוו בעבר חלק מכפר עקב. אזורים אלה שולבו, יחד עם כפרים נוספים בגדה המערבית ועם מזרח ירושלים, בשטחה המוניציפאלי של ירושלים, ככל הנראה במטרה להעביר את שדה התעופה לשליטה ישראלית.⁴¹⁰ אולם הסיפוח פיצל את העיירה לשני חלקים, כשהוא מותיר כ-40 אחוזים משטחה מחוץ לשטח ששולב בישראל. חלק זה של העיירה מוגדר כיום כחלק משטח C של הגדה המערבית, שבו ישראל הותירה בידיה שליטה אזרחית וביטחונית מלאה.⁴¹¹ מועצת עיריית כפר עקב משרתת רשמית חלק זה של העיירה שנוותר מחוץ לשטח המוניציפאלי של ירושלים, אך למעשה, היא פועלת גם למען התושבים בחלק הירושלמי. הרשויות הישראליות וגם אלה הפלסטיניות אינן מחזיקות בנתונים מדויקים על היקף האוכלוסייה בכפר עקב; הערכות שונות בנוגע למספר התושבים נעות בין 70,000 ל-100,000 נפש,⁴¹² בעוד לדברי ראש מועצת העירייה של כפר עקב הנתון האמיתי הוא כ-120,000.⁴¹³

בשנות השמונים של המאה העשרים השתלטו הרשויות הישראליות על 1,415 דונם מאדמות כפר עקב, הכריזו עליהן אדמות מדינה והקצו אותן להקמת ההתנחלות כוכב יעקב, כך על-פי בצלם.⁴¹⁴ בעל תפקיד רשמי במועצת העירייה מעריך כי כפר עקב איבדה בסך הכול כשליש מאדמותיה לטובת כוכב יעקב. באוגוסט 2009 הקימו מתנחלים 12 מבנים על

⁴¹⁰ Meron Benvenisti, *Intimate Enemies: Jews and Arabs in a Shared Land* (University of California Press: 1995), <https://bit.ly/2yVZmiF>
 לאתר 4-4 ביוני 2020; ניר חסון, "יריבלין: ב-67 הוזהרתי מסיפוח רחב מדי של שכונות ערביות לירושלים", הארץ, 27 בדצמבר 2015, <https://www.haaretz.co.il/news/politi/premium-1.2807288> (כניסה לאתר 4-4 ביוני 2020); מכון ירושלים למחקר מדיניות, **תושבים, לא אזרחים: ישראל וערביי מזרח-ירושלים, 1967-2017**, 2017, https://jerusalem.institute.org.il/wp-content/uploads/2019/05/PUB_D7%AA%D7%95%D7%A9%D7%91%D7%95%D7%AA.pdf (כניסה לאתר 4-4 ביוני 2020).
⁴¹¹ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוניר זגיייר, י"ר ועד התושבים בכפר עקב, 17 במאי 2020.
⁴¹² ראו למשל ניר חסון, "במחסום קלנדיה עובר הגבול בין פלסטינים שזנאים לחיסון ובין אלה שלא", הארץ, 24 במרץ 2021, <https://www.haaretz.co.il/health/corona/premium-1.9563262> (כניסה לאתר 2-2 במרץ 2021) (שם מצוין כי בכפר עקב גרים כ-100,000 בני אדם, וכ-70,000 מהם מחזיקים בתעודת זכות ישראלית). מכון ירושלים לחקר מדיניות העריך בשנת 2018 כי 61,500 איש גרים בחלק שסופח לשטחה של ירושלים, בעוד 10,000 נוספים מתגוררים בחלקה של כפר עקב שמחוץ לשטח העיר. מכון ירושלים לחקר מדיניות, **השכונות הערביות במזרח-ירושלים: כפר עקב**. האגודה לזכויות האזרח בישראל השתמשה גם היא בנתון של 61,500 עבור אוכלוסיית כפר עקב בתוך ירושלים. האגודה לזכויות האזרח בישראל, "ירושלים המזרחית: עובדות ונתונים 2019"; 'מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש אלוף מאיר עמית' העריך כי מספר תושבי ירושלים בכפר עקב נע בין 70,000 ל-75,000 נפש, וציטט לשם כך נתונים רשמיים של עיריית ירושלים מיולי 2020. מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש אלוף מאיר עמית, "התחלואה בקורונה בשכונות מזרח ירושלים: המקרה (החריג) של כפר עקב", 3 באוגוסט 2020, https://www.terrorism-info.org.il/app/uploads/2020/08/H_189_20.pdf (כניסה לאתר 31-31 באוגוסט 2020), עמ' 1.
⁴¹³ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם נציג מועצת העירייה של כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 17 במאי 2020.
⁴¹⁴ בצלם, **באצטלה של חוקיות: הכרזות על אדמות מדינה בגדה המערבית**, פברואר 2012, https://www.btselem.org/download/201203_under_the_guise_of_legality_heb.pdf (כניסה לאתר 4-4 ביוני 2020).

אדמות נוספות של כפר עקב, שבבעלות פרטית של תושבי העיירה.⁴¹⁵ כאשר עתר ראש מועצת העירייה לבית המשפט העליון בדרישה לעצור את הבנייה, הצבא הישראלי הכריז על האזור שטח צבאי סגור, אך התיר למתנחלים להישאר בו. שנים ספורות לאחר מכן הצבא הישראלי הכריז על כ-224 דונם משטח זה אדמות מדינה, כך על-פי ארגון זכויות האדם הישראלי "יש דין".⁴¹⁶ בנובמבר 2020 דחה בג"ץ את טענת התושבים בדבר בעלותם על הקרקעות ולפיכך את ערעורם על הכרזתן כאדמות מדינה.⁴¹⁷ בפברואר 2020 קידם משרד השיכון והבינוי הישראלי תוכנית להקמת התנחלות באזור שבו פעל בעבר שדה התעופה של ירושלים.⁴¹⁸

בשנת 2002 הקימו הרשויות הישראליות באזור ירושלים קטע של גדר ההפרדה, שאורכו יותר מ-200 קילומטר, תוך היתלות בנימוקים ביטחוניים. ארגון הזכויות הישראליות עיר עמים ציין כי תוואי הגדר "מוסיף לירושלים את האוכלוסייה היהודית המתגוררת בגושי ההתנחלויות שמחוץ לשטח המוניציפאלי של העיר בנוסף לשטח נרחב מאוד סביבן. בה בעת התוואי גורע מירושלים את האוכלוסייה הפלסטינית המתגוררת באותם אזורים".⁴¹⁹ לדברי בעל תפקיד במועצת העירייה של כפר עקב, הגדר, העוברת בין כפר עקב לבין הרצועה שבה פעל בעבר שדה התעופה, הוקמה בחלקה על אדמות העיירה והיא חוצצת בין תושביה לירושלים וליותר מ-500 דונם מאדמותיה החקלאיות.⁴²⁰ הגדר עוברת מדרום למחסום קלנדיה, המעבר הראשי בין רמאללה לירושלים, ותושבי כפר עקב, שרובם מחזיקים בתעודות זהות של תושבי מזרח ירושלים, נאלצים לעבור בו כדי להגיע לשאר העיר. עם השלמת גדר ההפרדה הושלם גם כיתורה המוחלט של כפר עקב, שרמאללה שוכנת מצפון לה, מחנה הפליטים קלנדיה והתנחלות כוכב יעקב ממזרח לה, ומחסום קלנדיה מדרום לה.⁴²¹

לא זו בלבד שהגדר מפרידה פיזית בין פלסטינים לפלסטינים, הקמתה אף לוותה בנטישת הניהול של כפר עקב ואכיפת החוק בתחום העיירה על-ידי ממשלת ישראל. הרשויות הישראליות אינן מפעילות בכפר עקב תחנת משטרה,⁴²² וכפי שהודו בדוח מבקר המדינה משנת 2008, לא מתקיימת שום "פעילות של המשטרה לאכיפת ושמירת הסדר בשכונות אלה".⁴²³ מוניר זגיר, יו"ר ועד תושבי כפר עקב, אמר לארגון Human Rights Watch כי לא ידוע לו על שום אירוע שבו משטרת ישראל נכנסה לעיירה מאז שנת 2001 וכי אפילו כאשר התושבים חוצים את המחסום ומגיעים בעצמם לתחנת משטרה, הרשויות לרוב אינן מתערבות.⁴²⁴ הצבא, שבידו הופקדה מאז שנת 2006 האחריות לביטחון בכפר עקב, נכנס לעיירה לעיתים כדי לבצע פעולות ביטחוניות ומעצרים. זאת על אף שהוא מגדיר את האזור כחלק משטחה הריבונית של ישראל, שאינו כפוף לפיכך לשלטון צבאי.⁴²⁵

על הרשות הפלסטינית נאסר על-פי הסכמי אוסלו לפעול בכפר עקב. מדיניות זו יוצרת את מה שמשרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים כינה "ריק ביטחוני שמוצא את ביטויו בעלייה בפריעת חוק, בפשיעה ובסחר בסמים",⁴²⁶ והופכת את שטח העיירה לקרקע פורייה עבור גורמים עבריינים הנמלטים ממשטרת הרשות הפלסטינית.⁴²⁷ שלושה תושבי כפר עקב סיפרו לארגון Human Rights Watch כי הם שומעים ירי באופן כה קבוע שמשפחתו של אחד מהם "חוששת לצאת למרפסת".⁴²⁸ תושב אחר אמר, "אני מפחד כל הזמן – הכול יכול לקרות, ולמי אני אמור לפנות כשיקרה משהו?"⁴²⁹ לדברי זגיר, יו"ר ועד התושבים, בהיעדר אכיפת חוק, כמה מהמשפחות הגדולות בעיירה קיבלו על עצמן לשמש כבוררות בסכסוכים.⁴³⁰

⁴¹⁵ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם נציג מועצת העירייה של כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 17 במאי 2020. המכון למחקר יישומי-ירושלים (ARIJ) מעריך כי בסך הכל הרשויות הישראליות השתלטו על 2,037 דונם מאדמות כפר עקב: "Kafir 'Aqab Village Profile", ARIJ, 2012, http://proxy.arj.org/vprofile/jerusalem/pdfs/vprofile/Kafir%20'Aqab_EN.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); "כוכב יעקב", שלום עכשיו, <https://peacenow.org.il/settlements/settlements55> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴¹⁶ יש דין, "עיתויות להפסקת בנייתם של מבנים בלתי חוקיים ליד ההתנחלות כוכב יעקב ולביטול ההכרזה על אדמות כפר עקב כעל אדמות מדינה", 18 ביולי 2018, <https://www.yesh-din.org/> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); הודעת דואר אלקטרוני ממיכאל ספרד, היועץ המשפטי של ארגון "יש דין", לארגון Human Rights Watch, 8 במאי 2020.
⁴¹⁷ הגזר שיזף, בג"ץ הכשיר הכרזה על אדמות מדינה בכוכב יעקב, ועשוי להוביל להכשרת מאחזים", הארץ, 1 בדצמבר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/premium-1.9338576> (כניסה לאתר ב-2 במרץ 2021).
⁴¹⁸ "מקודמת התכנית להתנחלות חדשה בעטרות בלב הרצף הפלסטיני במזרח ירושלים", הודעה לעיתונות של שלום עכשיו, 18 בפברואר 2020, https://peacenow.org.il/atarot_plan (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴¹⁹ עיר עמים, "גדר ההפרדה", <https://www.ir-amim.org.il/he/issue> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴²⁰ ראינות טלפוניים שערך ארגון Human Rights Watch עם נציג מועצת העירייה של כפר עקב (שמותיהם אינם מוזכרים), 13 ו-17 במאי 2020.
⁴²¹ Grassroots Jerusalem, "Kufr 'Aqab & Qalandia Refugee Camp" (מפה), 2015, https://www.grassrootsalquds.net/sites/default/files/kufraqab_qalandiarefugeecamp_small-2_0.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴²² מכון ירושלים לחקר מדיניות, **השכונות הערביות במזרח-ירושלים: כפר עקב**, עמ' 7.
⁴²³ מצוטט בעיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 31.
⁴²⁴ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוניר זגיר, 17 במאי 2020.
⁴²⁵ עיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 39; מכון ירושלים לחקר מדיניות, **השכונות הערביות במזרח-ירושלים: כפר עקב**, משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "שכונות פלסטיניות מאחורי גדר ההפרדה בירושלים המזרחית", 10 באוגוסט 2016, https://www.ochaopt.org/he/content/east-jerusalem-palestinian-localities-behind-barrier#_edn5 (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴²⁶ Jacob Burns, "Life Beyond the Wall: Israel Neglecting Palestinian Residents of Jerusalem," Middle East Eye, 7 ביוני 2017, <https://www.middleeasteye.net/news/life-beyond-wall-israel-neglecting-palestinian-residents-jerusalem> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴²⁷ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם תושב כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 20 במאי 2020; ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם תושב כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 18 במאי 2020; ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוניר זגיר, 17 במאי 2020.
⁴²⁸ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם תושב כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 18 במאי 2020.
⁴²⁹ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוניר זגיר, 17 במאי 2020.
⁴³⁰ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוניר זגיר, 17 במאי 2020.

כפר עקב, אזור פלסטיני בקצה הצפוני ביותר של תחום השיפוט של עיריית ירושלים, כפי שהוגדר על-ידי ישראל, תחום ממערב על-ידי גדר ההפרדה; מדרום, על-ידי מחסום קלנדיה החוצץ בין הערים רמאללה וירושלים; ממזרח, על-ידי מחנה הפליטים קלנדיה וההתנחלות כוכב יעקב, שהוקמה בחלקה על אדמות כפר עקב; ומצפון על-ידי רמאללה. תמונת לוויין באדיבות Planet Labs Inc.

2021

מאז הקמת הגדר הפסיקו הרשויות הישראליות למעשה גם את הפיקוח על הבנייה באזור. בשנת 2005 אישרו הרשויות המוניציפליות תוכנית-מתאר לכפר עקב, אך לדברי עיר עמים תוכנית זו "לא הייתה רלוונטית" כבר באותה עת.⁴³¹ זגייר ובעל תפקיד רשמי במועצת העירייה, אמרו שניהם לארגון Human Rights Watch כי הרשויות לא הנפיקו שום היתר לבנייה באזור מאז שנת 2001.⁴³² לדברי מועין עודה, עורך דין שניהל תיקים מטעם כפר עקב ותושב העיירה לשעבר, התושבים נדרשו בעבר לקבל היתר קשה להשגה כדי "לבנות כל דבר שהוא". אולם, בעקבות פרוץ האינתיפאדה השנייה והקמת הגדר, הרשויות רמזו לקבלנים ולתושבים מסוימים באופן בלתי רשמי כי אינם זקוקים עוד להיתר ובסופו של

⁴³¹ עיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 33.

⁴³² ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוניר זגייר, 17 במאי 2020; ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם נציג מועצת העירייה של כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 17 במאי 2020.

דבר תושבי העיירה הפסיקו להגיש בקשות.⁴³³ בדוח מיוני 2015 ציטט עיר עמים את ראש אגף תפעול בעיריית ירושלים, שאישר כי העירייה אינה מקיימת פעולות פיקוח או אכיפה בנוגע לבנייה במקום.⁴³⁴ לדברי עיר עמים אנשי האגף לא נכנסו לעיירה מזה עשור.⁴³⁵

היעדר הרגולציה בכפר עקב עומד בניגוד חריף למדיניות הממשלתית של הגבלה קיצונית על הבנייה בשכונות פלסטיניות אחרות במזרח ירושלים והריסת אלפי בתים מאז 1967.⁴³⁶ נוכח מצוקת הדיור והקושי לבנות בשכונות פלסטיניות בתוך גדר הפרדה, ירושלמים פלסטינים רבים עברו לגור בכפר עקב, שמחירי הנכסים בה נמוכים בכשליש על-פי זגייר.⁴³⁷ מאז הקמת הגדר הפכה העיירה כפר עקב למוקד משיכה עבור ירושלמים הנשואים לפלסטינים מחלקים אחרים של הגדה המערבית, שאינם יכולים לקבל מעמד קבוע באמצעות נישואים לתושב ירושלים על-פי חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), תשס"ג-2003. מכיוון שכפר עקב נמצאת בתוך שטח השיפוט של העירייה, ירושלמים הגרים בה יכולים לטעון כי "מרכז חיים" נותר בירושלים ולא לאבד את תושבותם על בסיס זה. פלסטינים רבים עברו מאז 1967 לגור באזורים אחרים בגדה המערבית.⁴³⁸ בו בזמן, בשל מיקומה של העיירה מעבר לגדר והעובדה שהחוקים לא נאכפים בה, תושבי הגדה המערבית יכולים לגור בעיירה מבלי לעבור במחסום ישראל.⁴³⁹

בשל המערכת המפלה של ישראל, זוגות פלסטיניים "מעורבים" מירושלים ומהגדה המערבית, למעט חריגים מעטים, יכולים לחיות יחד לטווח ארוך באופן חוקי ויציב רק בשכונות כמו כפר עקב. לעומת זאת, זוגות "מעורבים" יהודיים, כולל ירושלמים הנשואים למתנחלים מהגדה המערבית, יכולים לגור בחופשיות בכל מקום בישראל, במזרח ירושלים ובהתנחלויות בגדה המערבית.

אישה פלסטינית אמרה כי גרה במשך ארבע שנים בשכונה ירושלמית בתוך גדר הפרדה, בנפרד מבעלה תושב חברון, שלא הצליח לקבל אישורי כניסה לירושלים. במהלך תקופה זו, היא נאלצה לגדל לבדה את שלושת ילדיה, על מנת לשמור על "מרכז חיים" בעיר ובכך על תושבותה.⁴⁴⁰ לדבריה לאחר שנודע לה שבכפר עקב היא תוכל לשמור על מעמדה וגם לחיות עם בעלה, הם עברו לשם בשנת 2006 ונותרו שם מאז. עם זאת, בתה המשיכה ללמוד בבית ספר הנמצא מעבר לגדר ולעבור במחסום קלנדיה מדי יום. היא סיפרה כי משפחתה לא רצתה להישאר בכפר עקב, בשל קשיי החיים בעיירה, אך לא היו לה שום אפשרויות אחרות.

ביקוש גבוה והיעדר רגולציה בכפר עקב הביאו ל"עלייה מהירה ובלתי פורמלית בבנייה למגורים, ובמיוחד בבניית רבי קומות".⁴⁴¹ מבנים רבים שהוקמו ללא תוכניות בדוקות, ללא פיקוח ולעיתים קרובות במרחק של מטרים ספורים זה מזה, מתנשאים לגובה של 10-12 קומות, נעדרים תשתית הולמת של "מים, ניקוז, ביוב, חשמל וכבישים", ונראה שאינם עומדים בתקני הבטיחות הבסיסיים.⁴⁴² עורך הדין עודה הוסיף כי בנייה כזו יוצרת מציאות שבה איש אינו יודע איפה עוברים הגבולות בין חלקות שונות והסגת גבול היא תופעה נפוצה.⁴⁴³ מבנים רב-קומתיים, שכ-90 אחוזים מהם נבנו, לדברי עובד מועצת העירייה המעורב בפיקוח,⁴⁴⁴ על אדמות הנושקות לגדר, תופסים כמעט את כל המרחב הזמין לשטחים ציבוריים ותורמים לצפיפות האוכלוסייה.⁴⁴⁵ בעל תפקיד רשמי במועצת העירייה ציין כי המרחב היחיד שנותר פנוי לבנייה הוא "לכיון השמיים".⁴⁴⁶

על אף שירושלמים הגרים בכפר עקב משלמים אותה ארנונה כמו אלה הגרים בשכונות ירושלמיות אחרות, "התשתיות, המשאבים והשירותים הציבוריים" בעיירה "ירודים משמעותית או נעדרים כליל".⁴⁴⁷ בפברואר 2015 הודה המשנה ליועץ המשפטי לעירייה בפני עיר עמים כי העירייה מתקשה "לספק את שירותיה" בכפר עקב.⁴⁴⁸ בכפר עקב אין מבנים ממשלתיים למעט לשכה של משרד הפנים במחסום קלנדיה, ואין בה שירותי רפואה דחופה, כיבוי אש, בנקאות או

⁴³³ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם עורך הדין מועין עודה, 7 במאי 2020.

⁴³⁴ עיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 35-36.

⁴³⁵ שם.

⁴³⁶ לעומת זאת, הרשויות ביצעו הריסות מעטות בלבד בכפר עקב. ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם עובד מועצת העירייה של כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 13 במאי 2020; ניר חסון, "עיריית ירושלים תהרוס חמישה מבנים בשכונת כפר עקב כדי לפנות מקום לכביש", הארץ, 27 באוקטובר 2017, <https://www.haaretz.co.il/news/local/1.4549830> (כניסה לאתר ב-3 ביוני 2020); הוועד הישראלי נגד הריסת בתים (ICHAD), "Demolition and Displacement Report – June 2019," <https://icahd.org/2019/07/03/demolition-and-displacement-report-june-2019> (כניסה לאתר ב-3 ביוני 2020).

⁴³⁷ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוניר זגייר, 17 במאי 2020. זגייר העריך כי דירה העולה 100,000 דולר ארה"ב בכפר עקב תעלה בין 350,000 ל-400,000 דולר בבית חנינא, שכונה פלסטינית מצדה השני של הגדר במזרח ירושלים.

⁴³⁸ ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

⁴³⁹ שם.

⁴⁴⁰ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם תושבת כפר עקב (שמה אינו מוזכר), 18 במאי 2020.

⁴⁴¹ משרד האר"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "שכונות פלסטיניות מאחורי גדר הפרדה בירושלים המזרחית".

⁴⁴² שם; מכון ירושלים לחקר מדיניות, **השכונות הערביות במזרח-ירושלים: כפר עקב**, עמ' 6.

⁴⁴³ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מועין עודה, 7 במאי 2020.

⁴⁴⁴ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם עובד מועצת העירייה של כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 13 במאי 2020.

⁴⁴⁵ מכון ירושלים לחקר מדיניות, **השכונות הערביות במזרח-ירושלים: כפר עקב**, עמ' 8.

⁴⁴⁶ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם נציג מועצת העירייה של כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 17 במאי 2020.

⁴⁴⁷ משרד האר"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "שכונות פלסטיניות מאחורי גדר הפרדה בירושלים המזרחית".

⁴⁴⁸ עיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 28.

רווחה.⁴⁴⁹ עקב כך, כדי לזכות בגישה לרוב השירותים העירוניים התושבים נאלצים בדרך כלל לעבור במחסום קלנדיה, שהמתנה בו אורכת פעמים רבות שעה או יותר. לדברי זגיר, יו"ר ועד התושבים, כ-3,800 ילדים עוברים גם הם במחסום בימי לימודים כדי הגיע לכיתותיהם שמעבר לגדר, בהינתן מספרם המועט יחסית של בתי הספר שהוקמו בכפר עקב.⁴⁵⁰ שירות הרפואה הדחופה הלאומי של ישראל, מגן דוד אדום, אינו משרת בדרך כלל אזורים שמעבר לגדר כמו כפר עקב.⁴⁵¹ לכן, כדי להגיע לבית חולים ירושלמי באמבולנס, על התושבים להזמין אמבולנס פלסטיני שייקח אותם עד למחסום ושם יעביר אותם לאמבולנס של מד"א, היכול לפנותם לבית חולים בירושלים.⁴⁵²

בשנת 2006 הקימה ממשלת ישראל את "מנהל קהילתי עוטף ירושלים" כדי לפקח על יישובים שמעבר לגדר ההפרדה, ובעיקר על כפר עקב ומחנה הפליטים שועפאט, וכן על כמה יישובים קטנים יותר.⁴⁵³ משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים העריך בשנת 2016 כי באזורים אלה חיים כ-160,000 פלסטינים.⁴⁵⁴ לדברי עיר עמים, אזורים אלה מקבלים רק חלק קטן מהתקציב המוקצה לשכונות אחרות בירושלים.⁴⁵⁵ לדברי הארגון, מנהל קהילתי עוטף ירושלים משמש למעשה "להרחקת התושבים מהעירייה", המפנה אותם למנהל לעיתים קרובות. המנהל, בתורו, מודיע לתושבים פעמים רבות כי לא עומד לרשותו מימון ליישום פרויקטים חיוניים.⁴⁵⁶ ראש מנהל קהילתי עוטף ירושלים לשעבר הודה בפני עיר עמים במה שהוא הגדיר כי "הזנחה" ממשלתית של אזורים אלה ואמר כי "אין דין ואין דיין" בשטח זה. הוא ציין לגבי כפר עקב כי "אין נוכחות שלטונית בשכונה לצורכי סדר ציבורי".⁴⁵⁷ ארגון עיר עמים ציין חריג אחד להזנחת האזור: חוקרים פרטיים שנשכרו על-ידי הממשלה כדי לוודא שתושבים אכן גרים במקום במסגרת בדיקת מעמד התושבות שלהם.⁴⁵⁸

אפילו כאשר העירייה מספקת שירותים, היא אינה מצליחה לרוב לענות על צרכי התושבים. העירייה העבירה, למשל, את משימת איסוף האשפה למיקור חוץ של חברה פרטית, אך עשתה זאת בהתבסס על הערכת חסר של מספר התושבים שהחברה אמורה לשרת.⁴⁵⁹ בתביעה שהגישו תושבי כפר עקב נגד העירייה נטען כי בשנת 2012 העירייה הוציאה כ-328 מיליון ש"ח על איסוף אשפה, מתוכם רק כ-2 מיליון ש"ח – היינו, פחות מאחוז אחד – בכפר עקב. זאת על אף ששיעור האוכלוסייה המתגוררת בחלק של העירייה הנמצא בגבולות העיר מכלל אוכלוסיית ירושלים גבוה ככל הנראה פי ששה לפחות.⁴⁶⁰ בעקבות התביעה הגדילה העירייה את התקציב,⁴⁶¹ אולם לדברי עודה, עורך הדין שהגיש אותה, לוח הזמנים של איסוף האשפה עדיין לא עונה על צרכיהם של התושבים, הנאלצים לשרוף לעיתים קרובות את הזבל שלהם.⁴⁶² ארגון עיר עמים העריך עוד בשנת 2015 כי מתוך 25 הקילומטרים של הכבישים הקיימים בכפר עקב, עשרה קילומטרים אינם סלולים, שמונה נמצאים במצב "ירוד", ורק ארבעה סלולים וב"מצב סביר". לדברי הארגון, אפילו בכבישים הסלולים חסרים "מדרכות, שילוט, תמרורים ומעברי חצייה" ו"הרמזור היחיד באזור שבור באורח קבע".⁴⁶³ מסמכי עירייה, שצוטטו על-ידי עודה בעתירה שהגיש, מלמדים כי בשנת 2015 פחות מ-0.02 אחוז מתקציב העירייה לכבישים הוקצה לכפר עקב וליישובים אחרים מחוץ לגדר.⁴⁶⁴ חלק מהכבישים שופצו מאז שנת 2015, אך מצבם הכולל של הכבישים עודנו ירוד.⁴⁶⁵

מצבם העגום של הכבישים מחמיר את עומסי התנועה הקיימים ממילא בכפר עקב, שבה עובר הכביש הראשי המחבר בין רמאללה לדרום הגדה, כולל הערים בית לחם וחברון, ולירושלים, דרך מחסום קלנדיה. על-פי הצהרה של הרשויות

⁴⁴⁹ שם; מכון ירושלים לחקר מדיניות, **השכונות הערביות במזרח-ירושלים: כפר עקב**, עמ' 10.
⁴⁵⁰ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוניר זגיר, 17 במאי 2020; מכון ירושלים לחקר מדיניות, **השכונות הערביות במזרח-ירושלים: כפר עקב**.
⁴⁵¹ Associated Press, "Palestinians Fear Outbreak in Jerusalem's 'No Man's Land'", 6 במאי 2020, <https://apnews.com/5a23ac37a37b636d95ebc2436cebabc> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴⁵² ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם עובד מועצת העירייה של כפר עקב (שמו אינו מוזכר), 13 במאי 2020; HyoJin Park, "The Paramedics of Jerusalem", Al Jazeera, 10 בינואר 2018, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/paramedics-jerusalem-180110074447702.html> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴⁵³ WHO, "Health Conditions in the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, and in the Occupied Syrian Golan", 5 בנובמבר 2020, https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA73/A73_15-en.pdf (כניסה לאתר ב-29 במרץ 2021).
⁴⁵⁴ עיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 28-29. למידע נוסף על מחנה הפליטים שועפאט, ראו מכון ירושלים לחקר מדיניות, **מחנה פליטים שועפאט**, 2019, https://www.jerusalem-institute.org.il/wp-content/uploads/2019/07/Pub_497_The-Shuafat-Refugee-Camp_2019.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴⁵⁵ Mersiha Gadzo, "Shuafat Demolition to Tighten Israel's Control over Jerusalem", Al Jazeera, November 22, 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/11/shuafat-demolition-tighten-israel-control-jerusalem-181122150238941.html> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁴⁵⁶ משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "שכונות פלסטיניות מאחורי גדר ההפרדה בירושלים המזרחית".
⁴⁵⁷ עיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 29.
⁴⁵⁸ שם.
⁴⁵⁹ שם, עמ' 31.
⁴⁶⁰ שם, 30-31.
⁴⁶¹ משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "שכונות פלסטיניות מאחורי גדר ההפרדה בירושלים המזרחית".
⁴⁶² כתב התביעה שמור בתיקי ארגון Human Rights Watch. גם מכון ירושלים לחקר מדיניות (בשנת 2018) ובדומה גם האגודה לזכויות האזרח בישראל (בשנת 2019) העריכו כי בחלק של כפר עקב שבתוך גבולות ירושלים חיים 61,500 בני אדם, מהווים 6.7 אחוזים מאוכלוסיית העיר, שמנתה נכון לחודש יולי 2019 921,000 תושבים.
⁴⁶³ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מוניר זגיר, 17 במאי 2020.
⁴⁶⁴ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מועין עודה, 7 במאי 2020.
⁴⁶⁵ עיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 27.
⁴⁶⁶ המסמכים שמורים בתיקי ארגון Human Rights Watch.
⁴⁶⁷ ראו למשל, אסל ג'וניד ואת' דגלאס, "מדוע איפשרה ישראל לרשות הפלסטינית לסלול דרך בתוך שטח ירושלים?" (ערבית), אל-ג'זירה, 26 בפברואר 2020, <https://www.aljazeera.net/news/alquds/2020/2/26> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

הישראליות שציטטה סוכנות רויטרס בחודש אפריל 2017, כ-26,000 בני אדם חוצים את מחסום קלנדיה מדי יום.⁴⁶⁶ בשל עומסי התנועה הקבועים בכביש, מעבר באזור שסביב המחסום בשעות העומס בוקר ובערב עשוי לארוך שעותיים או שלוש שעות.⁴⁶⁷

בנוסף, תשתיות לקויות, ובפרט צנרת המים הבלויה, גורמות לתושבים לאבד כרבע מהמים המסופקים להם.⁴⁶⁸ בעוד מקורות, חברת המים הלאומית, מספקת את המים לרוב השכונות בירושלים, לרבות התנחלויות, את כפר עקב משרתת, ממש כמו לפני 1967, "מועצת המים של מחוז ירושלים", הפועלת ברמאללה ובאזורים הסמוכים לה ומתקשה לתת מענה לצורכי התושבים.⁴⁶⁹

ראש העיר ירושלים משה ליאון ביקר בכפר עקב, לפי הדיווחים – לראשונה, בפברואר 2021 ואמר כי העירייה "תגביר פעילותה ותעשה צעדים בוני אמון" בשכונה.⁴⁷⁰

בשנת 2017 הגישו חברי כנסת הצעת חוק בדבר ניתוק יישובים שמעבר לגדר ההפרדה משטחה המוניציפאלי של ירושלים והקמת רשות מקומית נפרדת לניהולם.⁴⁷¹ החקיקה לא התקדמה, אך תושבים הביעו חשש כי החוק מבטא את כוונותיה ארוכות הטווח של הממשלה ביחס לאזורים אלה. הרשויות נוקטות מזה זמן רב מדיניות התנחלות ומגבילה את מקום מגוריהם של פלסטינים ירושלמים, מפרידה אותם ומפעילה עליהם לחץ לחיות מעבר לגדר. הצעת החוק מאיימת ללכת צעד נוסף קדימה, ופותחת את הדלת בפני סילוקם המוחלט של תושבי כפר עקב ואזורים אחרים שנותרו מחוץ לגדר מהתחשיב הדמוגרפי של ירושלים, במטרה לשמור על רוב יהודי בעיר.

רצועת עזה

הרשויות הישראליות מפעילות שליטה עיקרית על רצועת עזה מאז כבשו אותה בשנת 1967. ישראל הכירה ברצועה כחלק מ"יחידה טריטוריאלית אחת" עם הגדה המערבית בהסכמי אוסלו משנת 1995.⁴⁷² בשנת 2005, כשישראל הסיגה את כוחות היבשה שלה ופינתה את אוכלוסיית המתנחלים מהרצועה, שליטתה היומיומית הצטמצמה באופן שאפשר לרשויות הפלסטיניות לקיים בה אוטונומיה רבה יותר. בשנת 2007 תפסו רשויות חמאס את השלטון ברצועה מיד הרשות הפלסטינית המונהגת על-ידי פתח.

עם זאת, הרשויות הישראליות נותרו, מבחינות קריטיות, הכוח השליט העליון, והן שולטות ברצועה באמצעים אחרים.⁴⁷³ ישראל שולטת במים הטריטוריאליים של עזה ובמרחב האווירי שלה ומנעה את הקמתם של שדה תעופה ונמל ימי, דבר המקשה מאוד על הנסיעה לחו"ל.⁴⁷⁴ ישראל שולטת גם בתנועת אנשים וסחורות לרצועה וממנה, למעט בגבולה של עזה עם מצרים, שבו מגבילות גם הרשויות המצריות את התנועה במידה ניכרת. ישראל שולטת בכל התנועה בין רצועת עזה לגדה המערבית, ומקימת "מדיניות של הפרדה" בין שני חלקי השטח הכבוש.⁴⁷⁵ ישראל שולטת גם במרשם האוכלוסין הפלסטיני, הקובע את הזכאות לתושבות חוקית ולקבלת תעודת זהות.⁴⁷⁶ ישראל קובעת את שיעורי המכס ומס הערך המוסף שהיא גובה מטעם הרשות הפלסטינית על סחורות הנכנסות לשוק המשותף.⁴⁷⁷ ישראל אף אוכפת אזור "אסור בכניסה" בתוך הרצועה, סמוך לשטח ישראל.⁴⁷⁸ היא שולטת גם בתשתיות עליהן מסתמכת הרצועה, ובכלל זה קווי חשמל, הכבל התת ימי המשמש להעברת שיחות טלפון, הרשת המספקת גישה לאינטרנט והתדרים המוקצים לחברות הטלפון הסלולרי הפלסטיניות.⁴⁷⁹

⁴⁶⁶ Miriam Berger, "Israel's 'Checkpoint Q': A Daily Hurdle for Palestinians," Reuters, 26 באפריל 2017, <https://www.reuters.com/article/us-israel-palestinians-qalandiya-idUSKBN17523D> (כניסה לאתר ב-12 ביולי 2020).

⁴⁶⁷ מועין עודה, הודעת דואר אלקטרוני לארגון Human Rights Watch, 25 ביוני 2020.

⁴⁶⁸ עיר עמים, **עקורים בעירם**, עמ' 27; ARIJ, "Kafir 'Aqab Village Profile", 2012.

⁴⁶⁹ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מועין עודה, 7 במאי 2020. "מועצת המים של מחוז ירושלים" משרתת גם חלקים מהשכונה הפלסטינית בית חנינא, ראו מכון ירושלים לחקר מדיניות, **השכונות הערביות במזרח-ירושלים: כפר עקב**.

⁴⁷⁰ אורלי הררי, "משה ליאון בכפר עקב: העירייה תגביר את הפעילות באזור", ערוץ 7, 23 בפברואר 2021, <https://www.inn.co.il/news/468986> (כניסה לאתר ב-2 במארס 2021); Jerusalem Post, "COVID Vaccine: Israel Sets Up Palestinians in East Jerusalem," 23 בפברואר 2021, <https://www.jpost.com/health-science/mda-to-set-up-vaccination-station-at-qalandiya-crossing-in-east-jerusalem-659877> (כניסה לאתר ב-23 בפברואר 2021).

⁴⁷¹ האגודה לזכויות האזרח בישראל, "הקמת רשות מקומית נפרדת בשכונות שמעבר לחומה בירושלים: משמעות והשלכות", נייר עמדה, נובמבר 2017, <https://law.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2017/11/separate-local-council-in-Jerusalem-1017.pdf> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

⁴⁷² הסכם אוסלו ב', סעיף 31.

⁴⁷³ ראו גישה, "חמישים גוונים של שליטה", יוני 2017, https://gisha.org/UserFiles/File/publications/50_Shades/50_Shades_Of_Control_HE.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

⁴⁷⁴ גישה, **מדד השליטה: אחריותה המתמשכת של ישראל ברצועת עזה**, נובמבר 2011, <https://gisha.org/he/publication/4782> (כניסה לאתר ב-6 ביוני 2020). בשנת 2001 הפציצה ישראל את שדה התעופה שפעל במשך תקופה קצרה בעזה והרסה את האתר בו אמורה הייתה להתחיל בנייתו של נמל ימי.

⁴⁷⁵ מתאם פעולות הממשלה בשטחים, "נוהל השתקעות תושב א"ש ברצועת עזה (רצ"ע)", 2018.

⁴⁷⁶ גישה, **מדד השליטה**, עמ' 14-15.

⁴⁷⁷ שם, עמ' 14-15.

⁴⁷⁸ שם, עמ' 16-18.

⁴⁷⁹ שם, עמ' 16-17.

הרשויות הישראליות מטילות על רצועת עזה סגר כללי, שאותו מחמירות ההגבלות שמטילה מצרים בגבולה עם הרצועה. (c) 2020 UN OCHA

נוכח אמצעי שליטה אלה שישראל מפעילה על חייהם ורווחתם של פלסטינים ברצועה, חלה עליה עדיין החובה לספק להם את הזכויות וההגנות שמקנים להם דיני הכיבוש, כפי שקבעו הן הוועד הבינלאומי של הצלב האדום (ICRC) והן האו"ם.⁴⁸⁰ הרשויות הישראליות כשלו בהתמדה בעמידה בחובותיהן ככוח כובש.

ממשלת מצרים מטילה לעיתים קרובות הגבלות לאורך גבולה עם הרצועה, ואלה מחמירות את פגיעתה של המדינות הישראלית בתושבי הרצועה. עם זאת, חובותיה של מצרים שונות מאלה של ישראל, היות שהיא אינה הכוח הכובש ולפיכך היא רשאית, בהגבלות מסוימות, להחליט למי להתיר את הכניסה לשטחה.⁴⁸¹

⁴⁸⁰ הן הוועד הבינלאומי של הצלב האדום והן האו"ם ממשיכים להתייחס לרצועה כשטח כבוש. הודעת דואר אלקטרוני מאיב סורוקובי, משרד דובר מזכ"ל האו"ם, לגישה, 7 בפברואר 2007, שמורה בתיקי ארגון Human Rights Watch. "האו"ם קידם בברכה את התנתקותה של ישראל מרצועת עזה באוגוסט 2005. עם זאת, לא חל שום שינוי באפיון שלנו את רצועת עזה כשטח כבוש." ראו "Gaza Closure Not Another Year", ICRC, 14 ביוני 2010, www.icrc.org/eng/resources/documents/update/palestine-update-140610.htm (כניסה לאתר ב-24 בדצמבר 2020). ראו גם גישה, **מדד השליטה: אחריותה המתמשכת של ישראל ברצועת עזה**, עמ' 23-24; גישה, **להגביל תנועה, לפצל עם: ניתוח משפטי של מדיניות הבידול בין עזה לגדה המערבית**, יוני 2015, <https://gisha.org/UserFiles/File/publications/separating-land-separating-people/separating-land-separating-people-web-he.pdf> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020), הערת שוליים 5, עמ' 10-11.

⁴⁸¹ ארגון Human Rights Watch, **לא רוצים או לא יכולים: ההגבלות הישראליות על מעבר פעילי זכויות אדם לרצועת עזה וממנה** (ניו יורק: Human Rights Watch, 2017), <https://www.hrw.org/he/report/2017/04/03/301672>.

בהינתן הקונצנזוס הבינלאומי בנוגע למעמדן של רצועת עזה והגדה המערבית כיחידה טריטוריאלית אחת, היא השטח הפלסטיני הכבוש, ואף הכרתה של ישראל בכך, ארגון Human Rights Watch בוחן את הדינמיקה המתקיימת ברצועה כחלק מהשטח הפלסטיני הכבוש, על אף "מדיניות הבידול" הישראלית. לאור זאת, דיכויים החמור של הפלסטינים ברצועה עומד בניגוד חד ליחס למתנחלים ישראלים בגדה המערבית ובמזרח ירושלים. הרשויות הישראליות שוללות מזה עשרות שנים מהפלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש, לרבות ברצועת עזה, זכויות יסוד ושירותים בסיסיים שהן מספקות לישראלים החיים באותה יחידת שטח מבחינה משפטית, ובכלל זה חופש תנועה, הזכות לגור עם האנשים היקרים לך החיים בשטח זה או לבקרו, וכן גישה לחשמל ולמים נקיים לאורך 24 שעות ביממה.

מעמד משפטי

הפלסטינים ברצועת עזה, כמו אלה שבגדה המערבית, מחזיקים בתעודות זהות ובדרכונים שהונפקו על-ידי ישראל ואשר מקנים להם תושבות ברצועה, אך לא אזרחות. כ-70 אחוז מכמעט 2.1 מיליון תושבי הרצועה הם פליטים שנאלצו לברוח מבתיהם בשטח שהפך לישראל, או צאצאיהם, ונשללה מהם הזכות לחזור לאזורים שבהם הם או משפחותיהם חיו בעבר.⁴⁸² הרשויות הישראליות מחקו ממרשם האוכלוסין אלפי פלסטינים מהרצועה שלא נכחו בשטח זה בשנת 1967 עם ראשית הכיבוש, אם משום שנמלטו במהלך הלחימה ואם משום שכבר שהו בחו"ל. בנוסף, בין השנים 1967 ו-1994, הן מחקו מהמרשם יותר מ-100,000 פלסטינים ששהו בחו"ל תקופות ארוכות.⁴⁸³ פלסטינים שאינם מופיעים במרשם האוכלוסין אינם יכולים לקבל תעודות זהות ולפיכך אינם יכולים להיכנס לרצועה או לצאת ממנה דרך המעברים שבשליטת ישראל או מצרים.⁴⁸⁴ לעומת זאת, למתנחלים ישראלים בשטח הפלסטיני הכבוש לא נשקפת לעולם סכנה כי יאבדו את אזרחותם, אפילו אחרי שגרו בחו"ל לתקופות ארוכות.

עד שנת 2005, הצבא הישראלי שלט ישירות על רצועת עזה תוך החלת החוק האזרחי הישראלי על יותר מ-7,500 המתנחלים היהודים שחיו בה.⁴⁸⁵ בעקבות הסגתם של מתנחלים אלה בשנת 2005 והשתלטות חמאס על רצועת עזה בשנת 2007, הכריזה עליה ישראל "שטח עויין"⁴⁸⁶ והידקה את הגבלות התנועה אליה וממנה. ישראל הטילה איסור נסיעה כללי על המעבר לשאר השטח הפלסטיני הכבוש או לחו"ל, ללא קשר להערכת סיכון פרטנית כלשהי ביחס לאדם מסוים. איסור זה חל בכל נסיבות שהן למעט כאלה שהרשויות הישראליות מגדירות כ"מקרים הומניטריים חריגים".⁴⁸⁷ סגר זה, לצד הגבלות שמטילה מצרים בגבולה עם הרצועה, נותר בתוקף מאז שנת 2007 ועד היום, והוא מפצל משפחות ומגביל את גישתם של תושבים לטיפול רפואי ולהזדמנויות בתחום ההשכלה והפרנסה.⁴⁸⁸ לעומת זאת, מתנחלים ישראלים בשטח הפלסטיני הכבוש נהנים מחופש תנועה ברובו של השטח, לרבות למזרח ירושלים ולהתנחלויות בגדה המערבית, כמו גם לישראל ולחו"ל.

התמורות שחלו בין השנים 2005 ו-2007 שינו את מנגנוני השליטה הישראלית ברצועת עזה, אך לא את עובדת קיומה או את הדיכוי השיטתי של אוכלוסיית הרצועה בידי ישראל. הסגת המתנחלים וכוחות היבשה הסדירים מהרצועה שינתה את הפרקטיקה הישראלית מכוז הממוקדת בפשיטות ובמעצרים, כמו בגדה המערבית, לפרקטיקה המבוססת על שימוש בכוח צבאי מוחץ אחת לתקופה, שהשלכותיה על האוכלוסייה האזרחית הן פעמים רבות הרסניות.

בתקופה שחלפה מאז 2007 ביצע הצבא הישראלי כמה מתקפות צבאיות רחבות היקף ברצועת עזה, ובכלל זה בשנים 2008-2009, 2012 ו-2014, והתעמת עשרות פעמים עם ארגונים פלסטיניים חמושים ברצועה. במהלך העימותים, כוחות ישראלים השתמשו באורח קבע בכוח מופרז ולא מידתי באופן ניכר, פגעו לעיתים במכוון באזרחים ובתשתיות

⁴⁸² <https://www.unrwa.org/where-we-work/gaza-strip>, UNRWA, "Where We Work: Gaza Strip," (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד"; Human Rights Watch Policy on the Right of Return; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, שאומצה ב-16 בדצמבר 1966, 999 U.N.T.S. 171, U.N. Doc. A/6316 (1966), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 52, G.A. Res. 2200A (XXI), נכנסה לתוקף ב-23 במרס 1976, https://www.nevo.co.il/law_word/Law09/amana-1040.pdf, (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020), סעיף 12.4, CCPR (UN Human Rights Committee (HRC), CCPR/21/Rev.1/Add.9, 2 בנובמבר 1999, זמינה בקישור: <https://www.refworld.org/docid/45139c394.html> (כניסה לאתר ב-9 ביוני 2020); PCBS press, "Dr. Awad Presents a Brief on Palestinians at the End of 2020," release.

⁴⁸³ ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד"; המוקד להגנת הפרט, "חדל להיות תושב": בין השנים 1967 ל-1994 שללה ישראל את תושבותם של כרבע מיליון פלסטינים מהגדה המערבית ורצועת עזה, 12 ביוני 2012, <http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Updates1175>, (כניסה לאתר ב-9 ביוני 2020).

⁴⁸⁴ גישה, "שינויים במעבר רפיח", ללא תאריך, <https://gisha.org/he/updates/4808> (כניסה לאתר ב-30 באוגוסט 2020).

⁴⁸⁵ הלשכה הישראלית המרכזית לסטטיסטיקה, "יישובים (1) ואוכלוסייה, לפי מעמד מוניציפלי ומחוז(2)", 2004.

⁴⁸⁶ משרד ראש הממשלה, "כינוס הקבינט המדיני-בטחוני", הודעה רשמית, 19 בספטמבר 2007.

⁴⁸⁷ ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

⁴⁸⁸ ארגון Human Rights Watch, **לא רוצים או לא יכולים**.

אזרחיות,⁴⁸⁹ ובסך הכול הרגו יותר מ-2,000 אזרחים פלסטינים.⁴⁹⁰ ארגונים פלסטיניים חמושים ביצעו גם הם פשעי מלחמה, לרבות ירי חסר הבחנה של רקטות אל מרכזי אוכלוסייה ישראלים,⁴⁹¹ אך התקיפות הישראליות חרגו בהרבה מפגיעה באזרחים לפשעים אלה. נוסף על אלפי האנשים שנהרגו או נפצעו, נהרסו בהתקפות הישראליות עשרות אלפי מבנים ותשתיות קריטיות, ובכלל זה בתי מגורים, בתי חולים, בתי ספר ותחנת הכוח היחידה ברצועה. המתקפות שיבשו במידה ניכרת את החיים ברצועה, מצב שנמשך שנים לאחר מכן.⁴⁹² במעשי האיבה של שנת 2014 לבדם נהרסו כמעט לחלוטין או ניזוקו קשות כ-18,000 יחידות דור, ויותר מ-100,000 בני אדם נותרו ללא קורת גג, כך לפי בצלם;⁴⁹³ נכון לחודש יולי 2019, כ-8,200 בני אדם נותרו עקורים עקב מעשי האיבה של שנת 2014, כך לדברי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים.⁴⁹⁴ בינואר 2019, במהלך קמפיין הבחירות שלו, אמר רמטכ"ל הצבא הישראלי לשעבר וראש הממשלה החלופי ושר הביטחון בהווה בנימין (בני) גנץ כי כתוצאה מההתקפות הללו "חלקים מעזה חזרו לתקופת האבן".⁴⁹⁵ הרשויות הישראליות כשלו באורח שיטתי, ולאורך שנים, בביצוע חקירות מהימנות של פשעי מלחמה לכאורה ובמיצוי הדין עם האחראים להם.⁴⁹⁶

כוחות ישראלים המוצבים מצדן הישראלי של הגדרות החוצצות בין עזה לישראל הגיבו בכוח קטלני מופרז על הפגנות למען זכויות הפלסטינים שהתקיימו בצד העזתי של הגדר מדי שבוע במשך רוב 2018 ו-2019.⁴⁹⁷ על-פי נתוני משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים, צלפים הרגו 214 מפגינים פלסטינים, רבים מהם ממרחק של יותר ממאה מטרים, ופצעו באש חיה יותר מ-8,000 מפגינים נוספים, שהרופאים נאלצו לקטוע את גביהם של 156 מהם.⁴⁹⁸ כדברי אחד מחברי ועדת הבדיקה של האו"ם, הצלפים "ירו על מפגינים לא חמושים, ילדים ובעלי מוגבלויות, ועל אנשי צוותים רפואיים ועיתונאים שמילאו את תפקידיהם, בידעם מי הם".⁴⁹⁹ חברי הוועדה הגיעו למסקנה כי על אף שההפגנות היו "לעיתים אלימות", לא נשקפה סכנת חיים מיידית מהמפגינים ב-187 מ-189 ממקרי ההרג בשנת 2018, וכי הכוח שהפעילה ישראל "לא היה חיוני ולא מידתי".⁵⁰⁰ הצלפים יישמו הוראות של גורמים בכינים שהתירו שימוש בתחמושת חיה נגד פלסטינים שניגשו לגדרות שבין רצועת עזה לישראל, או שניסו לעבור אותן או לפגוע בהן, ללא קשר לשאלה האם נשקפה מהם סכנת חיים מיידית. פרקטיקות אלה מקורן בדפוס פעולה בן עשרות שנים של שימוש בכוח מופרז לדיכוי הפגנות

⁴⁸⁹ עזה: חיילים ישראלים ירו למוות באזרחים במנוסה", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 4 באוגוסט 2014, <https://www.hrw.org/he/news/2014/08/04/254967>; "פלסטין/ישראל: תקיפות אוויריות בלתי חוקיות של ישראל הורגות אזרחים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 15 ביולי 2014, <https://www.hrw.org/he/news/2014/07/16/254545>; ארגון Human Rights Watch, **נחרזו עם דגל לבן: מקרי הרג של אזרחים פלשתינאים במבצע 'עופרת יצוקה'** (ניו יורק: Human Rights Watch, 2009), <https://www.hrw.org/he/report/2009/08/13/255967>; ארגון Human Rights Watch, **גוש של אש: השימוש הבלתי-חוקי של ישראל בזרחה לבן ברצועת עזה** (ניו יורק: Human Rights Watch, 2009), <https://www.hrw.org/he/report/2009/03/25/255894>; ארגון Human Rights Watch, **עוול מדויק: הרג אזרחים תושבי רצועת עזה בטיילים שנורו מתוך מטוס ללא סיסי** (ניו יורק: Human Rights Watch, 2009), <https://www.hrw.org/he/report/2009/06/30/255943>; "ישראל: התקפות אוויריות על עזה הפרו את דיני המלחמה", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 12 בפברואר 2013, <https://www.hrw.org/he/news/2013/02/12/248802>; "רצועת עזה: התקפות בלתי חוקיות במהלך סבב הלחימה במא", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 12 ביוני 2019, <https://www.hrw.org/he/news/2019/06/12/330931>; ארגון Human Rights Watch, **"דרי"ח עולמי 2015"** (ניו יורק: Human Rights Watch, 2015), <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/268187>; ארגון Human Rights Watch, **"דרי"ח עולמי 2013"** (ניו יורק: Human Rights Watch, 2013), <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/259921>; ארגון Human Rights Watch, **"דרי"ח עולמי 2010"** (ניו יורק: Human Rights Watch, 2010), <https://www.hrw.org/world-report/2010/country-chapters/259078>; ארגון Human Rights Watch, **"עזה: רקטות פלסטיניות כווננו על אזרחים ישראלים בניגוד לחוק"**, הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 24 בדצמבר 2012, <https://www.hrw.org/he/news/2012/12/24/248360>; ארגון Human Rights Watch, **Shelling in the Gaza Strip (New York: Human Rights Watch, 2007)**, <https://www.hrw.org/ipt0707>; הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 12 ביוני 2019, <https://www.hrw.org/he/news/2019/06/12/330931>; "רצועת עזה: התקפות בלתי חוקיות במהלך סבב נהרגו בתקיפות ישראליות שהיו ככל הנראה בלתי חוקיות", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 4 בפברואר 2020, <https://www.hrw.org/he/news/2020/02/04/338243>.

⁴⁹² עזה: ההתקפה על תחנת הכוח הסבה נזק נרחב", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 10 באוגוסט 2014, <https://www.hrw.org/he/news/2014/08/10/254894>; ארגון Human Rights Watch, **"איבדתי הכול: הרס בלתי חוקי של רכוש בידי ישראל במהלך מבצע 'עופרת יצוקה'"** (ניו יורק: Human Rights Watch, 2010), <https://www.hrw.org/he/report/2010/05/13/256072>; "ישראל: בחינה מעמיקה של בתי ספר שהותקפו בעזה", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 11 בספטמבר 2014, <https://www.hrw.org/he/news/2014/09/11/255158>.

⁴⁹³ בצלם, "ארבע וחצי שנים אחרי ישראל הרסה אלפי בתים בהפצצות והפגזות 'צוק איתן': 13,000 אנשים עדיין חסרי בית", 3 במרץ 2019, https://www.btselem.org/hebrew/gaza_strip/20190303_13000_gazans_homeless_since_2014_war (כניסה לאתר ב-30 באוגוסט 2020).

⁴⁹⁴ OCHA, "Humanitarian Needs Overview – OPT" (דצמבר 2019).

⁴⁹⁵ Raoul Woolliff, "Parts of Gaza Sent Back to Stone Age: Gantz Videos Laud his IDF Bona Fides," *Times of Israel*, 20 בינואר 2019, <https://www.timesofisrael.com/only-the-strong-survive-gantz-new-campaign-videos-laud-his-idf-bona-fides> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

⁴⁹⁶ בצלם, **נוהל סיוח: חקירתם לכאורה של אירועי 'צוק איתן'**, ספטמבר 2016, https://www.btselem.org/download/201609_whitewash_protocol_heb.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

⁴⁹⁷ "ישראל: פשעים בינלאומיים לכאורה בעזה", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 13 ביוני 2018, <https://www.hrw.org/he/news/2018/06/13/318970>.

⁴⁹⁸ משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים (OCHA), "שנתיים מאז שהחלו הפגנות 'צעדת השיבה הגדולה' אנשים שנפגעו בהן עדיין מתמודדים עם פציעה וטראומה", 6 באפריל 2020, <https://www.ochaopt.org/he/content/two-years-people-injured-and-traumatized-during-great-march-return-are-still-struggling> (כניסה לאתר ב-3 ביולי 2020).

⁴⁹⁹ "ועדת הבדיקה של האו"ם קוראת לישראל לבחון מחדש את כללי הפתיחה באש לפני יום השנה להפגנות בעזה", הודעה לעיתונות של מועצת האו"ם לזכויות האדם, 18 במרץ 2019, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/PS/COI_OPT_PR_18.03.2019_Hebrew.docx (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); World Health Organization (WHO), "Situation Report: Occupied Palestinian Territory, Gaza: 01–31 August 2019," http://www.emro.who.int/images/stories/palestine/documents/sitrep_aug_2019_v0_sh_rev_gro.pdf?ua=1 (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

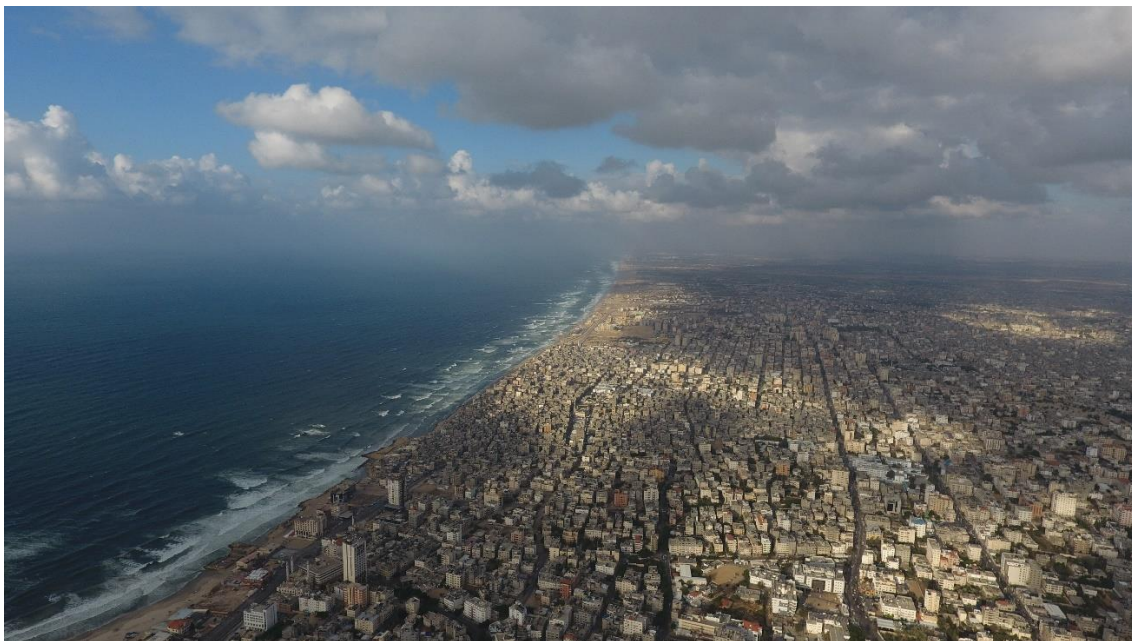
⁵⁰⁰ "ועדת הבדיקה של האו"ם קוראת לישראל לבחון מחדש את כללי הפתיחה באש לפני יום השנה להפגנות בעזה", הודעה לעיתונות של מועצת האו"ם לזכויות האדם.

והפרעות סדר, שבו לא חל שינוי ניכר מאז פרוץ האינתיפאדה הפלסטינית הראשונה בשנת 1987, ושעליו שילמו אזרחים מחיר כבד. למרות תדירותם של אירועים כאלה לאורך השנים, הרשויות הישראליות כשלו בפיתוח שיטות אכיפת חוק העולות בקנה אחד עם הנורמות הבינלאומיות של זכויות האדם. נורמות אלה אוסרות על שימוש בכוח קטלני למעט במצבים שבהם הדבר חיוני כדי למנוע איום מיידי במוות או בפציעה חמורה.⁵⁰¹ הרשויות הישראליות הצדיקו טקטיקות אלה בשם ההגנה על יישובים ישראליים מפני פגיעה אפשרית, אך מבלי להצדיק את עוצמת הכוח שהפעילו ביחס למבחן הסכנה המיידית.⁵⁰²

קרקעות ודיר

הסגר הישראלי, לצד הגבלות שמטילה ממשלת מצרים לעיתים מזומנות, כולא את למעלה משני מיליון תושבי עזה ברצועה שאורכה 41 ק"מ, רוחבה נע בין 6 ל-12 ק"מ, ושטחה הכולל 365 קמ"ר. צפיפות האוכלוסין ברצועה, העומדת על 5,453 נפש לקמ"ר, גבוהה פי 13 מזו שבשיראל, העומדת על 400 תושבים לקמ"ר.⁵⁰³

הרשויות הישראליות מגבילות עוד יותר את תנועת תושבי הרצועה באמצעות "אזור חיץ" שהן יצרו בתוכה – ולא בצד הישראלי של הגדרות שהקימו, החוצצות בין הרצועה לישראל. הצבא הישראלי אמר באוגוסט 2015 לארגון זכויות האדם גישה כי הוא אוסר על תושבי הרצועה להגיע לטווח של פחות מ-300 מטרים מהגדר, למעט חקלאים שלהם הוא מתיר להתקרב עד לטווח של 100 מטרים ממנה.⁵⁰⁴ כוחות ישראליים יורים בדרך קבע על אנשים הנכנסים או מתקרבים ל"אזור החיץ". בין השנים 2010 ו-2017, לפני גל ההפגנות שהחל במאסר 2018, ארגון גישה דיווח על 1,300 אירועים של ירי אש חיה על תושבי הרצועה, בהם נהרגו 161 פלסטינים ויותר מ-3,000 נפצעו.⁵⁰⁵

צפיפות האוכלוסייה ברצועת עזה, שבשטחה המצומצם חיים יותר משני מיליון פלסטינים, עומדת על 5,453 נפש לקמ"ר. (c) 2016 Ain Media

⁵⁰¹ "ישראל: ההרג בעזה בלתי חוקי ומחושב", הודעת ארגון Human Rights Watch, 3 באפריל 2018, <https://www.hrw.org/he/news/2018/04/03/316493>; ⁵⁰² שם; ⁵⁰³ "IDF Gears Up for Mass Gaza Riots, Warns that Hamas Plans to 'Massacre' Israelis," *Times of Israel*, 13 במאי 2018, <https://www.timesofisrael.com/idf-gears-up-for-mass-gaza-riots-warning-hamas-plans-to-massacre-israelis/>; ⁵⁰⁴ "About 13 Million Palestinians in the Historical Palestine and Diaspora, on the Occasion of the International Population Day, 11/7/2019", PCBS press release, 10 ביולי 2019, <http://www.pcbs.gov.ps/post.aspx?lang=en&ItemID=3503>; ⁵⁰⁵ "Sustainable Development, Israel - Voluntary National Review 2019", Sustainable Development, UN, <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=30022&nr=1273&menu=3170> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020). ⁵⁰⁶ מכתב ממדור פניות הציבור - דובר צה"ל לארגון גישה, 11 באוגוסט 2015, <https://features.gisha.org/2015/08/11/%D8%A7%D8%B7%D9%82+%D9%85%D9%82%D9%8A%D8%AF%D8%A9+%D8%A7%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%B7%D9%82+%D9%85%D9%82%D9%8A%D8%AF%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%B5%D9%88%D9%84> (כניסה לאתר ב-24 ביוני 2020). ⁵⁰⁷ "הפרות שביצע הכיבוש הישראלי - נתונים סטטיסטיים באזורים בהם הגישה לאדמות מוגבלת בין התאריכים 1/1/2010-31/12/2019", (ערבית), <http://mezan.org/posts/60/%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%B7%D9%82+%D9%85%D9%82%D9%8A%D8%AF%D8%A9+%D8%A7%D9%84%D9%88%D8%B5%D9%88%D9%84> (כניסה לאתר ב-24 ביוני 2020).

מאז שנת 2014 הרשויות הישראליות גם ריססו בדרך קבע קוטלי עשבים לאורך הגדרות המזרחיות כדי לסלק צמחייה, לדבריהן "על מנת לאפשר המשך ביצוע משימות ביטחון שוטף במרחב באופן מיטבי".⁵⁰⁶ הרשויות אף אמרו כי הריסוס מבוצע "אך ורק מעל שטח מדינת ישראל".⁵⁰⁷ אולם, קבוצת המחקר Forensic Architecture תיעדה בחודש בינואר 2020 כיצד רוח הנושבת מערבה גורמת לקוטל עשבים שרוסס בצדן הישראלי של הגדרות להסב נזק עד לטווח של יותר מ-350 מטרים בתוך שטח הרצועה.⁵⁰⁸ ריסוס חומרי הדברה כאלה גם נזקים נרחבים לגידולים באזור שבו נמצאות האדמות החקלאיות הפוריות ביותר בכל הרצועה, הסב לחקלאים הפסדים כספיים⁵⁰⁹ ועלול לפגוע בבריאותם של האנשים החיים באזור.⁵¹⁰

הרשויות הישראליות מגבילות גם את היקף המרחב הימי, כולל מימיה הטריטוריאליים של הרצועה, שאליו תושבים יכולים להגיע, ונתלות לשם כך בחשש מפני הברחת אמצעי לחימה. במשך שנים הן התירו לפלסטינים, בדרך כלל, להגיע עד למרחק של שישה מיילים ימיים מהחוף, על אף שחלו שינויים תקופים בעניין זה; למשך תקופה קצרה בשנת 2019, הרשויות הרחיבו את הטווח המותר ל-15 מיילים ימיים, ואילו בפרקי זמן אחרים הן אסרו על הגישה לחלוטין.⁵¹¹ ישראל לא הצדיקה תנודות אלה בשטח הדיג בטעמים ביטחוניים, אלא כצעד ענישה בתגובה לירי רקטות או להפרכת בלוני תבערה על-ידי ארגונים פלסטיניים חמושים – מעשים שהדייגים לא היו מעורבים בהם כלל.⁵¹² בין השנים 2010-2017, ארגון זכויות האדם הפלסטיני אל-מיזאן תיעד 976 אירועים של ירי חי בים, בהם נהרגו חמישה בני אדם, ו-250 אירועים בהם רשויות ישראליות תפסו סירות או ציוד אחר, כביכול בגין חריגה מאזור הדיג המותר.⁵¹³ בשנת 2017 מצא בצלם כי מספר הדייגים הרשומים ברצועה צנח מכ-10,000 בשנת 2000 לכ-4,000 בשנת 2017, ושמחציתם מובטלים ו-95 אחוז מהם חיים מתחת לקו העוני. בצלם הגיע למסקנה כי המדיניות הישראלית, לרבות "התעמרות בדייגים", "מחסלת את ענף הדיג ברצועת עזה".⁵¹⁴

משאבים ושירותים

הגבלות ודרישות מכבידות ומפלות שמטילות הרשויות הישראליות, מגבילות את הכנסתן של סחורות לרצועה ואת הוצאתן ממנה, וכן את גישתם של תושבי הרצועה לשירותים בסיסיים כמו חשמל ומים.

הסגר הישראלי, הנמשך כבר 13 שנה, מגביל באורח קיצוני את תנועת הסחורות. לאחר השתלטות חמאס על הרצועה בשנת 2007, והכרזתה של ישראל על עזה כ-"שטח עוי",⁵¹⁵ אסרו הרשויות הישראליות בין ספטמבר 2007 למאי 2010 על הכנסתן של רוב הסחורות האזרחיות לשטחה, ובכלל זה כוסברה, נייר ושוקולד.⁵¹⁶ בינואר 2008 חישובו הרשויות הישראליות את מספר הקלוריות המינימלי לאדם, הנחוצות לתושבי הרצועה כדי להימנע ממצב של תת תזונה, אם כי הן עומדות על כך שמעולם לא יישמו מדיניות שהתבססה על חישוב זה.⁵¹⁷ גורמים ישראלים אמרו אז כי הם רוצים להחזיק את כלכלת עזה "על סף קריסה" תוך הימנעות ממשבר הומניטרי.⁵¹⁸

מאז שנת 2010 הרשויות הישראליות אפשרו את הכנסתן של רוב הסחורות הרגילות לרצועה, אך הן מטילות הגבלות חמורות, ולעיתים קרובות אוסרות לחלוטין, על הכנסת מה שהן מגדירות כפריטים "דו-שימושיים" או כאלה שבהם ניתן

⁵⁰⁶ מיכאל שפר עומר-מן, "הצבא מודה בריסוס קוטלי צמחייה בתוך עזה", שיחה מקומית, 28 בדצמבר 2015, <https://www.mekomit.co.il>, הצבא-מודה-בריסוס-קוטל-צמחייה-בתוך-עזה (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

⁵⁰⁷ גישה, **אין גבול**.
⁵⁰⁸ video report, "Herbicide Warfare in Gaza (January 2020 update)", Forensic Architecture, 20 בינואר 2020, <https://vimeo.com/386063595> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

⁵⁰⁹ מיכאל שפר עומר-מן, "הצבא מודה בריסוס קוטלי צמחייה בתוך עזה", שיחה מקומית; "בעקבות הריסוס הישראלי, חקלאים בעזה מדווחים על נזקים כבדים לגידולים חקלאיים", הודעה לעיתונות של גישה, 28 בינואר 2020, <https://gisha.org/he/updates/13047> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵¹⁰ ראו למשל, WHO, "The WHO Recommended Classification of Pesticides by Hazard and Guidelines to Classification," 2019 edition, United States Environmental Protection Agency (EPA), "Glyphosate Draft Human Health Risk Assessment for Registration Review" memorandum, <https://bit.ly/2ZvNVbZ> (כניסה לאתר ב-15 ביולי 2020); Luoping Zhang, Imaan Rana, "Assessment for Registration Review" memorandum, 12 בדצמבר 2017, <https://bit.ly/32jHoTq> (כניסה לאתר ב-15 ביולי 2020); Rachel M. Shaffer, Emanuela Taioli and Lianne Sheppard, "Exposure to Glyphosate-Based Herbicides and Risk for Non-Hodgkin Lymphoma: A Meta-Analysis and Supporting Evidence," *Mutation Research*, Volume 781, July–September 2019, <https://bit.ly/2OqNLfj>, 186-206.

⁵¹¹ גישה, **אין גבול**; ראו לדוגמה, "שינויים במרחב הדיג ברצועת עזה מינואר 2019", הודעה לעיתונות של גישה, 13 ביוני 2019, <https://gisha.org/he/publication/12197> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

⁵¹² גישה, "ישראל פעם נוספת מענישה את דייגי עזה על מעשים של אחרים: מרחב הדיג שוב צומצם", 30 במאי 2019, <https://gisha.org/he/updates/12080> (כניסה לאתר ב-17 בספטמבר 2020).

⁵¹³ צוטט בגישה, **אין גבול**; עביר אל-מסרי, "כוחות ישראליים הרגו דיג מעזה בים", פרשנות, מבזק של ארגון Human Rights Watch, 18 ביוני 2017, <https://www.hrw.org/he/news/2017/06/18/305115>.
⁵¹⁴ "ישראל מחסלת את ענף הדיג ברצועת עזה", בצלם, עודכן ב-17 ביוני 2018, https://www.btselem.org/hebrew/gaza_strip/20170129_killing_the_fishing_sector (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

⁵¹⁵ משרד ראש הממשלה, "כינוס הקבינט המדיני-בטחוני", הודעה רשמית, 19 בספטמבר 2007.
⁵¹⁶ גישה, **כרם שלום**, 1 בספטמבר 2020, <https://features.gisha.org> (כניסה לאתר ב-24 בדצמבר 2020).

⁵¹⁷ "ישראל פעם נוספת מענישה את דייגי עזה על מעשים של אחרים: מרחב הדיג שוב צומצם", 30 במאי 2019, <https://gisha.org/he/updates/12080> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵¹⁸ Reuters, "Israel Gaza Blockade Study Calculated Palestinians' Calories," *Reuters*, 17 באוקטובר 2012, <https://www.reuters.com/article/us-palestinians-israel-gaza/israel-gaza-blockade-study-calculated-palestinians-calories-idUSBRE89GoNM20121017> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

להשתמש לצרכים צבאיים, כגון בנייה או ביצור של מנהרות לשטח ישראל.⁵¹⁹ עם זאת, רשימת הפריטים ה"דו-שימושיים" של הממשלה כוללת הן קטגוריות רחבות מדי והן פריטים החיוניים כדי לתת מענה על צורכי אוכלוסיית הרצועה, כולל "ציוד תקשורת", "אלמנטים וואו מוצרי קונסטרוקציה מפלדה", "ציוד קידוח", "דשנים וכימיקלים", מכלי גז, שמן קיק ו"כלי רכב, למעט רכבים פרטיים (לא כולל רכבי 4X4)".⁵²⁰ על-פי ארגון הבריאות העולמי, הרשויות טענו גם כי סוגים מסוימים של ציוד רפואי, כולל ציוד רנטגן, הם פריטים "דו-שימושיים".⁵²¹ ארגון גישה תיעד כיצד "מה שמופיע ברשימה כמעט שלא מורשה להיכנס לרצועה או שלא נכנס כלל".⁵²² על-פי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "הגבלות אלה מונעות את מתן הסיוע ההומניטארי, השירותים הבסיסיים ואת יישום תוכניות השיקום ומערערות את יכולת התגובה למקרי חירום".⁵²³ עם זאת, הרשויות הישראליות הותירו את ההגבלות בעינן במקום להידרש לחלופות כגון פיקוח בינלאומי על השימוש בפריטים "דו-שימושיים". מצרים החלה רשמית להתיר הכנסת סחורות לרצועה רק בחודש פברואר 2018, אך הדבר נעשה בכפוף לנהלים לא ברורים, ובכלל זה איסור על הכנסת סחורות מסוימות שגם הרשויות הישראליות אוסרות על הכנסתן, ובהיקף קטן משמעותית מהיקף הסחורות הנכנסות לרצועה דרך המעברים שבשליטת ישראל.⁵²⁴

במסגרת מדיניות הסגר, הרשויות הישראליות גם מגבילות באורח קיצוני את ייצוא הסחורות מהרצועה לגדה המערבית, לישראל ולחו"ל. לדברי ארגון גישה, בין יוני 2007 לאוקטובר 2014, הרשויות הישראליות התירו בממוצע יציאת סחורות בהיקף של 14 מטעני משאיות בלבד מדי חודש.⁵²⁵ מאז חל שיפור מסוים במצב, ובארבע השנים שבין 2016 ו-2019 יצאו מהרצועה בממוצע כ-219 מטעני משאיות של סחורה מדי חודש. עם זאת, מדובר עדיין בכ-20 אחוזים בלבד מ-1,064 מטעני המשאיות שיצאו מהרצועה בממוצע מדי חודש לפני הידוק הסגר ביוני 2007.⁵²⁶ מצרים אינה מתירה ייצוא של סחורות מרצועת עזה דרך המעבר שבשליטתה.⁵²⁷

הרשויות הישראליות הכירו בכך שהחלטותיהן אינן מתקבלות אך ורק משיקולים ביטחוניים. הן הגבילו או מנעו לחלוטין, למשל, ייצוא של סחורות כאמצעי ענישה, כפי שעשו למשך 50 יום בשנים 2018 ו-2019, כך לדברי גישה.⁵²⁸ בנוסף, הרשויות הכירו בכך שהן מביאות בחשבון "שיקולים הנוגעים לאפשרויות הייצור, הביקוש וההיצע בשווקים הרלוונטיים".⁵²⁹ לדוגמה, הרשויות הישראליות אוסרות על שיווק של פירות וירקות רבים מהרצועה לגדה המערבית ולישראל.⁵³⁰ אף שקיים מגוון רב של מוצרים מרצועת עזה אותם ניתן למכור בגדה המערבית, נכון לחודש מארס 2021 הרשויות הישראליות התירו רק מכירה של חצילים ועגבניות לשוק הישראלי.⁵³¹ ישראל אף אסרה לחלוטין על ייצוא מזון מעובד מהרצועה לשווקים בגדה המערבית ובישראל עד לחודש נובמבר 2020.⁵³²

לא רק ששום מגבלות כאלה אינן מוטלות על יצרנים ישראלים הפועלים בשטח הפלסטיני הכבוש, אלא שישיראל יצרה ברצועה, באמצעות ההגבלות שהיא מטילה, "שוק שבוי" עבור עסקים ישראלים, כדברי ארגון גישה.⁵³³ יותר מ-80 אחוזים מהסחורות הנכנסות לרצועה נרכשים מחברות ומספקים ישראלים. בשנת 2015 בלבד הסתכם ערכן של סחורות אלה

⁵¹⁹ גישה, **כרם שלום**.
⁵²⁰ מתאם פעולות הממשלה בשטחים, "רשימת סחורות ופרטי ציוד דו-שימושיים שהובלחם מחייבת היתר מיוחד" (ערבית) 26 בפברואר 2020, <https://www.gov.il/ar/departments/policies/alistofdualusegoodsandequipmentboundbyaspeciallicenseforthepurposeoftransport> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵²¹ WHO, "Medical Equipment in Gaza's Hospitals: Internal Management, the Israeli Blockade and Foreign Donations", יולי 2009, http://www.emro.who.int/images/stories/palestine/documents/pdf/Medical_equipment_in_Gaza_EB_reportJuly09.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020), עמ' 6-8.
⁵²² גישה, "רשימות אפורות-כהות", דף מידע, 31 בינואר 2016, https://gisha.org/UserFiles/File/publications/Dark_Gray_Lists/Dark_Gray_Lists-he.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020), עמ' 1.
⁵²³ OCHA, "Import Restrictions Impede Delivery of Services and Humanitarian Assistance", (blog) 2015, <https://www.ochaopt.org/content/gaza-strip-import-restrictions-impede-delivery-services-and-humanitarian-assistance> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵²⁴ גישה, "עזה מבפנים"; "מצרים מאפשרת לראשונה הכנסת מלט וסחורות לעזה דרך שער סלאח א-דין" (ערבית), סוכנות הידיעות הפלסטינית העצמאית סמא, 7 בפברואר 2018, <http://bit.ly/3rwxw32> (כניסה לאתר ב-17 בספטמבר 2020).
⁵²⁵ גישה, **כרם שלום**.
⁵²⁶ נתוני גישה בנוגע לייצוא מהרצועה, שמורים בתיקי ארגון Human Rights Watch.
⁵²⁷ גישה, "עזה מבפנים".
⁵²⁸ גישה, **כרם שלום**.
⁵²⁹ גישה, "חמישים גוונים של שליטה".
⁵³⁰ "לראשונה מאז הטלת הסגר ב-2007: חצילים ועגבניות יצאו הבוקר מרצועת עזה וימכרו בישראל", הודעה לעיתונות של גישה, 12 במארס 2015, <https://gisha.org/he/press/7487> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); "בעקבות עתירת גישה, משרד החקלאות פרסם נוהל שיווק סחורה חקלאית לגדה המערבית ולישראל", הודעה לעיתונות של גישה, 29 במאי 2019, <https://gisha.org/he/legal/12084> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵³¹ שם; והודעת דואר אלקטרוני מארגון גישה לארגון Human Rights Watch, 4 באפריל 2021. בחודש פברואר 2021, הרשויות הישראליות הכריזו כי הן יתירו רשמית גם מכירה של פלפלים וקישואים, אולם, לדברי גישה, תוצרת זו לא יצאה בפועל מהרצועה עד עתה בשל דרישות מכבדות על שינוע התוצרת. מדיניותן של הרשויות הישראליות התירה לעיתים רשמית גם שיווק של תותים לישראל, אך הגבלות אחרות חסמו ככלל את הוצאת התוצרת מהרצועה.
⁵³² גישה, "כך מונעת ישראל את התפתחות תעשיית המזון המעובד בעזה", נובמבר 2018, <https://gisha.org/he/publication/11638> (כניסה לאתר ב-30 באוגוסט 2020). בחודש נובמבר 2020 הצליחו 2 משאיות כפולות עם חטיפים מתוצרת חברה מרצועת עזה להגיע לגדה המערבית. הייתה זו הפעם הראשונה שחברה מעזה הצליחה להעביר מזון מעובד לגדה המערבית מאז 2007. גישה, (@Gisha_Access) בטוויטר, 23 בנובמבר 2020.
⁵³³ "גישה בתגובה להצהרות ישראל בכינוס ועידת המדינות התורמות: שינוי יתחיל בהכרה באחריות ובכוונה כנה לפעול", הודעה לעיתונות של גישה, 31 בינואר 2018, <https://gisha.org/he/press/10447> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

בכמעט שני מיליארד ש"ח, כך על-פי ארגון גישה.⁵³⁴ חברת המלט הישראלית נשר מייצרת כמעט את כל המלט הנצרך ברצועת עזה.⁵³⁵

הגבלות אלה הביאו לקריסתה של כלכלת הרצועה.⁵³⁶ התוצר המקומי הגולמי (GDP) לנפש ברצועה צנח ב-23 אחוזים בין 1994 ל-2016 בדולרים ריאליים.⁵³⁷ לדברי אונר"א, שמונים אחוזים מאוכלוסיית הרצועה מסתמכים על סיוע הומניטארי,⁵³⁸ ויותר ממחצית האוכלוסייה חיה מתחת לקו העוני.⁵³⁹ שיעורי האבטלה בעזה נעים מזה תקופה סביב 50 אחוזים והם גבוהים יותר עבור צעירים ונשים.⁵⁴⁰

המדיניות הישראלית גם מגבילה באופן קיצוני את הגישה לשירותים בסיסיים כמו חשמל ומים ברצועת עזה. בין השנים 1967 ו-2002 הייתה הרצועה תלויה באספקת חשמל שקיבלה מחברת החשמל לישראל.⁵⁴¹ למרות שתחנת הכוח של עזה נכנסה לפעולה בשנת 2002, היא פעלה רק בתפוקה חלקית, בין היתר כתוצאה מכמה תקיפות אוויריות ישראליות, ולרצועה יש עדיין "תלות כמעט מוחלטת" בישראל, כפי שהגדיר זאת בית המשפט העליון בשנת 2008, לצורך אספקת חשמל, אם במישרין ואם בעקיפין.⁵⁴² אולם, חברת החשמל לישראל מוכרת לרצועה רק כמות קבועה של חשמל, שלא היה בה די כדי לענות על צורכי האוכלוסייה אפילו אם תחנת הכוח הייתה פועלת במלוא התפוקה, והיא אף מצמצמת מעת לעת את האספקה.⁵⁴³ בשנת 2017, למשל, חברת החשמל קיצצה ב-30 אחוזים את כמות החשמל שסיפקה לעזה, בעקבות בקשה של הרשות הפלסטינית, שרצתה להפעיל על שלטונות חמאס לחץ לווותר על שליטתם ברצועה.⁵⁴⁴ כוחות ישראלים הפציצו כמה פעמים את תחנת הכוח היחידה בעזה,⁵⁴⁵ ופגעו משמעותית בתפוקתה.⁵⁴⁶ ההגבלות שישראל מטילה על הכנסת סחורות, ובכלל זה חלפים וציוד שהיא מגדירה כ"דו-שימושיים", פוגעות במאמצים לתיקון התחנה.⁵⁴⁷ בנוסף, הרשויות הישראליות מגבילות מעת לעת, לעיתים כצעד של ענישה ולעיתים בשל מחלוקות הנוגעות לתשלום, את כמות הדלק התעשייתי שהן מאפשרות לרכוש עבור התחנה, ואשר נחוץ להפעלתה.⁵⁴⁸ ישראל גם הגבילה את הכנסתם של פאנלים סולאריים וסוללות, והקשתה בכך על המאמצים לפתח מקורות אנרגיה חלופיים שיעניקו לעזה מידה של אוטונומיה בתחום האנרגיה.⁵⁴⁹ בתקופות מסוימות רכשה הרצועה גם כמות קטנה של חשמל ממצרים, אך לא היה די בכמות זו כדי לענות על צורכי תושביה.⁵⁵⁰ בשנים 2017 ו-2018 עמדה אספקת החשמל ברצועה על 6.2 שעות ביום בממוצע; נתון זה עלה ל-12 שעות בשנת 2019, בעיקר משום שישראל התירה לקטאר לרכוש דלק שנועד לשימוש בעזה באמצעות ספקים ישראליים.⁵⁵¹ בינתיים, מתנחלים ישראלים בשטח הפלסטיני הכבוש נהנים מאספקה בלתי מופרעת של חשמל, המגיע ברובו מאותו מקור – חברת החשמל לישראל. הפסקות חשמל סדירות משפיעות על היבטים רבים בחיי היומיום ברצועה, החל מחימום, קירור וטיפול בשפכים ועד לשירותי בריאות ועסקים.⁵⁵²

לתושבי הרצועה גם אין גישה קבועה למים נקיים. אספקת המים של עזה מסתמכת בעיקר על אקוויפר החוף, מקור המים היחיד הנמצא בתחומה, ואשר משתרע לאורך חופי ישראל והרצועה ומימיו נגישים בשטחה באמצעות בארות.⁵⁵³

⁵³⁴ שם; גישה, "50 גוונים של שליטה"; גישה, **כרם שלום**.
⁵³⁵ גישה, "50 גוונים של שליטה".

⁵³⁶ ראו גישה, **קרוב-רחוק: היבטים כלכליים של בידול רצועת עזה מהגדה המערבית**, פברואר 2015, https://gisha.org/UserFiles/File/publications/a_costly_divide/a_costly_divide_he-web.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵³⁷ הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה, "Quarterly National Accounts Variables in Palestine for the Years 2017, 2018", ללא תאריך, http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/E.QNA_Constant.htm (כניסה לאתר ב-18 באוגוסט 2020). שנת התחלה - 2004. ראו גם ועידת האלים לסחר ופיתוח (UNCTAD), "Fifty Years of Occupation Have Driven the Palestinian Economy into De-development and Poverty", 12 בספטמבר 2017, <https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=1539> (כניסה לאתר ב-18 באוגוסט 2020).
⁵³⁸ <https://www.unrwa.org/activity/protection-gaza-strip>; UNRWA, "Protection in the Gaza Strip", (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵³⁹ OCHA, "Humanitarian Needs Overview – OPT", דצמבר 2019, עמ' 11.
⁵⁴⁰ שם; שיעור האבטלה בעזה ברבעון השני של 2019: 46.7 אחוז, הודעה לעיתונות של גישה, 3 בספטמבר 2019, <https://gisha.org/he/updates/12401> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵⁴¹ גישה, **יד על השאלטר: מי אחראי למצב התשתיות האזרחיות ברצועת עזה?**, ינואר 2017, https://gisha.org/UserFiles/File/publications/infrastructure/Hand_on_the_Switch-HE.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020), עמ' 2.
⁵⁴² שם; "עזה: ההתקפה על תחנת הכוח הסבה נזק נרחב", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 10 באוגוסט 2014, <https://www.hrw.org/he/news/2014/08/18/254894>; בל"ץ 9132/07 - **אלבסיני ואח' נ' ראש הממשלה ושר הביטחון**, פסק דין, 30 בינואר 2008, זמין בכתובת: <http://www.hamoked.org.il/items/9862.pdf> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵⁴³ שם.
⁵⁴⁴ *Daily Telegraph*, "Israel Cuts Gaza Electricity after Palestinian President Says He will No Longer Pay the Bill for Hamas", 12 ביוני 2017, <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/06/12/israel-cuts-gaza-electricity-palestinian-president-says-will> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵⁴⁵ שם; "עזה: ההתקפה על תחנת הכוח הסבה נזק נרחב", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch; "רצועת עזה: המתקפה הישראלית חייבת לצמצם את הפגיעה באזרחים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 28 ביוני 2006, <https://www.hrw.org/he/news/2006/06/28/230420>.
⁵⁴⁶ "משבר החשמל בעזה - שאלות נפוצות", גישה, יוני 2017, https://gisha.org/UserFiles/File/publications/Electricity_FAQ/Electricity_FAQ_HE.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵⁴⁷ גישה, **יד על השאלטר**.
⁵⁴⁸ שם.
⁵⁴⁹ שם, עמ' 4.
⁵⁵⁰ שם.
⁵⁵¹ OCHA, "Gaza Strip: Early Warning Indicators – December 2019", https://www.ochaopt.org/sites/default/files/early_warning_indicator_december_2019.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).
⁵⁵² Abier Almasri (Human Rights Watch), "In Gaza, We Get Four Hours of Electricity a Day — If We're Lucky," commentary, *Los Angeles Times*, 20 באוגוסט 2017, <https://www.hrw.org/news/2017/08/20/gaza-we-get-four-hours-electricity-day-if-were-lucky> (נוסח עברי: <https://www.hrw.org/he/news/2017/08/20/308027>).
⁵⁵³ Al Haq, "Water for One People Only", עמ' 28-31.

זהו מקור המים היחיד שלה. שאיבת יתר שבוצעה הן על-ידי ישראל, במעלה הזרם, והן על-ידי פלסטינים ברצועה, במרדו, וכן חדירה של מי ים, ביוב וחנקות, הותירו 96 אחוזים מממי האקוויפר "לא ראויים לשתיה", כך על-פי משרד האר"ם לתיאום עניינים הומניטריים.⁵⁵⁴ מחקר משנת 2018 שערך מכון ראנד מצא כי זיהום המים אחראי ל-26 אחוזים מהמחלות ברצועה והוא הגורם המוביל בתמותת ילדים.⁵⁵⁵ רצועת עזה רוכשת מים גם מחברת המים הישראלית מקורות, אולם ממשלת ישראל שולטת באספקתם. המים שמגיעים מחברת מקורות עוברים באותה צנרת בה מסופקים מי התהום ומתערבבים עימם, דבר הפוגע באיכותם.⁵⁵⁶ רשת המים הישנה של עזה גורמת גם היא לאובדן של כ-30 אחוזים מהאספקה בשל דליפות,⁵⁵⁷ אך ישראל מקשה על תחזוקתה בכך שהיא מגבילה את היבוא של כ-70 אחוזים מהחומרים והציוד הנדרשים לתיקון מערכות המים והביוב בטענה שהם "דו-שימושיים".⁵⁵⁸ הרשויות ברצועה מתפילות כמות מסוימת של מים, אך התפלה מצריכה חשמל, דלק ומימון בהיקפים משמעותיים.⁵⁵⁹ מגבלות אלה מאלצות את מרבית משקי הבית ברצועה להסתמך על רכישת מי שתייה מטוהרים מחברות פרטיות, כאשר ידם משגת לעשות כך.⁵⁶⁰ בשנת 2019 השתמשו תושבי הרצועה ב-79 ליטר מים ליום – גידול לעומת הצריכה בשנים 2017 ו-2018, אך פחות מהצריכה המינימלית המומלצת על-ידי ארגון הבריאות העולמי, העומדת על 100 ליטר.⁵⁶¹

מקרי בוחן: עזה

מקרי הבוחן הפרטניים הבאים ממחישים כיצד הרשויות הישראליות מדכאות באופן שיטתי את הפלסטינים ברצועת עזה, שהיא חלק מהשטח הפלסטיני הכבוש, באמצעות הפרת זכויות האדם הבסיסיות שלהם.

"יזן": יזן, בן 26, חש שחלומו התגשם; הוא התקבל ללימודי התואר הראשון באוניברסיטת נוטינגהאם באנגליה. יזן החמיץ את תחילת הסמסטר באוקטובר 2018, בעת שהמתין למענה לבקשתו להיתר המונפק על-ידי ישראל ולמכתב המתיר לו לנסוע דרך ירדן לבריטניה. הוא קיבל את ההיתר בדצמבר, וב-18 בדצמבר 2018 הגיע למחסום ארז כדי להתחיל את מסעו. אולם, עם הגיעו ליווה אותו חייל ישראלי לחדר לצורך חקירה. יזן אמר לארגון Human Rights Watch כי חיילים שאלו אותו על המצב בעזה, על אחד משכניו ועל תשלום שאביו ביצע.⁵⁶² אחרי המתנה של שלוש שעות חייל חזר ואמר, "תוכל לנסוע והכל יהיה בסדר. מה דעתך לספק לנו כמה דברים פשוטים תמורת כסף ונסיעות?" יזן הבין אמירה זו כבקשה לספק מידע מודיעיני על אנשים בקהילתו, וסירב לעשות זאת. החייל החזיר אותו כלעומת שבא, והזהיר: "אתה הורס את עתידך", והאיץ בו "לחשוב על זה". יזן אמר ששקל לצאת דרך מעבר רפיח למצרים, אך רשימת ההמתנה שמנהל חמאס הייתה ארוכה, יזן לא יכול היה להרשות לעצמו לשלם את אלפי הדולרים שנדרשו לקידום מקומו ברשימה, וההזדמנות הוחמזה. בפועל, מדיניות ההפרדה של ישראל אינה מאפשרת ליזן לנצל הזדמנויות להשכלה או תעסוקה בגדה המערבית, למרות שאמו משכס.⁵⁶³ בסופו של דבר הוא למד ברצועת עזה וכעת הוא מוצא תעסוקה במסגרת חוזים זמניים, אולם "עדיין ישנו אותו חלום, ללמוד בחו"ל" והוא ממשיך לחפש מלגות. יזן אמר לארגון Human Rights Watch, "המראתי עם החלום הזה, אבל פתאום נפלתי ומצאתי את עצמי בעולם האמיתי. אני מרגיש כמו ציפור בתוך כלוב – אני יכול לעוף בתוך הכלוב, אבל תמיד נשאר בתוכו. זוהי עזה – אתה נמצא בכלא גדול ותוהה מה יש בעולם שמחוץ לה".

"לין": לין, שחקנית בת 23, קיבלה היתר לצאת מהרצועה לירושלים לצורך ראיון לקבלת אשרת נסיעה ביולי 2016, אך החליטה לא לשוב ועברה לגור עם דודה בג'נין. היא אמרה לארגון Human Rights Watch כי בעקבות נסיעותיה הקודמות לחו"ל חשה כי "לא תוכל להשיג שום דבר בעזה" וכי אינה מסוגלת להשלים עם הישארותה שם.⁵⁶⁴ היא החלה

⁵⁵⁴ "Humanitarian Needs Overview 2019", OCHA, דצמבר 2018, https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/2018/12/humanitarian_needs_overview_2019-%281%29.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020), עמ' 22. במאסר 2019 מסרו הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה ורשות המים הפלסטינית כי "יותר מ-97 אחוזים מהמים הנשאבים מאקוויפר החוף אינם נחשבים ראויים לשתיה לפי אמות המידה לאיכות המים של ארגון הבריאות העולמי." The Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS), "PCBS press release and the Palestinian Water Authority (PWA) Issue a Press Release on the Occasion of World Water Day, March 22, 2019", 22 במאסר 2019, http://www.pcbs.gov.ps/portals/_pcbs/PressRelease/Press_En_21-3-2019-water-en.pdf (כניסה לאתר ב-17 באוגוסט 2020). ראו גם: "Failing Gaza: Undrinkable Water, No Access to Toilets and Little Hope on the Horizon", Oxfam, יוני קובוביץ', "תחלואה ממים מזוהמים היא הגורם הנפוץ ביותר לתמותת ילדים ברצועה", הארץ, 16 באוקטובר 2018, <https://www.oxfam.org/en/failing-gaza-undrinkable-undrinkable-water-no-access-toilets-and-little-hope-horizon>, 24 באפריל 2017, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/premium-MAGAZINE-1.6555647> (כניסה לאתר ב-30 באוגוסט 2020).
⁵⁵⁵ גישה, "יד על השאלטר".
⁵⁵⁶ "Humanitarian Needs Overview 2019", OCHA, עמ' 22.
⁵⁵⁷ גישה, "50 גוונים של שליטה".
⁵⁵⁸ גישה, "יד על השאלטר".
⁵⁵⁹ שם.
⁵⁶⁰ משרד האר"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "Gaza Strip: Early Warning Indicators - December 2019".
⁵⁶¹ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם "יזן", העיר עזה, 11 בפברואר 2020.
⁵⁶² הרשויות, כך ציין, סירבו להנפיק לאמו היתר לנסוע לגדה המערבית בכדי להשתתף בהלוויית אחיה בשנת 2018, ולודותו משכס סירבו להנפיק היתר להיכנס לרצועה בשנת 2019 כדי להשתתף בהלוויית אחיו של יזן.
⁵⁶³ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם "לין", 18 במאסר 2020.

ללמוד באוניברסיטה ולעסוק במשחק, עברה לרמאללה וביקשה לשנות את כתובתה כדי שתוכל להישאר כחוק בגדה המערבית, אולם בקשתה לא זכתה לשום מענה. הרשויות הישראליות הקפידו למעשה את מרשם האוכלוסין מאז שנת 2000, והן אינן מאפשרות אפילו שינויי כתובת.⁵⁶⁵ תוקף ההיתר של לין פג, נוכחותה בגדה המערבית הפכה בלתי חוקית, ולדבריה היא החלה לחשוש כי תיעצר ותורחק בחזרה לרצועה. היא אמרה, "אני חולמת להשיג תעודת זהות פלסטינית שתאפשר לי לנוע בחופשיות ולנסוע, ואז לחזור הביתה לעזה לראות את המשפחה שלי". כעת היא מוצאת את עצמה תקועה, אינה יכולה לבקר את משפחתה, אך אינה מוכנה לוותר על חלומה להמשיך בחיים טובים יותר בגדה המערבית. היא הוסיפה, "עזה היא כלא קטן. רמאללה היא כלא גדול... אם הייתה לי אפשרות לחזור אחורה בזמן, הייתי נשאת בעזה ופשוט לומדת להתמודד עם החיים שם".

"סאמיה": סאמיה, מורה לאנגלית בת 27, נסעה לירדן בשנת 2016 לצורך לימודים. היא אמרה לארגון Human Rights Watch כי בתוך זמן קצר החליטה לחזור לרצועה, אך קרובי משפחה שביקרה בגדה המערבית שכנעו אותה להישאר איתם.⁵⁶⁶ לדבריה, היא הגישה בקשה לשנות את כתובתה לגדה המערבית באמצעות המשרד לעניינים אזרחיים של הרשות הפלסטינית, המעביר בקשות לרשויות הישראליות, אך לא קיבלה שום מענה. סאמיה החלה לעבוד כמורה לאנגלית ברמאללה והתארכה, אך חשה באופן קבוע כי היא מוגבלת, ואינה יכולה לנוע בחופשיות עם חברים ובני משפחה. ב-3 ביולי 2019 היא נסעה במונית לבקר את קרוביה בשכם. בדרך עצרו אותה חיילים ישראלים במחסום שהציבו. כשראו שכתובתה רשומה ברצועת עזה, הם האשימו אותה בכך שהיא "שוהה כאן באופן בלתי חוקי" ולקחו אותה למעצר במתקן צבאי, שם בילתה את הלילה. היא סיפרה כי בשעת בוקר מוקדמת למחרת, חיילים אצקו את רגליה וידיה, הכניסו אותה לכלי-רכב ללא חלונות והסיעו אותה למחסום ארז, שם הם הרחיקו אותה בחזרה לרצועה ללא חפציה ואפילו ללא תעודת זהות שלה. "זה היה סיטוט", אמרה סאמיה. היא תכננה להתחתן בשנת 2020 וכבר שכרה מקום מגורים והחלה לרהט אותו, ואז "הכול נעלם בתוך שניות". היא אמרה כי לא יכלה להאמין שהיא גורשה "מהחלק השני של ארצ", מקום שנמצא במרחק של שעת נסיעה בלבד. היא הגישה בקשה להיתר לחזור לגדה המערבית, אולם נמסר לה מהמשרד לעניינים אזרחיים של הרשות הפלסטינית בעזה כי הישראלים הגדירו אותה כמנועה ביטחונית למשך 6 חודשים, ואסרו עליה לנסוע. היא אמרה כי ארוסה הגיש פעמיים בקשה להיתר ביקור ברצועה, אולם הרשויות הישראליות דחו את שתי הבקשות: פעם אחת בגין חגים יהודיים והשנייה ללא סיבה. לדבריה היא "איבדה תקווה" ואפילו "אמרתי לארוסי להיפרד ממני, אם לא נוכל להיות ביחד". הוא סירב, כך אמרה, והם ממשיכים לחפש דרך לחיות יחדיו.

"הדיל": בשנת 2011, התאהבה הדיל, בת 37 העובדת כרכזת מדיה חברתית בעזה, בגבר משכם שפגשה בכנס בעמאן. היא החלה להגיש בקשות להיתר כדי לבקר, אולם הרשויות הישראליות דחו אותן שוב ושוב, 11 פעמים בסך הכול, כך סיפרה לארגון Human Rights Watch.⁵⁶⁷ בשנת 2012 הצליח האיש להיכנס לרצועה דרך מצרים והשניים התארסו. זמן קצר לאחר מכן, לאחר הפיכה צבאית שהתרחשה ביולי 2013, הרשויות המצריות סגרו כמעט לחלוטין את גבולן עם הרצועה. הדיל הגישה בשנת 2014 בקשה לאיחוד משפחות כדי לגור עם ארוסה בגדה המערבית, אך זו נדחתה ללא נימוקים. בסוף 2015 עלה בידה לקבל אישור להשתתף בכנס בחו"ל. בדרכה חזרה, כשעברה מירדן דרך הגדה המערבית, היא חשבה להישאר בגדה. אך היא חששה כי תיתפס ותישלח "למאסר עולם בעזה" – כלומר לא תוכל שוב לקבל היתר נסיעה, ולכן חזרה לרצועה והזוג נפרד במאי 2015. עם זאת, בשנת 2019 היא הצליחה להשיג באמצעות מקום עבודתה אישורים לנסוע לגדה המערבית, שם פגשה גבר מרמאללה והתארכה לו. לדבריה היא חוששת כל הזמן כי גורלם של איוסין אלה יהיה כמו זה של הקודמים. הדיל אמרה כי שוחחה עם עורכי דין כדי להגיש בקשה לשנות את כתובתה, אולם הם אמרו לה כי הסיכויים שישאל תאפשר לה לגור באופן חוקי בגדה המערבית קלושים למדי, וכי התהליך ייקח פרק זמן משמעותי. משפחתה של ארוסה עודדה אותה להישאר בגדה המערבית ללא מעמד, אך היא אינה מוכנה לקחת סיכון כזה. לדבריה, היא ובן זוגה אינם רואים אפשרות אמיתית של חיים ברצועה, מכיוון שהם כבר רכשו בית בגדה המערבית והיא לא רוצה להפריד את ארוסה ממשפחתו. לדברי הדיל, כעת, כשהדרך לחיים משותפים בשטחים הכבושים נחסמה בפניהם למעשה, הם מתמקדים בחיפוש דרך לחיות יחד בחו"ל.

"כיראן": בשנת 2016 החליטו כיראן, בת 33, ובעלה לעבור מעזה לגדה המערבית בחיפוש אחר חיים טובים יותר. כיראן אמרה לארגון Human Rights Watch כי בעלה השיג היתר נסיעה כאיש עסקים והחליט להישאר בגדה המערבית.⁵⁶⁸ היא סיפרה לארגון Human Rights Watch שהיות שאינה עומדת בקריטריונים המחמירים של ישראל למתן היתרי נסיעה לתושבי הרצועה, היא קיבלה הפניה רפואית מזויפת, בה נכתב כי בנה בן השלוש צריך לנסוע לצורך טיפול רפואי דחוף. הרשויות הנפיקו לבנה היתר ולה היתר ללוותו, והם נסעו בשנת 2017 יחד עם בנה השני, שהיה אז בן שמונה

⁵⁶⁵ ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

⁵⁶⁶ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם "סאמיה", 23 במארס 2020.

⁵⁶⁷ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם "הדיל", העיר עזה, 16 בפברואר 2020.

⁵⁶⁸ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם "כיראן", 19 במארס 2020.

חודשים. מאז, הם נשארו בגדה המערבית ללא מעמד. בעלה הגיש בקשה לשנות את כתובתו לגדה המערבית בשנת 2016, אך נכון לעת כתיבת הדוח לא זכה למענה. כיראן אמרה כי משפחתה, המונה חמש נפשות, כולל ילד שלישי שנולד לבני הזוג בגדה המערבית, חיה ב"פחד מתמיד" להיתפס ולהישלח בחזרה לרצועה. לדבריה בכל פעם שמשתררת מתיחות כלשהי, בני המשפחה נשארים בבית. הם "מרגישים כמו זרים בבית [שלהם]", כאילו הם "מתגוררים באופן לא חוקי במדינה אחרת". כיראן סיפרה כי החמיצה אירועים משפחתיים רבים ברצועה, לרבות חתונות של שני אחיה, ובעלה לא ראה את חמשת ילדיו מנישואים קודמים מאז שעזב את הרצועה. היא סיפרה כי שקלה לחזור לעזה, אך היא חוששת מהשפעתם של החיים ברצועה על שלושת בניה הצעירים. היא אמרה לארגון Human Rights Watch כי "הבנים שלי כל כך שמחים כשהם רואים מטוסים בשמיים... אני לא יכולה לדמיין את התגובה שלהם כשהם יראו מטוסים שהם אוהבים, יורים טילים ופצצות. אני לא רוצה שהם יחוו מלחמה ומוות".

אפליה ממוסדת בישראל

בתוך מדינת ישראל, הרשויות נוקטות אפליה ממוסדת בין תושביה היהודים והפלסטינים, אם כי בדרכים חמורות פחות מהדיו והרדיפה שהן מבצעות בשטח הפלסטיני הכבוש. בישראל שבתוך הקו הירוק חיים כיום כ-6.2 מיליון יהודים וכ-1.6 מיליון פלסטינים, כך לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל.⁵⁶⁹ מגילת העצמאות של ישראל מכריזה על "שוויון גמור" של כל האזרחים. פלסטינים בישראל הם אזרחים בעלי זכות הצבעה בבחירות הכלליות, בניגוד לפלסטינים בגדה המערבית, ברצועת עזה ובמזרח ירושלים (להוציא מיעוט קטן של פלסטינים ירושלמים שביקשו אזרחות ישראלית וזכו בה). עם זאת, במשך 17 השנים הראשונות לקיום המדינה, הרשויות הישראליות הטילו ממשל צבאי על רוב הפלסטינים שנותרו בגבולותיה, כלאו אותם בעשרות מובלעות, חייבו אותם להצטייד באישורים כדי לצאת מהן, והגבילו מאוד את זכויותיהם.⁵⁷⁰ עם תום הממשל הצבאי בשנת 1966, הרשויות העניקו לפלסטינים בישראל חופש תנועה, אך הן ממשיכות להתייחס ליהודים-ישראלים ולפלסטינים-ישראלים באופן בלתי שוויוני בעליל, כולל בכל הנוגע למעמד משפטי, מדיניות קרקעות וגישה למשאבים ולשירותים. יחס מפלה זה נועד לקדם את השליטה היהודית-ישראלית בדמוגרפיה ובקרקעות, כפי שגורמים רשמיים הודו במישרין.⁵⁷¹

מעמד משפטי

ישראל מקיימת מבנה אזרחות דו-מסלולי המתייחס לפלסטינים באופן לא שוויוני ביחס ליהודים. בעוד שהן יהודים והן פלסטינים החיים בישראל הם אזרחים, תהליך ההתאזרחות של המדינה מעניק זכויות יתר ליהודים ומגביל מאוד את המקרים שבהם פלסטינים שאינם אזרחים או צאצאיהם, יוכלו לזכות באזרחות.

חוק האזרחות, תשי"ב-1952, מציין בראשיתו כי המדינה מעניקה אזרחות במסגרת ארבעה מסלולים: (1) מכוח שבות, (2) מכוח ישיבה בישראל, (3) מכוח לידה ו- (4) מכוח התאזרחות.⁵⁷² ישראל שומרת את המסלול הראשון – שבות – ליהודים בלבד. מסלול זה נובע מחוק השבות, תש"ו-1950, המבטיח ליהודים אזרחי מדינות אחרות את הזכות להתיישב בישראל.⁵⁷³ חוק האזרחות קובע כי יהודים שכבר גרו בישראל בעת שנחקק זוכים באזרחות מכוח השבות, ולא מכוח "ישיבה בישראל".

פלסטינים, לעומתם, קיבלו בשנת 1952 אזרחות במסגרת המסלול השני, מכוח ישיבה בישראל. עם זאת, החוק מתנה קבלת אזרחות בהוכחת הישיבה בארץ לפני 1948, רישום במרשם האוכלוסין ונוכחות מתמשכת במדינה או כניסה חוקית לשטחה בתקופה שבין 1948 ל-1952. אף אחת מההגבלות הללו אינה חלה על יהודים-ישראלים. לשון החוק מדירה מהזכאות לאזרחות לא רק את יותר מ-700,000 הפלסטינים שברחו או גורשו מבתיהם בשנת 1948, ואת צאצאיהם,⁵⁷⁴ אלא גם אנשים שלא נספרו במרשם האוכלוסין בגלל תהליך רישום חפוז וכאלה שלא נכחו בגבולות המדינה לפני 1948 או באופן רציף בין 1948 ל-1952 או שלא יכלו להוכיח את נוכחותם.⁵⁷⁵

⁵⁶⁹ "אוכלוסיית ישראל בפתחה של שנת 2021", הודעה לעיתונות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל, 31 בדצמבר 2020, https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2020/438/11_20_438b.pdf (כניסה לאתר ב-23 במרץ 2021). נתון זה אינו כולל מתנחלים ישראלים כמו-גם פלסטינים ממזרח ירושלים הכבושה ואת כל הסורים החיים ברמת הגולן הכבושה.

⁵⁷⁰ Nimer Sultany, "The Legal Structures of Subordination: The Palestinian Minority and Israeli Law," in *Israel and Its Palestinian Citizens: Ethnic Privileges in the Jewish State*, eds. Nadim N. Rouhana and Sahar S. Huneidi (Cambridge University Press, 2017), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2365177 (כניסה לאתר ב-4 ביולי 2020), עמ' 202-203.

⁵⁷¹ ראו בפרק "הכוונה לשמר את השליטה".
⁵⁷² "חוק האזרחות, תשי"ב-1952", https://www.knesset.gov.il/review/data/heb/law/kns2_nationality.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ראו Shira Robinson, *Citizen Strangers: Palestinians and the Birth of Israel's Liberal Settler State* (Stanford: Stanford University Press, 2013), עמ' 72-112.

⁵⁷³ חוק השבות, תש"ו-1950.
⁵⁷⁴ ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".
⁵⁷⁵ ראו Shira Robinson, *Citizenship Strangers*, עמ' 72-112.

עיתון הארץ דיווח בשנת 2017 כי הרשויות הישראליות שללו את אזרחותם של "מאות ואלפים" של בדואים-פלסטינים בנגב בשנים האחרונות, בגין "טעות ברישום", כביכול, שביצעו הם או בני משפחותיהם, בין השנים 1948 ו-1952.⁵⁷⁶ במהלך דיון שנערך בכנסת באוגוסט 2020 הודו גורמי ממשלה כי הם בודקים את הנסיבות שבהן הוענקה אזרחות לכ- 2,600 בני אדם, ואמרו כי הגיעו למסקנה שכ-500 מהם קיבלו אזרחות בטעות, אם כי לטענתם הם השיבו את אזרחותם של 362 מאלה בהליך מזורז.⁵⁷⁷

בעוד שהמסלול השלישי לאזרחות – מכוח לידה – חל על יהודים ופלסטינים כאחד, הרי מסלול הרביעי – התאזרחות – חל על מי שאינם יהודים בלבד. חוק האזרחות מתיר למשרד הפנים להעניק אזרחות לאנשים העומדים במספר תנאים, ובכלל זה שהיה של מספר שנים בישראל, כוונה להשתקע, ידיעת השפה העברית, ויתור על אזרחות זרה והצהרת נאמנות.

ביולי 2003 התקבלה בכנסת הצעת חוק ממשלתית "חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), התשס"ג-2003", אשר השעתה למעשה את תהליך ההתאזרחות, וכן את הענקתו של מעמד תושבות-קבע לבני זוג פלסטינים של אזרחים או תושבים ישראלים, שהם תושבי הגדה המערבית ורצועת עזה.⁵⁷⁸ בג"ץ אישר את החוק והכנסת חידשה אותו מאז מדי שנה, לאחרונה ביוני 2020. בשנת 2005 הכנסת התירה לנשים פלסטיניות מעל גיל 25 ולגברים פלסטינים מעל גיל 35 הנשואים לאזרחים ישראלים או לתושבי קבע בישראל, להגיש בקשות להיתרים זמניים הניתנים לחידוש. בשנת 2007 הכנסת הרחיבה את תחולת ההגבלה לבני זוג מלבנון, סוריה, עיראק ואיראן.⁵⁷⁹

הרשויות הישראליות אף מבחינות בין אזרחות ללאום ומפללות באופן מבני בין אזרחים על בסיס השתייכותם הלאומית. ממשלת ישראל מתעדת את הלאום של כל האזרחים ועד שנת 2005 כללה את סעיף ה'לאום' בתעודת זהות של כל אזרח.⁵⁸⁰ יהודים-ישראלים ופלסטינים-ישראלים נחשבים כשייכים ללאומים שונים: "יהודי" ו"ערבי". ממשלת ישראל מכירה ביותר מ-140 לאומים, אך אינה מכירה ב"לאום ישראלי" והיא דחתה בקשות של אזרחים להגדיר כך את השתייכותם הלאומית.⁵⁸¹ אזרחים ישראלים ערערו על סירוב זה בפני בג"ץ, שאישר את הסירוב. בשנת 2013, אישר בג"ץ פסק דין משנת 1972 המתכחש לכך ש"התגבש במדינת ישראל לאום ישראלי נפרד ונבדל מן הלאום היהודי".⁵⁸² בחוות דעתו שבפסיקה, המצטרפת לעמדת בית הדין, כתב השופט חנן מלצר כי "הדותה הקונסטיטוציונית של המדינה – שוללת את האפשרות המשפטית להכיר ב'לאום ישראלי', שהוא נבדל, כביכול, מ'הלאום היהודי'".⁵⁸³

ההפרדה בין אזרחות ללאום, משמעה שפלסטינים נדחקים למעמד נחות, מכוח החוק, מרגע לידתם. ישראל הגדירה את עצמה זה מכבר כ"מדינת הלאום של העם היהודי", והדבר עוגן בחוק היסוד שלה משנת 2018: חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי". החוק, שהוא בעל מעמד חוקתי, קובע כי הזכות להגדרה עצמית בישראל מוקנית ליהודים בלבד, ומעניק עדיפות לאומית לבניית בתים ליהודים אך לא לאחרים.⁵⁸⁴ הדרתם של פלסטינים מהגדרתה של האומה בידי המדינה, מספקת בסיס חוקי לנקיטת מדיניות המעניקה ליהודים-ישראלים עדיפות על-פני פלסטינים ועל חשבונם, בשם קידום ה"אינטרס הלאומי" או "הביטחון הלאומי". לדוגמה, בנובמבר 2020 נתלה בית משפט השלום בחוק הלאום משנת 2018 כדי לדחות תביעת נזיקין שהגישו שני ילדים פלסטינים, בדרישה להחזר בגין כספים שהוציאו עבור נסיעות לבית ספר פלסטיני סמוך, היות שאין שום בתי ספר כאלה בעיר כרמיאל שבצפון ישראל שבה הם גרים. בהחלטה נאמר כי "כרמיאל הינה עיר יהודית שנועדה לבסס את ההתיישבות היהודית בגליל והקמת בית ספר בשפה הערבית או

⁵⁷⁶ ג'קי חורי, "משרד הפנים שולל אזרחות ממאות בדואים תושבי נגב בטענה שרשמו כאזרחים בטעות", הארץ, 25 באוגוסט 2017, <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.4386180> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ראו גם "עדאלה פנה לשר הפנים בדרישה לחדול ממדיניות משרד הפנים לשלילת אזרחותם של אלפי אזרחים בדואים", הודעה לעיתונות של עדאלה, 31 באוגוסט 2017, <https://www.adalah.org/he/content/view/9216> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁷⁷ ישיבה (מקוננת) של ועדת הכנסת לענייני פנים ואיכות הסביבה, 10 באוגוסט 2020, שבה נכח חוקר Human Rights Watch; הכנסת, פרוטוקול מס' 49 מיישבת ועדת הפנים והגנת הסביבה, יום שלישי, כ"א באב התש"פ (11 באוגוסט 2020), שעה 10:05, זמין בכתובת: https://fs.knesset.gov.il/23/Committees/23_ptv_580585.doc (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); Sue Surkes, "Knesset Demands Answers After Some Negev Bedouin Have Citizenship Revoked," *Times of Israel*, 16 באוגוסט 2020, <https://www.timesofisrael.com/knesset-demands-answers-after-some-negev-bedouin-have-citizenship-revoked/> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁷⁸ הכנסת, חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), התשס"ג-2003, https://fs.knesset.gov.il/16/law/16_Isr_299811.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

⁵⁷⁹ "ישראל: פסיקה מפלה בעניין איחוד משפחות", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 17 במאי 2006, <https://www.hrw.org/he/news/2006/05/17/230575>; חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה) באתר הכנסת: <https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Laws/Pages/LawPrimary.aspx?t=lawlaws&st=lawlaws&lawitemid=2000171> (כניסה לאתר ב-21 בינואר 2021); יהונתן ליש, "האזור קרא להתבסס על חוק הלאום כדי להסדיר את האיסור על איחוד משפחות", הארץ, 2 ביוני 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.8887403> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); התשס"ה, https://fs.knesset.gov.il/16/law/16_Isr_299977.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁸⁰ Norman Berdichevsky, *Modern Hebrew: The Past and Future of a Revitalized Language* (North Carolina: McFarland & Company, 2014), <https://bit.ly/3178FXze> (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020), עמ' 161.

⁵⁸¹ רויטל חובל, "העליון: לא הוכח קיומו של לאום ישראלי", הארץ, 2 באוקטובר 2013, <https://www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.2131319> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁸² ע"א 8573/08 עוזי אורון ואח' נגד משרד הפנים ואח', פסק דין, 2 באוקטובר 2013, <https://supremedecisions.court.gov.il/Home/Download?path=HebrewVerdicts08/730/085/m15&fileName=08085730.m15&type=4> (כניסה לאתר ב-27 בינואר 2021).

⁵⁸³ שם.

⁵⁸⁴ חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי, חוק-יסוד.

מימון הסעות לתלמידים ערביים לכל דיכפין ובכל אתר עלול לשנות את המאזן הדמוגרפי ולפגוע בצביונה של העיר". בית המשפט הוסיף כי "פיתוח ההתיישבות היהודית וביסוסה הינו ערך לאומי המעוגן בחוק יסוד ויש בו כדי להוות שיקול ראוי ודומיננטי במערכת השיקולים העירונית[...]"⁵⁸⁵.

אמצעים משפטיים שנועדו להגן על צביונה היהודי של המדינה ואשר מפלים פלסטינים לרעה, מקעקעים את התחייבותה של ישראל במגילת העצמאות, כי היא "תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין". אזרחים פלסטינים מצביעים בבחירות ומכהנים כחברי כנסת, אך חוק היסוד של ישראל: חוק-יסוד: הכנסת – 1958, שהוא בעל מעמד חוקתי, מכריז כי אדם לא יהיה מועמד בבחירות לכנסת אם הוא תומך במפורש או במשתמע ב"שליטת קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית"⁵⁸⁶. חוק המפלגות, תשנ"ב-1992 מונע גם הוא את רישומה של כל מפלגה שמטרותיה שוללות במפורש או במשתמע את "קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית"⁵⁸⁷. בית המשפט העליון אמנם בוחר פעמים רבות שלא לפסול מועמדים בגין הפרת הוראות חוק אלה,⁵⁸⁸ אך ההוראות עצמן מונעות רשמית מפלסטינים לאתגר את החוקים המעגנים את כפיפותם בחקיקה, ובכך הן מפחיתות מערך זכותם של אזרחים פלסטינים להצביע. העובדה שאף ממשלה בתולדות ישראל לא כללה מעולם נציגים של מפלגה המונהגת על-ידי פלסטינים, מדגישה את שליטת כוחה הפוליטי של הקהילה.⁵⁸⁹ חבר הכנסת לשעבר, הפלסטיני עזמי בשארה, כתב בתארו את מצבם של הפלסטינים בישראל: "בשנת 1948 איבדנו ארץ וקיבלנו אזרחות"⁵⁹⁰.

קרקעות ודיו

כתוצאה מהשתלטות על קרקעות ומדיניות קרקעות מפלה, שנמשכו עשרות שנים, הרשויות הישראליות חסמו את התפתחותם של יישובים פלסטיניים, בעודן דואגות לצמיחתם ולהתרחבותם של יישובים יהודיים, שרבים מהם מדירים בפועל פלסטינים מתחומם. בעוד שרוב הפלסטינים בישראל גרים ביישובים פלסטיניים, חלקם חיים ב"ערים מעורבות" כמו תל-אביב-יפו וחיפה.⁵⁹¹

93 אחוזים מכלל האדמות בישראל מוגדרות כקרקעות המדינה, הנשלטות ישירות על-ידי ממשלת ישראל.⁵⁹² הרשויות הישראליות החרמו חלק ניכר מהאדמות הללו, כמה מיליוני דונם, מפלסטינים, באמצעות מספר מכשירים משפטיים שונים, כפי שיומחש באחד הפרקים שבהמשך דוח זה.⁵⁹³ סוכנות ממשלתית, רשות מקרקעי ישראל, מנהלת ומקצה את קרקעות המדינה. כמעט מחצית מחברי הגוף המנהל אותה הם אנשי הקרן הקיימת לישראל,⁵⁹⁴ שתפקידה המפורש הוא לפתח ולהחכיר אדמות ליהודים ולא לשום מגזר אחר באוכלוסייה.⁵⁹⁵ הקרן מחזיקה בבעלותה 13 אחוזים מקרקעות המדינה, והמדינה מחויבת להשתמש בקרקעות אלה "לשם יישוב יהודים"⁵⁹⁶.

הרשויות הישראליות הקצו את קרקעות המדינה, באורח בלעדי כמעט, לפיתוח ולהרחבה של יישובים יהודיים.⁵⁹⁷ מאז 1948, הממשלה אישרה את הקמתם של יותר מ-900 "יישובים יהודיים" בישראל, ואף לא יישוב פלסטיני אחד.⁵⁹⁸ זאת

⁵⁸⁵ ניוזאר בכרי נגד עיריית כרמיאל, 24 בנובמבר 2020, בית משפט השלום בקרית, ההחלטה שמורה בתיקי ארגון Human Rights Watch. חוק-יסוד: הכנסת - 1958.

⁵⁸⁶ חוק המפלגות, תשנ"ב-1992, <http://www.knesset.gov.il/laws/special/heb/PartyFinance.pdf>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁸⁷ מרדכי קרמניצר, "השופטים שתמכו בפסילת יזבק פעלו לפי הרגש, במקום להיצמד לפסיקה", הארץ, 10 באוקטובר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.8520946> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁸⁸ Ramī Ayyub, "A Historic First? Israel's Arabs Could Lead Parliamentary Opposition," Reuters, 20 בספטמבר 2019, <https://www.reuters.com/article/us-israel-election-arabs/a-historic-first-israels-arabs-could-lead-parliamentary-opposition-idUSKBN1W51SJ> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁸⁹ Shira Robinson, Citizenship Strangers, עמ' 68.

⁵⁹⁰ האגודה לזכויות האזרח בישראל ואחרים, חוק קמיניץ (הצעת חוק התכנון והבניה (תיקון 109), התשע"ו-2016), נייר עמדה, 29 בינואר 2017, <https://law.acri.org.il/he/wp-content/uploads/2017/01/Kaminitz-bill-290117-1.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁹¹ Israel Land Authority, "About Israel Land Authority," <https://land.gov.il/en/Pages/AboutUs.aspx> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁹² ראו תיאור מפורט של השיטות המגוונות להשתלטות על קרקעות בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

⁵⁹³ Adalah press release "Israeli Supreme Court Rejects JNF Membership in ILA Land Council," 22 ביוני 2018, <https://www.adalah.org/en/content/view/9595> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); האגודה לזכויות האזרח בישראל, "ייצוג הקרן הקיימת במועצת מקרקעי ישראל – פגיעה בזכות לשוויון", ערוך בתאריך 23 באוגוסט 2016, <https://law.acri.org.il/he/38512> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁹⁴ Keren Kayemeth LelIsrael- Jewish National Fund (KKL-JNF), "Jewish People Land," <https://www.kkl-jnf.org/about-kkl-jnf/kkl-jnf-id/jewish-people-land> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); Adalah, Excerpts from the Jewish National Fund's Response to H.C. 9205/04 and H.C. 9010/04, <https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/eng/publications/makan/hc9010.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ראו סיכום קצר בעברית כאן: "קק"ל לבג"ץ: אינו מחויבים לעיקרון השוויון, אלא ליהודים בלבד", הודעה לעיתונות של עדאלה, 30 בדצמבר 2004, <https://www.adalah.org/he/content/view/3789> (כניסה לאתר ב-21 בינואר 2021).

⁵⁹⁵ Adalah press release "Only," 29 ביולי 2007, <https://www.adalah.org/en/content/view/6787> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ראו למשל בעברית: "בג"ץ אימץ את הצעת קק"ל ודחה דיון העתירה לפרק זמן של שלושה חודשים, עד להסדר אפשרי בשיווק האדמות לפי הצעת קק"ל, האדמות יימכרו לערבים במשך שלושה חודשים והמדינה תפצה אותה בקרקע חלופית" הודעה לעיתונות של עדאלה, 27 בספטמבר 2007, <https://www.adalah.org/he/content/view/3586> (כניסה לאתר ב-21 בינואר 2021); קרן קימת לישראל, "תזכיר ותקנון", הודעה לעיתונות של עדאלה, 30 בדצמבר 2004, https://www.kkl.org.il/files/HEBREW_FILES/odotenu/kkl-law-memorandum-and-regulations.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁹⁶ "Land Controlled by Jewish National Fund for Jews"; Adalah, Excerpts from the Jewish National Fund's Response to H.C. 9205/04 and H.C. 9010/04, <https://www.adalah.org/en/content/view/6787> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ראו למשל בעברית: "בג"ץ אימץ את הצעת קק"ל ודחה דיון העתירה לפרק זמן של שלושה חודשים, עד להסדר אפשרי בשיווק האדמות לפי הצעת קק"ל, האדמות יימכרו לערבים במשך שלושה חודשים והמדינה תפצה אותה בקרקע חלופית" הודעה לעיתונות של עדאלה, 27 בספטמבר 2007, <https://www.adalah.org/he/content/view/3586> (כניסה לאתר ב-21 בינואר 2021); קרן קימת לישראל, "תזכיר ותקנון", הודעה לעיתונות של עדאלה, 30 בדצמבר 2004, https://www.kkl.org.il/files/HEBREW_FILES/odotenu/kkl-law-memorandum-and-regulations.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁹⁷ ראו סיכום, "מחסמים לסיכויים: שיווק קרקעות מדינה לפיתוח ובנייה ביישובים ערביים", תקציר מנהלים, ספטמבר 2011, https://www.sikkuy.org.il/wp-content/uploads/2011/09/karkaot_medina_taktzir.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁵⁹⁸ "הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה" של ישראל, "יישובים (1) ואוכלוסייה, לפי מחוז, נפה, דת וקבוצת אוכלוסייה", 15 בספטמבר 2020.

זולת קומץ עיירות וכפרים שתוכננו על-ידי הממשלה בנגב ובגליל, ושהוקמו בעיקר כדי לרכז בהם בדואים שנעקרו מהיישובים בהם חיו קודם לכן.⁵⁹⁹ פחות משלושה אחוזים מכלל האדמות בישראל נמצאות בתחום השיפוט של יישובים פלסטיניים, בהם חיים רוב האזרחים הפלסטינים, כך על-פי הערכה של ארגונים ישראליים ופלסטיניים משנת 2017.⁶⁰⁰ אפילו בתחומיהם של יישובים פלסטיניים בישראל, הרשויות הישראליות מגבילות באופן מפלה את השטח הזמין לבנייה למגורים. הרשויות ייעדו חלקים נרחבים משטחם של יישובים פלסטיניים לשימוש "חקלאי" או כשטחים "רוקים" ואסרו לבנות בהם למגורים. בנוסף הן סללו כבישים וביצעו פרויקטים אחרים של תשתית באופן המונע את הרחבת היישובים הללו. דוח שהוזמן על-ידי ממשלת ישראל בשנת 2003 מצא כי "יישובים ערביים רבים 'הוקפו' בשטחים כמו אזורי ביטחון, מועצות אזוריות יהודיות, גנים לאומיים ושמורות טבע, כבישים מהירים וכיוצא באלה, המונעים או הפוגעים באפשרות התרחבותם בעתיד".⁶⁰¹ לאחר שבשנים האחרונות הוקדשה תשומת לב ציבורית רבה יותר לסוגיות אלה, המדינה אישרה יותר פרויקטים של פיתוח למגורים,⁶⁰² אך עד היום נעשה מעט מאוד לשינוי המציאות בעיירות ובכפרים שהתפתחותם נחסמה. לעומת זאת, במקרי בוחר שתיעד ארגון Human Rights Watch בכל אחד מששת מחוזותיה של ישראל, רשויות התכנון סיפקו ליישובים בעלי מאפיינים דומים, שרוב אוכלוסייתם יהודית, די היתרים להקצאה ולייעוד קרקעות כדי להקל על צמיחתם.⁶⁰³

הגבלות אלה יוצרות בעיות של צפיפות ומצוקת דיור ביישובים הפלסטיניים. "המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי" הפועל בישראל אמר לארגון Human Rights Watch בדצמבר 2018 כי לפי הערכתו, בין 15 ל-20 אחוזים מבתי המגורים ביישובים פלסטיניים הוקמו ללא היתרים. חלקם הוקמו כך משום שהבקשות שהגישו בעליהם להיתרי בנייה נדחו, ובמקרים אחרים, הבעלים לא הגישו בקשות מתוך ידיעה שהן יידחו היות שהן סותרות תוכניות קיימות. הארגון מעריך כי נכון לשנת 2018, נשקפה סכנה של הריסה מלאה או חלקית לבין 60,000 ל-70,000 בתים בישראל, למעט ירושלים.⁶⁰⁴ נכון לחודש יולי 2015, 97 אחוזים מצווי ההריסה התקפים בישראל הוצאו למבנים ביישובים פלסטיניים.⁶⁰⁵ מהלך עניינים זה מתבטא באופן הדרמטי ביותר בנגב, שבו מדיניות ונהלים ישראליים מפלים הותירו כ-90,000 בדואים-פלסטינים, תושבי יישובים בלתי רשמיים "לא מוכרים", במצב שבו נשקפת לבתיהם סכנת הריסה מתמדת.⁶⁰⁶ במקביל, הרשויות הישראליות וגופים ממשלתיים-למחצה השקיעו מיליארדי ש"ח בהקמת פרויקטים חדשים בנגב, המיועדים בעיקר ליהודים.⁶⁰⁷

⁵⁹⁹ האגודה לזכויות האזרח בישראל ואחרים, **חוק קמיניץ (הצעת חוק התכנון והבניה (תיקון 109), התשע"ו-2016)**, נייר עמדה; "ישראל: מדיניות קרקעות מפלה, תוחמת ומגבילה יישובים פלסטיניים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 12 במאי 2020, <https://www.hrw.org/he/news/2020/05/12/339933>, שם; ראו גם סיכוי, "הרחבת גבולות והגדלת הכנסות ברשויות הערביות", <https://www.sikkuy.org.il/departments>, מדיניות-שוויונית/הרחבת-גבולות-שיפוט-והגדלת-הכנסות-ברשו (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020) (שם הוערך כי שטח השיפוט של הרשויות המקומיות הערביות בישראל מהווה כ-3.4 אחוזים בלבד משטח המדינה).

⁶⁰¹ **ועדת אור, דין וחשבון - נוסח מלא**, שער ראשון - "לפני אירועי אוקטובר: רקע, גורמים, צפי האירועים ומוכנות המשטרה, פרק א' - תהליכי הסלמה במגזר הערבי ברקע פרוץ המהומות", אוגוסט 2003, <http://uri.mitkadem.co.il/vaadat-or/vaadat-or-part1.html> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶⁰² במקום, **החלטת ממשלה מס' 922: מידת היישום בתחום התכנון - בחינת ביניים**, נובמבר 2019, <https://bimkom.org/wp-content/uploads/922.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶⁰³ "ישראל: מדיניות קרקעות מפלה, תוחמת ומגבילה יישובים פלסטיניים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch; "על ישראל להעניק מעמד חוקי לדהמש, כפר ערבי לא מוכר במרכז הארץ", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 8 באוקטובר 2010, <https://www.hrw.org/he/news/2010/10/08/240779>; **החלטת ממשלה מס' 922: מידת היישום בתחום התכנון - בחינת ביניים**, נובמבר 2019, <https://www.hrw.org/reports/lopt0308heweb.pdf> (ניו יורק: Human Rights Watch, 2008).

⁶⁰⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי, עיילבון, ישראל, 19 בדצמבר 2018; "ישראל: מדיניות קרקעות מפלה, תוחמת ומגבילה יישובים פלסטיניים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch.

⁶⁰⁵ האגודה לזכויות האזרח בישראל ואחרים, **חוק קמיניץ (הצעת חוק התכנון והבניה (תיקון 109), התשע"ו-2016)**, נייר עמדה, 29 בינואר 2017. ⁶⁰⁶ "Following Adalah Legal Action, Israel Expands Eligibility for Emergency COVID-19 Food Stamps Program", הודעה לעיתונות של ארגון עדאלה, 3 בפברואר 2021, <https://www.adalah.org/en/content/view/10240> (כניסה לאתר ב-17 באפריל 2021). ראו בפרק "מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות

יסוד"; ארגון Human Rights Watch, **לא על המפה**. ⁶⁰⁷ ראו בפרק "הכוונה לשמר את השליטה".

נולדו בלתי-שווים בנגב

נירית

יהודיה אזרחית ישראל
נולדה ביישוב יהודי

מוסר

פלסטיני אזרח ישראל (בדואי)
נולד בכפר בדואי לא מוכר

האם היישוב שלי מוכר על-ידי הממשלה?

כן

כחלק ממדיניות "ייהוד הנגב", ישראל מטפחת באופן פעיל את פיתוח היישובים היהודיים בנגב

לא

ישראל לא מכירה ב-35 יישובים בדואיים-פלסטיניים, והופכת את המגורים בהם כחוק למשימה בלתי אפשרית עבור 90,000 תושביהם

האם יש לי גישה לשירותים בסיסיים?

כן

סביר להניח שיש לך גישה לשירותים בלי שום מכשול, הודות למיליארדי השקלים שישראל השקיעה בפרויקטים גדולים של תשתית במטרה למשוך תושבים יהודים לאזור

לא

ישראל מסרבת לחבר את הכפר הלא מוכר שלך לרשתות החשמל והמים הארציות או לספק לו שירותים בסיסיים כמו כבישים סלולים, מערכות ביוב ובתי ספר

האם אוכל להישאר כאן לאורך שנים?

כן

ישראל ממשיכה להעמיד לרשות היישובים היהודיים עוד ועוד אדמות כדי לעודד אותך להישאר ולהקים כאן משפחה

ייתכן שלא

ישראל חותרת לרכז את הבדואים בעיירות המתוכננות על-ידי הממשלה. כתושב כפר לא מוכר אתה חי תחת איום מתמיד שביתך יהרס

אם ארצה לעבור למקום אחר בישראל, האם יהיו לי הרבה אפשרויות?

כן

תוכלי לעבור לעיר גדולה או לאחד ממאות היישובים היהודיים הקטנים שברחבי ישראל

ייתכן שלא

תיתקל במכשולים שונים, ובין היתר בעובדה שבמאות יישובים יהודיים קטנים יש ועדות קבלה, המוסמכות בחוק להדיר אזרחים פלסטינים ממגורים בהם

VISUALIZING PALESTINE

הדמויות המתוארות לעיל הן בדיוניות ונוצרו לצורך תחושה בלבד
מקורות: HRW (2021), A Threshold Crossed
WWW.VISUALIZINGPALESTINE.ORG

@visualizingpal
/visualizing_palestine
fb.me/visualizingpalestine

2021 אפריל
CC BY NC ND

החוק הישראלי מתיר ליישובים שבהם עד 400 משקי בית בנגב ובגליל, אזורים שבהם נמצאות שני שלישים מהאדמות בישראל,⁶⁰⁸ לנהל ועדות קבלה המורשות לדחות מועמדים למגורים ביישוב בטענה ש"אינם מתאימים לחיי חברה בקהילה" או בגין "חוסר התאמה למרקם החברתי-תרבותי".⁶⁰⁹ סמכות זו מתירה למעשה את הדרתם של פלסטינים מיישובים יהודיים קטנים, אשר לפי הערכה משנת 2014 של עדאלה, ארגון זכויות אדם שמושב בחיפה, מהווים 43 אחוזים מכלל היישובים בישראל, בעוד שיעור תושביהם באוכלוסיית המדינה נמוך בהרבה.⁶¹⁰ במחקר שנערך בשנת 2015 מצא יוסף ג'בארין, פרופ' בטכניון, כי ברחבי ישראל ישנם יותר מ-900 יישובים יהודיים קטנים, כולל קיבוצים, הרשאים להגביל את הזכאות לגור בהם ושבהם לא חיים שום אזרחים פלסטינים.⁶¹¹

משאבים ושירותים

הרשויות הישראליות מפלות בין יישובים פלסטיניים ויהודיים בתוך ישראל בכל הנוגע להקצאת משאבים ולאספקת שירותים. הכנסות היישובים בישראל מגיעות בעיקר משני מקורות: כאלה המופקות ממיסים מקומיים וכאלה המתקבלות מהשלטון המרכזי. ארגוני זכויות האדם סיכוי ואינג'אז מצאו בדוח שפרסמו בשנת 2014 כי בעוד שמיסים מקומיים מהווים 66 אחוזים מהכנסותיהם של יישובים ברחבי ישראל, הם מהווים רק 31 אחוזים מהתקציב הכולל של יישובים פלסטיניים.⁶¹² אף שהפער משקף בחלקו את בסיס המס הנמוך משמעותית ביישובים הפלסטיניים, הארגונים מצאו פער גדול יותר בהכנסות מארנונה על נכסים שאינם למגורים – כלומר ארנונה לעסקים. הם הדגישו במיוחד את המחסור ב"נכסים מניבי ארנונה" ביישובים הפלסטיניים, כולל במגזרי המגורים, התעשייה, המסחר, הבנקים, התיירות, התשתית וכו'.⁶¹³ בחודש מאי 2020 מצא ארגון סיכוי, בהתבסס על נתונים משנת 2018, כי בעוד היקף הארנונה למגורים שגבו יישובים יהודיים גבוה פי 2.5 מזה שגבו יישובים פלסטיניים, היקף הארנונה מכנסים שלא למגורים שגבו יישובים יהודיים גבוה פי 6.5 מזה שגבו יישובים פלסטיניים.⁶¹⁴

ההכנסות הגבוהות בהרבה מגביית ארנונה על נכסים שאינם למגורים ביישובים יהודיים הן תוצאה של מדיניות מפלה של המדינה. מרכז המחקר והמידע של הכנסת מצא ביולי 2018 כי רק שני אחוזים מאזורי התעשייה המנוהלים על-ידי הממשלה ואשר מניבים הכנסות משמעותיות ממיסים, נמצאים ביישובים פלסטיניים.⁶¹⁵ בנייני ממשלה מניבים גם הם הכנסות משמעותיות ממיסים, אך על-פי מחקר שערך מרכז המחקר והמידע של הכנסת ביולי 2020, רק 0.4 אחוזים מהנכסים הממשלתיים המניבים הכנסות ממיסים נמצאים בתוך יישובים פלסטיניים.⁶¹⁶ בנוסף, לדברי סיכוי, בשום יישוב פלסטיני אין בית חולים ממשלתי, אוניברסיטה, בסיס צבאי או מבנים בהם שוכנים גופי ממשלה מנהלתיים.⁶¹⁷ מחקר שערך מרכז המחקר והמידע של הכנסת באפריל 2020 מצא כי יישובים פלסטיניים, בהם גרים כ-90 אחוזים מאזרחי ישראל הפלסטינים,⁶¹⁸ גבו בשנת 2018 רק 2.2 אחוזים מכלל המיסים על נכסים שאינם למגורים ברחבי הארץ.⁶¹⁹

יישובים הגובים פחות הכנסות ממיסים מקומיים מסתמכים יותר על מימון השלטון המרכזי. אולם, גם כאן הרשויות הישראליות מקצות תקציבים בצורה מפלה. לדוגמה, מתוך 2.82 מיליארד ש"ח של סיוע שהעניקה הממשלה לרשויות המקומיות בעקבות משבר הקורונה באפריל 2020, רק 1.7 אחוזים הועברו ליישובים פלסטיניים, כך על פי עדאלה.⁶²⁰

⁶⁰⁸ סיכוי, **פיתוח הנגב והגליל ליהודים בלבד?**

עדאלה, "חוק לתיקון פקודת האגודות השיתופיות (מס' 8), התשע"א-2011", <https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/Public/files/Discriminatory-Laws-Database/Hebrew/12-Law-to-Amend-the-Cooperative-Societies-Ordinance-Admissions-Committees-Law-2011.pdf>; (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020);

"ישראל: חוקים חדשים דוחקים לשוליים אזרחים ערבים פלשתינאים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 30 במרס 2011, <https://www.hrw.org/he/news/2011/03/30/242471>.

⁶¹⁰ "עדאלה: בל"ץ אישר מדיניות של אפרטהייד בין יהודים לערבים בדיר", הודעה לעיתונות של עדאלה, 17 בספטמבר 2014, <https://www.adalah.org/he/content/view/4560> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ראו גם "אישור חוק ועדות הקבלה מסיג לאחור את המאבק באפליה בדיר", הודעה לעיתונות של האגודה לזכויות האזרח בישראל, 17 בספטמבר 2014, <https://law.acri.org.il/he/32799> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ג'קי חורי, "אחמד זבידאת לא התקבל ליישוב קהילתי" כי אין לו תחום בין אישי", הארץ, 14 בפברואר 2007, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1386315> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶¹¹ Geoforum, Volume 66, "Territoriality of negation: Co-production of 'creative destruction' in Israel", Yosef Jabareen, נובמבר 2015, עמ' 25-11 (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶¹² סיכוי ואינג'אז - מרכז מקצועי לקידום הרשויות המקומיות הערביות, **מגוונות ותלות לאיזון וצמיחה: מקורות ההכנסה של הרשויות המקומיות הערביות**, יוני 2014, https://www.sikkuy.org.il/wp-content/uploads/2014/06/rashuyot_ivrit.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 7.

⁶¹³ שם, שם.

⁶¹⁴ סיכוי ואינג'אז, **נייר עמדה | הקרן לצמצום פערים**, מאי 2020, <https://www.sikkuy.org.il/wp-content/uploads/2020/05/pdf.1> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶¹⁵ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "תיאור אזורי תעשייה וחלוקת הכנסות מארנונה", 4 ביולי 2018, <https://bit.ly/2CUInQX> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶¹⁶ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "חלוקת הכנסות מארנונה ממשלתית לפי מגזר", 6 ביולי 2020, https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/5bad2ce5-0899-ea11-8113-00155doaf32a/2_5bad2ce5-0899-ea11-8113-00155doaf32a_11_15163.pdf (כניסה לאתר ב-31 בדצמבר 2020).

⁶¹⁷ הודעת דואר אלקטרוני מארגון סיכוי ואינג'אז, Human Rights Watch, 26 במאי 2020.

⁶¹⁸ האגודה לזכויות האזרח בישראל ואחרים, **חוק קמיניץ (הצעת חוק התכנון והבניה (תיקון 109), התשע"ו-2016)**, נייר עמדה.

⁶¹⁹ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, המחלקה לפיקוח תקציבי, "ניתוח תקציבי של ההסכם לשיפוי רשויות מקומיות בגין הנחות בארנונה לעסקים בעקבות משבר נגיף הקורונה לפי מגזר", 27 באפריל 2020. המסמך שמור בתיקי ארגון Human Rights Watch. נתון זה כולל את מזרח ירושלים הכבושה ואת רמת הגולן.

⁶²⁰ "ראשי הרשויות הערביות השובבות עתרו לבל"ץ בדרישה להקצות להן סיוע תקציבי בגין הקורונה באופן שוויוני", הודעה לעיתונות של ארגון עדאלה, 10 במאי 2020, <https://www.adalah.org/he/content/view/10011> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ג'קי חורי, "הרשויות הערביות, הדרוזיות והצ'רקסיות הודיעו כי יפתחו בשביטה השבוע", הארץ, 2 במאי 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.8814741> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). ראו גם סיכוי ואינג'אז, **מגוונות ותלות לאיזון וצמיחה**. לפי דוח של הכנסת מאפריל 2020, הנתון הוא 2.3 אחוזים, אך נתון זה כולל את מזרח ירושלים הכבושה ואת רמת הגולן. הדוח שמור בתיקי ארגון Human Rights Watch. לאחר עתירה לבל"ץ שהגיש ארגון עדאלה מטעם הרשויות הפלסטיניות בחודש מאי 2020, ממשלת ישראל העבירה

בתחום החינוך, ממשלת ישראל מפעילה שתי מערכות נפרדות של בתי ספר, אחת לילדים יהודים ואחת לילדים פלסטינים בישראל.⁶²¹ האפליה מתבטאת בכל ההיבטים של שתי המערכות: בתי ספר ממלכתיים שנועדו לילדים פלסטינים בישראל הם לעיתים קרובות צפופים, סובלים מתת-תקנה ובנויים או מתוחזקים באורח לקוי. יש בהם פחות מתקנים והם מציעים הזדמנויות חינוכיות פחותות מאלה הזמינות לילדים יהודים-ישראלים.⁶²² מרכז מוסאווא – לזכויות האזרחים הערביים בישראל, שמושב בחיפה מצא, בהתבסס על נתונים ממשלתיים, כי בשנת 2013 ההוצאה השנתית לתלמיד ביישובים פלסטיניים עמדה על 734 ש"ח, בהשוואה ל-3,344 ש"ח ביישובים יהודיים עניים ו-5,934 ש"ח ביישובים יהודיים מבוססים יותר.⁶²³ עיתון הארץ, שציטט נתונים ממשלתיים ביחס לאותה שנת לימודים, מצא כי ההוצאה של המדינה עבור תלמידי תיכון יהודים-ישראלים הייתה גבוהה ב-35 עד 68 אחוזים מההוצאה עבור תלמידי תיכון פלסטינים-ישראלים באותה רמה סוציו-אקונומית.⁶²⁴

בעוד שבשנים האחרונות הרשויות צמצמו את אי-השוויון בתקציב, נותרו פערים משמעותיים. בפרט, "תוכנית חומש לפיתוח כלכלי" במגזר הערבי, שאישרו הרשויות בדצמבר 2015 ושהיקפה יותר מ-10 מליארד ש"ח,⁶²⁵ הגדילה את ההקצאה למגזרים כמו תחבורה. עם זאת, התוכנית לא התייחסה לתחומים אחרים בהם קיימים פערים, ובכלל זה שירותי הרווחה והחינוך העל-יסודי.⁶²⁶ יישובים פלסטיניים קיבלו גם מימון בצורת "מענקי איזון", שמעניקים השלטון המרכזי וקרן ממשלתית במטרה "לצמצם את הפערים" [הכלכליים] בין יישובים שמצבם הסוציו-אקונומי שונה. אולם, לדברי סיכוי, ההקצבה לא נעשתה באופן פרופורציונאלי לפערים הקיימים בהשוואה ליישובים יהודיים.⁶²⁷ מרכז מוסאווא מצא, במסגרת מחקר שערך בנושא תקציב ישראל לשנת 2019, כי התקציבים שהוקצו לציבור הערבי נותרו "דלים", כי צרכים משמעותיים בתחום החינוך ובתחומים אחרים לא זכו למענה, וכי "אפליה שיטתית" עודנה מאפיינת את הוצאות הממשלה.⁶²⁸

פערים אלה תורמים ליצירת ההבדל החד בין מצבם הסוציו-אקונומי של אזרחים ישראלים יהודים ופלסטינים. לפי נתונים של המשרד לשוויון חברתי ממאי 2020, 45.3 אחוזים מהמשפחות הפלסטיניות חיות מתחת לקו העוני, לעומת 13.4 אחוז מהמשפחות היהודיות.⁶²⁹ בשנת 2015 מצא ארגון סיכוי כי פערי השכר בין פלסטינים ליהודים עמדו על 44.6 אחוזים בקרב גברים ועל 31 אחוז בקרב נשים, וכי 47.4 אחוז מהפלסטינים בישראל עבדו כעובדים לא מיומנים ובבנייה, לעומת 10.4 אחוז מהיהודים-הישראלים.⁶³⁰

מקרה בוחן נצרת

מקרה הבוחן שלפניכם מתאר כיצד הרשויות הישראליות מפלות לרעה את תושבי העיר הפלסטינית נצרת שבישראל, בדרכים המחניקות את צמיחת הקהילה ופוגעות ברווחתה, תוך שהן מקדמות את פיתוחה של עיר בעלת רוב יהודי בצמוד אליה.

נצרת, היישוב הפלסטיני הגדול בישראל, שאוכלוסייתו מונה 77,400 תושבים,⁶³¹ שוכנת בגליל, במחוז הצפוני של ישראל. זוהי העיר הפלסטינית היחידה ששרדה בשלמותה את אירועי 1948.⁶³² מדיניות המקרקעין המפלה של ישראל הגבילה

להן בחודש יוני 2000-מיליון ש"ח נוספים. "בעקבות עתירת עדאלה: הממשלה תעביר סיוע בגובה 175 מיליון ש"ח אל הרשויות הערביות להתמודדות עם משבר הקורונה", הודעה לעיתונות של ארגון עדאלה, 4 ביוני 2020, <https://www.adalah.org/he/content/view/10048>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁶²¹ Human Rights Watch, *Second Class: Discrimination Against Palestinian Arab Children in Israel's Schools* (New York: Human Rights Watch, 2001) <https://www.hrw.org/report/2001/09/30/second-class/discrimination-against-palestinian-arab-children-israels-schools>
⁶²² שם; ו-2 (2012), *Israel Studies Review*, Vol. 27, No. 2, Nimer Sultany, "The Making of an Underclass: The Palestinian Citizens of Israel," עמ' 190-200, 2019, ללא תאריך, <https://www.jstor.org/stable/41804808?seq=1> (כניסה לאתר ב-10 ביוני 2020); מרכז מוסאווא, התקציבים המיועדים לאוכלוסייה הערבית מתקציב המדינה לשנת 2019, <http://www.mossawa.org/heb/Public/file/2%D7%93%D7%95%D7%97%20%D7%94%D7%AA%D7%A7%D7%A6%D7%99%D7%91%202019%20-%20%D7%20%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%AA.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶²³ Mossawa Center, "Position Paper from the Mossawa Center on the Israeli State Budget and The Government Decision for Economic Development 2016-2020," 2016 <http://www.mossawa.org/eng/Public/file/0Position%20Paper%20Budget%202016-2020.pdf>, in the Arab Community for the Years 2016-2020, 2016 לאתר ב-10 ביוני 2020).

⁶²⁴ אור קשת, "האבלוציה של האפליה: מהצהרות ריקות על שוויון - להפרדה בין יהודים לערבים", הארץ, 7 ביולי 2016, <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.2999707> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
Inter-Agency Task Force on Israeli Arab Issues, "Historic Economic Development Plan for Arab Sector: Overview and Key Allocation Areas", 2016 <https://www.iataskforce.org/activities/view/437> (כניסה לאתר ב-10 ביוני 2020).

⁶²⁵ ראו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם בעל תפקיד בארגון לא ממשלתי מקומי (שמו אינו מוזכר), ב-17 במאי 2020.
⁶²⁷ סיכוי ואינג'אז, מגיעות ותלות לאיזון וצמיחה, נייר עמדה.

⁶²⁸ מרכז מוסאווא, "התקציבים המיועדים לאוכלוסייה הערבית מתקציב המדינה לשנת 2019", <http://www.mossawa.org/heb/Public/file/2020%D7%A8%D7%99%D7%AA.pdf>, עברית. 2019.

⁶²⁹ "מתווה אסטרטגי 2020 לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים", מאי 2020, המשרד לשוויון חברתי, הדוח שמור בתיקי ארגון Human Rights Watch <https://www.sikkuy.org.il/wp-content/uploads/2015/06/אינוגרפיקה-2015-2020.pdf>, ראו גם "מתווה אסטרטגי 2020 לפיתוח כלכלי של אוכלוסיית המיעוטים", משרד ישראל לשוויון חברתי (שנמצא כי 41 אחוזים מאזרחי ישראל הפלסטינים עובדים בענפי הבנייה, החקלאות והתעשייה, אך לא מצויין באיזה אחוז מהישראלים היהודים עובדים תעשיות אלה).

⁶³¹ הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה של ישראל, "אוכלוסייה וצפיפות לקמ"ר (1) ביישובים שהיו בהם 5,000 תושבים ויותר ב-31.12.2019", https://www.csb.gov.il/Portals/0/PDF/20200729/20200729_01.pdf, 12 בינואר 2016.
⁶³² Jonathan Cook, "Why Israel Has Silenced the 1948 Story of Nazareth's Survival", *Mondoweiss*, 2016 <https://mondoweiss.net/2016/01/silenced-nazareths-survival> (כניסה לאתר ב-31 במרץ 2021).

אותה במידה רבה לאותו שטח גאוגרפי עליו הותרעה כבר אז, בעוד אוכלוסייתה גדלה פי חמישה.⁶³³ בינתיים, הקימו הרשויות הישראליות בשנות החמישים את נצרת עילית (שתכונה פה בשמה המקורי, על אף ששמה שונה בשנת 2019 לנוף הגליל), כ"עיר יהודית",⁶³⁴ כדברי ראש ממשלתה הראשון של ישראל, דוד בן גוריון. היא הוקמה, כפי שניסח זאת אז בעל תפקיד בכיר, על-מנת ש"תבלע" את נצרת.⁶³⁵ כיום, כביש 75, ששמו הרשמי "דרך הציונות", מסמן במידה רבה את הגבול בין נצרת לנצרת עילית. בשנים שחלפו מאז, הרשויות הישראליות עודדו את צמיחתה והתפתחותה של נצרת עילית, לעתים קרובות על חשבון נצרת. כיום, נצרת עילית התפתחה ל"עיר מעורבת", שכ-26 אחוזים מאוכלוסייתה פלסטינית. זאת, בעיקר עקב ההגירה של תושבי נצרת נוכח דוחק עמו הם מתמודדים, כמתואר להלן.⁶³⁶

נצרת, שאמורה הייתה להשתייך למדינה הערבית במסגרת תוכנית החלוקה של האו"ם בשנת 1947, הוכפפה לשליטת ישראל ביולי 1948. שלא כמו מאות אלפי הפלסטינים שנאלצו לעזוב את יישוביהם במהלך הקמת מדינת ישראל, תושבי נצרת נותרו ברובם בבתיהם. לדברי ההיסטוריון בני מוריס, גורמים ישראלים נתנו הוראה "לעקור את כל תושבי נצרת", אך בן דונקלמן, מפקד החטיבה בצבא הישראלי המתהווה שקיבל את הפקודה, סירב לבצע אותה. בסופו של דבר הרשויות אפשרו לעיר להיכנע.⁶³⁷ אוכלוסיית נצרת גדלה בעקבות אירועי 1948, כשהעיר קלטה יותר מ-5,000 פלסטינים שנעקרו מהכפרים הסמוכים ואשר לא הורשו לשוב אליהם.⁶³⁸ פלסטינים עקורים רבים נותרו מאז בנצרת, היות שלא התאפשר להם לחזור לכפריהם.⁶³⁹

נצרת, היישוב הפלסטיני הגדול ביותר בישראל, מתמודדת עם בעיות של צפיפות ומצוקת דיור הנובעות, בין היתר, ממדיניות הקרקעות הישראלית, שמעניקה עדיפות לפיתוחם של יישובים בהם קיים רוב יהודי. תצלום אוויר שצולם בין השנים 2015-2011. © Lowshot Ltd.

⁶³³ Leena Dallash, "Persevering Through Colonial Transition: Nazareth's Palestinian Residents After 1948", *Journal of Palestine Studies*, 45, 8-23 (2016), <https://bit.ly/3cQZIVM>.
⁶³⁴ מכתב שפורסם בשנת 1987, במלאת 30 שנה להקמת נצרת עילית, מצוטט ב-Oren Yiftachel, *Ethnic Frontiers and Peripheries: Landscapes of Development and Inequality in Israel* (Oxfordshire: Taylor & Francis, 2019) <https://bit.ly/37mnec8>.
⁶³⁵ מצוטט ב-Forman, "Military Rule", עמ' 350.
⁶³⁶ ראו שערך ארגון Human Rights Watch עם מנכ"לית עיריית נצרת עילית, חוה בכר, 3 בפברואר 2020; אור קשתי, "רבע מתושבי נוף הגליל הם ערבים, אך העירייה לא מוכנה להקים להם בית ספר", הארץ, 1 בנובמבר 2019, <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-MAGAZINE-1.8064089> (כניסה לאתר 31 באוגוסט 2020).
⁶³⁷ Mitch Potter, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem, 1947-1949* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), עמ' 419; ראו גם <https://www.thestar.com/news/insight/2015/12/20/the-toronto-man-who-saved-20-the-toronto-man-who-saved-nazareth.html>.
⁶³⁸ Jonathan Cook, "Why Israel has Silenced the 1948 Story of Nazareth's Survival", nazareth.html (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁶³⁹ Leena Dallash, "Nazarenes in the Turbulent Tide of Citizenships: Nazareth from 1940 to 1966", (Ph.D. עמ' 338; ראו גם Forman, "Military Rule", עמ' 4, University Press, 1997).
 ראו למשל, *Middle East Eye*, "A Place I Do Not Recognise: Palestinians Mark 70 Years of Israeli Injustice", 15 במאי 2018, <https://www.middleeasteye.net/news/place-i-do-not-recognise-palestinians-mark-70-years-israeli-injustice> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

אחד העקורים הפלסטינים, אמין מוחמד עלי, המכונה אבו ערב, בן 85 ובעל חנות מזכרות, אמר לארגון Human Rights Watch כי הוא הגיע לנצרת בשנת 1949, חודשים ספורים לאחר שהוא ומשפחתו ברחו תחת מטח של ירי ישראלי מכפר הולדתו ספוריה, ששכן אז במרחק של שישה קילומטרים מצפון לנצרת.⁶⁴⁰ הוא היה אז בן 13. לדבריו, לאחר מספר חודשים בלבנון, משפחתו הצליחה לחצות את הגבול בחזרה לישראל, לפני שהכוחות הישראליים הידקו את בקרת הגבולות וחסמו את דרכם של הפליטים בחזרה.⁶⁴¹ מקצת מתושביה האחרים של ספוריה הצליחו גם הם לחזור, ובעקבות זאת, בינואר 1949, השלטונות הישראליים גרשו בכוח תושבים שנותרו בכפר או שבו אליו, כפי שתיעד ההיסטוריון בני מוריס.⁶⁴² מאוחר יותר באותה שנה, הרשויות הישראליות הקימו את המושב היהודי ציפורי על אדמות ספוריה.⁶⁴³ לדברי אבו ערב, משפחתו איבדה את ביתה וכ-200 דונם של אדמות שהיו בבעלותה בכפר.

מאוחר יותר בשנת 1949 עברה משפחתו של אבו ערב לשכונה בנצרת שזכתה לכינוי ספאפרה, בשל התושבים הרבים מספוריה שעברו לגור בה.⁶⁴⁴ בינואר 2001 העריך עיתון "הארץ" כי עקורים פלסטינים וצאצאיהם מהווים כמחצית מאוכלוסיית נצרת.⁶⁴⁵ רוב בני משפחתו של אבו ערב, שגרו בכפר ספוריה, כולל כמה עשרות דודות, דודים ובני דודים, לא שבו מעולם לארץ, והם וצאצאיהם נותרו פליטים עד היום. ברוב המקרים, נאסר עליהם גם לבקר. אבו ערב אמר כי הוא מבקר לעיתים במושב ציפורי, בין השאר כדי לטפל בחמישה בתי קברות בתחומו, שבהם קבורים אבותיהם של תושבי ספוריה, לרבות שניים מבני דודיו. המושב מגביל כיום את זהות האנשים המורשים לגור בו או להיכנס אליו. לדברי אבו ערב, בעבר הוא יכול היה לראות את אדמות ספוריה מביתו בנצרת, והוא משתוקק לחזור אל הכפר.⁶⁴⁶

הרשויות הישראליות הטילו על נצרת ממשל צבאי זמן קצר לאחר הקמת מדינת ישראל, ובשנות החמישים של המאה העשרים הן החלו ביישומה של מדיניות "יהוד הגליל".⁶⁴⁷ הקמתה של נצרת עילית הפכה לחלק מרכזי באסטרטגיה זו. כפי שתיאר זאת יובל נאמן, אז ראש מחלקת התכנון בצבא הישראלי, העיר "תדגיש את אופיו היהודי של הגליל בכללותו ותשמור עליו".⁶⁴⁸ מושל אזור הגליל דאז, אל"מ מיכאל מיכאל, כתב כי הקמתה של נצרת עילית תוביל ל"העברת מרכז הכובד של החיים מנצרת לשכונה היהודית".⁶⁴⁹

הרשויות הישראליות הקימו את נצרת עילית בשנות החמישים על אדמות בבעלות תושבי נצרת וכפרים הסמוכים אליה. ההפקעה הראשונה, של כ-1,200 דונם מאדמות נצרת, בוצעה ביוני 1954 מכוח חוק משנת 1943 (פקודת הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור)), שריד מחוקי המנדט הבריטי, המתיר הפקעת אדמות לצורכי ציבור.⁶⁵⁰ תושבים מנצרת ערערו בבתי המשפט על ההחלטה, אך בג"ץ אישר אותה, על סמך הצהרת המדינה כי הקרקע מופקעת לצורך הקמת מתקנים ממשלתיים בלבד.⁶⁵¹ הרשויות השתמשו רק בחלק קטן מהאדמות להקמת מתקנים ממשלתיים – 109 דונם, לדברי אחד ההיסטוריונים – ורובן שימשו להקמת "שכונה יהודית" בתוך נצרת.⁶⁵² באוגוסט 1952 אמר מזכיר הממשלה זאב שרף, כי "הסיכוי היחיד להפוך את נצרת לעיר יהודית בחלקה הוא לחזק בה את המוסדות [של המדינה]. זהו צעד של קולוניזציה הכרוך בקשיים, אבל בלעדיו לא נוכל ליהד את נצרת".⁶⁵³

גורמים ישראליים רשמיים, ששאפו להימנע ממצב שבו הקהילה היהודית תחיה במעמד של מיעוט בנצרת, בחרו בסוף שנות החמישים להפוך את נצרת עילית ליישוב נפרד, במטרה לאחד את העיריות בעתיד, לאחר שמספר התושבים ביישוב היהודי יעלה על היקף האוכלוסייה הפלסטינית.⁶⁵⁴ בשנות השישים והשבעים, הרשויות המשיכו להפקיע אדמות פלסטיניות לפיתוחה של נצרת עילית. בין היתר, הן הפקיעו חלקת אדמה בשטח של 160 דונם במרכז נצרת, המכונה מובלעת שפרינצק. האתר, ששימש כבסיס צבאי במשך שנים וכיום שוכן בו מלון, הוא בתחום השיפוט של עיריית נצרת עילית, למרות מיקומו במרכז נצרת. לפיכך, נצרת עילית היא שמקבלת את הארנונה הנגבית מהמתקנים במקום.⁶⁵⁵ באמצעות הפקעות אלה העמיקה נצרת עילית את טביעת הרגל שלה בגליל, כשהיא מתפשטת בין נצרת לשישה כפרים

⁶⁴⁰ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם אמין מוחמד עלי, 2 ביוני 2020. תושבים אחרים מכפר זה תיארו התקפה אווירית של הכוחות הישראליים. ראו למשל, זוכרות, "ספוריה", <https://zochrot.org/he/village/49363>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶⁴¹ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם אמין מוחמד עלי, 2 ביוני 2020.

⁶⁴² Benny Morris, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem*, עמ' 517.

⁶⁴³ זוכרות, "ספוריה".

⁶⁴⁴ Rochelle Davis, *Palestinian Village Histories: Geographies of the Displaced* (Stanford: Stanford University Press, 2010), עמ' 224.

⁶⁴⁵ Ori Nir, "Focus/ 'Internal Refugees' Demand Their Rights Too," *Haaretz*, המאמר שמור בתיקי ארגון Human Rights Watch.

⁶⁴⁶ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם אמין מוחמד עלי, 2 ביוני 2020.

⁶⁴⁷ ראו בפרקים "הכוונה לשמר את השליטה" ו"דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת".

⁶⁴⁸ Forman, "Military Rule".

⁶⁴⁹ שם.

⁶⁵⁰ Sabri Jiryis, "The Land Question in Israel." *MERIP Reports*, No. 47 (1976) עמ' 5-26, <https://www.jstor.org/stable/3011382?read->

⁶⁵¹ now=1&seq=15#page_scan_tab_contents (כניסה לאתר ב-1 ביוני 2020), עמ' 13-14.

⁶⁵² שם.

⁶⁵³ Jonathan Cook, "Welcome to Nazareth"; Forman, "Military Rule".

⁶⁵⁴ Forman, "Military Rule".

⁶⁵⁵ יוסף אלגזי, "תוכנית המתאר מציעה לתושבי נצרת להגר", הארץ, 16 בפברואר 2002, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.772370>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); Hussein Abu Hussein and Fiona McKay, *Access Denied: Palestinian Land Rights in Israel* (London: Zed Books, 2003), <https://bit.ly/2zmmoiL>; Jonathan Cook, "Welcome to Nazareth"; 88 עמ' 88.

פלסטיניים ומונעת את ביסוסו של שטח מוניציפאלי פלסטיני גדול יותר ורציף. העיתונאי ג'ונתן קוק, תושב נצרת, כתב כי פיתוחה של נצרת עילית מנע מנצרת "להפוך לבירה האמיתית של המיעוט הפלסטיני בישראל" – מעין "איגוד ערים" שאוכלוסייתו מונה כמעט 200,000 נפש במרכז ישראל. במקום זאת, פיתוח נצרת עילית הפך את נצרת, כפי שניסח זאת בפני קוק אחד מתושביה, ל"כפר הערבי הגדול בישראל".⁶⁵⁶

לפני 1948 גרו בנצרת כ-15,000 תושבים, ושטחה השתרע, על-פי אחד ההיסטוריונים, על-פני 12,599 דונם.⁶⁵⁷ כיום אוכלוסייתה מונה 77,400 נפש ושטחה 14,172 דונם.⁶⁵⁸ הרשויות הישראליות אישרו את תוכנית המתאר הראשונה שלהן עבור נצרת בשנת 2009; התוכנית הקודמת הוכנה בשנת 1942 על-ידי שלטונות המנדט הבריטי.⁶⁵⁹ השטח הכולל שנוסף לנצרת במשך למעלה מ-70 שנה, למעלה מ-6,000 דונם, עולה רק במעט על היקף הקרקעות שהעיר איבדה במהלך האירועים שסבבו את הקמתה של מדינת ישראל בשנת 1948 ובשנים שמיד לאחר מכן.⁶⁶⁰ עיריית נצרת העריכה בשנים שלאחר מכן כי היא זקוקה לבין 10,403 ל-12,378 דונם נוספים בכדי לענות על צורכי התושבים, ובכלל זה עבור הקמת שכונות מגורים חדשות, קרקעות לפיתוח תעשייתי ומסחרי ושטחים ציבוריים רבים יותר.⁶⁶¹ בסקר שערך פרופ' יוסף ג'בארין מהטכניון בשנת 2013 בקרב תושבי נצרת, אמרו 71.8 אחוזים מהמשתתפים כי התקנות המקומיות אוסרות עליהם כל בנייה להרחבת נכסיהם הנוכחיים.⁶⁶²

הגישה המוגבלת לקרקעות לצורך דיור במענה על הגידול הטבעי באוכלוסייה, יצרה בעיות של צפיפות ומצוקת דיור בנצרת. באותו סקר, הצביעו 86.6 אחוזים מהמשתתפים על עומסי תנועה ו-83.7 אחוזים מהמשתתפים על צפיפות אוכלוסין כבעיות "חמורות מאוד".⁶⁶³ מסעב דוח'אן, חבר מועצת העיר נצרת, אמר לארגון Human Rights Watch כי "רחובות צרים ומחסור במקומות חניה יוצרים עומסי תנועה כבדים" וכי "אין מקום כאן בשביל הדור החדש לבנות עתיד ולהישאר בעיר."⁶⁶⁴ תושב אחר תיאר את נצרת כ"עיר שלא יכולה לנשום ותמיד מרגישה מתוחה".⁶⁶⁵

בעודן מגבילות את התפתחותה של נצרת, הרשויות הישראליות אפשרו לנצרת עילית לצמוח במהירות. הן השקיעו משאבים רבים בעיר, שהוקמה בחלקה על אדמות מדינה והוגדרה כמיועדת לקליטת עלייה יהודית, ובכלל זה הקימו בה בשנת 1992 את פארק התעשייה ציפורית, הכולל מפעלים וקריית היי-טק. פארק התעשייה נועד אמנם לשרת את האזור, והוא משתרע על-פני 3,560 דונם,⁶⁶⁶ אך שום חלק מההכנסות שהוא מייצר אינו מגיע לנצרת שממש מדרום לו, או לכפרים הפלסטיניים הצמודים לו.⁶⁶⁷ לנצרת, לעומת זאת, יש שני אזורים תעשייה קטנים, שבאחד מהם, בעיר העתיקה, פועלות נגרות, ובשני פועלים מוסכים.⁶⁶⁸

נצרת שימשה זמן רב כמרכז מנהלי אזורי. החל משנות החמישים המאוחרות, הרשויות הישראליות העבירו בהדרגה משרדי ממשלה רבים המשרתים את האזור מנצרת לנצרת עילית. המשרדים שהועברו כוללים כאלה השייכים למשרדי החקלאות, החינוך, הבריאות, הפנים, משרד ראש הממשלה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אגף המכס ומס ערך מוסף, רשות המיסוי, הרשות לרישום מקרקעין, וכן בתי משפט השלום והמחוזי ובית הדין המחוזי לעבודה.⁶⁶⁹ חלק מהמבנים נמצאים ממערב לכביש 75, בצדו של הכביש שבו שוכנת נצרת, אך בתחומה המוניציפאלי של נצרת עילית.

עקב העברת המשרדים איבדה נצרת גישה להכנסות המיסוי המשמעותיות שמייצרים משרדים ממשלתיים ואשר היו יכולות לעודד התפתחות.⁶⁷⁰ בדוח משנת 2017, חישוב המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי כי הכנסותיה של נצרת מארנונה שלא למגורים ביחס למספר התושבים הגיעו לפחות מ-30 אחוזים מאלו של נצרת עילית, שמקור הכנסותיה אלה בעיקר מעסקים ונכסים ממשלתיים.⁶⁷¹

⁶⁵⁶ Jonathan Cook, "Welcome to Nazareth"

⁶⁵⁷ Jiryis, "The Land Question in Israel"; Dallasheh, "Persevering through Colonial Transition."

⁶⁵⁸ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל, "אוכלוסייה וצפיפות לקמ"ד (1) ביישובים שהיו בהם 5,000 תושבים ויותר ב-31.12.2019". בקשה להרחבת שטח שיפוט של נצרת משנת 2017 שמורה בתיקי ארגון Human Rights Watch.

⁶⁵⁹ Yosef Jabareen, "Space of Risk: The Contribution of Planning Policies to Conflicts in Cities, Lessons from Nazareth," *Planning Theory & Practice*,

Vol. 7, No. 3, ספטמבר 2006, עמ' 305-323. <https://bit.ly/2XRoxwn> (כניסה לאתר ב-10 ביוני 2020); ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ראש

עיריית נצרת לשעבר, ראמו ג'ראסי, 10 באפריל 2021. "Persevering through Colonial Transition"; Dallasheh, "The Land Question in Israel"; Jiryis.

⁶⁶⁰ בקשות להרחבת שטח שיפוט של נצרת מ-2017/2013 שמורה בתיקי ארגון Human Rights Watch.

⁶⁶¹ שם.

⁶⁶² תוצאות הסקר שמורות בתיקי ארגון Human Rights Watch.

⁶⁶³ שם.

⁶⁶⁴ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מסעב דוח'אן, 28 באפריל 2020.

⁶⁶⁵ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם סאלי עזאם, 2 ביוני 2020.

⁶⁶⁶ המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי, שמושב בישראל, מתאר את אזורי התעשייה הנוכחיים בנצרת כ"חלשים" ואת ההכנסות מהם כ"לא משמעותיות". המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי, **צדק חלוקתי: מודל חלוקת הכנסות מאזור התעשייה "ציפורית"**, יוני 2017, <https://www.ac->

pdf(1)20%חלוקת20%20%עברית(1)pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶⁶⁷ שם; ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ראש עיריית נצרת לשעבר, ראמו ג'ראסי, 5 במאי 2020; ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights

Watch עם מסעב דוח'אן, 28 באפריל 2020.

⁶⁶⁸ Jonathan Cook, "Welcome to Nazareth"

⁶⁶⁹ יוסף אלגזי, "תוכנית המתאר מציעה לתושבי נצרת להגר", הארץ; ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מסעב דוח'אן, 28 באפריל 2020.

⁶⁷⁰ ראיין טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם חברת מועצת העיר נצרת לשעבר, 28 באפריל 2020.

⁶⁷¹ המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי, **צדק חלוקתי**. נצרת עילית קיבלה 543 ש"ח (154 דולר ארה"ב) לנפש, לעומת 1,879 ש"ח (533 דולר) לנפש שקיבלה נצרת.

מדיניות ממשלת ישראל בכל הנוגע להעברת משאבים מנצרת לנצרת עילית משקפת גם את גישתה לתיירות. אף שנצרת מפורסמת כעיר הולדתו של ישו ושוכנת בה כנסייה שממלאה תפקיד מרכזי במסורת הנוצרית, הרשויות מיעטו להשקיע בתשתית התיירות שלה לאורך השנים, ולכן העיר הרוויחה רק מעט מהמוני התיירים הדתיים המבקרים בה.⁶⁷² רק בשנת 1993, לקראת חגיגות המילניום וביקורו המתוכנן של האפיפיור באותם ימים, העניקו הרשויות לעיר מעמד של אזור עדיפות לאומית א' בתיירות – מעמד המזכה אותה במענקים ובהטבות מס.⁶⁷³ המלון הראשון בבעלות רשת תיירות מסחרית נפתח בנצרת רק בסוף שנות התשעים.⁶⁷⁴ הממשלות שבאו לאחר מכן שללו מנצרת את מעמדה כאזור עדיפות לאומית בתיירות, תוך שימור מעמד זה עבור נצרת עילית, שזכתה בו כבר בשנות השבעים.⁶⁷⁵

שלושה בעלי עסקים בעיר העתיקה של נצרת או בסמוך לה – האחד מהם מנהל מסעדה, השני בית קפה והשלישי חנות מזכרות – אמרו לארגון Human Rights Watch כי תיירים, ובמיוחד קבוצות של טיולים מאורגנים, מבלי לעיתים קרובות רק כשעה-שעתיים בביקור בכנסיות בנצרת, מבלי להיכנס לעיר העתיקה או להוציא בעיר כסף, ומבלי לבלות בה את הלילה.⁶⁷⁶ חלק מהתיירים שוהים במלונות בנצרת עילית, ואילו אחרים ממשיכים לעיר הסמוכה טבריה שלחוף הכינרת, שרוב אוכלוסייתה יהודית, ובה הם אוכלים ולנים.⁶⁷⁷

בהיעדר נכסים מניבים, ובשל הקצאה מפלה של תקציבים מהשלטון המרכזי, תושבי נצרת מקבלים לעיתים קרובות שירותים נחותים בהשוואה לאלה הניתנים לתושבי נצרת עילית. בעלי העסקים ציינו, כל אחד בנפרד, את הניגוד בין עומסי התנועה, המחסור במקומות חניה והכבישים הצרים בנצרת, למקומות החניה הזמינים ולכבישים הפנויים בנצרת עילית.⁶⁷⁸ מחקר שערך מרכז המחקר והמידע של הכנסת בשנת 2015, מצא כי גודל הכיתה הממוצעת בנצרת עומד על 30.3 תלמידים, לעומת 21.4 בנצרת עילית.⁶⁷⁹ דוח'אן, חבר מועצת העירייה, אמר כי נכון לחודש אפריל 2021 הפער במספר התלמידים בכיתה בין נצרת לנצרת עילית הגיע ללפחות 10 תלמידים, ובמקרים מסוימים אף עד 20 תלמידים.⁶⁸⁰ מצוקת הדיור, הצפיפות ודמי השכירות הגבוהים דוחפים רבים מתושבי נצרת לעזוב את העיר. תושבים רבים בנצרת פונים פעמים רבות ליישובים יהודיים סמוכים, בעיקר כדי לבלות בפארקים, נוכח דלות הפארקים והשטחים הציבוריים האחרים בעירם. ביוני 2019, כשתושבת נצרת ביקשה להיכנס לגן ציבורי בעיר הסמוכה עפולה, שרוב אוכלוסייתה יהודית, מאבטחים סירבו לאפשר את כניסתה לאחר שנודע להם שהיא מנצרת. זאת, חודשים ספורים לאחר שראש עיריית עפולה הבטיח לפעול נגד מה שכינה "כיבוש הפארק", קרא לתושבים "להניף בגאווה את דגלי ישראל בכל הפארק ולהשמיע מוזיקה בעברית", והבטיח במצע הבחירות שלו "לשמור על צביונה היהודי של עפולה".⁶⁸¹ בעקבות תביעה שהגיש ארגון עדאלה, חזרה בה עיריית עפולה ונאותה לפתוח את הפארק שלה לכל המבקרים.⁶⁸²

באופן אירוני, אלפים מתושבי נצרת עברו בשנים האחרונות לגור בנצרת עילית. רובם רכשו את בתיהם מיהודים-ישראלים, שיושבו בעיר כמהגרים ואז השתכרו דיים כדי "לעבור לחיים טובים יותר במרכז הארץ", כך לדברי העיתונאי ג'ונתן קוק.⁶⁸³ ח'ליל חדאד, בן 43 ובעל מסעדה בנצרת, אמר לארגון Human Rights Watch כי למרות שנווד וגדל בנצרת עילית, הוא ואשתו החליטו כשנישאו בשנת 2006 לחיות בנצרת, היות שראו בכך את "חובתם הלאומית" כפלסטינים. עם זאת, צפיפות האוכלוסין, מצוקת הדיור והיעדר גני משחקים, פארקים ומרחבים ציבוריים אחרים, שחקו בהדרגה את התנגדותו למגורים בנצרת עילית. לבסוף, בשנת 2014, החליטו בני הזוג לעבור לשם.⁶⁸⁴

⁶⁷² "Space of Risk", Yosef Jabareen, עמ' 30.
⁶⁷³ יוסף אלגזי, "תוכנית המתאר מציעה לתושבי נצרת להגר", הארץ; ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ראש עיריית נצרת לשעבר, ראמז ג'ראיס, 5 במאי 2020.
⁶⁷⁴ הודעת דואר אלקטרוני מג'ונתן קוק לארגון Human Rights Watch, 27 במאי 2020.
⁶⁷⁵ שם; יוסף אלגזי, "תוכנית המתאר מציעה לתושבי נצרת להגר", הארץ; ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ראש עיריית נצרת לשעבר, ראמז ג'ראיס, 5 במאי 2020.
⁶⁷⁶ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ח'ליל חדאד, 3 ביוני 2020. ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם סאלי עזאם, 2 ביוני 2020.
⁶⁷⁷ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם אמין מוחמד עלי, 2 ביוני 2020.
⁶⁷⁸ "Nazareth Dispatch", post by Jonathan Cook (blog), 7 באוגוסט 2013, <https://www.jonathan-cook.net/2013-08-07/nazareth-dispatch> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁶⁷⁹ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ח'ליל חדאד, 3 ביוני 2020. ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם סאלי קוק, 2 ביוני 2020.
⁶⁸⁰ מכתב ליחידת (חיליק) בר, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "נתונים על מספר ממוצע של תלמידים בכיתה ועל שיעור הכיתות הגדולות ברשויות מקומיות בנצרת", 25 ביוני 2015, 00155d0ad6b2_11_10405.pdf, https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/5b1107dc-1277-e511-80d1-00155d0ad6b2/2_5b1107dc-1277-e511-80d1-00155d0ad6b2 (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁶⁸¹ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם מסעב דוח'אן, 28 באפריל 2020.
⁶⁸² "עדאלה הגיש עתירה נגד החלטת עיריית עפולה האוסרת כניסת תושבי חוף לפארק הציבורי שבעיר", הודעה לעיתונות של ארגון עדאלה, 1 ביולי 2019, <https://www.adalah.org/he/content/view/9759> (כניסה לאתר ב-10 ביוני 2020); "Afula Mayor Attends Demonstration Against Sale of Home to Arab Family", *Times of Israel*, 16 ביוני 2019, <https://www.timesofisrael.com/afula-mayor-attends-demonstration-against-sale-of-home-to-arab-family> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁶⁸³ "בעקבות עתירת עדאלה: הפארק בעפולה יפתח בפני כולם", הודעה לעיתונות של עדאלה, 14 ביולי 2019, <https://www.adalah.org/he/content/view/9775> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁶⁸⁴ "Welcome to Nazareth", Jonathan Cook, <https://www.adalah.org/he/content/view/9775> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁶⁸⁵ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ח'ליל חדאד, 3 ביוני 2020.

חלק מהגורמים שהניעו את חדאד לעזוב עם משפחתו הצעירה את העיר שאהב, נושאים קווי דמיון ללחצים המובילים תושבי ערים לצאת מהן בהקשרים אחרים, ובכלל זה עלויות דיור גבוהות, עומסי תנועה ומחסור בשטחים ירוקים. אולם במקרה של נצרת, לחצים אלה נובעים בחלקם ממדיניות ישראלית מפלה בתחומי המקרקעין והתקציב.

חוה בכר, מנכ"לית עיריית נצרת עילית, אמרה לארגון Human Rights Watch בשנת 2020 כי כיום, 26 אחוזים מתושבי העיר הם פלסטינים, רבים מהם מנצרת. בכר ייחסה זאת לעובדה ש"לנצרת ולעיריות [פלסטיניות] אחרות בסביבה אין מקום לצמוח".⁶⁸⁵ היא ציינה כי אין בכוונת העירייה "למסור אדמות" ליישובים אלה, בהינתן "השאיפה שלנו להגיע ל-100,000 אזרחים" והציעה במקום זאת שישראל תקים "עיר חדשה לאזרחים ערבים".⁶⁸⁶ בכר אמרה כי העיר "מביאה משפחות יהודיות להתיישב בה" כדי "להבטיח שהיא תישאר יהודית".⁶⁸⁷

למרות המעבר לנצרת עילית, נצרת נותרה מרכז חייהם של תושבים רבים. חדאד אמר כי הוא ממשיך לערוך את קניותיו בנצרת, כולל קניית מצרכים, והתייחס לנצרת עילית כ"עיר שינה".⁶⁸⁸ בנצרת עילית אין בית ספר ממלכתי שישרת את יותר מ-3,000 הילדים הפלסטינים בגיל בית הספר החיים בה. רובם, כולל בנו של חדאד, נאלצים לנסוע לנצרת, היות שישראלים פלסטינים ויהודים לומדים בבתי ספר נפרדים.⁶⁸⁹ ראש עיריית נצרת עילית לשעבר, שמעון גפסו, שתיאר פעם את נצרת כ"קן טרור בלב הגליל",⁶⁹⁰ אמר בשנת 2013 לושינגטון פוסט "אני מעדיף לכרות את זרועי הימנית מאשר לבנות בית ספר ערבי".⁶⁹¹

סיכום

הרשויות הישראליות משתמשות בשורה של אמצעי מדיניות ופרקטיקות בכדי להעניק באופן שיטתי עדיפות ליהודים-ישראלים ולדכא פלסטינים. חומרת הדיכוי המבוצע בשטח הפלסטיני הכבוש עולה לכדי "דיכוי שיטתי" של קבוצה גזעית אחת בידי קבוצה גזעית אחרת, המהווה מרכיב מרכזי בפשע האפרטהייד כפי שעוגן הן באמנת רומא והן באמנת האפרטהייד.⁶⁹²

⁶⁸⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מנכ"לית עיריית נצרת עילית, חוה בכר, 3 בפברואר 2020; "ישראל: מדיניות קרקעות מפלה, תוחמת ומגבילה יישובים פלסטיניים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch.

⁶⁸⁶ שם.

⁶⁸⁷ שם.

⁶⁸⁸ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם ח'ליל חדאד, 3 ביוני 2020.

⁶⁸⁹ האגודה לזכויות האזרח בישראל, "לא מוותרים על בית ספר ערבי בנוף הגליל (נצרת עילית)", 28 באוקטובר 2019, https://www.acri.org.il/post/___322 (כניסה לאתר ב-10 ביוני 2020); Human Rights Watch, *Second Class*.

⁶⁹⁰ אלי אשכנזי וג'קי חורי, "ראש העיר נצרת עילית לישי: להכריז על נצרת כעיר עוינת", הארץ, 20 בנובמבר 2012, <https://www.haaretz.co.il/news/education/1.1869948> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶⁹¹ William Booth and Ruth Eglash, "High Above Nazareth, an Israeli Mayor Wants to Keep His City Jewish 'Now and Forever'", *Washington Post*, 20 בספטמבר 2013, https://www.washingtonpost.com/world/high-above-nazareth-an-israeli-mayor-wants-to-keep-his-city-jewish-now-and-forever/2013/09/19/1a3fd172-2157-11e3-ad1a-1a919f2ed890_story.html (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁶⁹² אמנת רומא, סעיף 2(7)(g); אמנת האפרטהייד, סעיף II.

V. מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד

הפרות חמורות, או "מעשים לא-אנושיים" כפי שעוגנו באמנת האפרטהייד ובאמנת רומא, עולים לכדי הפשע נגד האנושות של אפרטהייד כאשר הם מבוצעים בהקשר של דיכוי שיטתי, מתוך כוונה לשמר מערכת של שליטה. הפרות חמורות של זכויות יסוד מצטרפות יחדיו ליצירת הפשע נגד האנושות של רדיפה, כאשר הן מבוצעות מתוך כוונה מפלה.

כדי לשמר את שליטתם של יהודים-ישראלים על פלסטינים, הרשויות הישראליות ביצעו לאורך שנים רבות מגוון של הפרות חמורות.

בשטח הפלסטיני הכבוש, רבות מההפרות הללו עולות לכדי מעשים לא-אנושיים, אחד משלושת הרכיבים של פשע האפרטהייד. הפרות אלה כוללות:

- הגבלות גורפות על תנועה;
- החרמת מאות אלפי דונם של אדמות מפלסטינים בגדה המערבית, באופן השולל מהם את רכושם, את אמצעי פרנסתם ואת אורח חייהם, וכפועל יוצא מכך אף תוחם אותם למובלעות הצפופות בהן רובם חיים;
- כפיית תנאים קשים בחלקים נרחבים מהגדה המערבית, כולל סירוב מוחלט כמעט להנפיק היתרי בנייה, המאלצים אלפי פלסטינים לנטוש את בתיהם בתנאים העולים לכדי העברה בכפייה;
- שלילת זכויות התושבות של מאות אלפי פלסטינים וקרוביהם בגין שהותם בחו"ל עם כיבוש השטח הפלסטיני בשנת 1967, או לתקופות ארוכות במהלך העשורים הראשונים לכיבוש, וכן כתוצאה מהקפאתו בפועל של הליך איחוד המשפחות במהלך שני העשורים האחרונים; וכן
- השעיית זכויות אזרח בסיסיות, כגון חופש ההתכנסות וההתאגדות, באופן המונע ממיליוני פלסטינים את האפשרות להשפיע על מגוון סוגיות שלהן השפעה נרחבת על חיי היומיום שלהם ועל עתידם.

בנפרד מהמעשים הלא-אנושיים שבוצעו בשטח הפלסטיני הכבוש, ממשלת ישראל הפרה את זכויותיהם של פלסטינים בתוך תחומי ישראל, ובכלל זה:

- סירוב לאפשר לפלסטינים גישה למיליוני דונם של קרקעות שהוחרמו מהם;
- יישום קווי מדיניות ההופכים עבור עשרות אלפי בדואים את החיים בקהילות בהן הם חיים מזה דורות למשימה בלתי אפשרית כמעט;
- סירוב לאפשר ליותר מ-700,000 הפלסטינים שנמלטו או גורשו בשנת 1948 וצאצאיהם לחזור לישראל; וכן
- הגבלת התושבות החוקית בה באופן המונע מבני זוג ובני משפחה פלסטינים רבים לחיות יחדיו בישראל.

מעשים אלה, הנעשים במסגרת מדיניות ופרקטיקות ארוכי שנים של ממשלת ישראל, מנשלים פלסטינים רבים מרכושם, מונעים מחלקם להגיע למקומות מוצאם ומאחרים לעזוב אותם, מפצלים משפחות בכפייה וזורעים הרס בחייהם של רבים אחרים.

מעשים לא-אנושיים בשטח הפלסטיני הכבוש

הרשויות הישראליות ביצעו מגוון של מעשים לא-אנושיים בשטח הפלסטיני הכבוש.

הגבלות על תנועה

מזה יותר משני עשורים שהרשויות הישראליות מטילות הגבלות גורפות על יכולתם של יותר משני מיליון הפלסטינים החיים ברצועת עזה לצאת משטח זה. כמו כן הן מגבילות מאוד את תנועתם של 2.7 מיליון הפלסטינים החיים בגדה המערבית, הן בתוך הגדה והן מחוצה לה.

הסגר על רצועת עזה

במהלך 25 השנים האחרונות, ישראל מגבילה יותר ויותר את תנועתם של תושבי רצועת עזה. מאז שנת 2007, שבה תפס חמאס את השליטה האפקטיבית ברצועה מידי הרשות הפלסטינית המונהגת על-ידי פתח, ישראל מטילה איסור נסיעה כללי על הכניסה לרצועת שטח קטנה זו ועל היציאה ממנה, עם חריגים מעטים. מאז 2007 הצבא הישראלי מגביל את הנסיעה דרך מעבר ארז, המשמש למעבר נוסעים לחלקו השני של השטח הפלסטיני הכבוש – הגדה המערבית, לחו"ל וכן לישראל. ישראל הגבילה את המעבר למקרים בהם מתקיימות מה שהיא מגדירה כ"נסיבות הומניטאריות יוצאות דופן", כלומר בעיקר אנשים הזקוקים לטיפול רפואי חיוני מחוץ לרצועה ומלוויהם. זאת על אף שהרשויות מעניקות מדי שנה היתרי מעבר גם למאות תושבים אחרים מהרצועה הזכאים להם, לשיטתן, מטעמים אחרים, כגון אנשי עסקים וסוחרים בולטים.⁶⁹³ ישראל מגבילה אפילו את תנועתם של אנשים המבקשים לנסוע במסגרת חריגים צרים אלה במדיניות הסגר שלה.⁶⁹⁴ מרבית תושבי הרצועה אינם עונים על הקריטריונים לחריגים האמורים. במהלך חמש שנים, בין ינואר 2015 ודצמבר 2019, יצאו דרך מעבר ארז מדי יום בממוצע כ-373 פלסטינים, פחות מאחוז וחצי מהממוצע היומי של 26,000 נוסעים שיצאו דרך מעבר זה בחודש ספטמבר 2000, לפני הטלת הסגר, כך לפי נתוני ארגון זכויות האדם הישראלי גישה.⁶⁹⁵ רוב הפלסטינים שגדלו תחת סגר זה לא יצאו מהרצועה מעולם.

הרשויות הישראליות מגבילות באופן חמור, מזה יותר מעשרים שנה, גם את השימוש של הפלסטינים במרחב האווירי ובמים הטריטוריאליים של עזה. הן מנעו הן פתיחה מחדש של נמל התעופה שהפלסטינים הפעילו ברצועה בעבר והן הקמה של נמל ימי, והותירו לתושבי הרצועה רק אפשרות של נסיעה לחו"ל בדרך היבשה.⁶⁹⁶ במשך חלק ניכר מ-15 השנה האחרונות, מצרים הותירה את מעבר הגבול שלה עם רצועת עזה – נקודת היציאה הנוספת היחידה מהרצועה – סגור. בכך היא תרמה לסגר המוטל על רצועת עזה.

ישראל מגבילה באופן גורף את הנסיעה בין הרצועה לגדה המערבית, למרות שהכירה בכך ששני אזורים אלה הם חלק מיחידה טריטוריאלית אחת.⁶⁹⁷ זאת גם כאשר מדובר בנסיעה במסלול עוקף, דרך מצרים וירדן ולא דרך שטח ישראל. הסגר משפיע לרעה על היבטים רבים בחיי היומיום ותורם להפרות אחרות של זכויות הפלסטינים, כולל הזכות לאיחוד משפחות והזכויות לגישה לשירותי בריאות, להשכלה ולהזדמנויות בתחום הכלכלה.⁶⁹⁸

⁶⁹³ ארגון Human Rights Watch, לא רוצים או לא יכולים.

⁶⁹⁴ "ישראל: שיעור ההיתרים הרפואיים לתושבי הרצועה ירד לשפל חסר תקדים", 13 בפברואר 2018, <https://www.hrw.org/he/news/2018/02/13/314934>.

⁶⁹⁵ נתוני גישה, שמורים בתיקי ארגון Human Rights Watch.

⁶⁹⁶ גישה, "מדד השליטה", עמ' 12-14. בשנת 2001 הפציצה ישראל את נמל התעופה שפעל ברצועה במשך תקופה קצרה והרסה את האתר שבו אמורה הייתה להתחיל בנייתו של נמל ימי.

⁶⁹⁷ הסכם אוסלו ב', סעיף 31.

⁶⁹⁸ בצלם והמוקד להגנת הפרט, מעבר להרי החושך: השלכות בידודה של רצועת עזה בידי ישראל על זכותם של פלסטינים לחיי משפחה, ינואר 2014, https://www.btselem.org/download/201401_so_near_and_yet_so_far_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); Palestinian Center for Human Rights.

הרשויות הישראליות מצדיקות את הסגר פעמים רבות בנימוקים ביטחוניים. הרשויות אמרו, באופן ספציפי, כי הן מעוניינות להגביל את המעבר בין רצועת עזה לגדה המערבית למינימום האפשרי כדי למנוע העברה של "תשתית טרור אנושית" מהרצועה לגדה המערבית, שגבולה עם ישראל פרוץ וחיים בה מאות אלפי מתנחלים ישראלים.⁶⁹⁹

ככוח כובש, שהותיר בידיו שליטה משמעותית בהיבטים שונים של החיים ברצועה,⁷⁰⁰ מוטלת על ישראל מכוח המשפט ההומניטארי הבינלאומי חובה להבטיח את רווחת האוכלוסייה בשטח זה. זאת על אף הנסיגה הרשמית של כוחותיה מהרצועה. לפלסטינים עומדת גם הזכות לחופש התנועה, בייחוד בתוך השטח הפלסטיני הכבוש, מכוח משפט זכויות האדם הבינלאומי. ישראל רשאית להגביל את מימושה של זכות זו רק במענה לאיומים ביטחוניים ממשיים וספציפיים. המדיניות הישראלית שוללת את חופש התנועה, למעט חריגים צרים, בגין חשדות משוערים, בהתבסס על איומים ביטחוניים כוללניים וללא קשר להערכה פרטנית כלשהי של הסיכון הביטחוני הנשקף מכל אדם. מדיניות זו אינה עומדת בשום מבחן סביר של איזון בין חששותיה הביטחוניים של ישראל לבין זכות האדם לחופש התנועה. לישראל יש אמנם חששות ביטחוניים לגיטימיים בכל הנוגע לפיקוח על הכניסה לשטחה, אך חששות אלה אינם יכולים להצדיק את ההפרה רחבת היקף של זכויותיהם של יותר משני מיליון הפלסטינים החיים ברצועת שטח צרה זו, כתוצאה מאיסור התנועה המוחלט-כמעט שמטילה ישראל.

משטר ההיתרים בגדה המערבית

הרשויות הישראליות מטילות הגבלות מכבידות גם על חופש התנועה בגדה המערבית, שאותן הן מצדיקות כנחוצות "מטעמי בטחון ענייניים" בהיתן ש"תושבים פלסטינים מן האזור הם שביצעו עשרות ומאות פיגועי טרור קטלניים".⁷⁰¹ אולם, המדיניות הישראלית מגבילה את תנועתם של כל הפלסטינים, ולא רק של אלה שהרשויות רואות בהם איום ביטחוני. הצבא דורש ממחזיקי תעודת זהות פלסטינים, למעט חריגים צרים, לפנות אליו כדי לקבל היתרים מוגבלים בזמן לכניסה לחלקים משמעותיים מהגדה המערבית.⁷⁰² אזורים אלה כוללים את כולל מזרח ירושלים, "מרחב התפר" שבין גדר הפרדה לקו הירוק, הכולל יותר מ-184,000 דונם,⁷⁰³ ואזורים הנשלטים על-ידי התנחלויות והצבא. לעומת זאת, הצבא מתיר לישראלים ולאזרחים זרים לנוע בחופשיות בין אזורים אלה, וכן לתוך שטח ישראל, מבלי להזדקק להיתרים. כדי לקבל היתרים, הפלסטינים נאלצים להתמודד עם "משטר בירוקרטי, שירותי ונטול כל שקיפות", כש"אינם יכולים לדעת מה הסיכויים שבקשתם תאושר וכמה זמן יידרש לכך", כך לפי ארגון זכויות האדם הישראלי בצלם.⁷⁰⁴ רבות מהבקשות מסורבות ללא כל נימוק ובלי יכולת אמיתית לערער על כך. בנוסף, היתרים שהונפקו נשללים בקלות – גם זאת ללא כל נימוק", מוסיף בצלם. רבים מהאנשים שבקשותיהם להיתרים נדחות לא נעצרו או הורשעו מעולם מטעמים ביטחוניים.⁷⁰⁵ חוסר הוודאות מרתייע פלסטינים רבים מהגשת בקשות להיתרים מלכתחילה.

בכל הנוגע לנסיעות לחו"ל, פלסטינים מהגדה המערבית מחויבים לנסוע דרך ירדן, אליה הם מגיעים דרך מעבר אלנבי שבשליטת ישראל, אלא אם כן הם מצליחים לקבל אישור קשה להשגה, לטוס מנמל התעופה בן-גוריון שליד תל-אביב. עם זאת, לעיתים הרשויות הישראליות אוסרות עליהם להשתמש במעבר אלנבי מטעמי ביטחון שאינם מפרטות.⁷⁰⁶ בין השנים 2015-2019 הגיש ארגון זכויות האדם הישראלי המוקד להגנת הפרט עררים מנהלים על 797 איסורי נסיעה שהטילו הרשויות על פלסטינים.⁷⁰⁷

למדינות ניתן אמנם שיקול דעת נרחב באשר להגבלת הכניסה לגבולותיהן, אך ישראל מגבילה במידה רבה את תנועת האוכלוסייה הכבושה לא רק בין הגדה המערבית לרצועת עזה, אפילו כאשר זו אינה כרוכה במעבר בשטח ישראל, אלא גם בתוך הגדה המערבית עצמה. לפי נתוני משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, הרשויות הציבו, למשל, ברחבי

⁶⁹⁹ <https://pchr.org/en/wp-content/uploads/2016/03/Gaza-Strip-Actual-Strangulation.pdf> (PCHR), "Actual Strangulation and Deceptive Facilitation" (כניסה לאתר ב-29 במרץ 2020), עמ' 31-33; רופאים לזכויות אדם-ישראל, #מסורבים: התעמרות בתושבים פלסטינים המבקשים היתרי מעבר לצורך טיפול רפואי, יוני 2015, <http://cdn2.pchr.org.il/wp-content/uploads/2015/08/pdf.כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020>; גישה, "מעבר סטודנטים מעזה לגדה", ספטמבר 2012, <https://www.gisha.org/UserFiles/File/publications/students/students-2012-heb.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁷⁰⁰ בג"ץ 495/12 - עזה עזאת קאסם כפאונה ואח' נ' שר הביטחון ואח', תצהיר תשובה מטעם המשיבים, 16 באוגוסט 2012, פס' 26, tinyurl.com/k308c8kn (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁰¹ ראו בפרקים "הכוונה לשמר את השליטה" ו"דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת".
⁷⁰² המוקד להגנת הפרט: בג"ץ 9961/03 - המוקד להגנת הפרט נ' ממשלת ישראל ואח', תגובה מקדמית מטעם המשיבים, 1 בינואר 2004, <http://www.hamoked.org.il/items/3827.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁰³ נשים מעל גיל 50 וגברים מעל גיל 55 מורשים להיכנס ללא היתר למזרח ירושלים ולישראל, אם כי לא "מרחב התפר" ולאזורים אחרים בגדה המערבית. המוקד לצבא: יש לאפשר פלסטינים בני העשור השישי להיכנס לאדמותיהם הלכודות ב"מרחב התפר" שבגדה המערבית ללא היתרים פרטניים", המוקד להגנת הפרט, 20 במאי 2020, <http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Updates2172> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁰⁴ "ישראל: פלסטינים מנותקים מאדמותיהם החקלאיות", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 5 באפריל 2012, <https://www.hrw.org/he/news/2012/04/05/245888>.

⁷⁰⁵ בצלם, "הגבלות על תנועה", 11 בנובמבר 2017, https://www.btselem.org/hebrew/freedom_of_movement (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁰⁶ ראו למשל: עומר שאקר, "איש צוות מארגון אמנסטי אינטרנשיונל מערער על איסור נסיעה שהטילה עליו ישראל", מבזק של ארגון Human Rights Watch, 25 במאי 2020, <https://www.hrw.org/he/news/2020/05/25/375152> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁰⁷ הודעת דואר אלקטרוני מג'סיקה מונטל, מנכ"לית המוקד להגנת הפרט, לארגון Human Rights Watch, 3 ביוני 2020.

הגדה המערבית יותר מ-600 מכשולים קבועים, כגון מחסומים וחסומות.⁷⁰⁸ פלסטינים מתמודדים בדרך קבע גם עם מחסומי פתע המוצבים ברחבי הגדה המערבית – משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים העריך כי הכוחות הישראליים הציבו כמעט 1,500 מחסומים כאלה בין החודשים אפריל 2019 למאוס 2020 לבדם.⁷⁰⁹ כוחות ישראליים נוהגים כדבר שבשגרה להחזיר כלעומת שבאו פלסטינים שהגיעו למחסום, או להשפילם ולעכבם ללא הסבר. בכך הם משבשים את ההגעה לבתי ספר, לעבודה, לתורים רפואיים ולפגישות בכלל.⁷¹⁰ גדר ההפרדה, ש-85 אחוזים ממנה הוקמו בשטח הגדה המערבית ולא לאורך הקו הירוק, מקשה גם היא על התנועה בגדה.⁷¹¹

איסור הנסיעות הכללי שהרשויות הישראליות מטילות על הרצועה, המונע מתושבים לצאת ממנה באופן גורף, למעט חריגים, מגיע לכדי אמצעי השולל מהפלסטינים את "זכותו של אדם לצאת מארצו ולשוב אליה", אחד המעשים הלא-אנושיים שנקבעו באמנה הבינלאומית בדבר זיכוי וענישה של פשע האפרטהייד.⁷¹² הסגר על הרצועה, הגבלות התנועה החמורות בגדה המערבית וההגבלות על תנועה בין הגדה המערבית לרצועת עזה, שני חלקים של השטח הפלסטיני הכבוש, פוגעים גם בזכותם של הפלסטינים "לחופש התנועה", המעוגנת גם היא באמנת האפרטהייד.⁷¹³ הסגר, על ההגבלות החמורות המוטלות במסגרתו על כניסה ויציאה של אנשים וסחורות ועל מתן שירותים,⁷¹⁴ יוצר גם "תנאים המונעים התפתחות מלאה" של הקהילה, כפי שהוגדרו באמנת האפרטהייד.⁷¹⁵

הפקעת אדמות ויצירתן של מובלעות נפרדות (הגדה המערבית, מזרח ירושלים)

תוך היתלות במגוון הצדקות רשמיות, ישראל גזלה מאז 1967 מידי פלסטינים חלק ניכר משטח הגדה המערבית, במידה רבה כדי לשרת את צורכיהם של מתנחלים יהודים-ישראלים. בצלם וכרם נבות מצאו כי הרשויות הישראליות החרימו יותר משני מיליון דונם, המהווים יותר משליש מהגדה המערבית.⁷¹⁶ רשויות ההתנחלויות שולטות בפועל על אדמות אלה, כולל כ-540,000 דונם שנכללים בשטחי השיפוט הרשמיים שלהן.

השיטה הנפוצה ביותר להשתלטות על קרקעות, לרבות אדמות בבעלות פרטית של פלסטינים, היא הכרזתן כ"אדמת מדינה".⁷¹⁷ הארגון הישראלי שלום עכשיו מעריך כי ממשלת ישראל מחזיקה בקרקעות בהיקף של כ-1.4 מיליון דונם, כרבע משטח הגדה המערבית, כאדמות מדינה.⁷¹⁸

על-פי הנוהג והמדיניות של מערכת המשפט הישראלית ושל הצבא הישראלי, ניתן להכריז "אדמת מדינה" על כל קרקע שלא נרשמה תחת בעלות פרטית על-ידי הרשויות ששלטו בגדה המערבית לפני 1967. לאחר שהשתלט על הגדה המערבית בשנת 1967, הצבא הישראלי הקפיא את תהליך רישום המקרקעין, שהחל קודם לכן בחסות הרשויות הירדניות ולא התקיים מאז. על בעלי קרקעות שלא רשמו את אדמותיהם עד 1967 מוטל הנטל של הוכחת בעלותם על הקרקע, והם נאלצים לפתוח בהליך יקר וממושך שבמסגרתו הם נדרשים בדרך כלל להציג רישומי מס, לאסוף עדויות משכנים ומבעלי תפקידים רשמיים בדרג המקומי ולשלם עבור סקר קרקעות המאושר על-ידי בית המשפט.⁷¹⁹ במקרים מסוימים הרשויות הכריזו "אדמת מדינה" על חלקות קרקע שבעלי קרקעות פלסטינים שילמו עבורן מיסים לרשויות הירדניות, סימן היכר הברור של בעלות באותם ימים. בתי משפט ישראליים אישרו את חוקיותו של מנגנון ההכרזה על אדמות מדינה.⁷²⁰

גם אם ניתן להוכיח את הבעלות על הקרקע, הרשויות הישראליות מפרשות את חוק המקרקעין העות'מאני באופן המאפשר להן להשתלט על קרקע מבלי לשלם פיצויים לבעליה, כאשר יש ביכולתן לטעון כי לפחות 50 אחוז מהחלקה

⁷⁰⁸ משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "הגבלות גישה הנאכפות זה זמן רב ממשיכות לפגוע בתנאי החיים של פלסטינים בגדה המערבית", הירחון ההומניטרי, מאוס-מאי 2020, <https://www.ochaopt.org/he/content/longstanding-access-restrictions-continue-undermine-living-conditions-west-bank-palestinians>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁰⁹ שם. ראו גם אום פורת, "בעודי תקועה בפקק ובוכה מתסכול, התפעלתי מהגאונות של אדריכלות הכיבוש", 16 ביוני 2020, <https://www.haaretz.co.il/family/umforat/BLOG-1.8922297> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷¹⁰ ראו גם בצלם, "הגבלות על תנועה".
⁷¹¹ "ישראל: פלסטינים מנותקים מאדמותיהם החקלאיות", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch; בית הדין הבינלאומי לצדק, **חוות דעת מייצגת בעניין ההשלכות המשפטיות של בניית חומה בשטחים הפלסטיניים הכבושים**, ICJ General List, No.131, ICJ Rep 136, 9 ביולי 2004, [https://www.icj-](https://www.icj-https://www.icj.org/public/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf) (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷¹² אמנת האפרטהייד, סעיף II (c).
⁷¹³ שם.

⁷¹⁴ ראו בפרק "דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת".

⁷¹⁵ אמנת האפרטהייד, סעיף II (c).

⁷¹⁶ בצלם וכרם נבות, **זה שלנו, זה גם כן: מדיניות ההתנחלות הישראלית בגדה המערבית**, עמ' 7; יותם ברגר, "בין בניית ספסל לניקוי כבישי גישה, המתנחלים מספחים עוד ועוד שטחים בגדה", הארץ, 31 במאי 2019, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/premium-1.7305246>, (כניסה לאתר ב-2 במאי 2020); "ההתנחלויות", בצלם, עורכן ב-16 בינואר 2019, (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020).

⁷¹⁷ ראו בצלם, **באצטלה של חוקיות**.

⁷¹⁸ שלום עכשיו, "אדמות המדינה בשטחים מוקצות ליהודים בלבד".

⁷¹⁹ ארגון Human Rights Watch, **כיבוש בע"מ: תרומתם של עסקים בהתנחלויות להפרת זכויותיהם של פלסטינים בידי ישראל**.

⁷²⁰ ראו בצלם, **באצטלה של חוקיות**, עמ' 27.

לא עובדו בשלוש השנים שקדמו לכך.⁷²¹ פרשנות זו הקלה על ההשתלטות על רכוש "נפקדים" של פלסטינים שברחו במהלך מלחמת 1967 או בעקבותיה, וכן של פלסטינים שנשארו בגדה המערבית אך איבדו את הגישה לאדמתם.⁷²² בשנת 1979 ניתן פסק דין של בג"ץ אשר הגביל את סמכותו של הצבא להעביר להתנחלויות אדמות שנתפסו מטעמי ביטחון כביכול, שהצבא הכיר בהיותן בבעלות פרטית של פלסטינים.⁷²³ בעקבות זאת, החל משנת 1979 ערך הממונה על הרכוש הממשלתי הנטוש ביהודה ושומרון סקר קרקעות חפוז ורצוף שגיאיות שנועד לזהות אדמות לא מעובדות שעליהן יכולות הרשויות הישראליות להכריז אדמת מדינה.⁷²⁴ בהתבסס על סקר זה, הרשויות הישראליות הכריזו "אדמת מדינה" על חלקות קרקע שעובדו, אם כי לא באופן אינטנסיבי, ואשר הכילו בעיקר קרקע סלעית שחלק ניכר ממנה אינו ניתן לעיבוד. תושבים פלסטינים כבר תבעו את הבעלות על קרקעות אלה באמצעות המנגנונים הלא רשמיים ששימשו לקביעת בעלות על קרקע בגדה המערבית, אך לא רשמו אותן במרשם המקרקעין הרשמי.⁷²⁵

באמצעות תהליך זה הרשויות הישראליות הכריזו "אדמת מדינה" על כ-788,000 דונם. נתון זה אינו כולל אדמות במזרח ירושלים, אך הוא כולל כ-100,000 דונם הנמצאים כיום בשטחי A ו-B.⁷²⁶ שאר האדמות המוחזקות על-ידי ישראל כאדמות מדינה, כ-600,000 דונם, כולל כ-70,000 דונם הנמצאים כיום בשטחי A ו-B, נרשמו ככאלה על-ידי הרשויות הירדניות או הבריטיות, בתקופות שלטון בגדה המערבית, וישראל השתלטה עליהן בשנת 1967.⁷²⁷

הרשויות הישראליות הוציאו מאות צווי פינוי נגד פלסטינים שלטענתם "מחזיקים באופן בלתי חוקי" באדמות מדינה.⁷²⁸ ארגוני זכויות האדם הישראליים כרם נבות וחקל מצאו, בהתבסס על סקירה של יותר מ-600 צווי פינוי שהוצאו נגד פלסטינים בין השנים 2005-2018, כי 41.5 אחוזים מהשטח שנכלל בצווים לא הוכרז רשמית על-ידי הרשויות כאדמת מדינה.⁷²⁹

יותר מ-99 אחוזים מתוך למעלה מ-675,000 דונם של אדמות מדינה שהרשויות הישראליות הקצו רשמית לצדדים שלישיים בגדה המערבית, יועדו על-ידי הרשויות לצורכיהם של אזרחים ישראלים.⁷³⁰

מלבד מה שהן מגדירות כ"אדמות מדינה", הרשויות הישראליות השתלטו על עשרות אלפי דונם של קרקעות בבעלות פרטית של פלסטינים שבה הכירו. ארגון שלום עכשיו חשף בשנת 2007, בהתבסס על נתונים שמסרה ממשלת ישראל, כי יותר מ-30 אחוזים מהאדמות שבתוך התנחלויות הן אדמות בבעלות פלסטינית פרטית, כך לפי חישוביה של ממשלת ישראל עצמה.⁷³¹ בנוסף, ארגון זכויות האדם הישראלי כרם נבות מעריך כי יותר מ-40 אחוזים מכ-55,000 דונם של קרקעות הנמצאות מחוץ לתחום השיפוט של המועצות המקומיות של ההתנחלויות, ושהן מתנחלים משתמשים לפעילות חקלאית, הן אדמות בבעלות פלסטינית פרטית מוכרת.⁷³²

הרשויות בישראל הסתמכו על שני כלים משפטיים עיקריים לביצוע ההשתלטות על נכסים פלסטיניים פרטיים המוכרים רשמית ככאלה. ראשית, הרשויות הפקיעו קרקעות לשימוש ציבורי, ונטלו מבעלי הקרקע הפלסטינים לצמיתות את זכויותיהם עליהן, בתמורה לפיצוי מסוים.⁷³³ שנית, הצבא הישראלי, בעיקר במהלך 12 שנות הכיבוש הראשונות, תפס אדמות בבעלות פרטית בגדה המערבית לצרכים ביטחוניים. צווי תפיסה אלה לא שינו את הבעלות על הקרקע, בהיותם מבוססים על ההנחה שהכיבוש הוא זמני. אך בעוד הרשויות המשיכו לרשום את האדמות שנתפסו כשייכות לבעליהן הפלסטינים, הן מסרו אותן לאזרחים ישראלים, בעודן מטילות הגבלות חמורות על גישתם לאדמות של בעליהן

⁷²¹ שם. החוקים הקנו זכויות בעלות על סוגים מסוימים של שטחים חקלאיים, המרוחקים מכפרים, בהתבסס על עיבודן המתמשך, ברמה סבירה בנסיבות העניין, אך גם החזירו אדמות לבעלות המדינה אם הן לא עובדו במשך שלוש שנים.

⁷²² בצלם, **גזל הקרקעות**, עמ' 45-47. הרשויות הישראליות אף הקצו חלק מנכסי "הנפקדים" להתנחלויות, לפעמים באמצעות חילופי קרקעות, והן ממשיכות לנהל חלק מהנכסים, אותם החכירו להתנחלויות או לקרובי משפחתם של ה"נפקדים". **כרם נבות: החקלאות הישראלית בגדה המערבית**, אוקטובר 2013, http://docs.wixstatic.com/ugd/cdb1a7_00b6ea35dd26481cb6c7e5c08cd03117.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷²³ **בג"ץ 390/79 - דוויקא נ' ממשלת ישראל ואח'**, פסק דין, 22 באוקטובר 1979, <http://www.hamoked.org.il/files/2016/1670.pdf>, מוכר גם כ"בג"ץ אלון מורה".

⁷²⁴ בצלם, **גזל הקרקעות**, עמ' 44.

⁷²⁵ שם.

⁷²⁶ חקל וכרם נבות, **מכת מדינה: צווי הפינוי של המנהל האזרחי מ'אדמות מדינה' בשנים 2005-2018**, דצמבר 2019, https://f35bf8a1-b11c-4b7a-ba04-05c1ffae0108.filesusr.com/ugd/a76eb4_068ddabd970045f89aa93152308020af.pdf (כניסה לאתר ב-15 ביוני 2020), עמ' 5; כרם נבות, **כחול-לבן שחור: עבודת צוות קן כחול בגדה המערבית**, דצמבר 2016, https://f35bf8a1-b11c-4b7a-ba04-05c1ffae0108.filesusr.com/ugd/cdb1a7_1361e28e775f45b7aa4af6e82c918211.pdf, 2016, לאתר ב-31 באוגוסט 2020.

⁷²⁷ חקל וכרם נבות, **מכת מדינה**, עמ' 19. קטגוריה זו כוללת גם אדמות שנוהלו בעבר על ידי הווקף, או ההקדש המוסלמי, ואדמות מסוימות שהיו בבעלות יהודים לפני 1948 והוחזקו באפטרופסות על-ידי הרשויות בירדן לפני 1967.

⁷²⁸ שם, עמ' 13.

⁷²⁹ שם. הארגונים מצאו כי הרשויות הוציאו 91 אחוז מהצווים, הכוללים 96 אחוזים מהשטח שעליו השתלטו הרשויות במסגרת כלל הצווים, ביחס לאדמות בבעלות פלסטינים.

⁷³⁰ שלום עכשיו, "אדמות המדינה בשטחים מוקצות ליהודים בלבד".

⁷³¹ Steven Erlanger, "West Bank Sites on Private Land, Data Shows," *New York Times*, 14 במרץ 2007, <https://www.nytimes.com/2007/03/14/world/middleeast/14israel.html> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); שלום עכשיו, **עבירה גוררת עבירה: בניית התנחלויות על קרקעות בבעלות פרטית פלסטינית**, אוקטובר 2006, http://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2007/03/Breaking_The_Law_in_WB_nov06Heb.pdf, 2006, לאתר ב-31 באוגוסט 2020.

⁷³² הודעת דואר אלקטרוני מדרור אטקס, מנכ"ל כרם נבות, לארגון Human Rights Watch, 4 ביולי 2020; **כרם נבות: החקלאות הישראלית בגדה המערבית**, בצלם, **גזל הקרקעות**, עמ' 51-52. ראה גם יותם ברגר, "מנדלבלית: מותר להפקיע קרקע מפלסטינים לצורכי ציבור בהתנחלויות", הארץ, 15 בנובמבר 2017, <https://www.haaretz.co.il/news/premium-1.4605462> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

הפלסטינים ושל יורשיהם. כרם נבות קבע, על סמך סקירה של יותר מ-1,000 צווי תפיסה, כי בין השנים 1967 ל-2014 הרשויות הישראליות תפסו בעילות ביטחוניות יותר מ-100,000 דונם של אדמות, רובן בבעלות פלסטינית פרטית, עבור התנחלויות או תשתיות שנועדו במידה רבה לשרת את צורכי המתנחלים.⁷³⁴ ההשתלטות על רוב הקרקעות נעשתה לפני 1979, אז הגביל בג"ץ את סמכותו של הצבא למסור להתנחלויות אדמות בבעלות פרטית שנתפסו לצורכי ביטחון.⁷³⁵ אולם, מאז פסק הדין, הרשויות לא השיבו לבעלים הפלסטינים את אדמותיהם אותן תפסו והקצו להתנחלויות לפני שהתקבל, למעט חריגים מעטים.

בנוסף, מתנחלים הקימו התנחלויות ללא שום תהליך רשמי או הרשאה של רשויות הצבא הישראלי, במידה רבה על רכוש הפרטי של פלסטינים. אולם, במקום להרוס את המבנים שמתנחלים הקימו על קרקע גזולה וללא היתרים, למעט כמה חריגים בולטים, הרשויות סייעו בהשתלטות על הקרקע באמצעות אספקת תשתית, מים, חשמל ושירותים אחרים.⁷³⁶ מאז שנת 1991 הוקמו ברחבי הגדה המערבית 150 התנחלויות כאלה, המכונות מאחזים, כך על-פי בצלם וכרם נבות.⁷³⁷ שלום עכשיו תיעד 60 מאחזים שהוקמו מאז שנת 2012.⁷³⁸ בין 2012 לתחילת 2019 הרשויות הישראליות העניקו בדיעבד מעמד חוקי ל-15 מאחזים,⁷³⁹ ונתניהו ציין כי בכוונתו לספח את כל המאחזים ולשלבם בישראל.⁷⁴⁰

בפברואר 2017 התקבל בכנסת חוק המאפשר לרשויות להפקיע רטרואקטיבית אדמות פלסטיניות פרטיות שעליהן הוקמו התנחלויות. אולם ביוני 2020 הורה בג"ץ לבטל את החוק כבלתי חוקתי,⁷⁴¹ ומצא כי "חלופות פוגעניות פחות" יכולות להשיג מטרות דומות. חלופות אלה כוללות צו צבאי אליו התייחס היועץ המשפטי לממשלה בתגובה שהגיש לבית המשפט, בה הכיר בתוקפן של עסקאות שנעשו "בתום לב", כאשר הרשויות האמינו באופן סביר בעת המכירה כי הקרקע אינה בבעלות פרטית של פלסטינים.⁷⁴² היועץ המשפטי לממשלה, אביחי מנדלבליט, החל בשנת 2018 להסתמך על צו זה כבסיס להכשרת מאחזים,⁷⁴³ והעריך אז כי מנגנון זה יאפשר למסד את מעמדם של 80 אחוזים מהשטחים בתוך התנחלויות שנותרו ללא מעמד חוקי.⁷⁴⁴

ברשומות הצבא הישראלי מופיעות גם חלקות אדמה אחרות ככאלה שנמכרו על-ידי פלסטינים לגופי התנחלויות ישראליים. עם זאת, במקרים רבים טענות המתנחלים לבעלות על הקרקע שקנו נשענות על מסמכים מפוקפקים או על מוכרים שאינם רשאים חוקית למכור את הקרקע המדוברת, מה שיוצר מכירות כוזבות.⁷⁴⁵ גם במקרים שבהם בעלי קרקעות פלסטינים אכן מכרו אדמות שהיו בבעלותם להתנחלות, ייתכן שהעסקה נערכה תחת לחץ. זאת, היות שהרשויות הישראליות מנעו מבעלי הקרקע הפלסטינים, באורח מלא או חלקי, להשתמש בקרקע בטרם מכרו אותה.

⁷³⁴ כרם נבות, **תפסת מרובה לא תפסת: תפיסת אדמות לצורכי ביטחון בגדה המערבית**, דצמבר 2018, https://f35bf8a1-b11c-4b7a-ba04-05c1ffae0108.filesusr.com/ugd/a76eb4_3de9c78cf9614e218ac5bace1bc2f52.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 15.

⁷³⁵ שם. **דריקת ואח' נ' ממשלת ישראל**, בג"ץ 390/79, פ"ד לד(1), <http://www.hamoked.org.il/files/2016/1670.pdf>, 1(1) (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷³⁶ במקרים מסוימים הרשויות הישראליות הרסו מבנים שהוקמו על אדמה פלסטינית פרטית, לעיתים בצו בית המשפט העליון. ראו, למשל, יותם ברגר, "כוחות הביטחון צפויים להרוס מחר 15 מבנים במאחז נתיב האבות", הארץ, 11 ביוני 2018, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.6167776> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); יותם ברגר, "בג"ץ דחה את עתירת המתנחלים: יש להרוס את כל מבני נתיב האבות על קרקע פלסטינית", הארץ, 22 באוקטובר 2017, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.4532429> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷³⁷ בצלם וכרם נבות, **זה שלנו, זה גם כן**.

⁷³⁸ "נתונים: אוכלוסייה", שלום עכשיו, <https://peacenow.org.il/settlements-watch/matzav/population> (כניסה לאתר ב-27 במרס 2021).

⁷³⁹ שלום עכשיו, "קומבינת המאחזים ממשיכה", יולי 2019, <http://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2019/07/maahazim-Linked-2.pdf>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 10.

⁷⁴⁰ "מכיבוש לאפרטהייד: נתונים על מפת הסיפוח של נתניהו", שלום עכשיו, 11 בספטמבר 2019, <https://peacenow.org.il/data-on-netanyahu-jordan-valley-annexation-map> (כניסה לאתר ב-27 במרס 2021).

⁷⁴¹ הגר שיץ, "בג"ץ הורה לבטל את החוק המאפשר הפקעת קרקעות של פלסטינים", הארץ, 9 ביוני 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.8908782> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁴² בג"ץ 1308/17, **עריית סילוואד ואח' נ' הכנסת ואח'**, תגובה מטעם היועץ המשפטי לממשלה, 22 בנובמבר 2017, https://www.adalah.org/uploads/uploads/AG_response_Settlement_Law_22112017.pdf; "Initial Analysis of the Israeli Supreme Court's Decision in the 'Settlements Regularization Case'", Adalah, https://www.adalah.org/uploads/uploads/Settlements_Regularization_Law_Paper_English_FINAL_15.06.2020.pdf, 15 ביוני 2020.

⁷⁴³ Jacob Magid, "Attorney General Announces New Settlement Legalization Process," *Times of Israel*, 16 בדצמבר 2018, <https://www.timesofisrael.com/attorney-general-announces-new-settlement-legalization-legalization-process> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). "היועץ המשפטי לממשלה מתחיל במימוש חוק ההפקעה", הודעה לעיתונות של שלום עכשיו, 14 בדצמבר 2018, <https://peacenow.org.il/implementing-the-regulation-law> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); "בית המשפט המחוזי קבע כי למתנחלים במאחז על קרקע פרטית של פלסטינים יש זכויות במקרקעין", הודעה לעיתונות של שלום עכשיו, 29 באוגוסט 2018, <https://peacenow.org.il/mitzpe-kramim-ruling> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁴⁴ טובה צימוקי, "בלי חוק, עם הסדרה: כך מנדלבליט יכשיר את ההתנחלויות", אתר *ynet*, 16 בדצמבר 2018, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,-2018>.

⁷⁴⁵ בצלם, **גול הקרקעות**, עמ' 53-54. עיר עמים, **עסקה אפלה בסילוואן**, מאי 2009, <https://www.ir-amim.org.il/sites/default/files/עסקה%20אפלה%20בסילוואן.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

הרשויות הישראליות הפקיעו מפלסטינים גם כמעט שליש מהאדמות במזרח ירושלים, בהיקף של 23,378 דונם לפחות, על-פי בצלם, וזאת בעיקר עבור בניית התנחלויות.⁷⁴⁶ בעלי קרקעות שהופקעו במזרח ירושלים, כמו בגדה המערבית, רשאים רשמית לתבוע פיצויים, אך רבים מהבעלים הפלסטינים אינם עושים כן כדי שלא להעניק לגיטימציה להפקעה.⁷⁴⁷

בנוסף לסיווג מחדש של מעמדן החוקי של הקרקעות, הרשויות הישראליות השתמשו גם במנגנונים אחרים כדי להשתלט על אדמות. ראשית, הן הכריזו על קרוב ל-1.765 מיליון דונם של אדמות, כמעט שליש משטחה הכולל של הגדה המערבית, כ"שטחים צבאיים סגורים" – כך נכון לחודש מארס 2015 לפי נתונים שקיבל ארגון כרם נבות.⁷⁴⁸ יותר משני-שליש מהשטחים הצבאיים הסגורים, קטגוריה הכוללת הן אדמות שהוכרזו אדמות מדינה והן אדמות המוכרות כרכוש פלסטיני פרטי, אינם נכללים בתחומי השיפוט הרשמיים של המועצות המקומיות של ההתנחלויות. כרם נבות מצא כי מתוך כמחצית מהאדמות בשטחים צבאיים אלה, אשר נסגרו לכאורה כדי לשמש לאימונים צבאיים, כ-78 אחוזים אינם משמשים לכך בפועל.⁷⁴⁹ שנית, הצבא הישראלי הוציא צווים רשמיים האוסרים על בנייה, בעיקר לאורך כבישים וחלקים מגדר ההפרדה, החלים על יותר מ-488,600 דונם של אדמות פלסטיניות בגדה המערבית, כפי שתועד על-ידי כרם נבות.⁷⁵⁰

גזל האדמות וההגבלות המוטלות על השימוש בהן כולאים את כמעט 3 מיליון הפלסטינים בגדה המערבית במובלעות צפופות. ישראל הותירה בידיה את השליטה המלאה ברוב הגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים ושטח C. בשטחי A ו-B, שבהם הפלסטינים יש מידה מוגבלת של שלטון עצמי ואשר כוללים את כ-40 האחוזים הנותרים של הגדה, למעט מזרח ירושלים, ישראל תוחמת את הפלסטינים ומרכזת אותם, על-פי בצלם, ב-"165 איים טריטוריאליים" ... לא רציפים".⁷⁵¹

ההחרמה ההמונית של קרקע פלסטינית וההגבלות המונעות מפלסטינים להחזיר לעצמם את הרכוש שתפסו מידם הרשויות או להשתמש באדמותיהם, עולים לכדי המעשה הבלתי אנושי של "הפקעת רכוש קרקעי" על פי אמנת האפרטהייד.⁷⁵² דחיקתם של הפלסטינים למובלעות מיושבות בצפיפות היא בגדר צעדים "שנועדו לפצל את האוכלוסייה לקבוצות גזעיות באמצעות יצירת שמורות נפרדות וגטאות".⁷⁵³

העברה בכפייה והזכות למקום מגורים (שטח C של הגדה המערבית, מזרח ירושלים)

הרשויות הישראליות הפכו את השגתם של היתרי בנייה במזרח ירושלים וב-60 האחוזים של הגדה המערבית שבשליטתן הבלעדית (שטח C) למשימה בלתי אפשרית כמעט עבור פלסטינים. בכך הן למעשה מאלצות פלסטינים הזקוקים לדור או למרחב לשם הקמת עסק לעזוב אזורים אלה, או לבנות תוך הסתכנות בכך שהמבנים ה"בלתי מורשים" שלהם יוחרבו.⁷⁵⁴ במזרח ירושלים חיים יותר מ-371,000 פלסטינים,⁷⁵⁵ ועל-פי הערכות, בשטח C חיים כ-300,000 אלף פלסטינים.⁷⁵⁶ ישראל שולטת באורח בלעדי בהליכי התכנון והבנייה באזורים אלה ומונעת למעשה בנייה מחוץ לשטחים הבנויים, המהווים פחות מאחוז אחד משטח C ו-15 אחוזים ממזרח ירושלים (8.5 אחוזים משטחה המוניציפאלי של ירושלים) ואשר במקרים רבים כבר מיושבים בצפיפות.⁷⁵⁷ כל זאת במטרה למקסם את השליטה היהודית-ישראלית על השטח, כפי שמתועד בפרקים קודמים של דוח זה.⁷⁵⁸

⁷⁴⁶ נתונים על הפקעת קרקעות במזרח ירושלים והשימוש בהן, בצלם.
⁷⁴⁷ בצלם, **מדיניות של אפליה, הפקעת קרקעות, תכנון ובנייה במזרח ירושלים**, מאי 1995, https://www.btselem.org/sites/default/files/sites/default/files2/publication/199505_policy_of_discrimination_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
כרם נבות, **תפסת מרובה לא תפסת**.
⁷⁴⁸ כרם נבות, **גן נעול: הכרזה על שטחים צבאיים בגדה המערבית**, מארס 2015, https://f35bf8a1-b11c-4b7a-ba04-05c1ffae0108.filesusr.com/ugd/cdb1a7_8393a4473bd94c69bf2ca38a34165de0.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁷⁴⁹ שם.
⁷⁵⁰ ראינו טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם דרור אטקס, מנהל כרם נבות, 1 ביוני 2020; עמוס הראל, "ישראל מונעת בנייה בשטחים בשליטת פלסטינים מנימוקים ביטחוניים", הארץ, 25 בפברואר 2013, 1937128, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1937128> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); כרם נבות, "תפסת מרובה לא תפסת".
⁷⁵¹ בצלם, **פינוי בינוי ניצול: השיטה הישראלית להשתלטות על המרחב הכפרי הפלסטיני**, דצמבר 2016, https://www.btselem.org/download/201612_expel_and_exploit_heb.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 14-15.
⁷⁵² אמנת האפרטהייד, סעיף (d).
⁷⁵³ שם.
⁷⁵⁴ ארגון Human Rights Watch, **נפרדים ולא שווים**.
⁷⁵⁵ "הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה" של ישראל, "אוכלוסייה וצפיפות לקמ"ר(1) ביישובים שהיו בהם 5,000 תושבים ויותר ב-31.12.2019", 26 ביולי 2020, https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2020/2.shnatonpopulation/st02_24.pdf (כניסה לאתר ב-21 בינואר 2021).
⁷⁵⁶ משרד הא"ם לתיאום עניינים הומניטריים, "סכנה מרחפת: צווי הריסה בשטח C של הגדה המערבית", 7 בספטמבר 2015, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/demolition_orders_in_area_c_of_the_west_bank_he.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 1.
⁷⁵⁷ "מדיניות התכנון בגדה", בצלם, עודכן ב-3 בפברואר 2019; עיר עמים ובמקום - מתכננים למען זכויות תכנון, **הכל מתוכנן: על מדיניות של הכשלת תכנון בשכונות הפלסטיניות בירושלים**, פברואר 2017, <https://www.ir-2017.org.il/sites/default/files/amim.org.il/sites/default/files/200217%20%282%29%202002.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 16.
⁷⁵⁸ ראו בפרקים "הכוונה לשמר את השליטה" ו"דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת".

הרשויות הישראליות דוחות את רובן המכריע של הבקשות שמגישים פלסטינים לשדרג או לבנות בתים, בתי ספר, מרפאות, בארות, בורות לאגירת מים, מכלאות לחיות משק או מבנים אחרים. מנתוני המנהל האזרחי שקיבל ארגון במקום עולה כי בין השנים 2016 ו-2018 הרשויות הישראליות אישרו פחות מ-1.5 אחוז מהבקשות שהגישו פלסטינים לבנות בשטח C – 21 בקשות שאושרו בסך הכול – ובה בעת הוציאו 2,147 צווי הריסה.⁷⁵⁹ במילים אחרות, מספר צווי הריסה שהוציאו הרשויות גדול פי 100 ממספר היתרי הבנייה שהן הנפיקו באותה תקופה. מאז שנת 2000 ישראל אישרה פחות מ-4 אחוזים מכל בקשות הבנייה של פלסטינים בשטח C,⁷⁶⁰ ופלסטינים רבים כבר אינם טורחים אפילו להגיש בקשות כאלה.⁷⁶¹ במקביל, בין השנים 2000 ו-2018, הרשויות הישראליות אישרו במוצע פחות מ-400 בקשות של פלסטינים במזרח ירושלים להיתרי בנייה בשנה.⁷⁶²

הרשויות הישראליות הרסו אלפי מבנים פלסטיניים, בעיקר בעילה של היעדר היתר בנייה. כמו כן, הן הרסו בתים פלסטיניים כעונש שהוטל על אנשים שהואשמו בתקיפת ישראלים וכענישה קולקטיבית של משפחותיהם.⁷⁶³ בין השנים 2009 ו-2020 הרשויות הישראליות הרסו 7,118 מבנים במזרח ירושלים ובשטח C, ובכך עקרו מבתיהם 10,493 פלסטינים, כך לדברי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים.⁷⁶⁴ לפי נתוני בצלם הרשויות הישראליות הרסו לחלוטין באותה תקופה 2,319 יחידות דיור ברחבי הגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, בעילה של היעדר היתרי בנייה, ובכך עקרו מבתיהם 9,053 בני אדם.⁷⁶⁵ ישראל לא הציעה אפשרויות ליישוב מחדש או פיצויים למשפחות שאת בתיהן הרסה. על-פי בצלם, במהלך אותה תקופה, הרשויות הישראליות ביצעו גם 84 הריסות בתים עונשיות, שהותירו 345 אנשים ללא קורת גג.⁷⁶⁶ המשפט הבינלאומי ההומניטארי אוסר על כוח כובש להרוס רכוש אלא אם כן הדבר "נחוץ לחלוטין" לצורך "פעולות צבאיות". כמו כן הוא אוסר על מעשים המהווים ענישה קולקטיבית.⁷⁶⁷

מדיניות זו של כפייה משפיעה על פלסטינים רבים נוספים הגרים באזורים אלה, ואשר מתמודדים עם צווי הריסה ועם הסיכון שהרשויות ירסו את בתיהם בכל עת. על-פי נתונים ממשלתיים שקיבל ארגון במקום, בין 1995 למאוס 2020 ממשלת ישראל ביצעה כ-21 אחוזים מתוך יותר מ-18,600 צווי הריסה שהוציאה בגדה המערבית, לא כולל מזרח ירושלים.⁷⁶⁸ נכון לאפריל 2021, האו"ם מתייחס ל-46 קהילות פלסטיניות בגדה המערבית כנתונות "בסיכון גבוה להעברה בכפייה" עקב תוכנית "העתקת מקום מגורים" שמקדמות הרשויות הישראליות.⁷⁶⁹

מדיניות זו יוצרת סביבה של כפייה, המפעילה על פלסטינים לחץ לעזוב את מזרח ירושלים ואת שטח C. המדיניות מקשה מאוד על פלסטינים בקהילות אלה להישאר בבתיהם, וגורמת להם לנטוש אותם ואת מקורות פרנסתם ולהעתיק את מקום מגוריהם, בדרך כלל לעיירות או לערים שבניהולה ובשליטתה האזרחית של הרשות הפלסטינית. ארגון שלום עכשיו מעריך שלמרות שפלסטינים מהווים 90 אחוזים מאוכלוסיית בקעת הירדן, ישראל מונעת מהם בפועל לבנות בכ-94 אחוזים מהשטח.⁷⁷⁰ על-פי משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים, בין התאריכים 1 בינואר 2009 ו-31 בדצמבר 2020 ישראל הרסה 2,601 מבנים פלסטיניים בבקעת הירדן בעילה של היעדר היתר בנייה ובכך עקרה מבתיהם 3,716 בני אדם והשפיעה לרעה על חייהם של 23,464 נוספים.⁷⁷¹ יותר מ-250,000 פלסטינים חיו בבקעת הירדן לפני 1967.⁷⁷² בין

⁷⁵⁹ הגר שיזף, "פלסטינים הגישו כ-1,500 בקשות בנייה בשטח C בשלוש שנים. ישראל דחתה 98.6% מהן", הארץ, 21 בינואר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.8403764> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). לדברי הממשלה, היא אישרה 56 בקשות להיתרי בנייה בשנת 2019, אך 35 מהן היו חלק מתוכנית ממשלתית להעקת מגוריהם של בדואים פלסטינים בניגוד לרצונם, שלא יושמה.

⁷⁶⁰ ט"ס.
⁷⁶¹ מדיניות התכנון בגדה", בצלם, עודכן ב-3 בפברואר 2019, https://www.btselem.org/hebrew/planning_and_building (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁷⁶² "היתרי בנייה בירושלים: פלסטינים מופלים לרעה וקרוב למחצית מהבניה הישראלית היא מעבר לקו הירוק", הודעה לעיתונות של שלום עכשיו, 28 באוגוסט 2019, <https://peacenow.org.il/jerusalem-construction-permits> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020). נתונים על מספר הבקשות להיתרים שהוגשו אינם זמינים.
⁷⁶³ הרשויות הישראליות הוציאו צווי הריסה גם למבנים שנבנו לכאורה על אתרים ארכיאולוגיים בגדה המערבית. על-פי נתונים ממשלתיים שקיבל "הארץ", בין השנים 2019 ו-2017, הרשויות הוציאו 224 צווי הריסה כאלה. הגר שיזף, "פלסטינים בגדה מקבלים צווי הריסה - ומגלים שהם חיים באתר ארכיאולוגי", הארץ, 22 ביוני 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-MAGAZINE-1.8929969> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).
⁷⁶⁴ OCHA, "Data on demolition and displacement in the West Bank", <https://www.ochaopt.org/data/demolition> (כניסה לאתר ב-19 באוגוסט 2020).
⁷⁶⁵ "מסד נתוני הרוגים והריסת בתים", בצלם.

⁷⁶⁶ ט"ס.
⁷⁶⁷ אמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (להלן אמנת ג'נבה הרביעית), אומצה ב-12 באוגוסט 1949, U.N.T.S. 287, 75 נכנסה לתוקף ב-21 באוקטובר 1950, https://www.btselem.org/hebrew/international_law/fourth_geneva_convention (כניסה לאתר ב-2 במאי 2020); "על ישראל להפסיק את הריסת הבתים כענישה", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 22 בנובמבר 2014, <https://www.hrw.org/he/news/2014/11/22/265913>.

⁷⁶⁸ נתוני המנהל האזרחי, שמורים בתיקי ארגון Human Rights Watch, "46 Bedouin Communities at Risk of Forcible Transfer in the Central West Bank: A Vulnerability Profile", <https://www.ochaopt.org/page/46-bedouin-communities-risk-forcible-transfer-central-west-bank-vulnerability-profile> (כניסה לאתר ב-5 באפריל 2021);
⁷⁶⁹ OCHA, "Breakdown of Data on Demolition and Displacement in the West Bank", <https://bit.ly/3rRS192> (כניסה לאתר ב-5 באפריל 2021).
⁷⁷⁰ שלום עכשיו, "הבקעה: מדיניות נישול הפלסטינים בבקעת הירדן וצפון ים המלח", דף מידע, 2017, <http://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2017/04/JordanValleyHeb.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁷¹ OCHA, "Data on Demolition and Displacement in the West Bank", <https://www.ochaopt.org/data/demolition> (כניסה לאתר ב-17 ביוני 2020).
⁷⁷² Al-Haq, "Settling Area C: The Jordan Valley Exposed", 31 בינואר 2018, <http://www.alhaq.org/publications/8057.html> (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020);
Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs (PASSIA), "Israeli Annexation of The Jordan Valley", <http://www.passia.org/maps/view/74> (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020);
Maan Development Center and Jordan Valley Popular Committees, "Bankrolling Colonialism: How US Zionist Organizations in the Jordan Valley are undermining a future Palestinian state", 2010, https://www.nad.ps/sites/default/files/jordanvalley_factsheet.pdf (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020);
Badil.org, "Bankrolling Colonialism: How US Zionist Organizations in the Jordan Valley are undermining a future Palestinian state", 2010, <https://www.badil.org/en/resources/documents/individual-studies.html?download=864:bankrolling-colonialism-usz-orgs-in-the-jordan-valley> (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020);
PLO Negotiation Affairs Department, "Israeli Annexation Policy in the Jordan Valley: Destroying the Future of the State of Palestine", 2013, https://www.nad.ps/sites/default/files/jordanvalley_factsheet.pdf (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020);
Jordan Valley Solidarity, "About the", https://www.nad.ps/sites/default/files/jordanvalley_factsheet.pdf (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020).

50,000 ל-200,000 מהם נמלטו לירדן במהלך מלחמת 1967.⁷⁷³ כיום האוכלוסייה הפלסטינית בבקעה מונה בין 60,000 ל-80,000 נפש.⁷⁷⁴

מדיניות הכפייה פגעה במיוחד בקהילות פלסטיניות בבקעת הירדן, בסביבות ירושלים ובדרום הר חברון.⁷⁷⁵ ברבים מהאזורים הללו הרשויות הישראליות חסמו את גישתם של תושבים, כולל תושבי קהילות בדואיות ורועי צאן, לדרכים ולשטחים חקלאיים. בנוסף, הן אינן מספקות להם חשמל, מים, שירותי ביוב ושירותים אחרים ואף דחו את בקשותיהם לקבל שירותים כאלה. לרבות מהקהילות הללו אין גם גישה מהימנה למקורות מים ותושביהן נאלצים להוציא עד שישיית מהכנסותיהם על רכישת מים ממכליות קטנות וניידות. בשל הגבלות אלו ילדים נאלצים פעמים רבות ללכת מרחק ניכר לבית הספר, ומוגבלת גישתם של התושבים לשירותי בריאות.⁷⁷⁶

בנוסף, ישראל גירשה ישירות יותר מ-1,500 פלסטינים אל מחוץ לשטח הפלסטיני הכבוש, בעיקר לפני 1993, ורק למקצתם התירה לחזור.⁷⁷⁷

מדיניות הכפייה הישראלית במזרח ירושלים ובשטח C בגדה המערבית עולה לכדי העברה מכוונת בכפייה של אזרחים בתוך שטח כבוש, המוגדרת כ"תנועת אנשים תחת לחץ מהמקום שבו חיו למקום שבו לא בחרו",⁷⁷⁸ והיא הפרה חמורה של דיני המלחמה. אמנת רומא קובעת כי העברה בכפייה יכולה להתרחש "במישרין או בעקיפין", באמצעות נסיבות כפויות כמו-גם הפעלת כוח ישיר,⁷⁷⁹ ומגדירה אותה, כאשר היא מתבצעת בצורה נרחבת או שיטתית וכמדיניות רשמית של המדינה, כפשע נגד האנושות וכאחד מסוגי המעשים הלא-אנושיים שמהם מורכב פשע האפרטהייד.⁷⁸⁰ המדיניות הישראלית באזורים אלה, שכפתה על אלפים לעזוב את בתיהם והעמידה עשרות אלפי אנשים בסכנה דומה, עולה לכדי העברה בכפייה על פי התנאים שנקבעו באמנת רומא. באמצעות שלילת היתרי בנייה לבתים, בתי ספר, מרפאות ותשתיות והריסת בתים ואזורים שלמים, מדיניות זו חונקת קהילות ומהווה "יצירה מכוונת של תנאים המונעים התפתחות מלאה".⁷⁸¹

שלילת תושבות ואזרחות

הרשויות הישראליות שללו ממילוני פלסטינים את הזכות לתושבות ולאזרחות באמצעות שליטתן במרשם האוכלוסין, בהענקת מעמד חוקי זכויות תושבות וכן בכניסה לישראל ולשטח הפלסטיני הכבוש וביציאה מהם.

הגדה המערבית ורצועת עזה

המדיניות הישראלית בנוגע לתושבות פלסטינית שללה באופן שירותי ממואן אלפי פלסטינים את האפשרות לחיות בגדה המערבית וברצועת עזה, להיכנס אליהן ולצאת מהן. ההגבלות הישראליות על תושבות מפצלות משפחות, מונעות מאלפי פלסטינים לשוב לבתיהם בשטח הפלסטיני הכבוש, כולאות אחרים בבתיים או בחלקים מהשטח הפלסטיני הכבוש, ומונעות מאחרים לממש אפשרויות להשכלה והזדמנויות כלכליות.⁷⁸²

הרשויות הישראליות עשו כל זאת בעיקר באמצעות שליטתן המתמשכת במרשם האוכלוסין – רשימת הפלסטינים הנחשבים בעיניהן לתושבים חוקיים בשטח הפלסטיני הכבוש. ישראל דורשת שפלסטינים יכללו במרשם האוכלוסין על-מנת לקבל תעודות זהות ומסמכי נסיעה המאושרים על-ידיה, ואשר מאפשרים לפלסטינים לגור, לעבוד ולרשת רכוש, אך אינם מקנים להם אזרחות. אנשי כוחות הביטחון הישראליים המאיישים מחסומים דורשים מפלסטינים להציג תעודת זהות לפני שיאפשרו להם לעבור ממקום למקום בתוך השטח הפלסטיני הכבוש, ובכלל זה כדי להגיע לבתי ספר,

"Jordan Valley - Geography and Population", 13 באפריל 2010, <http://jordanvalleysolidarity.org/background-info/geographyanddemographics>, (כניסה לאתר 3-במאי 2020);

⁷⁷³ בצלם, **נישול וניצול: מדיניות ישראל באזור בקעת הירדן וצפון ים המלח**, מאי 2011,

https://www.btselem.org/sites/default/files/201105_dispossession_and_exploitation_heb.pdf (כניסה לאתר ב-15 ביוני 2020), עמ' 8.

⁷⁷⁴ "בקעת הירדן", בצלם, https://www.btselem.org/hebrew/topic/jordan_valley (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020); שלום עכשיו, "הבקעה: מדיניות נישול

הפלסטינים בבקעת הירדן וצפון ים המלח", דף מידע.

⁷⁷⁵ ראו למשל, Al Haq, "Plight of Palestinian Bedouin Depicts Impact of Illegal Israeli Occupation and Practices in Palestinian Territory," 2014, <https://www.alhaq.org/publications/8068.html> (כניסה לאתר ב-15 ביוני 2020); בצלם, "המנהל האזרחי מתכנן לגרש עשרות אלפי בדואים מאזור C", 30 בדצמבר 2009, <https://www.btselem.org/hebrew/video/2009/12/video-testimony-bedouins-maale-edomim#full> (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020).

⁷⁷⁶ ארגון Human Rights Watch, **נפרדים ולא שווים**.

⁷⁷⁷ "נתונים על גירוש המשטחים", בצלם, 1, בינואר 2011, <https://www.btselem.org/hebrew/deportation/statistics> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); בצלם, **גירוש פלסטינים מהשטחים והגירוש ההמוני בדצמבר 1992**, יוני 1993, https://www.btselem.org/sites/default/files/publications/199306_deportation_heb.pdf, (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020).

⁷⁷⁸ *Naletilic and Martinovic* (Trial Chamber), 31 במארס 2003, *Case Law of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, http://www.hrw.org/reports/2004/ij/icty/2.htm#_Toc62882623, paras. 519-521, cited in

⁷⁷⁹ אמנת רומא, סעיפים 7.2.g, 8.2.b.viii.

⁷⁸⁰ שם; סעיף 7.1.d.

⁷⁸¹ אמנת האפרטהייד, סעיף II(c).

⁷⁸² ארגון Human Rights Watch, **"שכח ממנו, הוא לא כאן"**.

למקומות עבודה, לבתי חולים, או לביקור אצל קרובי משפחה.⁷⁸³ הרשויות המצריות דורשות, אף הן, מפלסטינים להציג תעודת זהות או דרכון כדי להיכנס לרצועה או לצאת ממנה דרך מעבר רפיח.⁷⁸⁴

הרשויות הישראליות מבססות את מרשם האוכלוסין על מפקד שערכו בגדה המערבית וברצועת עזה בספטמבר 1967, מספר חודשים לאחר שהשתלטו על אזורים אלה. במפקד נמנו 954,898 פלסטינים שנכחו פיזית בשטח הפלסטיני הכבוש,⁷⁸⁵ אך בעקבותיו לא נכללו במרשם לפחות 270,000 פלסטינים שחיו בגדה המערבית וברצועת עזה לפני 1967, אך נעדרו מהן במהלך המפקד. זאת, אם משום שנמלטו במהלך מלחמת 1967 ואם משום שהיו בחו"ל לצורכי לימודים, עבודה או מכל סיבה אחרת.⁷⁸⁶ הרשויות הישראליות לא כללו פלסטינים אלה במרשם האוכלוסין, דרשו מהם להצטייד בהיתרי ביקור כדי לחזור לבתיהם ומנעו את כניסתם של רבים מהם, ובכללם, במהלך שנות הכיבוש הראשונות, כל הגברים בגילאי 16 עד 60.⁷⁸⁷ הרשויות הישראליות יצרו הליך מגביל לאיחוד משפחות שיושם עד שנת 2000 ואשר התבסס על מכסות שנתיות מצומצמות והיה כפוף לקריטריונים שרירותיים ומשתנים שלא התחשבו בקשרים משפחתיים או היסטוריים אמיתיים.⁷⁸⁸

בין השנים 1967-1994, הרשויות הישראליות מחקו מרשם האוכלוסין אלפי פלסטינים שנסעו לחו"ל ושהו שם תקופות ממושכות. במהלך תקופה זו, מחקו הרשויות הישראליות מן המרשם לצמיתות 140,000 פלסטינים שהופיעו בו, רק משום שיצאו מהגדה המערבית לתקופה של יותר משלוש שנים, כך על-פי נתוני מתאם פעולות הממשלה בשטחים, שהוא זרועו של הצבא הישראלי המופקדת על ניהול הגדה המערבית הכבושה. באותה תקופה הרשויות גם שללו את תושבותם של 108,878 פלסטינים מרצועת עזה, בגין שהיה בחו"ל למשך יותר משבע שנים או משום שלא נכחו במפקדי האוכלוסין שנערכו ברצועה בשנים 1981 ו-1988.⁷⁸⁹ סקר שנערך בשנת 2005 מטעם בצלם העריך כי ליותר מ-640,000 פלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה היו הורה, אח, אחות, ילדים או בן/בת זוג שלא נכללו במרשם האוכלוסין, למרות ש-78.4% מהם הגישו בקשות לאיחוד משפחות, שטרם טופלו.⁷⁹⁰

בשנת 1995, זמן קצר לאחר הקמתה, קיבלה על עצמה הרשות הפלסטינית את משימת הטיפול בבקשות לעדכון מרשם האוכלוסין ולמעמד של תושבות, אך תפקידה התמצה בהעברת בקשות אלה לאישורו של הצד הישראלי.⁷⁹¹ מאז שנת 2000 הרשויות הישראליות מסרבות לרוב לעדכן את מרשם האוכלוסין או לטפל בבקשות למעמד תושבות מצד פלסטינים שאינם מופיעים בו, בני זוגם או בני משפחתם. זאת גם כאשר אלה גרו כבר שנים בגדה המערבית או ברצועת עזה והיו להם משפחות, בתים, מקומות עבודה או קשרים אחרים באזורים אלה.⁷⁹² ישראל הקפידה לחלוטין את הליכי "איחוד המשפחות" במסגרתם פלסטינים פונים בבקשה להעניק מעמד חוקי לבני משפחה מדרגה ראשונה או לבני זוג שאינם רשומים במרשם האוכלוסין, כדי להתאחד עמם.⁷⁹³ הרשויות הישראליות הצדיקו את ההקפאה במצב הביטחוני ששרר בעקבות פרוץ האינתיפאדה השנייה,⁷⁹⁴ אך לא הסבירו מדוע סירובן הגורף לטפל בבקשות חדשות נחוץ מטעמי

⁷⁸³ שם.

⁷⁸⁴ גישה, "שינויים במעבר רפיח".

⁷⁸⁵ מפקד האוכלוסין הישראלי תיעד את אוכלוסיית הגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, כמונה 598,637 נפש ואת אוכלוסיית רצועת עזה כמונה 356,261 נפש. Levy, "The 1967 Census of the West Bank and Gaza Strip: A Digitized Version", Economics Institute of Bard College, פברואר 2012.

Levy Economics Institute of Bard College, "The 1967 Census of the West Bank and Gaza Strip: A Digitized Version" (כניסה לאתר ב-15 ביוני 2020); http://www.levyinstitute.org/pubs/1967_census/dataset_doc.pdf; "UN Conference on Trade and Development (UNCTAD), 'Population and Demographic Developments in the West Bank and Gaza Strip until 1990', U.N. Doc. E/1994/28, UNCTAD/ECDC/SEU/1, 28 ביוני 1994, <https://unctad.org/system/files/official-document/poecdcsed1.en.pdf>; (כניסה לאתר ב-3 באפריל 2020), עמ' 73, 75.

⁷⁸⁶ Yehuda Lukacs, *Israel, Jordan and the Peace Process* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1997), עמ' 218, מצטטת שני דוחות UNRWA, מאוקטובר ומדצמבר 1967, וכן את: Daniel Dishon, ed., *Middle East Record, 1967* (Tel Aviv: Israeli Univ. Press, 1968), עמ' 311.

⁷⁸⁷ בצלם והמוקד להגנת הפרט, **משפחות בהקפאה**, עמ' 7-8.

⁷⁸⁸ ארגון Human Rights Watch, **"שכח ממנו, הוא לא כאן"**, אחרי 1967, למשל, הרשויות הישראליות העניקו תושבות לילדים מתחת לגיל 16 שנולדו בגדה המערבית וברצועת עזה, או שנולדו בחו"ל אם אחד מהוריהם היה תושב רשום. בשנת 1987, עם פרוץ האינתיפאדה הראשונה, הורה הצבא שילדים מתחת לגיל 16 שנולדו בשטח הכבוש יוכלו להירשם כתושבים רק אם אמם הייתה תושבת, וכי לא ניתן לרשום ילדים שנולדו בחו"ל לאחר שעברו את גיל חמש, ללא קשר למעמד התושבות של מי מהוריהם. בשנת 2000 הפסיקו הרשויות להעניק היתרי כניסה לכל הפלסטינים הלא רשומים שגילם מעל חמש שנים. בשנת 2006 החלו הרשויות להעניק היתרי כניסה לילדים פלסטינים כדי לאפשר להם להגיש בקשה להירשם כתושבים, אך סירבו לרשום ילדים שמלאו להם 16 שנים במהלך השנים 2000-2006 שבהן המדיניות הישראלית לא אפשרה להם להיכנס ולהירשם.

⁷⁸⁹ "יחדל להיות תושב": בין השנים 1994 ל-1997 שללה ישראל את תושבותם של כרבע מיליון פלסטינים מהגדה המערבית ורצועת עזה, המוקד להגנת הפרט, 12 ביוני 2011, <http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Updates1175> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁹⁰ בצלם והמוקד להגנת הפרט, **משפחות בהקפאה**, עמ' 15.

⁷⁹¹ "ישראל: להפסיק להגביל את מעמד התושבות לפלסטינים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 5 בפברואר 2012, <https://www.hrw.org/he/news/2012/02/05/245252>. בחודש מאי 2020 הפסיקה הרשות הפלסטינית להעביר בקשות לרשויות בישראל, במסגרת הודעתה על הפסקת התיאום עם ישראל בעניינים ביטחוניים ואזרחיים. "Israeli Officials Confirm Palestinian Authority is Ending Security Coordination," *Times of Israel*, 21 במאי 2020, <https://www.timesofisrael.com/israeli-officials-confirm-palestinian-authority-has-ended-security-coordination/> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); עמירה הס, "בשם הגאווה הלאומית, הרשות הפלסטינית פוגעת בתושביה", הארץ, 31 ביולי 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/premium-1.9035904> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); הרשות הפלסטינית אמרה בחודש נובמבר 2020 כי תחדש את התיאום הבטחוני והאזרחי עם ישראל. ג'קי חורי, נעה לנדאו, יניב קובוביץ וניר חסון, "הרשות הפלסטינית הודיעה על חידוש התיאום עם ישראל", הארץ, 17 בנובמבר 2020, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/1.9314401> (כניסה לאתר ב-23 בנובמבר 2020).

⁷⁹² "ישראל ממשיכה לפגוע בזכותם של פלסטינים לחיי משפחה: המדינה דבקה במדיניותה שלא לבחון בקשות לאיחוד משפחות של פלסטינים תושבי השטחים הכבושים", המוקד להגנת הפרט, 17 ביוני 2018, <http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Updates1997> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁷⁹³ שם.

⁷⁹⁴ "בקשה מטעם המשיבים מחוקת העתירה על הסף - תגובה בבקשה למתן צו ביניים", המוקד להגנת הפרט, 2 בספטמבר 2007, <http://www.hamoked.org.il/items/9073.pdf>.

ביטחון. הן פשוט מסרבות לטפל בכל בקשה חדשה, מבלי לנמק זאת ומבלי לבדוק האם נשקף סיכון ביטחוני מהאדם המדובר.

ההקפאה נותרה בעינה מאז שנת 2000, לבד מהטיפול בכ-35,000 בקשות לאיחוד משפחות בסוף העשור הראשון של שנות האלפיים, כ"מחווה דיפלומטית" לרשות הפלסטינית.⁷⁹⁵ המשרד לענייני אזרחים של הרשות הפלסטינית העריך כי בין ספטמבר 2000 לאוגוסט 2005 בלבד הוא העביר יותר מ-120,000 בקשות לאיחוד משפחות שלא טופלו על-ידי הרשויות הישראליות.⁷⁹⁶ בשנת 2019 בחר בג"ץ שלא לכפות על הצבא להפסיק את ההקפאה, במסגרת עתירה שהגיש ארגון זכויות האדם הישראלי המוקד להגנת הפרט.⁷⁹⁷ הקפאת הטיפול בבקשות למשך שני עשורים גרמה לכך שהרשויות הישראליות הפסיקו לרשום אנשים ברוב הקטגוריות, למעט ילדים שלפחות אחד מהוריהם הוא פלסטיני המופיע במרשם.

הרשויות הישראליות גם מנעו בשני העשורים האחרונים באופן שיטתי את כניסתם לישראל ולגדה המערבית של פלסטינים שאינם מופיעים במרשם האוכלוסין ואשר גרו בגדה המערבית במהלך שנים אלה או קודם לכן, וכן את כניסתם של בני/בנות זוגם או בני משפחה אחרים שלהם שאינם רשומים בו.⁷⁹⁸

סירובה של ישראל לעדכן את מרשם האוכלוסין חל אפילו על בקשות לשינוי כתובת, ובכך הפך את נוכחותם בגדה המערבית של פלסטינים החיים בה אך רשומים כתושבי הרצועה, ללא חוקית.⁷⁹⁹ רובם נכנסו לגדה המערבית באמצעות היתרים זמניים, שתוקפם פג כבר מזמן. בשנת 2010 העריך הצבא הישראלי כי בגדה המערבית גרו באותה עת כ-35,000 פלסטינים מרצועת עזה שתוקף ההיתרים שלהם פג.⁸⁰⁰ החוק הישראלי רואה בפלסטינים שתוקף ההיתרים שלהם פג "מסתננים" בלתי חוקיים,⁸⁰¹ והרשויות הרחיקו עשרות מהם בחזרה לרצועה.⁸⁰² אלה מהם שנשארים בגדה המערבית אינם יכולים לנוע בה בחופשיות מחשש שיעצרו במחסומים ויוחזרו בכוח לרצועה, ולעתים קרובות הם נתקלים בקשיים בהרשמה לבתי ספר או לאוניברסיטאות, בניהול עסקים או בהחזקת רכוש בבעלותם.

מדיניותה של ישראל השוללת מפלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש את האפשרות לחיות באזורים מהם באו, להיכנס אליהם ולצאת מהם היא בגדר צעדים השוללים מהם את "הזכות לחופש התנועה והמגורים", אחד המעשים הבלתי-אנושיים שנקבע באמנת האפרטהייד.

מזרח ירושלים

מדיניותה של ישראל שללה זכויות תושבות גם מאלפי פלסטינים במזרח ירושלים והותירה רבים מהם ללא מעמד חוקי. מאז סיפחה את מזרח ירושלים בשנת 1967, ישראל מחילה את חוק הכניסה לישראל, תשי"ב-1952, על תושבי מזרח ירושלים הפלסטינים, אותם הגדירה "תושבי קבע" – מעמד זהה לזה שניתן לזר המעוניין לחיות בישראל. תושבי קבע רשאים לחיות, לעבוד ולקבל זכויות סוציאליות, אך משרד הפנים מוסמך לשלול את מעמדם, הנובע מנוכחותם, על-פי שיקול דעתו. מעמד תושבות הקבע אף אינו עובר אוטומטית לילדי התושבים או לבני זוגם שאינם תושבים, אפילו אם הם גרים בירושלים מזה שנים.⁸⁰³ לפלסטינים ירושלמים בעלי מעמד של תושבי קבע עומדת האפשרות לבקש אזרחות ישראלית, אך רובם המכריע בחר שלא לעשות כן, מכיוון שיש בכך משום הכרה בישראל, הכוח הכובש, כריבון החוקי. רובם המכריע של הפלסטינים שהגישו בקשות לאזרחות ישראלית, לא זכו בה: הרשויות דחו רבות מהבקשות בתואנה

⁷⁹⁵ ישראל ממשיכה לפגוע בזכותם של פלסטינים לחיי משפחה, המוקד להגנת הפרט. בצלם והמוקד להגנת הפרט, **משפחות בהקפאה**, עמ' 15. מצטט מידע שנמסר על-ידי המשרד לענייני אזרחים של הרשות הפלסטינית ב-14 באוגוסט 2005.

⁷⁹⁷ בהיעדר תיעוד: המוקד נאלץ למחוק עתירות שעניינן ההקפאה הממושכת של הליכי איחוד משפחות בגדה המערבית, המוקד להגנת הפרט, 8 באוגוסט 2019, <http://www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Updates2097> (כניסה לאתר ב-30 באוגוסט 2020).

⁷⁹⁸ ארגון Human Rights Watch, **שכח ממנו, הוא לא כאן**; "ישראל ממשיכה לפגוע בזכותם של פלסטינים לחיי משפחה" המוקד להגנת הפרט.

⁷⁹⁹ גישה, **סכנת התנתקות: גיטיונות ישראלים להפריד את רצועת עזה מן הגדה המערבית**, נייר עמדה, פברואר 2006, <http://www.gisha.org/UserFiles/File/publications/disengagementdanger.doc> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), שם מצוטטים מכתב מאבי ביטון, קצין תיאום פעילות בשטחים, לעמותת רופאים לזכויות אדם מה-17 בנובמבר 2004, ותגובת המדינה בג"ץ 5504/03 כחלות נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית מה-25 בפברואר 2004, פסקה 4. לפי תגובה זו, בשנת 2011 ישראל התירה לכ-2,800 פלסטינים שהיו רשומים כתושבי הרצועה לשנות את כתובתם לגדה המערבית, אך לא היה בכך כדי לתת מענה לבקשות הרבות שהצטברו ולא טופלו. בעקבות עתירה שהגישו המוקד להגנת הפרט וארגונים נוספים בשנת 2013, הרשויות הישראליות ציינו כי לא יעבירו בכוח לרצועת עזה פלסטינים שכתובתם הרשומה היא ברצועה ואשר חיים בגדה מאז ספטמבר 2005. ראו מקרי מבחן מרצועת עזה בפרקים "דיכוי שיטתי ואפליה ממוסדת" ו"מעשים לא-אנושיים והפרות אחרות של זכויות יסוד".

⁸⁰⁰ מכתב מאל"מ אורי מנדס, רמ"ח אג"ם ותיאום ביחידת מתאם הפעולות בשטחים לע"ד עידו בלום, המוקד להגנת הפרט, 2 ביוני 2010, זמין בכתובת: <http://www.hamoked.org.il/files/2010/112281.PDF> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸⁰¹ צו מס' 1650, צו בדבר מניעת הסתננות (תיקון מס' 2); הצו המתוקן מגדיר "מסתנן" ככל אדם המתגורר בגדה המערבית ללא היתר צבאי ישראלי תקף, ובכלל זה אנשים שנכנסו לשטח ללא היתר וכאלה שהיו בו לאחר פקיעת היתרם.

⁸⁰² מכתב מאורי מנדס למוקד להגנת הפרט, 2 ביוני 2010; בצלם והמוקד להגנת הפרט, **כלא עזה**, עמ' 14; "מנתונים שמסר הצבא: עלייה חדה במספר האנשים המגורשים על ידי הצבא מביתם שבגדה לרצועת עזה, בשל כתובתם הבלתי מעודכנת בהעתק מרשם האוכלוסין שבידי ישראל", המוקד להגנת הפרט.

⁸⁰³ ישראל גוזלת את מעמדם של פלסטינים ירושלמים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch.

שמגשיהן לא הצליחו להוכיח כי מרכז חייהם נמצא בישראל, ולא בגדה המערבית, או בגין רישום פלילי של המבקשים, אי ידיעה מספקת של השפה העברית, או "חוסר נאמנות [לישראל]". חלק ממגשי הבקשות לא זכו כלל למענה.⁸⁰⁴

מאז תחילת הכיבוש הישראלי במזרח ירושלים בשנת 1967 ועד לסוף שנת 2020, ישראל שללה את מעמד תושבות הקבע מלפחות 14,701 פלסטינים ממזרח ירושלים.⁸⁰⁵ הרשויות נימקו את מרבית שלילת התושבות באי-הוכחת "מרכז חייהם" בירושלים, והתמקדו באנשים שגרו לדבריהן בחלקים אחרים של השטח הפלסטיני הכבוש, מחוץ לגבולות המוניציפאליים של ירושלים, או שלמדו או התגוררו בחו"ל למשך תקופות ממושכות. אחרים איבדו את תושבותם לאחר שקיבלו תושבות קבע או אזרחות במדינה אחרת. מספר שלילות התושבות הצטמצם מאז שנת 2015, אז אמר משרד הפנים כי יפעל "באופן מקל יותר", שישמר את תושבותם של פלסטינים ירושלמים אשר שומרים על קשר לעיר.⁸⁰⁶ אולם, בשנים האחרונות הרשויות שללו מעמד מפלסטינים שהואשמו בתקיפת ישראלים כדי להענישם וכצעד של ענישה קולקטיבית נגד בני משפחותיהם.⁸⁰⁷

לשלילת המעמד מתלוות בדרך כלל השלכות נרחבות בהרבה, שכן משפחותיהם של אנשים שאיבדו את מעמדם נלוות אליהם לעיתים קרובות כשהם עוזבים את העיר, ופלסטינים אחרים נאלצים להתאים את חייהם כדי להגן על מעמדם הרעוע. פלסטינים ממזרח ירושלים אמרו לארגון Human Rights Watch כי החשש לאבד את מעמדם מכביד על חיי היומיום שלהם, מכתיב את מקום מגוריהן של משפחות ומרתיע אותן מניצול הזדמנויות בתחום ההשכלה והתעסוקה בחו"ל.⁸⁰⁸ שלילת התושבות דוחפת פלסטינים לעזוב את עיר הולדתם, ובכך היא עולה לכדי העברה בכפייה.⁸⁰⁹

החוק הישראלי מתיר לעצור ולגרש אנשים בגין שהייה בתחומי המדינה ללא מעמד חוקי. ללא מעמד כזה, פלסטינים אינם יכולים לעבוד באופן רשמי, לנוע בחופשיות, לחדש רישיונות נהיגה או לקבל עבור ילדיהם תעודות לידה, הנדרשות לצורך רישומם בבתי הספר. הם אף עלולים לאבד את זכויותיהם הסוציאליות במסגרת הביטוח הלאומי, ובכלל זה ביטוח בריאות, דמי אבטלה וקצבאות לילדים, לקשישים ולאנשים עם מוגבלות. מי שמאבד את תושבותו רשאי לעתור למשרד הפנים להחזרת המעמד, ועד להכרעה בעתירה לקבל מעמד זמני המאפשר לו להישאר בירושלים. מקצת הפלסטינים הצליחו לקבל בחזרה את מעמדם, אך זאת רק לאחר הליכים משפטיים ומנהליים ממושכים שרבים אינם יכולים להרשות לעצמם.⁸¹⁰

בחודש מארס 2017 פסק בית המשפט העליון כי פלסטינים ממזרח ירושלים נהנים מ"מעמד מיוחד" כ"תושבים ילידים" שעל הרשויות להתחשב בו בעת קביעת מעמדם.⁸¹¹ אך בפועל המדיניות הישראלית ממשיכה שלא להתחשב בכך.

השעיה המונית של זכויות אזרח (הגדה המערבית, רצועת עזה)

הרשויות הישראליות שללו מדורות של פלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש את זכויות האזרח הבסיסיות שלהם, לרבות הזכויות לחופש ההתכנסות, ההתאגדות והביטוי. הרשויות פעלו במיוחד נגד פלסטינים בגין התבטאויות ופעילות נגד הכיבוש וזיקה לארגונים הפועלים נגדו: הן כלאו אלפי בני אדם, הוציאו מחוץ לחוק מאות ארגונים פוליטיים ולא ממשלתיים וסגרו עשרות כלי תקשורת מטעמים אלה.⁸¹²

בגדה המערבית, הצבא ממשיך להסתמך על צווים צבאיים דרקוניים שהוצאו בימיו הראשונים של הכיבוש כדי להגדיר פעילות פוליטית לא אלימה כעבירה פלילית. הרשויות ממשיות, למשל, להחיל תקנות מימי המנדט הבריטי המאפשרות לישראל להכריז על ארגונים כבלתי חוקיים בטענה שהם דוגלים ב"גרימת שנאה או בוז או הסתה לאיבה כלפי" הרשויות

⁸⁰⁴ בין השנים 2003 ל-2016, רק כ-15,000 מהתושבים הפלסטינים בירושלים הגישו בקשה לאזרחות. הרשויות אישרו פחות מ-6,000 מהבקשות. Dov Lieber, "Israel almost entirely halts citizenship approvals for East Jerusalemites," *Times of Israel* <https://www.timesofisrael.com/israel-almost-entirely-halts-citizenship-approvals-for-east-jerusalemites/>, 16 בספטמבר 2016, almost entirely halts citizenship approvals for East Jerusalemites (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020). בשנת 2018 הרשויות הישראליות העניקו אזרחות ל-363 מתוך 1,012 הפלסטינים שהגישו בקשה לאזרחות באותה שנה. האגודה לזכויות האזרח בישראל, "ירושלים המזרחית: עובדות ונתונים 2019", מאי 2019, https://docs.wixstatic.com/ugd/01368b_066f143cb7a245f88d448ef43f4890fb.pdf (כניסה לאתר ב-4 ביוני 2020); בשנת 2019 הרשויות ייעלו את הליך הטיפול בבקשות ובשנת 2020 קיבלו 1,826 ירושלמים פלסטינים אזרחות. ניר חסון, "בקשת אזרחות של תושב מזרח ירושלים נדחתה כי בביקור בביתו התגלו חומרי ניקוי רבים מדי", הארץ, 2.2.21, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/premium-1.9502199> (כניסה לאתר ב-2 במארס 2021).

⁸⁰⁵ המוקד להגנת הפרט, "שלילת מעמד קבע בשנת 2020: על פי נתוני משרד הפנים, בשנה זו נשלל מעמדם של 18 פלסטינים מירושלים המזרחית במסגרת מדיניות "הטרנספר השקט", בהם 10 נשים.

⁸⁰⁶ שם; מכתב ממלי דוריאן, ממונה חוק חופש המידע, רשות האוכלוסין, ההגירה והגבולות, לע"ד בנימין אחסרתרבה, המוקד להגנת הפרט, 31 במאי 2015. זמין בכתיובת: <http://www.hamoked.org.il/files/2015/1159352.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸⁰⁷ "ישראל גוזלת את מעמדם של פלסטינים ירושלמים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch.

⁸⁰⁸ שם.

⁸⁰⁹ שם.

⁸¹⁰ שם.

⁸¹¹ אלחאק נ' שר הפנים, ע"מ 3268/14, פסק דין, 14 במארס 2017, <http://www.hamoked.org.il/files/2017/1159582.pdf> (כניסה לאתר ב-15 ביוני 2020).

⁸¹² ארגון Human Rights Watch, נולד ללא זכויות אזרח.

המקומיות, ולעצור פלסטינים בשל זיקתם לארגונים כאלה.⁸¹³ נכון לחודש מארס 2020 משרד הביטחון הישראלי אוסר רשמית על פעילותם של 430 ארגונים, לרבות הארגון לשחרור פלסטין (אש"ף), שאתו חתמה ישראל על הסכם שלום, מפלגת פתח השלטת ברשות הפלסטינית וכל שאר המפלגות הפוליטיות הפלסטיניות הגדולות.⁸¹⁴ על-פי נתונים שהעביר הצבא לארגון Human Rights Watch, בין ה-1 ביולי 2014 ל-30 ביוני 2019 הצבא הישראלי העמיד לדין 1,704 פלסטינים בגין "חברות ופעילות בהתאחדות בלתי מותרת".⁸¹⁵

בנוסף, הצבא משתמש בדרך קבע בצווים צבאיים המאפשרים לו לפזר הפגנות המתקיימות ללא רישיון או להכריז על שטחים צבאיים סגורים כדי לדכא הפגנות פלסטיניות לא אלימות בגדה המערבית ולעצור את משתתפיהן.⁸¹⁶ אחד הצווים הצבאיים, למשל, קובע עונש של עד 10 שנות מאסר על תושבים שהורשעו בבית משפט צבאי בהשתתפות בכינוס של יותר מעשרה אנשים שאין לו היתר צבאי, העוסק בכל נושא "היכול להתפרש כמדיני", או שהורשעו בהצגת "דגלים או סמלים מדיניים" ללא אישור הצבא.⁸¹⁷ לדברי הצבא, בחמש השנים שבין ה-1 ביולי 2014 ל-30 ביוני 2019, הוא העמיד לדין 4,590 פלסטינים מהגדה המערבית בגין כניסה ל"שטח צבאי סגור"⁸¹⁸, הגדרה שהוא מחיל לעיתים קרובות על אתרים שבהם מתקיימות הפגנות.

הצבא אף נתלה בהגדרה הרחבה של הסתה הקבועה בחוקי הצבאיים, אשר נוסחה באופן הכולל "דברי שבח, אהדה או תמיכה בארגון עוי" או ניסיונות "בין בעל פה ובין באופן אחר, להשפיע על דעת הקהל באזור באופן העלול לפגוע בשלום הציבור או בסדר הציבורי", זאת על מנת להפיל התבטאויות רק משום שהן יוצאות נגד הכיבוש.⁸¹⁹ הצבא אישר כי העמיד לדין 358 פלסטינים בגדה המערבית בגין "הסתה" בין אמצע 2014 לאמצע 2019.⁸²⁰

דיני הכיבוש מתירים אמנם לכובשים להגביל זכויות אזרחיות ופוליטיות מסוימות בהתבסס על הצדקות ביטחוניות מוגבלות. אולם, ההשעיה ההמונית, מזה עשרות שנים, של זכויות אזרח בסיסיות של הפלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש, שסופה אינו נראה באופק, עולה לכדי צעדים "שנועדו למנוע" את "השתתפותם בחיים הפוליטיים, החברתיים, הכלכליים והתרבותיים" וליצור "תנאים המונעים את התפתחותם המלאה". זאת, בכך שהיא שוללת מהם את הזכויות לחופש הביטוי, ההתכנסות הלא אלימה וההתאגדות, צעדים שזוהו במפורש באמנת האפרטהייד.⁸²¹ כאשר ההגבלות הגורפות מובילות למעצרים בלתי חוקיים, הן מהוות על-פי אמנת האפרטהייד גם שלילה של הזכות לחירות באמצעות "מעצר שרירותי ומאסר בלתי חוקי".

הפרות אחרות בישראל

בנפרד מהמעשים הבלתי אנושיים שבוצעו בשטח הפלסטיני הכבוש, ממשלת ישראל הפרה בדרכים אחרות את זכויותיהם של פלסטינים בגבולותיה שלפני 1967.

הפקעת קרקעות והטלת הגבלות

החל משנת 1948 ובעשורים שלאחר מכן, הרשויות הישראליות השתלטו על מיליוני דונם של אדמות בבעלות פלסטינים בתוך ישראל. רבות מההפרות החמורות ביותר המתוארות בתת-פרק זה, הכוללות השתלטות בקנה מידה עצום על אדמותיהם של פלסטינים אזרחי ישראל, התרחשו בין השנים 1948 ו-1966. ככלל, מצבם של הפלסטינים בישראל השתפר אמנם מאז בוטל בשנת 1966 הממשל הצבאי שהטילו עליהם הרשויות במשך 17 השנים הראשונות בתולדות המדינה. אולם, הפרות אלו נמשכות כל עוד רבים מהקורבנות אינם יכולים לקבל בחזרה את מה שהרשויות הפקיעו מהם, לחזור לגור בכפרים מהם באו או לקבל פיצוי בגין ההפסדים שספגו.

⁸¹³ תקנות ההגנה (שעת חירום) 1945, זמינות בכתובת: <http://nolegalfrontiers.org/military-orders/milo264f4.html?lang=he>, ⁸¹⁴ "הכרזות על ארגוני טרור, התאחדויות בלתי מותרות וצווי החרמה", משרד הביטחון, https://www.mod.gov.il/Defence-and-Security/Fighting_terrorism/Pages/default.aspx (כניסה לאתר ב-8 בנובמבר 2020).

⁸¹⁵ ראו מכתב מהצבא הישראלי לארגון Human Rights Watch, 18 בנובמבר 2019, בתוך Human Rights Watch, **נולדו ללא זכויות אזרח**.

⁸¹⁶ ראו ארגון Human Rights Watch, **נולדו ללא זכויות אזרח**.

⁸¹⁷ **צו מס' 101 - צו בדבר איסור פעולות הסתה ותעמולה עויינת**, אוגוסט 1967, סעיפים 1, 3, 10, כפי שתוקן על ידי צווים מס' 718 (1977), 938 (1981), 1079 (1983) ו-1423 (1995), זמין בכתובת https://www.btselem.org/heb/legal_documents/19670827_order_regarding_prohibition_of_incitement_and_hostile_propaganda.pdf (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸¹⁸ ראו מכתב מהצבא הישראלי לארגון Human Rights Watch, 18 בנובמבר 2019, בתוך ארגון Human Rights Watch, **נולדו ללא זכויות אזרח**.

⁸¹⁹ צו בדבר הוראת ביטחון [נוסח משולב] (יהודה והשומרון) (מס' 1651), תש"ע-2009, סעיף 251.

⁸²⁰ ראו מכתב מהצבא הישראלי לארגון Human Rights Watch, 18 בנובמבר 2019, בתוך ארגון Human Rights Watch, **נולדו ללא זכויות אזרח**.

⁸²¹ אמנת האפרטהייד, סעיף (c)II.

נתונים מדויקים של היקף האדמות שהוחרמו מפלסטינים בישראל אינם זמינים, בין השאר בשל הסוגים השונים של בעלות על קרקע בחוק העות'מאני ובשל העובדה שחלק ניכר מהקרקעות לא נרשמו רשמית בטאבו לפני 1948.⁸²² עם זאת, ההיסטוריונים הבולטים של התקופה מעריכים כי הרשויות הישראליות הפקיעו מפלסטינים קרקעות בסדר-גודל של לפחות 4.5 מיליון דונם, המהווים כ-65 עד 75 אחוזים מכלל האדמות שהיו בבעלות פלסטינים לפני 1948, וכ-40 עד 60 אחוזים מהאדמות שבבעלות פלסטינים אשר נותרו בשטח שהפך לישראל והפכו לאזרחיה.⁸²³ היסטוריונים מסוימים מעריכים גם כי מבין 370 היישובים היהודיים שהוקמו על-ידי ממשלת ישראל בין השנים 1948 ו-1953, 350 נבנו על אדמות שהוחרמו מפלסטינים.⁸²⁴ חלק ניכר מהפקעות הקרקע בוצעו בין השנים 1949 ו-1966. במהלך תקופה זו, הרשויות הישראליות הטילו על רוב הפלסטינים בישראל ממשל צבאי, כלאו אותם בעשרות מובלעות והגבילו מאוד את תנועתם. עיתון "הארץ" דיווח, בהתבסס על מסמכים ממשלתיים שסיווגם הוסר, כי גורמים ישראלים ביטלו את הממשל הצבאי בשנת 1966 רק לאחר שוודאו כי עקורים פלסטינים המתגוררים בישראל "לא יוכלו לחזור לכפרים מהם ברחו או גורשו".⁸²⁵

הרשויות הישראליות השתמשו בעיקר בשני מנגנונים להשתלטות על אדמותיהם של פלסטינים בישראל. ראשית, בשנת 1950 חוקקה הכנסת את חוק נכסי נפקדים, בהסתמך על תקנות שעת חירום שפורסמו בדצמבר 1948 כדי להתיר השתלטות על אדמות. החוק איפשר למדינה להשתלט על אדמותיהם ובתייהם של פלסטינים שלא נכחו על אדמתם בשנים 1947 ו-1948, במהלך הלחימה באירועים שסבבו את הקמתה של מדינת ישראל, ואשר נמלטו או גורשו לאחת ממדינות ערב הסמוכות או ל"כל חלק של ארץ-ישראל שמחוץ לשטח ישראל", כולל "אל מקום בארץ-ישראל שהיה מוחזק אותה שעה בידי כוחות שביקשו למנוע הקמתה של מדינת ישראל או שנלחמו בה לאחר הקמתה".⁸²⁶ הרשויות הישראליות יישמו חוק זה כדי להשתלט על רוב האדמות בבעלות מאות אלפי הפליטים הפלסטינים שמצאו את עצמם חיים מחוץ לישראל, וכן על אדמות בבעלות פלסטינים שנעקרו בתוך שטח המדינה כתוצאה מאירועי 1947 ו-1948. הרשויות הישראליות העבירו קרקעות אלה לשליטת האפוטרופוס על נכסי נפקדים ובסופו של דבר המירו אותן לאדמות מדינה, ששימשו באורח בלעדי כמעט להקמת יישובים יהודיים חדשים.⁸²⁷ הרשויות הישראליות השתמשו בחוק נכסי נפקדים גם כדי להשתלט על אדמות בבעלות פלסטינים במזרח ירושלים הכבושה.⁸²⁸

שנית, ממשלת ישראל הכריזה על עיירות וכפרים פלסטיניים רבים, ובפרט כאלו שמחוץ למובלעות שבהם גרו פלסטינים בתקופת הממשל הצבאי, "שטחים סגורים". לאחר מכן, בשנת 1953, היא העבירה בכנסת את "חוק רכישת מקרקעים", שהתבסס על תקנת חירום שקדמה לו, ואפשר למדינה להעביר לבעלותה קרקעות שלא עובדו מאז 1948. חוק זה אף אפשר למדינה להשתלט על אדמות במקרים שבהם היא לא הכירה בתביעות בעלות שהגישו פלסטינים, גם כאשר הקרקע עובדה. ארגון זכויות האדם עדאלה מעריך כי ממשלת ישראל השתלטה על 1.2-1.3 מיליון דונם של אדמות מכוח חוק רכישת מקרקעים.⁸²⁹ החוק הציע פיצויים, אך בעיקר בצורת "חלקות חלופיות שהיו בלתי-ניתנות לעיבוד או בבעלות פליטים בגלות", כפי שכתב אחד ההיסטוריונים, או פיצוי שהסתמך על תעריפים כה נמוכים ששר החוץ הישראלי דאז, ולימים ראש ממשלת ישראל משה שרת הגדיר אותה כי "שוד שערורייתי".⁸³⁰

בדוח משנת 2005 העריך פרויקט העקורים העולמי (IDP) של מועצת הפליטים הנורווגית, על סמך סקירה של מגוון מקורות, כי באותה תקופה היו בישראל בין 150,000 ל-300,000 עקורים פלסטינים, עקב האירועים שסבבו את הקמת

⁸²² הודעת דואר אלקטרוני מאלכסנדר (סנדי) קידר, פרופסור למשפטים באוניברסיטת חיפה, לארגון Human Rights Watch, 24 ביולי 2020. Geremy Forman, "From Arab land to 'Israel Lands': the legal dispossession of the Palestinians displaced by Israel in the wake of 1948," *Environment and Planning D: Society and Space*, 2004, Volume 22, pp. 809-830, DOI:10.1068/d402 Transformation of Ethnic Geography: Israeli Law and the Palestinian Landholder 1948-1967," *New York University Journal of International Law and Ethics*, 2001, Volume 1, No. 4, Summer 2001: pp. 923-1000, <https://law.haifa.ac.il/images/documents/theLegalTransformation.pdf> ; Yoav Mehozay "The Rule of Difference: How Emergency Powers Prevent Palestinian Assimilation in Israel," *Israel Studies Review*, Volume 27, No. 2, Special Issue: Law, Politics, Justice, and Society: Israel in a Comparative Context (Winter 2012), pp. 18-40, <https://www.jstor.org/stable/41804801?seq=1> ; Joel Beinin, *Was the Red Flag Flying There? Marxist Politics and the Arab-Israeli Conflict in Egypt and Israel, in 1948-1965* (Los Angeles: University of California Press, 1990), *The Illegality of Article 7 of the Jewish Nation-State Law: Promoting Jewish Settlement as a National Value*, <https://bit.ly/37xp1Lp> (accessed May 2, 2020), p. 69 ; *National Value*, מארס 2019, https://www.adalah.org/uploads/uploads/Position_Paper_on_Article_7_JNSL_28.03.19.pdf, 2019 (כניסה לאתר ב-23 ביולי 2020).

⁸²⁴ Shira Robinson, *Citizenship Strangers*; 69 עמ' Beinin, *Was the Red Flag Flying There?* ; 47 עמ' ; יותם ברגר, "ישראל ביטלה את הממשל הצבאי רק לאחר שוודאה שלא ניתן יהיה לחזור לכפרים שנעזבו", הארץ, 27 במאי 2019, <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.7257522> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸²⁶ **חוק נכסי נפקדים**, תשי"ו-1950, https://fs.knesset.gov.il/law/1_lsr_210298.PDF (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸²⁷ Shira Robinson, *Citizenship Strangers*; 69 עמ' ; Beinin, *Was the Red Flag Flying There?* ; בגין רכושם שנתפס, אך רק לאלה שגרו בישראל ורק אם תבעו את הפיצוי בתוך 15 שנה. Norwegian Refugee Council (NRC), "Legal Memo – The Absentee Property Law and its Application to East Jerusalem", https://www.nrc.no/globalassets/pdf/legal-opinions/absentee_law_memo.pdf, פברואר 2020, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸²⁸ שם; "בגין קבע כי ניתן להחיל את חוק נכסי נפקדים על ירושלים המזרחית", הודעה לעיתונות של עדאלה, 16 באפריל 2015, <https://www.adalah.org/he/content/view/8527> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸²⁹ עדאלה, חוק רכישת מקרקעים (אישור פעולות ופיצויים), <https://www.adalah.org/he/law/view/437> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸³⁰ Shira Robinson, *Citizen Strangers* ; 47 עמ'.

המדינה.⁸³¹ הוועדה לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות של האו"ם (CESCR) מצאה בשנת 1998 כי רוב העקורים הפלסטינים הפנימיים, שאליהם התייחסה כ"נוכחים נפקדים", ואשר מספרם עמד לפי הערכה אז על כ-200,000 בני אדם, נותרו עקורים ומנושלים בתוך המדינה מכיוון שאדמותיהם הוחרמו ולא הוחזרו להם.⁸³²

הרשויות הישראליות ממשיכות לחסום את גישתם של בעלי קרקעות פלסטינים אזרחי ישראל לאדמותיהם שהוחרמו ולמנוע מהם להשתמש בהן.⁸³³ כך, למשל, בנובמבר 1948 גירשו כוחות ישראליים את תושבי הכפר איקרית, הסמוך לגבול לבנון, לאחר שהלחימה באזור הסתיימה במידה רבה וזמן קצר לאחר שהכריזו על איקרית שטח צבאי סגור.⁸³⁴ התושבים, שרובם נותרו עקורים בתוך ישראל, הגישו עתירה נגד עקירתם ובשנת 1951 קבע בג"ץ כי יש לאפשר להם לחזור לבתיהם.⁸³⁵ אולם, עוד לפני שניתן היה לקיים את פסק הדין וחודשיים לפני דיון נוסף של בג"ץ בתיק, פוצץ הצבא את כל בתי הכפר שעמדו עדיין על תילם.⁸³⁶ התושבים המשיכו לדרוש לשוב לכפרם, אך הממשלה המשיכה לחסום את דרכם ובשנות השישים למשל, טענה כי חזרתם מהווה סיכון ביטחוני.⁸³⁷ בשנת 2003 דחה בג"ץ עתירה חדשה של התושבים בדרישה לחזור לכפרם. בית-המשפט קבע שהנושא "מדיני", ומשכך קיבל על עצמו את שיקול הדעת של הממשלה, שקבעה כי אם יותר לתושבי איקרית לחזור לכפרם הדבר עלול "לפגוע באינטרסים החשובים של המדינה".⁸³⁸ עם זאת, בית המשפט ציין כי התושבים זכאים לפיצוי או להקצאת קרקע חלופית, תנאים שהתושבים סירבו לקבל בעבר.⁸³⁹

השתלטות על קרקעות ומדיניות מפלה של הקצאת קרקעות ודיוור יצרו מצב שבו רוב הפלסטינים אזרחי ישראל, המהווים כ-19 אחוזים מאוכלוסיית המדינה,⁸⁴⁰ גרים ביישובים פלסטיניים צפופים, ששטח השיפוט שלהם כולל פחות משלושה אחוזים משטחה הכולל של המדינה.⁸⁴¹

פרקטיקות של כפייה בנגב

במקרים מסוימים, הרשויות הישראליות נקטו פרקטיקות של כפייה גם כדי להגביל את זכויותיהם של פלסטינים אזרחי ישראל. לדוגמה, הן אינן מאפשרות, למעשה, לעשרות אלפי בדואים-פלסטינים תושבי הנגב לחיות באופן חוקי בקהילות בהן הם חיים מזה עשרות שנים.⁸⁴² מאז גובשו תוכניות הבינוי הראשונות של המדינה בשנות השישים של המאה ה-20, הרשויות מסרבות להכיר חוקית ב-35 יישובים בדואים בנגב, והדבר כופה על כ-90,000 תושביהן, המהווים יותר מ-28 אחוזים מהאוכלוסייה הבדואית בנגב, לחיות תחת איום מתמיד של הריסה.⁸⁴³ החוק הישראלי מתייחס לכל המבנים בכפרים הלא מוכרים הללו כבלתי חוקיים, והרשויות מסרבות לחבר את רובם לרשתות החשמל או המים של המדינה או לספק להם תשתיות בסיסיות כגון כבישים סלולים או מערכות ביוב.⁸⁴⁴ קהילות אינן מופיעות במפות רשמיות, ברובן אין מוסדות חינוך או תשתית בסיסית, וללא כתובות מוכרות התושבים אינם יכולים להירשם כדי להשתתף בבחירות לרשויות המקומיות.⁸⁴⁵

⁸³¹ Norwegian Refugee Council (NRC) Global IDP Project, "Profile of Internal Displacement: Israel," <https://www.refworld.org/pdfid/3c5532fc9.pdf> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), עמ' 17-18.

⁸³² UN Economic and Social Council, "Concluding observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights -Israel," 4 בדצמבר 1998, E/C.12/1/Add.27, <https://undocs.org/E/C.12/1/Add.27>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸³³ ראו למשל, זוכרות, "זיכרון ושיבה - תכנון שיבה לכפר אללג'ין", נובמבר 2015, <https://he/video/56415>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸³⁴ נדום שחאדה ובייל ואן אסוולד (ארגון Human Rights Watch), "עבור האזרחים הפלסטינים בישראל, העניין טרם בא על פתרון", פרשנות, פורסם לראשונה ב-Harriet Sherwood, "Return to Iqrit: How One Palestinian Village is Being Reborn," <https://www.hrw.org/news/2012/03/30/245853>, 30 במרץ 2012; <https://www.theguardian.com/world/2013/may/15/return-iqrit-palestinian-village-israel>, 15 במאי 2013; "The Guardian", <https://www.theguardian.com/world/2013/may/15/return-iqrit-palestinian-village-israel>, 15 במאי 2013; "אקרית", <https://zochrot.org/he/village/48985>, (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸³⁵ שם.

⁸³⁶ שם.

⁸³⁷ שם.

⁸³⁸ בג"ץ 840/97 סביט עאוני נ. ממשלת ישראל (2003), <https://supremedecisions.court.gov.il/Home/Download?path=HebrewVerdicts%5C97/400/008/130&file=97008400.130&type=4> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020), פסקה 6. עמירם ברקת, משה ריינפלד, "בג"ץ דחה עתירת תושבי איקרית לשוב לכפרם", הארץ, 26 ביוני 2003; <https://www.haaretz.co.il/misc/1.891707> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸³⁹ Nur Masalha, *Catastrophe Remembered: Palestine, Israel and the Internal Refugees: Essays in Memory of Edward W. Said* (London: Zed Books, 2005), <https://bit.ly/2N1sKrc> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸⁴⁰ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל, יישובים (1) ואוכלוסייה, לפי מחוז, נפה, דת וקבוצת אוכלוסייה, 15 בספטמבר 2020.

⁸⁴¹ Human Rights Watch, האגודה לזכויות האזרח בישראל ואחרים, "חוק קמיניץ (הצעת חוק התכנון והבינה (תיקון 109), התשע"ו-2016", נייר עמדה, 29 בינואר 2017.

⁸⁴² ארגון Human Rights Watch, **לא על המפה: הפרת זכויות לקרקע ולדיוור בכפרים בדואיים בלתי מוכרים בישראל** (ניו יורק: Human Rights Watch, 2008), <https://www.hrw.org/reports/lopt0308heweb.pdf>.

⁸⁴³ Adalah and Negev Coexistence Forum for Civil Equality (NCF), Joint NGO Report: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, "Re: 2021 List of Issues for the State of Israel: Violations of the ICESCR by Israel Against the Arab Bedouin in the Negev/Naqab desert", <https://www.adalah.org/en/content/view/10240>, (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020), עמ' 1.

⁸⁴⁴ ארגון Human Rights Watch, **לא על המפה**.

⁸⁴⁵ Adalah and NCF, "Violations of the ICESCR by Israel: Against the Arab Bedouin in the Negev/Naqab desert", <https://www.adalah.org/en/content/view/10240>, (כניסה לאתר ב-17 באפריל 2021), עמ' 1.

לעבור לגדה המערבית, על אף צווים צבאיים ישראלים האוסרים על ישראלים לגור בשטח A.⁸⁵⁷ זאת ועוד, העברת מקום מגורים לשטח הפלסטיני הכבוש גרמה לאבדן מעמד התושבות של פלסטינים ירושלמים, והיא מסכנת את זכויותם של שני בני הזוג למימוש זכויות הקשורות לתושבות או אזרחות, כמו הזכות לקבל קצבאות ביטוח לאומי. ברירה קשה זו פיצלה אלפי משפחות.⁸⁵⁸

פליטים פלסטינים

חוק האזרחות הישראלי משנת 1952 שולל אזרחות וזכויות תושבות מיותר מ-700,000 פלסטינים שגרו לפני 1948 בשטח הנמצא כיום בישראל ואשר נמלטו או גורשו מבתיהם במהלך האירועים של שנת 1948, ומצאצאיהם.⁸⁵⁹ מדיניות ישראלית מגבילה אף מונעת מפליטים ממדינות שכנות לגור באופן חוקי בשטח הפלסטיני הכבוש.⁸⁶⁰ משפט זכויות האדם הבינלאומי מבטיח את זכותם של פליטים וגולים להיכנס לשטח ממנו באו, גם כאשר הריבונות על השטח שנויה במחלוקת או עברה לידי צד אחר, ולגור באזורים שבהם הם או משפחותיהם חיו בעבר ואשר עמם הם שמרו על קשר.⁸⁶¹ כמו פליטים בהקשרים אחרים, פליטים פלסטינים אמורים לקבל את האפשרות לבחור באופן חופשי בין שיבה לארץ מוצאם, היטמעות במקום בו הם חיים כיום, או יישוב מחדש במדינה שלישית.⁸⁶² בסוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטי פלסטין במזרח הקרוב (אונר"א) רשומים 5.7 מיליון פליטים פלסטינים.⁸⁶³ רבים נותרו מחוסרי אזרחות וחיים מזה דורות במחנות פליטים צפופים בתנאים קשים בשטח הפלסטיני הכבוש, בירדן, בלבנון ובסוריה.⁸⁶⁴

סיכום

הרשויות הישראליות שללו ממילוני בני אדם את זכויות היסוד שלהם אך ורק בשל זהותם כפלסטינים. מדיניות ופרקטיקות שיטתיות אלה, המיושמות מזה שנים רבות, תוחמות פלסטינים לאזורים מצומצמים, מנשלות אותם, מפרידות ביניהם בכפייה, דוחקות אותם לשוליים ומסבות להם סבל גם בדרכים אחרות.

בשטח הפלסטיני הכבוש, הגבלות על תנועה, הפקעת קרקעות, העברה בכפייה, שלילת תושבות ואזרחות וההשעיה ההמונית של זכויות אזרח מהוות "מעשים לא-אנושיים" כפי שהוגדרו באמנת האפרטהייד ובאמנת רומא. על-פי שני סטנדרטים משפטיים אלה, מעשים לא-אנושיים, כאשר הם מבוצעים כחלק מדיכווי שיטתי ומתוך כוונה לשמר את השליטה, מהווים את הפשע נגד האנושות של אפרטהייד.⁸⁶⁵

מדיניות ופרקטיקות אלה הננקטות בשטח הפלסטיני הכבוש, בכללותן, שוללות מפלסטינים באופן חמור זכויות אדם בסיסיות, לרבות הזכויות לתושבות, לרכוש פרטי וגישה לקרקעות, לשירותים ולמשאבים, וזאת באופן נרחב ושיטתי. כאשר הם מבוצעים מתוך כוונה להפלות, בהתבסס על זהות הקורבנות כחלק מקבוצה או קולקטיב, מעשים אלה עולים לכדי הפשע נגד האנושות של רדיפה על-פי אמנת רומא והמשפט הבינלאומי המנהגי.

בנפרד מהמעשים הלא-אנושיים שבוצעו בשטח הפלסטיני הכבוש, ממשלת ישראל מפרה את זכויותיהם של פלסטינים בתוך ישראל, בשל זהותם, ובכלל זה באמצעים שהפכו עבור עשרות אלפי בדואים-פלסטינים בנגב את החיים באופן חוקי בקהילותיהם למשימה בלתי אפשרית כמעט; שלילת האפשרות של מאות אלפי פלסטינים להגיע לקרקעות שנגזלו

⁸⁵⁷ שם; עיתון הארץ העריך בשנת 2004 כי החוק השפיע אז על 16,000-21,000 משפחות. "פניה לישראל: לדחות את החוק המפריד בין בני זוג", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 22 במאי 2005, <https://www.hrw.org/he/news/2005/05/22/230039>; יהודה והשומרון, הכרזה בדבר סגירת שטח (איסור כניסה ושהייה) (ישראלים) (אזור A), תשס"א-2000, צבא ההגנה לישראל, 5 באוקטובר 2000, https://www.nevo.co.il/law_html/law65/666_039.htm (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020); ראו גם אום פורת, "לעולם לא יאפשרו לבעלי לצעוד לצדי בשרדות רוטשילד", הארץ, 2 ביוני 2020, <https://www.haaretz.co.il/family/umforat/BLOG-1.8886848?lts=1604906260355> (כניסה לאתר ב-31 באוגוסט 2020).

⁸⁵⁸ חולוד בדאוי, "בישראל יש גבול לאהבה", פרשנות, ארגון Human Rights Watch, 14 בפברואר 2018, <https://www.hrw.org/news/2018/02/14/israel-love-knows-boundaries>.

⁸⁵⁹ חוק האזרחות, תשי"ב-1952, <https://www.unrwa.org/palestine-refugees>; UNRWA, "Palestine Refugees", (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020); מכתב מארגון Human Rights Watch לראש ממשלת ישראל ברק, 21 בדצמבר 2000, "Global Issues – Refugees", UN, <https://www.un.org/en/global-issues/refugees> (כניסה לאתר ב-15 ביוני 2020). ("על פי המשפט הבינלאומי ועקרון אחדות המשפחה, גם ילדי הפליטים וצאצאיהם נחשבים לפליטים עד למציאת פיתרון בר-קיימא. הן אונר"א והן סוכנות הפליטים של האו"ם (UNHCR) מכירים בצאצאים כפליטים על בסיס זה, נוהג שעליו שורת הסכמה נרחבת בקרב הקהילה הבינלאומית, כולל מדינות תורמות ומדינות המארחות פליטים").

⁸⁶⁰ הודעת דואר אלקטרוני מג'סיקה מונטל, מנכ"לית המוקד להגנת הפרט, לארגון Human Rights Watch, 24 בפברואר 2020. "איחוד משפחות בשטחים: המקרה של ח'ב", 31 באוגוסט 2011, המוקד להגנת הפרט, <http://www.hamoked.org.il/Case.aspx?CID=Cases0131> (כניסה לאתר ב-24 בפברואר 2021).

⁸⁶¹ האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, סעיף 4(12); UN Human Rights Committee, CPR, General Comment No. 27 of 1999, art. 12 (freedom of movement), <https://www.refworld.org/docid/45139c394.html> (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020).

⁸⁶² מדיניות ארגון Human Rights Watch בנושא זכות השיבה: Human Rights Watch Policy on the Right of Return, (שם נאמר כי "על הקהילה הבינלאומית מוטלת החובה לדאוג לכך שתביעות לזכות השיבה ייושבו באופן הוגן, כי יחידים המחזיקים בזכות יורשו לבחור באופן חופשי ומושלם אם לממש אותה, ושתהליכי שיבה יתנהלו באופן הדרגתי ומסודר. חששותיהן הביטחוניים הלגיטימיים של ממשלות צריכים לקבל מענה באורח העולה בקנה אחד עם עקרונות אלה ועם זכויות אדם אחרות הזוכות להכרה בינלאומית").

⁸⁶³ UNRWA press release, "UNRWA Appeals for US\$1.5 Billion", 11 בפברואר 2021, <https://bit.ly/37Be9NK> (כניסה לאתר ב-23 בפברואר 2021).

⁸⁶⁴ Amnesty International, press release, "Amnesty International, Amnesty Decades of Suffering", 15 במאי 2019, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/05/israels-refusal-to-grant-palestinian-refugees-right-to-return-has-fuelled-seven-decades-of-suffering/> (כניסה לאתר ב-3 במאי 2020).

⁸⁶⁵ אמנת רומא, סעיף 1(1)(h), סעיף 7(1)(k), סעיף 2(8)(g), סעיף 8(h)(s).

מהם בעבר או להשתמש בהן; האיסור בפועל על אזרחים ותושבים להעביר מעמד חוקי ארוך-טווח לבני או בנות זוגם מהגדה המערבית ומרצועת עזה, השולל מהם את האפשרות לגור ביחד בדרך קבע בישראל; ושליטת זכויות התושבות מפלסטינים שנמלטו או גורשו מבתיהם באירועים שסבבו את הקמת המדינה.

הפרות אלה נמשכות ואין שום סימן לכך שהרשויות חקרו מי מהמעורבים בביצוען, לא כל שכן העמידו אותם לדין.

המלצות

המלצות אלו נובעות ממצאי ארגון Human Rights Watch לפיהם הרשויות הישראליות מבצעות את הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה.

ארגון Human Rights Watch מצא כי ממשלת ישראל פעלה מתוך כוונה לשמר את שליטתם של יהודים-ישראלים על פלסטינים בכל השטח שבשליטתה. בשטח הפלסטיני הכבוש, כולל מזרח ירושלים, נוספו על כוונה זו גם דיכויים השיטתי של הפלסטינים ומעשים לא-אנושיים שנעשו נגדם. כאשר שלושת היסודות הללו מתקיימים יחדיו, הם עולים לכדי פשע האפרטהייד.

הרשויות הישראליות מבצעות גם את הפשע נגד האנושות של רדיפה בהתבסס על הכוונה המפלה העומדת מאחורי יחסה של ישראל לפלסטינים וההפרות החמורות של זכויות האדם שהיא ביצעה בשטח הפלסטיני הכבוש.

למדינת ישראל

- לפרק את כל הצורות של דיכוי ואפליה שיטתיים המעניקים זכויות יתר ליהודים-ישראלים על חשבון פלסטינים ואשר מפריים בדרכים שיטתיות אחרות את זכויותיהם של פלסטינים במטרה להבטיח את שליטתם של יהודים-ישראלים, ולשים קץ לרדיפת הפלסטינים. זאת, בין היתר באמצעות הפסקת יישומן של מדיניות ופרקטיקות מפלות בתחומים כמו הליכי התאזרחות, הגנה על זכויות האזרח, חופש התנועה, הקצאת קרקעות ומשאבים, גישה למים, חשמל ושירותים אחרים והנפקת היתרי בנייה.
- לכבד במלואן את זכויות האדם של הפלסטינים, כולל אלה שבשטח הפלסטיני הכבוש, וכן את ההגנות המגיעות לפלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש מכוח המשפט ההומניטארי הבינלאומי.
- להפסיק את בנייתן והרחבתן של ההתנחלויות, לפרק התנחלויות קיימות ולהחזיר אזרחים ישראלים החיים בהתנחלויות בגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, לגבולותיה הבינלאומיים המוכרים של ישראל.
- להסיר את איסור התנועה הגורף לרצועת עזה וממנה ולהתיר תנועה חופשית של אנשים לרצועה וממנה ובייחוד בין הרצועה לגדה המערבית ולחול"ל. זאת, בכפוף, לכל היותר, לבדיקות פרטניות ולבידוק גופני לצרכים ביטחוניים.
- להתיר לפלסטינים מהגדה המערבית ומרצועת עזה לנסוע באופן חופשי למזרח ירושלים, בכפוף, לכל היותר, לבדיקות פרטניות ולבידוק גופני לצרכים ביטחוניים.
- להפסיק את האפליה ביישומם של חוקים ותקנות בתחומי התכנון, הרישוי והבנייה הכופה על הפלסטינים סירוב מפלה להנפיק היתרים והוצאה מפלה של צווי הריסה.
- לאפשר לפלסטינים גישה שוויונית לאדמות, דיור ושירותים חיוניים.
- לפרק את חלקיה של גדר ההפרדה שלא נבנו לאורך הקו הירוק אלא בתוך השטח הפלסטיני הכבוש.
- לבטל חוקים והוראות מפלים, לטובת חקיקה המבוססת על עקרון השוויון ואשר עולה בקנה אחד עם הסטנדרטים הבינלאומיים של זכויות האדם, ובכללם:
 - 'חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), תשס"ג-2003', המאפשר לאזרחי ישראל ותושביה לקבל מעמד חוקי עבור בני/בנות זוגם שאינם ישראלים, אך לא כאשר בני הזוג הם פלסטינים מהגדה המערבית או מרצועת עזה, לגביהם חוק זה קובע במפורש כי אינם זכאים לכך, עם חריגים מעטים;
 - הוראות ב'חוק ועדות הקבלה' משנת 2011 המאפשרות בפועל לתושבים ביישובים קטנים בתוך ישראל להפלות לרעה תושבים פוטנציאליים, על רקע גזעם, השתייכותם האתנית או מוצאם הלאומי;
 - הוראות ב'חוק יסוד: ישראל - מדינת הלאום של העם היהודי' המפלות בין יהודים למי שאינם יהודים ביחס לזכות להגדרה עצמית ולדיור.
- לבטל הגבלות שרירותיות על זכויות התושבות של תושבים פלסטינים במזרח ירושלים, בגדה המערבית וברצועת עזה ושל בני משפחותיהם. זאת, בין היתר, באמצעות הפסקת הפרקטיקה של שלילת תושבותם של פלסטינים במזרח ירושלים; הפסקת ההקפאה בפועל של הטיפול בבקשות לאיחוד משפחות בגדה המערבית וברצועת עזה מאז שנת 2000; והתרת התיישבותם מחדש של פלסטינים בחלקים אחרים של השטח הפלסטיני הכבוש ורישום כתובותיהם החדשות.
- להכיר בזכותם של פלסטינים שנמלטו או גורשו מבתיהם בשנת 1948 ושל צאצאיהם להיכנס לישראל ולגור באזורים שבהם הם או משפחותיהם חיו בעבר, ולכבד זכות זו. זאת, כפי שהתווה ארגון Human Rights Watch

במסך מדיניות נפרד, שבו פורטו גם האפשרויות של היטמעות במקום מגוריהם הנוכחי או בשטח הפלסטיני הכבוש ויישוב מחדש במקומות אחרים.⁸⁶⁶

- לשתף פעולה עם המלצות גופי האו"ם ומנגנוני זכויות האדם שלו ולהישמע להן.
- לאשרר את אמנת רומא ולשלב פשעים נגד האנושות, כולל הפשעים של רדיפה ואפרטהייד, בדין הפלילי של המדינה, במטרה לחקור ולהעמיד לדין אנשים שנגדם קיימים חשדות מהימנים בדבר מעורבות בפשעים אלה.

לארגון לשחרור פלסטין

- לאמץ אסטרטגיית סנגור שתתמקד במימושן המידי והמלא של זכויות האדם של הפלסטינים, במקום כזו הדוחה את מימוש זכויות האדם לטובת השגתן של תוצאות פוליטיות ספציפיות.

לרשות הפלסטינית

- להפסיק את כל התיאום הביטחוני עם הצבא הישראלי התורם לקידום ביצועם של הפשעים של אפרטהייד ורדיפה בשטח הפלסטיני הכבוש.
- לשלב פשעים נגד האנושות, כולל הפשעים של רדיפה ואפרטהייד, בדין הפלילי של הרשות.

למשרד התביעה בבית הדין הפלילי הבינלאומי

- לחקור ולהעמיד לדין אנשים שנגדם קיימים חשדות מהימנים בדבר מעורבות בפשעים נגד האנושות של אפרטהייד או רדיפה.

למדינות החברות באו"ם

- להקים, באמצעות האו"ם, ועדת חקירה בינלאומית שתחקור אפליה ודיכוי שיטתיים המבוססים על זהות קבוצתית בשטח הפלסטיני הכבוש ובישראל. יש להסמיך את ועדת החקירה לברר את העובדות ולנתח אותן, ובמידת הצורך לזהות את האחראים לפשעים חמורים, ובכלל זה אפרטהייד ורדיפה. זאת, במטרה להבטיח כי מבצעי ההפרות ייתנו עליהן את הדין. כמו כן, לאסוף ולשמר ראיות הקשורות להפרות, לצורך שימוש עתידי של מוסדות שיפוט מהימנים. מנדט ועדת החקירה צריך להיות רחב דיו כדי לכלול תפקידים שממלאים גורמים אחרים, כולל חברות מסחריות וגורמים רשמיים במדינות אחרות.
- להקים ועדת או"ם של נציגי המדינות החברות, כדי שתעריך את ממצאי ועדת החקירה הבינלאומית, תבדוק באופן קבוע את ההיענות להמלצותיה של הוועדה ותמליץ על פעולות נוספות בהתאם לצורך.
- להמליץ, בהתחשב במבוי הסתום בנושא זה במועצת הביטחון של האו"ם, כי המדינות החברות וגושי המדינות, ינקטו צעדים חד-צדדיים בצורת סנקציות ממוקדות, כולל איסורי נסיעה והקפאת נכסים, נגד בעלי תפקידים רשמיים וגופים שנגדם קיימים חשדות מהימנים בדבר מעורבות בפשעים של אפרטהייד ורדיפה; להתנות באופן חד-צדדי מכירה של נשק וסיוע ביטחוני לישראל בכך שהרשויות הישראליות ינקטו צעדים ממשיים וניתנים לאימות להפסקת הפשעים של אפרטהייד ורדיפת פלסטינים שהן מבצעות; ולהכפיף הסכמים, תוכניות של שיתוף פעולה וכל צורה של סחר ועסקאות עם ישראל להליכים של שקידה ראויה. זאת, כדי לאתר כאלה התורמים ישירות לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפת פלסטינים, למתן את הפגיעה בזכויות האדם, וכאשר הדבר אינו אפשרי, לשים קץ לפעילויות ולמימון שנמצא כי הם תורמים לקידום ביצועם של פשעים חמורים אלה.
- ליצור, באמצעות האו"ם, תפקיד של שליח עולמי של האו"ם לנושא פשעי הרדיפה והאפרטהייד, אשר יוסמך לפעול להפסקתם ולזהות צעדים שמדינות ומוסדות שיפוט צריכים לנקוט כדי להעמיד לדין בגין פשעים אלה. לאחר יצירת התפקיד, לבקש ממועצת הביטחון של האו"ם להזמין את השליח להשתתף בתדרוכים רבעוניים על המצב במזרח התיכון.

⁸⁶⁶ מדיניות ארגון Human Rights Watch בנושא זכות השיבה.

לכל המדינות

- הפרסם, בנפרד וביחד, הצהרות פומביות שיביעו דאגה בנוגע לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה בידי הרשויות הישראליות.
- להכפיף הסכמים, תוכניות של שיתוף פעולה וכל צורה של סחר ועסקאות עם ישראל, להליכים מוגברים של שקידה ראויה. זאת, כדי לאתר כאלה התורמים ישירות לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפת פלסטינים, למתן את הפגיעה בזכויות האדם, וכאשר הדבר אינו אפשרי, לשים קץ לפעילויות ולמימון שנמצא כי הם תורמים ישירות לקידום ביצועם של פשעים חמורים אלה.
- להטיל סנקציות ממוקדות, כולל איסורי נסיעה והקפאת נכסים, על בעלי תפקידים וגופים האחראים להמשך ביצועם של פשעים בינלאומיים חמורים, כולל אפרטהייד ורדיפה.
- להתנות מכירת נשק וסיוע צבאי וביטחוני לישראל בכך שהרשויות הישראליות ינקטו צעדים ממשיים וניתנים לאימות להפסקת הפשעים של אפרטהייד ורדיפה שהן מבצעות.
- לשלב את הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה בדין הפלילי שלהן, במטרה לחקור ולהעמיד לדין אנשים שנגדם קיימים חשדות מהימנים בדבר מעורבות בפשעים אלה.
- לחקור ולהעמיד לדין אנשים שנגדם קיימים חשדות מהימנים בדבר מעורבות בפשעים של רדיפה ואפרטהייד, מכוח עקרון סמכות השיפוט האוניברסלית ובהתאם לחוקי המדינה.
- לשקול לכלול קריאה לישראל להעניק לפלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש זכויות אזרח השוות, לכל הפחות, לאלה שהיא מעניקה לאזרחיה שלה, בפרסומים, דוחות וניירות מדיניות, ולהעריך את התנהלותה של ישראל על בסיס זה, כפי שהתווה ארגון Human Rights Watch בפרסום נפרד.⁸⁶⁷

לנשיא ארה"ב

- הפרסם הצהרה פומבית המביעה דאגה בנוגע לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה בידי הרשויות הישראליות.

למשרדי החוץ, ההגנה והאוצר של ארה"ב

- להתנות סיוע צבאי וביטחוני לישראל בכך שהרשויות הישראליות ינקטו צעדים ממשיים וניתנים לאימות להפסקת הפשעים של אפרטהייד ורדיפה שהן מבצעות.
- לקיים הערכה ולפרסם דוח פומבי על השימוש בכלי-נשק ו/או ציוד שמקורם בארה"ב, או בכלי-נשק ו/או ציוד ישראליים שנרכשו במימון ארה"ב, באופן התורם לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה, או מסייע לביצוע הפרות של משפט זכויות האדם הבינלאומי או המשפט ההומניטארי הבינלאומי. אם וכאשר יסופק סיוע נוסף, להבטיח ששום מימון לא יגיע ליחידות לגביהן קיים מידע אמין בדבר מעורבותן בביצוע הפרות חמורות של זכויות האדם, בהתאם לסעיף 620M לחוק סיוע החוץ משנת 1961, U.S.C. 2378d, 22 ולסעיף 362 של "כותרת 10" של הקוד של ארה"ב, המוכר גם בשם חוקי ליהי.
- להטיל איסור על הנפקת אשרות כניסה ולהקפיא נכסים בהתאם ל-Global Magnitsky Accountability Act בדבר מתן דין וחשבון משנת 2016, לצו נשיאותי 13818, ולסעיף 7031(c) בחוק ההקצבות לשנת 2019 של משרד החוץ האמריקאי לעניין פעילויות חוץ ותוכניות הקשורות לכך. איסור זה צריך לחול על כל בעלי התפקידים הישראלים שנמצאו אחראים להפרות חמורות של זכויות האדם או שותפים לדבר עבירה בביצוען, ובכלל זה הפשעים של אפרטהייד ורדיפה.

לקונגרס האמריקאי

- הפרסם הצהרה פומבית המביעה דאגה בנוגע לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה בידי הרשויות הישראליות.
- אם הרשות המבצעת של ארה"ב לא תתנה את כל הסיוע הצבאי והביטחוני לישראל, על הקונגרס לחוקק חוקים מתאימים להתניית סיוע צבאי וביטחוני לישראל בכך שהרשויות הישראליות ינקטו צעדים ממשיים וניתנים לאימות להפסקת הפשעים של אפרטהייד ורדיפה שהן מבצעות.
- לבקש מהמשרד לאחריות ממשלתית (GAO) דוח על האופן שבו התמיכה שמעניקה ארה"ב לישראל, כולל כספים, כלי נשק וציוד, משמשת באופן התורם לביצוע הפשעים של האפרטהייד ורדיפה; לבקש כי המשרד לאחריות

⁸⁶⁷ ארגון Human Rights Watch, נולדו ללא זכויות אזרח.

ממשלתית יכלול בדוח זה חקירה לגבי מידת יכולתם של משרדי החוץ וההגנה בארה"ב לבדוק כראוי את התנהלותן של יחידות בצבא הישראלי בתחום זכויות האדם.

- לווודא כי לכל המשרדים המופקדים על הפיקוח על הציות לחוקי ליהי במשרדי החוץ וההגנה, יש מימון וצוות הולמים.

לאיחוד האירופי ולמדינות החברות בו

- לפרסם הצהרה פומבית המביעה דאגה בנוגע לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה בידי הרשויות הישראליות.
- לקיים הערכה מתכללת של השלכות הממצאים בנוגע לפשעים של אפרטהייד ורדיפה על יחסי האיחוד האירופי והמדינות החברות בו עם ישראל. בפרט, לזהות את ההשלכות והחובות המשפטיות החלות על-פי דיני האיחוד האירופי והמשפט הבינלאומי על מוסדות האיחוד האירופי, על המדינות החברות בו ועל עסקים פרטיים שבסיסם באיחוד האירופי, ואת הצעדים שיש לנקוט בהתאם לכך, ולתת פומבי להערכה זו.
- להכפיף את כל ההסכמים הבינלאומיים והתוכניות לשיתוף פעולה ואת כל סוגי הסחר והעסקאות של האיחוד האירופי והמדינות החברות באיחוד עם ישראל להליכים מוגברים של שקידה ראוויה. זאת, כדי לאתר כאלה התורמים ישירות לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפת פלסטינים, למתן את פגיעתם בזכויות האדם, וכאשר הדבר אינו אפשרי, להפסיק את הפעילויות ואת המימון שנמצא כי הם תורמים ישירות להקלה על ביצוע פשעים חמורים אלה.
- להטיל סנקציות ממוקדות על יחידים וגופים שיימצאו אחראים להמשך ביצועם של פשעים בינלאומיים חמורים, כולל אפרטהייד ורדיפה.
- להתנות סיוע צבאי וביטחוני לישראל בכך שהרשויות הישראליות ינקטו צעדים ממשיים וניתנים לאימות להפסקת הפשעים של אפרטהייד ורדיפה שהן מבצעות.
- לתמוך בהקמתה של ועדת חקירה, באמצעות העצרת הכללית של האו"ם, אשר תחקור את כל צורות האפליה או הדיכוי השיטתיים בהתבסס על זהות קבוצתית בשטח הפלסטיני הכבוש ובישראל.
- לתמוך ביצירת התפקיד של שליח האו"ם לנושא פשעי האפרטהייד והרדיפה.

לפרלמנט האירופי

- לקרוא לנציבות האירופית, לשירות פעילות החוץ האירופי (EEAS) ולמדינות החברות באיחוד האירופי לנקוט את הצעדים שפורטו לעיל ולבקש מהנציג העליון של האיחוד האירופי ומהנציבות ליידע את הפרלמנט לגבי הצעדים הבאים.

לעסקים הפועלים בישראל ובהתנחלויות

- להפסיק פעילויות עסקיות התורמות במישרין לביצוע הפשעים של אפרטהייד ורדיפה.
- להעריך האם המוצרים והשירותים שהם מספקים תורמים לפשעים של אפרטהייד ורדיפה, כגון ציוד המשמש להרס בלתי חוקי של בתי פלסטינים, ולהפסיק לספק מוצרים ושירותים שסביר כי ישמשו למטרות כאלה, בהתאם לעקרונות המנחים של האו"ם בדבר עסקים וזכויות האדם.

תודות

עומר שאקר, מנהל תחום ישראל ופלסטיין בארגון Human Rights Watch, הוביל את המחקר וכתב דוח זה. חוקרים נוספים בארגון Human Rights Watch תרמו גם הם למחקר ולכתיבת הדוח. אריק גולדשטיין, מנהל בפועל של חטיבת המזרח התיכון וצפון אפריקה בארגון Human Rights Watch, היה עורכו הראשי של הדוח.

טום פורטיוס, סגן מנהל התוכניות בארגון Human Rights Watch וקלייב בולדווין, היועץ המשפטי הבכיר בארגון Human Rights Watch סיפקו סקירה תוכניתית ומשפטית. קנת' רות', מנכ"ל ארגון Human Rights Watch בחן גם הוא את הדוח. פיליפ בולופיו, סגן מנהל תחום הסנגור העולמי בארגון Human Rights Watch, אקשאייה קומאר, מנהלת סנגור במצבי משבר, וברונו סטגנו, מנהל תחום הסנגור בארגון Human Rights Watch, הובילו את פיתוח ההמלצות בדוח.

בלקיס ג'ראח, מנהלת עמיתה של תוכנית הצדק הבינלאומי בארגון Human Rights Watch, ביל ואן אסולד, מנהל עמית של חטיבת זכויות הילדים בארגון Human Rights Watch, אליסה אפשטיין, אחראית סנגור בווינינגטון הבירה בארגון Human Rights Watch, פליקס הורן, חוקר בכיר בחטיבת הסביבה וזכויות האדם בארגון Human Rights Watch, ג'וזף אמון, יועץ לארגון Human Rights Watch, ואנשים נוספים, ערכו גם הם חלקים מהדוח.

אמילי מקס, יועצת לארגון Human Rights Watch, תרמה מחקר משפטי. שרי בשי, יועצת לארגון Human Rights Watch, תמכה במאמצי ההסברה וההפצה לתקשורת. דיאקוניה, ארגון פיתוח שוודי, סיפק תזכיר משפטי העוסק בסוגיות משפטיות הקשורות לדוח. עקיב מחמוד, מתמחה לשעבר בארגון Human Rights Watch, ודיאנה נאום, רכזת לשעבר בחטיבת המזרח התיכון ובצפון אפריקה בארגון Human Rights Watch, תרמו אף הם למחקר.

עמיתים בחטיבת המזרח התיכון ובצפון אפריקה בארגון Human Rights Watch וטראוויס קאר, רכז תמונות ופרסומים בארגון Human Rights Watch, סייעו בהכנת הדוח לפרסום. שירלי ערן תרגמה את הדוח לעברית.

אחמד בנחמסי תרם ביחד עם אנשים נוספים לפיתוח אמצעי המולטימדיה הנלווה לדוח. הרכיבים הגרפיים בדוח פותחו בשיתוף עם Visualizing Impact, בהובלתן של ג'סיקה אנדרסון ויוסרה אל-ג'זר.

ברצוננו להודות גם לנתן טרל, חגי אל-עד, טארק בקוני, מיכאל ספרד, מועין עודה, דרור אטקס, מוראד סמארה, קתלין פרטיס, נאג'י נאג'י, תניה הרי, אחמד אל-קטאווי ורוהאן נגרה, ואחרים, על תובנותיהם ועל הזמן שהקדישו לדוח.

וחשוב מכל, ברצוננו להודות לפלסטינים, ישראלים ומגיני ופעילי זכויות אדם אחרים שתיעדו את ההפרות החמורות המתועדות בדוח זה במשך שנים ויצאו נגדן באומץ ולגברים והנשים שחלקו עמנו את סיפוריהם.

לראש ממשלת ישראל Human Rights Watch נספח: מכתב מארגון

HUMAN RIGHTS WATCH

350 Fifth Avenue, 34th Floor
New York, NY 10118-3299
Tel: 212-290-4700
Fax: 212-736-1300

20 ביולי 2020

HUMAN
RIGHTS
WATCH

www.hrw.org

MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA DIVISION

Eric Goldstein, Acting Executive Director
Michael Page, Deputy Director
Adam Cooke, Deputy Director
Ahmed Benchemal, Advocacy and Communications
Director

ADVISORY COMMITTEE

Auli Ball, Co-Chair
Kathleen Perath, Co-Chair
Bruce Rabb, Vice-Chair
Gary G. Sick, Vice-Chair
Fouad Abdelmounni
Genal M. Abouali
Yasser Akkoui
Hala Al-Dossari
Salah Al Hejailan
Ghanim Al-Najjar
Lisa Anderson
David Bernstein
Hans Eder
Bohey El Din Hassan
Hassan Elmasy
Mansour Farhang
Loubna Fresh Georges
Amr Hamzawy
Aous Harb
Shawan Jabarin
Marina Pinto Kaufman
Youssef Khlat
Marc Lynch
Ahmed Mansour
Abdelaziz Nouaydi
Nabeel Rajab
Vicki Ritkin
Charles Shamas
Susan Tahmassebi
Christophe Tangué

Human Rights Watch

Kenneth Roth, Executive Director

Michele Alexander, Deputy Executive Director,
Development and Global Initiatives
Erna Daly, Deputy Executive Director, Media
Bruno Stagno Ugarte, Deputy Executive Director,
Advocacy

Walid Ayoub, Information Technology Director
Barbara Pirtz, Director, Finance
Sabetunde Olujobi, Deputy Program Director
Dinah Pokempner, General Counsel
Tom Porteous, Deputy Program Director
James Ross, Legal and Policy Director
Joe Saunders, Deputy Program Director

לכבוד

מר בנימין נתניהו

ראש ממשלת ישראל

משרד ראש הממשלה

כבוד ראש הממשלה,

אני פונה אליך כדי לבקש את עזרתך בקבלת מידע בנוגע ליחסה של ישראל לפלסטינים בתוך שטחה וכן בשטחים הכבושים: הגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, וברצועת עזה. נודה לך מאוד על ההזדמנות להבין את נקודת מבטך באשר לסוגיות אלה, כדי שנוכל לתת לה ביטוי בד"ח העוסק בהן, שארגון Human Rights Watch עומד לפרסם בקרוב. לצורך כך, נודקת לתשובותיך עד ליום שני, 10 באוגוסט.

Human Rights Watch הוא ארגון בינלאומי לזכויות האדם, שמשרדו הראשי בעיר ניו יורק. הארגון מפרסם דוחות על מצב זכויות האדם בכמעט 100 מדינות ברחבי העולם, במטרה להגן על זכויות האדם ולקדם את כיבודו של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. ארגון Human Rights Watch מסקר סוגיות של זכויות האדם בישראל ובפלסטין מזה קרוב לשלושה עשורים, ובמהלך פרק זמן זה נפגש בקביעות עם גורמים ישראלים רשמיים ועמד עמם בקשר בכתב.

ד"ח Human Rights Watch העומד להתפרסם בקרוב בוחן את החוקים, המדיניות והפרקטיקות הישראלים המשפיעים על פלסטינים בישראל, בגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, וברצועת עזה ומשווה אותם ליחס לו זוכים יהודים ישראלים החיים באותם אזורים או באזורים סמוכים. הד"ח מבוסס על שנים של מחקר שערכו ארגון Human Rights Watch וארגוני זכויות אחרים, על סקירה של חוקים, מסמכי תכנון ממשלתיים, הצהרות גורמים רשמיים, רשומות קרקע ותחקירי שטח שבוצעו לצורך הד"ח.

במסגרת המחקר בחנו האם הרשויות הישראליות ביצעו באופן שיטתי הפרות חמורות נגד פלסטינים, והאם אלה התרחשו במסגרת מערכת מפלה או מערכות מפלות שנועדו להבטיח את שליטתם של ישראלים יהודים על פלסטינים. אנו בוחנים את המידה שבה בעלי תפקידים ישראלים רשמיים ביצעו הפרות כלשהן בהתאם למדיניות ולנהלים ארוכי שנים והאם מעשים כאלה מהווים חלק מיישומם של יעדים לשימור רוב דמוגרפי יהודי ולמיקסום השליטה הישראלית היהודית בקרקעות בישראל ובגדה המערבית.

כדי להבין ולשקף טוב יותר את נקודת המבט של ממשלת ישראל בנושאים אלה, נודה על תשובות לשאלות הבאות:

AMSTERDAM · BEIRUT · BERLIN · BRUSSELS · CHICAGO · GENEVA · JOHANNESBURG · LONDON · LOS ANGELES · MOSCOW · NAIROBI · NEW YORK · PARIS · SAN FRANCISCO · TOKYO · TORONTO · WASHINGTON · ZURICH

1. האם החוקים, המדיניות והפרקטיקות הישראליות מתייחסים לפלסטינים החיים בישראל ובאזורים שתחת שליטה ישראלית באופן שווה ליחסם לישראלים יהודים החיים באותם אזורים?
 א. אם אכן כן, כיצד מגיבה ממשלת ישראל לטענות בדבר אפליית פלסטינים לרעה?
 ב. אם לא, אלא תאר את כל האמצעים שנוקטת ממשלת ישראל כדי להבטיח שוויון.
2. מדוע רשויות ישראליות מגבילות באופן משמעותי נסיעה של פלסטינים בין הגדה המערבית לרצועת עזה? האם הממשלה נוקטת מדיניות של הפרדה בין רצועת עזה לגדה המערבית? אם מדיניות זו מונעת משיקולים ביטחוניים, אלא הסבר כיצד הממשלה מאזנת בין שיקולים אלה לזכותם של פלסטינים לחופש תנועה.
3. מנתוני המנהל האזרחי שקיבל ארגון "במקום" עולה כי בין השנים 2016 ו-2018 הרשויות הישראליות אישרו פחות מאחוז וחצי מהבקשות שהגישו פלסטינים לבנות בשטח C, 21 בקשות בסך הכול, ובה בעת הוציאו 2,147 צווי הריסה. מדוע המינהל האזרחי הישראלי דוחה אחוז כה גבוה של בקשות של פלסטינים להיתרים לבנות בשטח C של הגדה המערבית, והורס מבנים שבנו פלסטינים ללא היתר בשיעור גבוה יותר מאשר מבנים כאלה שבנו מתנחלים ישראלים?
4. מנתוני המינהל האזרחי שקיבל ארגון "שלום עכשיו" בשנת 2018 עולה כי הרשויות הישראליות הקצו 99.76% מכל "אדמות המדינה" שהוקצו לצדדים שלישיים בגדה המערבית, לשירות צורכיהם של מתנחלים ישראלים. מדוע הוקצו אדמות מדינה מעטות כל-כך לשימושם של פלסטינים בגדה המערבית בהשוואה למתנחלים?
5. מדוע רשויות ישראליות ממשיכות להפעיל השפעה משמעותית על מרשם האוכלוסין בשטח הפלסטיני הכבוש, לרבות ברצועת עזה, כמעט 15 שנה לאחר התנתקותה של ישראל מהרצועה? מדוע מסרבות הרשויות מאז ספטמבר 2000 לטפל בבקשות של פלסטינים בשטח הפלסטיני הכבוש להעניק מעמד חוקי לאנשים שאינם מופיעים עדיין במרשם האוכלוסין, או מפילו לשנות את כתובותיהם הרשומות? זאת מלבד בקשות שנדונו כ"מחווה" לרשות הפלסטינית בין החודשים נובמבר 2007 ומארס 2009. אם המדיניות מונעת משיקולי ביטחון, מדוע הצרכים הביטחוניים מצריכים סירוב גורף לטפל בבקשות חדשות ולא מדיניות של בחינה פרטנית?
6. מדוע הרשויות ממשיכות לשלול את מעמד התושבות של ירושלמים פלסטינים שעל-פי קביעתן כבר אינם שומרים על "זיקה" לעיר?
7. האם קיימת מדיניות ממשלתית החותרת לשימור רוב יהודי בירושלים? אם כן, מדוע?
8. קולין היימס, שעמד בעבר בראש מנהל קהילתי עוטף ירושלים – גוף ממשלתי ישראלי האחראי לאספקת שירותים לשכונות בירושלים שמעבר למכשול ההפרדה – תיאר את "ההזנחה", כדבריו, של הממשלה באזורים אלה, כולל כפר עקב. מדוע כשלו הרשויות בפועל בשיטור ובהסדרת הבנייה ובמידה רבה גם באספקת שירותים בסיסיים לתושבים?
9. מדוע ממשלת ישראל אוסרת, למעט במקרים חריגים מועטים, על מתן אזרחות ישראלית או מעמד משפטי ארוך טווח לפלסטינים מהגדה המערבית ורצועת עזה הנישאים לאזרחים ותושבים ישראלים, הגבלה שאינה חלה על בני זוג יהודים של אזרחים ותושבים ישראלים? איזה תפקיד, אם בכלל, ממלאים הדמוגרפיה ובאופן מיוחד כל יעד שהוא של טיפוח רוב יהודי, בהארכת תוקפו של חוק זה מדי שנה ובאכיפתו? איזה תפקיד, אם בכלל, הם ממלאים באופן כללי יותר, בגיבוש המדיניות הממשלתית הישראלית בסוגיות הקשורות לאזרחות, לאום וזכויות תושבות וכן לגישה לקרקע ולמשאבים ולהקצאתם?

10. מדוע הרשויות הישראליות מסרבות להעניק זכויות תושבות לפליטים פלסטינים שברחו או גורשו מבתיהם בתוך ישראל של ימינו בין השנים 1947 ו-1949, בעודן מבטיחות זכויות אלה ליהודים אזרחי מדינות אחרות, כולל אלה מהם שמעולם לא היו בישראל?

11. מדוע סירבו הרשויות להעניק מעמד חוקי לכמה עשרות קהילות בדואיות פלסטיניות בנגב, באופן שמונע מיותר מ-70 אלף בדואים לגור באופן חוקי ביישובים שבהם חיו במשך עשרות שנים? האם ישנה מדיניות ממשלתית ל"יהוד" הנגב, כמו גם הגליל? אם כן, מהי המטרה של מדיניות זו?

בד"ח שלנו, העוסק בנושאים אלה, ניתן ביטוי לכל מידע רלוונטי שתמסור לנו עד ליום שני, 10 באוגוסט. כמו כן נביא מידע זה בחשבון בעת גיבוש מסקנותינו והמלצותינו.

בנובמבר 2019 השיב דובר צה"ל למכתב מארגון Human Rights Watch ובד"ח שפורסם חודש לאחר מכן נתנו ביטוי נרחב למידע שנמסר בתשובתו ואף פרסמנו את המכתב במלואו. במאוס 2020 העביר לנו מינהל התכנון הישראלי מידע משמעותי בתשובה למכתב מארגון Human Rights Watch, ואנו פרסמנו גם מידע זה ונתנו לו ביטוי נרחב בפרסום שיצא לאור במאי 2020.

נשמח גם להזדמנות לפגוש אותך ואת עמיתך הרלוונטיים באופן וירטואלי או אישי, כדי לקבל מכם משוב על המחקר שלנו ועל ממצאי הביניים.

לכל שאלה, אנא צרו קשר עם עמיתתי חולוד בדאוי באמצעות דואר אלקטרוני: badawik@hrw.org או בטלפונים: +1-917-678-5426 או 054-4648383.

פרטי הקשר שלי מופיעים להלן, מתחת לחתימתי.

אני מודה לך מראש על תשומת הלב שתקדיש לבקשה זו.

בכבוד רב,

אריק גולדשטיין

מנהל בפועל

חטיבת המזרח התיכון וצפון אפריקה

ארגון Human Rights Watch

דואר אלקטרוני: goldstr@hrw.org

טלפון: +1-917-519-4736

הסף נחצה

הרשויות הישראליות ופשעי האפרטהייד והרדיפה

ההתנחלות הישראלית מעלה אדומים בגדה המערבית הכבושה, על רקע שכונות פלסטיניות במזרח ירושלים הכבושה.

© 2020 Reuters

ילד פלסטיני רץ ליד גדר ההפרדה שהקימה ישראל בעיר קלקיליה שבגדה המערבית, הנתונה תחת כיבוש ישראלי. הגדר מקיפה לחלוטין את העיר, בה גרים יותר מ-55,000 פלסטינים.

© 2018 AFP/Getty Images

ההנחה הרווחת כי הכיבוש הישראלי בשטח הפלסטיני הוא מצב זמני וכי "תהליך השלום" יביא בקרוב לסיום הפרת הזכויות בידי ישראל, הסוותר את המציאות השוררת כיום בשטח: מציאות של שלטון ישראלי על פלסטינים, המבוסס על אפלייתם המושרשת לרעה. גורם שלטוני יחיד, הוא ממשלת ישראל, מפעיל שליטה עיקרית על השטח שבין הים לירדן, המאוכלס על-ידי שתי קבוצות, שוות בערך בגודלן, ומעניק באורח שיטתי זכויות יתר ליהודים-ישראלים תוך דיכוי פלסטינים. דיכוי זה בא לידי ביטוי בצורה החמורה ביותר בשטח הפלסטיני הכבוש, המורכב מהגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, ומרצועת עזה.

בהתבסס על שנים של תיעוד הפרות של זכויות האדם, מקרי מבחן וסקירה של מסמכי תכנון ממשלתיים, הצהרות גורמים רשמיים ומקורות אחרים, "הסף נחצה: הרשויות הישראליות ופשעי האפרטהייד והרדיפה" בוחן את יחסה של ישראל לפלסטינים, והאם מדיניות וטקטיקות ישראליות מסוימות מגיעות, באזורים מסוימים, לדרגת הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה.

פשע האפרטהייד מתקיים כאשר מעשים לא-אנושיים מבוצעים בהקשר של דיכוי שיטתי של קבוצה גזעית אחת בידי אחרת, ומתוך כוונה לשלוט בקבוצה הנדחקת לשוליים. רדיפה מתקיימת כאשר הפרות חמורות של זכויות יסוד מבוצעות מתוך כוונה מפלה.

הרשויות הישראליות פעלו, ברחבי ישראל והשטח הפלסטיני הכבוש, מתוך כוונה לשמר את השליטה על פלסטינים באמצעות שליטה בקרקעות ובדמוגרפיה, באופן שישרת את טובתם של יהודים-ישראלים. בשטח הפלסטיני הכבוש, כוונה זו באה בצירוף מעשים לא-אנושיים, הכוללים הגבלות גורפות על תנועה, החרמה המונית של קרקעות והשעיית זכויות האזרח של מיליוני פלסטינים, שבוצעו על רקע של דיכוי שיטתי.

בהתבסס על-כך, הדוח מגיע למסקנה כי בעלי תפקידים רשמיים בישראל ביצעו את הפשעים נגד האנושות של אפרטהייד ורדיפה.

ארגון Human Rights Watch קורא להפסקת האפרטהייד והרדיפה. הארגון אף מפרט פעולות שעל הקהילה הבינלאומית לנקוט במטרה להשיג מטרה זו.